

A 2305.

☛ Iga kahe nädala järele ilmub üks anne.

Rahwa kirjakogu.

Nr. 1.

Wallimäe neitsi.

Algupäraline romaan Eesti minevikust.

J. J ä r w.

Wäljaandnud

Wirulase toimetus.

Esimene anne.

Tallinnas,

1885.

☛ Iga ande hind 15 kop.

Das Buch ist Eigentum der ...

Handwritten text in a decorative frame, possibly a library stamp or title.

Waltimör wirtli

Handwritten text below the title.

Waltimör

Handwritten text.

Waltimör wirtli

Handwritten text.

Waltimör

Small handwritten number or mark.

Das Buch ist Eigentum der ...

Rahwa Kirjakogu.

Handwritten text, possibly a title or address, in a cursive script, appearing faintly on the page.

Handwritten text in a circular stamp or seal, possibly containing a name or date, located in the lower-left corner.

August. Daniel
1902. Hjalmar

Wallimäe neitsi.

Algupäraline romaan Eesti minewikust.

J. B ä r w.

Wäljaandnud

Wirtalale toimetus.

Tallinnas, 1885.

A. 2305.

E s k ö n e.

Viimastel aastatel ei ole Eesti kirjandus mitte nii jõudsaste kaswanud, nagu ta aeg ajalt ikka rutemalt kasvama piaks ja nagu seda tarwis on. Seda lugu tähele pannes julgeme ka meie Eesti raamatulise kirjanduse kasvatamiseks jõudu mööda tööle hakata. Meie pakume eesolewa raamatuga Eesti rahwale esiti ühe pikema algupäralise romaani wõi jutustuse, mis lugejale wististe saab meele järele olema. Jutustuse käigukoht on esiti Wiljandis ja Tartus, pärast ja pikemalt Tallinnas ja selle ümberkaudsetes kohtades, — aeg Rootsi walitsuse lõpul ja Wene walitsuse algusel, 1690 aasta ja 1720 aasta wahel. „Wallimäe neitsi“, meie jutustuse pealkiri, on oma aja rahwa suus ühe tähtsama ja kõrgema waimuga naisterahwa nimi, kes jutustuses kõige suurema tähtsuse ja tegewusega teiste hulgas ette tuleb. Peale see on meie jutustusel weel üleüldine nimi, „Rahwa kirjakogu“, ja selle üleüldise nime all tahame meie, kui jõud ja rahwa pooline tarwitamine kannab, weel teisi raamatuid Eesti kirjandusesse jaata, nii hästi romaanisid ja nowellasisid kui ka nimelt teaduslisi ja õpetlisi kirjatöösid, mis rahwa teaduse laiendamiseks ja hariduse täiendamiseks siintsad on. Praegune jutustus saab 6 annet suur, iga ande hind 15 kop. Tellimisi woiwad kõik need mehed ja raamatupoed, kes ajalehti telliwad, wastu wõtta, mida neid ka palume.

Meie teeme siis omas ettevõttes „Wallimäe neitsiga“ hakatusti ja julgeme arvata, et meie töö Eesti kirjandusele iluks, Eesti rahwale ja tema waimuelule kasuks ja oma aja ülesande täitmiseks on. Seda soowime südamest ja loodame oma tööle õnnistust.

Rahwa kirjakoogu toimetus.

Geographie

Die Geographie ist die Wissenschaft von der Erde und ihrer Bewohner. Sie beschäftigt sich mit der Beschreibung der Erdoberfläche, der Verteilung der Naturkräfte und der menschlichen Bevölkerung. Die Geographie ist eine interdisziplinäre Wissenschaft, die Erkenntnisse aus der Geologie, der Biologie, der Chemie, der Physik und der Sozialwissenschaften integriert. Sie untersucht die Wechselwirkungen zwischen der natürlichen Umwelt und der menschlichen Gesellschaft. Die Geographie ist eine wichtige Grundlage für das Verständnis der globalen Zusammenhänge und die Lösung von Umweltproblemen.

Die Geographie ist eine wichtige Grundlage für das Verständnis der globalen Zusammenhänge und die Lösung von Umweltproblemen.

Mai
1885

185.90

90 Kop

„Silda, ära nuta!“

Shtune waiksus lautas oma rahutiibasi tasafelt üle maade ja metsade wälja, tegi päewakärale lõpetust, uinutas hingama, mis wäsinud. Ka weikene Wiljandi linnakene oli waikselt jäänud, ainult mõni üksik inimene kõndis uulitsate peal ja seal teal nähti majade aknad lahti olewat, et karastaw kewadeõht keelmata sisse wõits tungida. Shtueha ilus paiste kumetas kõrge, sügawsinise taewawõlwi serwal üli armsaste ja linna tornid ning kantfimägede waremete harjad punasiwad kenasste selles paistuses.

Mägede peal waremetes oli üsna waike. Hommikul oli taewaisa hea hoo wihma annud, see oli mägedesse mineki teeraja natuke mudajeks ja märjaks teinud, mispärast siis täna õhtul kellegi jalg enam ilma tähtsama tarwidufeta pärast päewa seda märga teed ei armastanud käia. Kosutaw soe wihm oli aga puude pungadest selle ühe ainsa päewaga pisikesed noored lehekesed wälja meelitanud, nii et mets mägede külgedel ja all orgudes juba kaunis rohelijases ehtes seisis, kuna eile seda mitte weel ei olnud. Metsa röömuline lehitsemine ja wärsk, ergutaw õht, mida noored lehed ja hiljuti tõusnud taimed enestest rohkest wälja hin-

gafiwad, oli täna ka metsa laulufuninga, ööpitu feele wabastanud: ta lastutas mäe all sügawas orus toominga otsas nii kõlawal, wainustawal healel, nagu piats kõik ilm temaga ühes röömustama ja teda kuulama tulema, et kaunist laulufunhist pikal talwel midagi ei ole unustatud.

Üllewal mägede otsas, kõrgete waremete wahel, oli üks inimese kogu liikumas: täie kaswuga, sirge kehaga mees käis rahutumal sammul mäe turja mööda edasi tagasi. Peenemad riided tema seljas ja kõigipidine korralik olek tema wäljanähtuses tunnistasiwad selgeste, et ta oma aja kõrgema hariduse osaline oli, kes ka waranduse poolest wististe märksamate meeste hulgas wõis seista. Ka looduse poolest nähti ta kauniste ehitatud olewat. Oma pikka-laadi näuga, kõrge otsaesise, ilusate ja tõsiste finikate silmadega oli ta tõeste ilus mees. Nästate poolest ei wõinud ta mitte weel wana olla, sest peenikene säberjas must habe juu ümber nähti alles noor olewat, filmist säras nooruselawus ja laia kaaptübara alt õlgade peale lokendawate musta läherjate juukse hulgas ei olnud ühtegi halli karwa. Tema wäljanähtus awaldas igapidi mehelikku tõsidust ja südamet headust, tema waade ja liikumine kindlust, enesetundlikku julgust ja teuwõimu. Praegu oli ta nagu õige tõsine ja mõttes ning tihti waatas ta linna poole alla orgu, nagu ootaks ta seal kedagi tulewat. Aga ometi ei olnud seal näha ega kuulda midagi.

Mägede pealine halli waremete wahel muutus waitsemaks ja waitsemaks, ehapaiste wahenes taewasõrwalt,

täis kuu fertis kõrge kummi all kõrgemale ja heitis ella hõbeläiget waike järwe pinnale rohkeste maha, mis siis oma kõrgete lehtpuuliste kallaste wabelt nagu määratune peegel ilujates raamides waremete wabel kõndijale kõrge mäe peale wastu paistis. Ka ööpik mõtles wist õhtule jääda, sest tema laulu waheajad jäiwad pikemaks, millede ajal waremetel walwaja muud ei kuulnud, kuid ainult Baaluoja wee salabealelist sulisemist, mis mäe külle all sügawas orus, homikuse wihma läbi suuremaks oli paisunud ja sell põhjusel siis kuuldawamat kohisemist sünnitas kui muidu.

Mäel oleja ei läinudgi ära, ta istus murdunud wareme müiri nurga peale maha, sest käimine läks jalgadele juba igawaks. Warsti aga oli mäe küllel puhmaсте taga kerget riiete kahinat kuulda. Istuja tõusis püsti, waatas. Üks naisterahwa kogu, pikas, tumedas riides, nagu rätikuga warjatud, tuli mäest üles poole, lähines müiri najal seisatajale. Nii pia kui ta seisatajat silmas, keeras ta koha ümber, libises ker- gel sammul äkilist mäe külge mööda alla tagasi.

„Kas tema oli? Ta põgeneb minu eest!“ küsis müiri najal seisataja kohludes iseenejelt. „Ei, — tema ei olnud, ta oleks mind ka eemalt tundnud.“

All orus oli tawast kõne healt kuulda ja mäel oleja nägi kuu paistusel ja eha walgusel, et walge naisterahwa kogu kõrwas ka üks mees pituti orgu edasi sammus. „Las nad minna,“ mõtles ülewal oleja, „ega nemad minusse puudu, ma ootan weel, kaua ta ometi mind enam oodata ei lasse.“

Ta tuetas jälle lahti murdunud müiri rünka peale

maha, jo jäi mõtetesse. Paar minutid olivad mööda läinud, kui jälle järvalt mäe küllelt puhmastiku tagant inimese sammude sahin ja riiete kahin kuuldavale tekkis. „Ta tuleb!“ rõõmustas ootaja ja kargas püsti.

Üks naisterahwa fogu ilmus jällegi puhmaste wähest nähtawale, ei pööranud aga enam tagasi, kui ta müüri murde juures seisatajat nägi. Kergel, kärmel sammul, nagu waimutiivul kantud, ruttas ta ülesse, langes ellal armul ootajale kaela.

„Albert, Sa ootad juba!“ rääkis tuleja õnnelikult. „Tahtsin küll enamalt tulla, aga ei wõinud, meile tuliwad külalised; pian warsti jälle tagasi minema. Aga mis Sa räägid siis nüüd mulle? Kas kirja wiia tuli Tartust juba tagasi?“

„Tagasi küll, armas Hilda,“ kostis noor mees tõsisel healel, „isa on wastuskirja ka saatnud.“ Ta heitis käe neiule ümber piha — — huuled wajuwivad palawaste huulede wastu ja süda tujus tormiliselt südamele õnne.

Albert ohkas.

„Mis sull on! Mis see tähendab,“ küsis Hilda kahtlaselt. „Sinu süda näitse nagu rusutud ja kartlik olewat. Kas Sina wõid karta ja ohata?“

Noor mees katsus oma tundmuse wärgata ja pidada. „Ei, Hilda, ei ole midagi,“ rääkis ta. „Mina ei karda midagi; ma sain Sinu läbi liialt liigutatud ja mõte selle õnne peale, mis siis saab tulema, kui kõik kiusatused wõidetud, — see pani mind waimustuses ohkama. Mehe südamele ei kõlba kartus. Aga läheme ära siit, siin all orus nägin ma inimesi puhmaste

taga käiwat, need wõiwad meid kuulda, — lähme järwe poole mäe nõlwale, seal ei ole puhmaid, millede warjult meid waritseda wõidak, — seal ma räägin kõik.“

Nad läksiwad. Neiu tuetas ennast ellalt nooremehe najale. Ta oli õnnetuse aimamisel ehmatanud, wõim põlwist wähenenud, muidugi juba õrnwalge punapõskine pale muutus weel palju walgemaks, peenlased purpurpunased huuled liikusiwad tõmblikult, kuid ilusatest sügawsinistest filmadest paistis kindel kannatamise wõim ja noor tuline waimujõuud puhtas selguses nähtawale.

„Kallis arm,“ algas Albert, kui nad soowitud kohale oliwad saanud, „Sina tead, et iga minu sõna, mis Sinu südamele kurwastust wõiks teha, minu enese hinge nagu kiwikoorem raskestest rufub, aga siisti pian praegust pilku just niisuguste sõnade rääkimiseks tarwitama. Täna on aasta mööda, mill Sind sünsamas looduse pühhas wabaduses esimest korda nägin ja tundma sain, täna olen ma ka sunnitud, selle sõbruse ja armastuse kohta, mis läinud aastal meie südameses wastastiku elule on ärganud, wiimast otsust awalikuks tegema. Elusaatus on sügaw ja sala; ta toob meile rõõmuft ja walufi, mida meie ette aimatagi ei tea. Nasta läbi on ta meid rõõmude ja õnnede tiiwul ellaste edasi kannud, elu ja ilm on meile nagu paradiisiks olnud, ja meie oleme kõik jeda õnne lahkel käel omaks wõtnud; praeguse pilgu on aga elusaatus walude tarwis walmistanud ja meie piame siis ka seda wastu wõtta suutma, piame meile peale langenud koormatuft kohku-

mata ja kõikumata meelega ära kannatama, et siis õnnepäikese ilus paistus, mis pärast tõeste jälle saab särama hakkama, meile seda taewalikumalt mõiks maitfeda."

Need sõnad olivad noore neiu haamatud südamele nagu kinnitaw trööstimise ewangeelium tõfiduse tempel; hädapilwed löiwad ta palgelt wähe lahku ja filmadest hakkas endine elusübidus jälle selgemalt särama. „See on õige, Albert, mis sa heitliku elusaatuse kohta tähendasid," ütles ta rahulikumal healel; „ära karda siis minu pärast, mina olen inimene elusaatuste ja elukohustuste tarwis. Ütle kohe, mis asi nõuab."

Noormees wõttis põuest paberi lehekese wälja, ehapaiste ja kuuwälge lubasiwad weel waewalt filmal seletada, mis seal peal seisfis. Ta luges:

„Armastatud poeg! Sina oled sügawaste elfinud ja meid rohkest kurwastanud. Kui sa enne sellest kõstre tütrest meile rääkisid ja kui meie Liharõtte pühil teda Sinu juures pidul nägime ja tundma saime, siis ei wõinud meie weel uskuda, et Sinul temaga tõemõtted on. Meie pidasime teda ainult Sinu ilusaks maja sõbrakeseks ja lootsime, et Sa ka abikaasa walimises niisama mõistlik ja auus mees oled, nagu muusgi elus. Et Sa aga nüüd ometi seda ilma seisuseauuta naisterahwast, üht kõstre tütart, kes pealegi mitte püha Katoliku kiriku liige ei ole, oma abikaasaks tahad wõtta ja meie sugukonna liikmeks teha, siis on see koguni kõlbmata ja mõistmata tegu, mida Sinu wanemad lubada

ei tohi. Meie keelame Sulle selle mõistmata
teu kindlaste ära; ja kui Sa omas mõttes nii
kindlaks tahad jääda, nagu kirjas ütled, siis
muretseme oma kiriku wägewa seaduste poolt
abi ja tunnistame Sind oma poja õigustest lahti.

Sinu wanemad

Siegfried ja Hirlanda Gamla.

Tartus, 1691 aastal, Aprilli 17. päeval."

Tumedad walupilwed warjasivad uueste Hilda
ilusat palet. Ta püidis häda ja ahastuse tundmuse
hinge saladusesse ära peita ja rääkis siis wõimalikul
kindlal healel: „Kallis arm, Albert, ära räägi enam
õnnepäikese paistma hakkamisest, ära looda enam seda.
Sa teed pattu, kui oma wanemate kindlasti keelust
hoolimata weel meie elu ühinemise peale tahad mõelda,
teed pattu oma wanemate, oma kiriku, oma sugu-
konna vastu. Olgu kõik lõpetatud! Käsi mind, et
ma Sinust pian lahkuma ja ma kuulen seda sellisa-
mal filmapilgul, maksu see mulle kas wõi minu
noore elu. Üks ainus märkus Sinu poolt ja ialgi
ei saa ma neid petlikuid, heitlisi õnnepikkusi kahetsema,
kus waene kõstre tütar Hilda rikka kaupmehe ja mõi-
saomaniku Albert Gamla palawaid armastuse tõuu-
tusi kuulas, ei saa kahetsema oma lapselise süita usal-
dust, mille sees mina taewani õnnelik olin, nüüd aga
walmis olen, kõige sügawama õnnetuse kuristikusse
ennast kukutama. Elusaatus, wanemate tahtmine,
usu ja sugukonna seadlus nõuab nõnda, kes olen siis
mina, et ma selle mitmekordse kange nõudmise vastu
oma tahtmisega wõidelda wõitsin. Si, Albert,

ära waata kahtlaselt minu peale, ma räägin, mis ma rääkima pian. Siin, nende pühalise mälestusega wanade waremete wahel, selles samas paigas, kus minu esivanemad õnne tundsiwad ja kus nad eneste ja oma isamaa õnne eest wõideldes raskest walus langetiwad, siin pühalises paigas hakkas ka mulle elu õnnepäike särama ja siin paigas lähab see päike nüüd ka waluga looja. Pime hädaöö ruttab ta asemele! — Kallis Albert, ei olnud enne Sind minu südamele üheteigi hinge, kellega ta oma tundmuse nooruse palawuses jagada oleks wõinud. Sinuga, on mull jeda olnud — taewalik, paradiislik oli minule see aasta Sinu selges, ilusas armastuses. Minu elukewade löi särama, lehkama ja õnnetsema Sinu filma waatusel, mu noore elu terve tulewik hõiskas Sinu armastuse paistuses lõpmata rõõmude ja õnnedega minule wastu. — Ma olen õnnelik olnud Sinu hinge ühisusel aasta aega — Albert, õnnelikum olen ma olnud selle lähitese ajaga, kui kestis teine surelik terve eluaja wäljusel õnnelik olla wõib. Iga waatepilk Sinu truust, õiglasest, elurõõmulisest filmast minu poole, igakuist mõttewilgukene minu südamest Sinu peale oli minu hingele palju, palju kallim ja õnnelikum, palju magusam ja enam wäärt kui kõik ilm ilma Sinuta. Piab aga see kõige kaunim ilmasüita õnn ja see puhas armastus paha ja keelatud olema, nagu praegu luetud kirjast jeda seletatakse, siis olgu. Mina olen armastanud ja armastuse õnne tundnud, millele ma omas waesuses ja alatuses mitte kohaline ei olnud, mina mõistan siis ka jeda tunda. — ma tahan elu-

rõõmudega ja õnnebega juba tafa saanud olla, eht ma küll selle aastaga alles elusse astuma hakkasin, eht küll minu päris elu alles ees pidi olema. Mina ei ole Sind mitte keelanud, kui Sa mind enesele kohaliseks hakkasid pidama, olgu see mulle süüis ja selle süi lepitamiseks olen ma walmis, praegusel pilgul Sinust igaweste lahkuma, olen walmis ei ühtegi elurõõmu ega ühegi mehe armupilkku enam sallima, waid ainult leinamises ja kurbduses elama ja leinades Sind südames kandma. Anna weel mulle siis kätt, Albert, aga — wiimast korda, — wiimaseks jumalaga jätmiseks. . . . . Ihm on lai — mulle on seal kadumiseks ruumi küllalt, kui ma siin, oma ilusamas õnnepaigas rasket walude koormat kanda ei piaks suutma. . . . .”

Ta ulatas käe wäsinult Alberti poole. „Wiimast korda!” sõnaldas rusutud heal ta wärisewailt huultelt . . . . .

Albert wõttis käe wastu, aga mitte jumalaga jätmiseks — ta oli sügawaste neiu kõne läbi liigunud ja tahtis teda palawas armutules kaisju wajutada. Ta nägi ja tundis, kui wäga walufaste see Hilba südant oli haawanud, et Alberti wanemad teda nii halvaks pidasivad.

Tasaselt hoidis neiu noort meest tema püidmises oma teise käega tagasi. „Albert,” ütles ta, „Sina lugesid praegu oma wanemate kirjast ja kuulsid seepeale minu suust, et minul õigust ei ole Sind armastada ega Sinult armastust sallida, miks Sa ei seisa siis eemal? Miks Sa püiad minu südant weel sügawamalt

lõhki kiskuda, kuna see muidugi juba walufaste haawatud on? Ma ei tohi enam Sinu kätt oma kaela peal sallida, mis ka muud ei oleks kui walude kustutamise uute waludega . . . . . Ei tohi enam — unenägu on — mööda — elutõsidus algab . . . . .

Ta wajutas walulise palge kätse, ei jõudnud enam oma pisaraid pidada, ta nuttis — nuttis oma mööda jõudnud õnnist unenägu, oma lapselift usaldust, nuttis selle lapselise usalduse õnnelift eedeni põlwe.

Paar filmapilku oli kõige sügawamas ja kõige waiksamas walus mööda läinud. Alberti põskede peal weeresiwad ka pisarad, ja jälle kuulis ta Hilda huultelt, nutuste käte wahelt, kõige walufamal healel: „Ei wõi enam . . . . . unenägu on mööda . . . . . isa teadis ja uskus . . . . . ema ka . . . . . kuhu lähen ma nüüd!“ — —

„Hilda, ära nuta!“ palus Albert ja ta püidis kaebawat kaunist neidu kallistates kaisu wõtta. Aga see tõrjus ellatahtlise püide tawase käeheitelaga jälle tagasi ja langes kummuli külma müüri rünka peale, mis kõrge wareme küllest lahti oli murdunud: „Ei wõi enam . . . . .“

„Hilda, ära nuta!“ palus noor mees teist korda ja püidis teda müüri rünka pealt kätt pidi üles tõsta. Naisterahwas waus rünka kõrwale põlwili. Ka Alberti põlwed niiskusiwad, nagu ilma oma teadmata waus ka tema põlwili, wõttis neiu käd palgelt ellaste oma piiku ja palus weel: „Hilda, ära nuta! Minu läbi ei pia Sa mitte õnnetumaks saama. Waigista ennast!“

Segaselt waatas neiu nooremehe otsa. „Ei — ei — ega ma ei nutnud jo,“ rääkis ta räpafalt nagu palawiku tujus. — „Kas ma nutfin siis? — Ei — ma ei nuta mitte — see on rumal. Elutõsi- dustele wastu astumine tarwitab jõuudu, mitte nõrkust — nõrkus on häbiks. Käsi, Albert — kallis Albert, käsi — ütle üks sõna ja mina lähen — ma — tahan minna kohe — tahan kaduda — maailm on juur küll . . . . .“

Alberti süda oli haledaks läinud. „Kas Sa ei taha siis enam minu jelsfis maailmast ja elust läbi käia?“ küsis ta kurwalt.

„Ei — ära räägi enam nõnda, Albert. Ma ei tohi, ei wõi . . . . ma olen waene, alatu, teist usku . . . .“

Albert wautas neiu käe tormilikult oma palawate huulte wastu. „Ära ahasta,“ waigistas ta. „Mina tahan siiski oma ettemõttele ja iseenesele truuiks jääda, tahan Sind ja ennast õnnetuse eest kaitsta. Ütle, kas ma tohin Sind oma tulewaseks abikaasaks pidada?“

„Sa ei tohi seda, ei suuda seda korda saata, mis Sa mõtled. See on keelatud mitmekordselt, keelatud Sinu wanemate, Sinu usu, Sinu sugukonna poolt.“

„Mina olen Rootsi riigi alam,“ kostis Albert, „ja selle riigi seadus ei keela mitte terwe mõistusega 25. aastasel mehel ise oma tahtmise järele abielusse astumast. Minu wanemad on mind ka juba nelja aasta eest meheks tunnistanud, nad andsiwad mulle suure waranduse kätte. Pealegi teen ma siin ainult armastuse ja mõistuse järele ja armastus ei tunne ühtegi keeldu ega mõista kedagi käsku ning mõistus

ei ole kellegi ori ega alam. Ma tahan siis ennaft kohe Sinuga laulatada lasta, tahan oma warandust siin ära müüa, mis wanemad seaduse teel minu ofaks finnitasiwad ja siis lähame siit maalt ära, läheme Rootsi maale ja seal saan ma oma teu üle seaduse ees wastutama ja seadus saab meid kaitsuma. Kosta, kas Sa tahad minu järele tulla?"

Hilda nägu oli lahkemaks löönud. Ta naeratas wäheselt ja waus õnnelikult Alberti kaisu.

"Ma ei tea, mis ma pean kostma," rääkis ta wiimaks. "Sina oled rääkinud, et Katoliku kiriku wõimus wäga suur olla ja oma wenna ütled Sa Tallinna Katoliku kiriku ülemapreestri oewat, kes muidugi juba Sind Su ilmaliku meele päraft ei sallawat, kas ei wõiks Sinu isa oma armsa poja, Tallinna ülemapreestri läbi asja nii kaugele ajada, et ilmalik Rootsi seadus Sinu tegu Katoliku kiriku waimuliku seaduse eest mitte enam kaitsta ei jõuaks?"

"Ei ole karta. Katoliku peapiiskop elab siit kaugele, paapst weel kaugeimal ja neil kummagil ei ole suurt himu, wägewa Rootsi riigi seaduse wastu oma kätt wälja sirutada."

Nad tõusiwad püsti.

"Mull on külm," kaebas neiu, "lähame alla, siis saame käies sooja." Nad läksiwad.

Alla saies küsis Hilda: "Aga kas Sa saad oma warandusele nii pia kui tarwis ka ostjat? Neg on kallis ja kardetaw."

"Boeostja ongi mull juba walmis," kostis Albert, "aga mõisa müümisega on lugu kahtlane. Nagu teada,

andis Rootsi kuningas Karl XI. kolme aasta eest, 1688, käsu, et kõik mõisad meie maal riigi kroonu kätte langewad, mis kord kroonu käes on olnud. Ka minu mõisa on mitme kümne aasta eest kroonu oma olnud ja võib siis nüüd kroonule tagasi saada. Maanõuunikud, tähtsad härrad von Buddberg ja Patkul, läksiwad küll kõige mõisnikkude nimel Stokholmi, riigi walitsust paluma, et antud käsk kuidagi muudetud saaks, aga juba on nende käest kirjad tulnud, et asi nende palwe läbi weel pahemaks muutunud."

"Siis võib Sa suure kahju saada," rääkis Hilda, „ja Patkul ise saab wististe weel palju suurema kahju; temal olla palju mõisaid, minu isa oli enne kõstriks saamist tema juures kutsariks, ta olnud isa ja ka teiste teenrite wastu hästi hea inimene, kuid talu rahwas ei olla küll temaga rahul olnud. — Aga mis me'neist asjust räägime, millal mõtleksid Sa, kui mina Sind kuulda tohin, laulatamist ette wõtta ja kes piaks laulataja olema?"

„Laulatamine piab vähemalt lähema pühapäewa õhtul toimetatud saama ja laulatajaks saab muidugi teie oma õpetaja olema, küllap ma temaga toime saan."

Nad oliwad käies Baaluoja äärde jõudnud, mis wareme mägede lõuna poolt küllest alla järwe poole jookseb. Albert otsis niiske oja kalda pealt kuu ja eha walguse kasinal paistusel mõne lillekese, mis seal lõuna päikese meelitusel oma nuppuisi juba lahti oliwad ajanud, pistis siis toodud lilled Hildale rinda ja küsis: „Ütle nüüd, kallim, kas Sa tahad elutee käimiseks minu käe kõrwale astuda, nüüd, kus minu wa-

nemad seda ära on keelanud — kas Sa tahad oma wanematest ja kodumaast lahkuda ja wõõra usulise mehega wõõrale maale elama minna!”

Hilda oli wait. Wiimaks kostis ta: „Mina olen juba ütelnud, ma ei tohi seda, aga et Sa enesel ise-seiswa seaduslise õiguse ütled olevat, wanemate keelu wastu teha, siis kordan ma oma esimest „ja“ sõna andmist ja ütlen ainult Sinu tahtmise põhjusel: Ma tahan! Ma tahan Sinu seltsis minna ka kõige sügawama hädasse, sest Sinu seltsis ei wõi ma häda tunda — Sinu seltsis on ainult õnn.“

Nagu unes waus ta Alberti rinna najale, — õnnelikult naeratates, äraseletamata õnnetundmuses waatafiwad tema filmad üles Alberti filmadesse ja tajane, pehme heal sõnaldas: „Minu tulewase mees.“ ...

Ta tegi ennast kallima kaisust lahti, astus oja äärde, peskis enda käsi ja rääkis: „Müid on tehtud; minu käed on puhtad; mina olin walmis üksilduses maailmasse ära kaduma, aga Sinu kindel tahtmine, Albert, hoidis mind tagasi, sidus mind Sinu külge kinni. Sinule olen ma fiin sõnakuulelik olnud, mitte oma lõhkewa südamele. Sina julgustasid mind seega: Rootsi riigi seadus ei keela. Ka mina olen Rootsi riigi alam, ma wõisin siis Sinu tahtmist tähele panna.“

Albert wõttis teda uueste kae kõrwale. „Müid lähame koju ja homme walmistame kobe laulatusse wastu. Kolme päewa pärast oleme ühendatud.“

„Seda ei pia saama!“ hüidis heal puhmaste tagant. „Meie oleme kuulnud kõit!“

Albert ja Hilda nägiwad kahte inimese kogu eemal mäe külle peal puude wahelt üles poole minewat, üks meeste, teine naisterahwas.

„Need samad, keda ma natukene aega enne Sinu tulemist eemal mägedes nägin,“ rääkis Albert. „Aga las nad kuulda ja teha mis tahawad, pole sellest wiga. Ma tunnen juba teie kiriku õpetajat; muud ei ole meile waja kui teba ja temaga saame wististe walmis. Efti saab ta ehk küll wastu rääkima, aga täie kaeline palwe mõjub ka midagi. Sa kui tema tõeste mitte ei taha laulatada, siis wõime ka ilma selleta siit lahkuda ja Rootsis endid ühendada lasta, kui aga Sinu wanemad seega rahul on.“

„Wististe on nad rahul,“ kostis Hilda. „Nad on juba mitu korda meie nõuu kohta ütelnud, üks Jumal ja üks jumalafõna olla Luteruse kui ka Katoliku usul, kuid inimene pidada selle jumalafõna järele õigeste ja heaste elama.“

Nad läksiwad ümber mäe kogu, Hilda kõstri majasse wanemate juure, Albert südalinna oma majasse. Jumalaga jättes tuliwad Hildale uueste pisarad palgele. Mitmesugused ägedad tundmused koha siwad tema noores, lapselikus südames, kuum rõõm ja õnn, äkiline elu muutmine, äkiline lahkumine wanematest ja lapsepõlifest kaswamise kohast, teadmata ja tundmata tulewik, Alberti wanemate kange feeldus — see kõik tegi tema mõistuse nagu segaseks ja oma imelises tundmuste segaduses kuulis ta ikka nagu Alberti trööstijõna oma kõrwas helisewat: „Hilda, ära nuta!“

Pulmasõit.

Kõik ilm hingas waitses unerahus, ükski film ei walwanud weikeses Wiljandi linnakeses, aga Hilda — tema filmale ei saanud sell ööl une wiirastustki. Tema oli õnnelik — ta süda tujus õnnetundel nii kuulda-walt, et ta ise seda paaegu kartma hakkas — ja ta ei saanud aru, mispärast ta magada ei tahtnudgi, kuna ta ennast üsna wäsinud teadis ja tundis olevat.

Sõ oli mööda. Hilda talitas jälle oma maja töös nagu ennegi, kuid waitsem oli ta kui enne ja tööd tikkusiwad tal käes segi minema. Warsti oli ka majasõber Albert Gamla seal, misläbi Hilda küll elawamaks ja rõõmsamaks muutus, talitustega aga mitte kindlama joonele ei saanud.

Kui elatand kõstri isand noore kaupmehe kindlat nõuu ätilise pulmade ja ärareisimise pärast kuulis, kohkus ta esiti küll ära ja püüdis temale pühafirja järele mõnd manitsemise ja järelemõtlemise sõna ütelda, aga Alberti kindel ja südi olek ning ka tema enese pikem meelisklemine awatelesiwad teda aega pidi teistele mõtetele. Pealegi oli temal teadus käes, et rikas wäimees teda ta wanaduses kõigesuguste eluraskuste ja puuduste wastu saab kaitsema ja auu ning tähtsus, nii rikka ja kuulsa, nii hea ja ilusa mehele kohe näpu pealt äiataadiks saada, oli weel peale kauba. Oli jo Albert Gamla sell ajal Wiljandi linnakeses jüsnä esimene mees ja sellele pidi tema oma tüdart teelda tahtma! Ei ial! — Et laulatus ja kaugele randa-

mine kobe järsku tulivad, see oli kõrvaline asi. Pealegi oli tütar ise ka kahel käel walmis, seda teadis isa juba mitu aega ja ema tundis ennast weel kõige enam auustatud olevat. Ta oli jo nüüd kui kõige tähtsam tütre ema üle maa, sest kõikide teiste neiude ja preilide hulgast oli tema tütar see ainuke, keda rikas ja ilus kaupmees ja mõisnik omaks oli walinud. Köster õnnistas siis oma lapsi rõõmu filmaweel ja soowis neile kõige rohkemat Jumala õnnistust. Ka lubas ta õpetajaga rääkida, et see laulatamisega tahtust ei teeks.

Raks päewa hiljem oli ühe suurema Wiljandi linna maja ümber rohkestest rahwast koos. Maja aknad ja ukseid olivad noortest lehtedest punutud wanikutega kenaste ehitatud ja kõik nähtawus tunnistas pidulist olekut. Pidurahwast aga ei olnud palju kuskil näha ja kedagi tähtsamat inimest ei nähtud ka sinna sõitwat. Alles õhtul, kui tuled juba akande peal järeksiwad, tuliwad mõned alama poolsed pidulised ja wiimaks sõitis ka kohaline kiriku õpetaja ukse ette. Majast tuli köster õpetajale wastu ja läks temaga sisse. Warsti tõusis õpetaja laua tagant üles ja seepeale astusiwad kaks noort inimest, üks meeste- teine naisterahwas, käsitäes teisele poole lauda õpetaja wastu — Albert ja Hilda. Mõlemad olivad oma aja moodulises nāgusas ehtes. Kõik oli peenike ja kena, kuid üleliigset ilu ja kallikiwide sära ei olnud näha. Peale peenikese walge siidi kleidi ei olnud Hilda juures palju muud suuremat ehet näha, kui aga ilusalt lehtedest pärg tema walljas-pruunikate juukse peal.

Laulatamine oli mööda ja õpetaja kohe ära sõitnud. Ta tundis ja teadis enesel põhjust olemat, mitte kauaks sinna jääda. Ja pulma maja oli üsna vaikne, ei muusiku kõla ega tantsimise müha, kuid noor paar oli õnnelikum kui sagedaste muusiku healte helinal ja rõõmuliste tantsijate kahinal. Paar tundi hiljem oli pulmamaja pidulistest tühigi, köster ja ta emand läksivad ka ainult kahelkese kodu ja Hilda ei tulnud enam neile järele. Wanakesed olivad küll õnnelikud oma laste õnne üle, aga siiski tikkus ka igavus ja püaegu kurbdus neile waewa tegema: nemad ei leidnud enam oma maja tallituse kallal Hilda nobedat kätt, ei näinud tema lahket wiisakat olemist, ei maitsetanud tema puhast lapselist armastust. Nagu ingliskene oli Hilda elatanud wanemaid rõõmustanud ja aidanud, oli nende meelt lahutanud ja neile nende elu õnneliseks ja armsaks teinud. Aga nüüd oli igavus ja tühjus tema asemel ja weikene koerakene hulus igal õhtul halebaste, kui ta nägi, et hea Hilda koju ei tulnud. —

Ligi paar nädalat läks weel mööda ennegu Albert Wiljandis oma poe ja maja müümisega walmis sai. Ka oma mõisa, Pillistwere kihelkonnas, oli ta rendi peale andnud, kuna see seni ajani ühe ustawa walitseja ülewaatuse all oli seisnud. Siis tahtis ta weel enne päris ärareisimist Tartusse sõita, kus temal kauba = toimetuses raha asju õiendada oli. Ta jättis Hilda südamest jumalaga, palus teda ettewaatuse pärast mitte ilma teenri ega wanemate jeltcita üksi olla, lubas mõne päewa eest tagasi tulla, et siis jäädawalt ära reisida. Hilda lahkus raske südamega oma pala-

waste armastatud mehest, soowis temale kõigest hingest õnnelist teekäiku ja rutulist tagasi saamist.

Albert ihaldas enesele edasi saamises tuule tiibu, ta tahtis nii kiireste kui iganes võimalik jälle tagasi saada. Pikaajal tuli talle üks neljahobuse tõld vastu; tõlla aknast nägi ta üht tundmata inimest wälja waatawat ja keski teine, keda Albert mitte ei näinud, kuuldi tõlla sees rääkimat: „Wäga mõnus! Dnn tahab tõeste hea olla.“ Albert lõi kahtlema, kas ehk see sõna tema külge ei puudu ja seepärast küsis ta kutsarit, kuhu poole nad sõitwat. „Pärnusse, ikka Pärnusse, härrakene,“ kostis kutsar ja seega jäi ka Alberti süda rahuliseks. Ta sõitis rutuga edasi ja kui ta Tartusse sai, siis hakkas ta lohe oma asju toimetama, aga wanemate juure ei tahtnudgi ta sisse minna, arwates, et sellest ei temale ega neile head ei wõi tulla.

Kaks päewa oli Alberti ära sõitmiseft mööda. Hilda hakkas teda juba tagasi ootama, ta kartis, et ehk pahandatud wanemate lähidal temale midagi paha wõiks sündida. Ja Hilda istus sügawates mõtetes omas tuas. Korraga helises ukse kell ja üks kutsari moodu mees astus sisse, kummardas auupakklikult. Siis wõttis ta põuest kirja ja ulatas pakitudes Hilda poole: „Auuliku prouale üks kiri tema härra käest!“

Hilda wõttis kirja vastu, tegi lahti. Wõõras mees pööris tagasi ette tупpa. Kirjas seisis:

„Kallis Hilda! Kui Tartusse sain, kuulsin siin lohe midagi, mis mulle asja annab karta, et mõned meie abielu wastased Sind Wiljandisje

waritsema saavad minema. Keski on Biljandist fiia minu wanematele kõi teada annud. Mina ise aga ei wõi praegu mitte kohe ümber pöördä, et Sinu juurde jõuda, seepärast saadan ustawa mehe tõllaga ja soowin, et Sa sellega kohe Piltweresse, meie mõisasse sõidaksid. Sinna ei teata sulle kohe järele minna. Kui arwad, wõta üks tüdruk seltsiks ka kaasa. Paari päewa pärast saan ma siin oma asjadega walmis, siis sõidan Põltsamaa kaudu ka Sinu juurde. Sealt wõime siis weel kord seltsis Biljandisse tagasi sõita, et Sinu wanemaid jumalaga jätta ja siis tuleb päris reis. Parem oleks, kui Sa ööse wälja sõidaksid, päewa wõidakse seda tähele panna ja waenlased wõiwad Sinule järele minna. Ole rahulik ja ela hästi õnnelikult!

Sinu südamest armastaja

Albert."

Hilda kohkus. „Siis ei ole enam head," mõtles ta. „Kiri on ometi õige — Alberti käsi." Jumes-tuse puna lendas üle ta walge näu. „Nad tahawad siis juba käsitsi mulle midagi paha tegema hakata. Aga põgeneda nende eest ei tahaks ma mitte. Üksnes Alberti soowi pärast pian ma küll oma nõrkust warjama ja nende inimese õnne rikkujate eest põgenema."

Ta käis ägedal sammul ja kahtlajel näul edasi tagasi, siis ta kutsus kirja tooja eest tuast sisse: „Kelle käest saite selle kirja?"

„Kas ta ei pia siis Teie kätte tulema?“ küsis kutsjar. „Siis ma olen efsinud ja wõerasse majasse tulnud.“

„Ta tuleb küll mulle,“ kostis Hilda, „ja mina jain ta Teie käest, aga kelle käest saite Teie ta?“

„Noh, siis on asi selge ja kiri piab ise Teile üttelema, kelle käest ma tema jain. Seal ifka wist nimi ka piab olema, kes teda kirjutanud. Mina jain ta Gamla herra poja käest ja mina olen kuulnud, et kirjadel iga lord kirjutaja nimi peal on, jellel saab wististe ka olema ja küllap siis see tunnistab preilidele wõi prouadele selgemine, kui mina rumal inimene rääkida mõistan ehk tean. Mina ei tea muud, kui seda, et Gamla herra poeg selle kirja mulle andis ja käskis, et ma ta siia majasse selle kätte ära pidin andma, kelle nimi kirja peal ja siis olla mull weel peale selle üks noor naisterahwas siit Rabala mõisasse wiia. Eks preilid wõi prouad — ega mina rumal inimene tea, mis te olete — eks te tea ise, kes Gamla herra poeg on. Ta on ometi juba mitu aastat siin Wiljandis elanud ja see on tema maja, mina olen temaga mitu korda siia sõitnud ja mitu korda temaga ka Rabala wahet sõitnud, kui tal omal weel hobusid ei olnud. Ta oli jo hakatuses hoidja mees nagu wana herra isegi. Aga Teid, auustatud prouad wõi preilid, ei mälesta ma mitte enne siin näinud olevat. See on kõik, mis ma tean ja kirja olen ma Teile ka ära annud ja nüüd lubate mind wist minna.“

Hilda näult oli kahtlus kadunud. „Siis on ikka õige asi,“ rääkis ta iseeneses, „ja ma pian sõitma. Kes võib teada, mis nad teha tahavad.“

Ta pööris kirjatooja poole: „Täna ööse piate siit Kabalasse sõitma,“ rääkis ta, „ja ühe naesterahwa saate kaasa. Sõitke siis hobused ära, õhtu on jo lähidal ja ööse kell 11 sõitke siinse kiriku kõstri maja ette, seal algab sõit peale.“ Ta juhatas ja arutas võera mehele ette, kus kõstre maja on.

„Tänan, tänan, auulikud preilid või prouad,“ rääkis tundmata kutsar omalt poolt, „saab kõik tehtud, punkti peal.“ Ta läks rõõmsal näul uksest välja.

Hilda hakkas kohe ennaft reisi vastu walmis seadma. Ja oli kodus kõik korras, siis läks ta wanemate juurde, et neile ka kahtlasest asjast ja oma ära reisimisest teatust anda ja siis nende juurest öösel ära sõita. Kodust, Alberti majast ei tahtnud ta sõita, sest see oleks woinud, kui mõni wastaline nägema juhtuks, kudagi kahjulik olla. Teist tüdrukut mõtles ta küll esiti seltsiks enesele kaasa wõtta, aga et need mõlemad tema vastu nagu salalikud ja tumedad näitawad olema, siis oli wiimne nõuu, üksi sõita. Tee on jo lühike ja walitseja Kabalas on kõigiti hea mees, mõtles ta, mis seltsi mulle waja on.

Kell lõi 11 ja suur kinnine neljahobuse tõld weeris Wiljandi kõstri maja ukse ette. Hilda langes palawas armastuses oma wanematele kaela, andis neile

nuttēs suud ja astus tõlba. Ra wanemate süda oli raske. Isa soovis rusutud healel talle Jumala õnnistust ja andis weel tõlba temale korra suud.

„Ära kurwasta, isa, trööstis Hilda tõllast, „weel tulen korra tagasi, siis läheme ära kauaks ajaks ja kui Jumal tahab, siis võime ka weel ühe katukse all elama saada. Teie võite jo meile järele, ehk meie teie juure tagasi tulla. Jumalaga! Elage rahuga!”

Röster löi tõlla ukse kinni ja filmapilgul seisis ta üksina oma abikaasaga enese majakese ees. Tõld oli öö pimedusesse ja majade taha kadunud. Kui enam sõidu mürinat kuulda ei olnud, siis läksiwad kurwaks jäänud wanemad tuppä: mõlemate süda oli raske, mõlemad kahetsesiwad, et nad oma last mitte ei keelanud kahtlasel ajal wastu südaööb wälja sõita. Ja isa langes põlwele peale maha ja palwetas: „Kõige wägede Issand! Saada oma inglid, kaitse ja hoiä teda kõige kahju ja kurja eest! Ära lasse waenlaste paha nõuusi tema kohta korda minna! Tee häbiks kiusajate kurjad mõtted ja saada rahu neile, kes Sind kardawad. Sina ise oled nende südamed kokku juhatanud, sest Sina juhataid südameid kui wee ojasid, juhata ja aita siis ka nüüd, et nad kiusatuste eest peasesiwad ja Sinu rahu osaks saaksiwad!”

Paluja süda sai palwes kergitust. Nad heitsiwad kaunis rahulise meelega magama ja unes nägi isa oma armast last suure inglite leeri saatusel edasi ruttawat — hoitud kõige häda ja õnnetuse eest.

Ja Hilba oli ka hoitud õnnetuste eest. Ta istus üksina tugewas, kindlas tõllas, neli tugewat hobust ees, julge ja wapper kutsar pufis — sõit läks nagu lennates edasi. Kutsari piits wingus — wile kõlas — hobuste jalad laksusiwad wahel nelja jooksul, wahel rutulises traawis — raske tõld huugas aga taga. Kutsarile nähti sõit iseäranis juurt röömu ja lusti sünnitawat; ta oli nii heameeleline ja õnneline, et ta enam istuda ei läbenud — püsti seisis ta puki peal, nagu röömus, ohjad põnewaste pihus, piits keerlemas õhus: „See! Uih!“ . . . . .

Hilba ei märganudgi sõidu kiiru, ei olnud ta ka toredast sõidust röömus, ta oli sügawas mõttes taha tõlla nurka waunud — ta oli mõtetes wäsinud. — Ta mõtted lendasiwad ilusasse, armjasse, õnnelisesse lapsepõlwesse, kus ta ühtegi elusaatuse raskest ei tundnud, kus elu temale ainult õnnelikult ja lahkestest wastu naeratas — lendasiwad kodu wanemate juurde, lendasiwad Wiljandi waremetsesse ja mägedesse, armastuse awaldamise kohtadesse, kus Albert teda ja tema Alberti tihti oli leidnud . . . ta mõtles Alberti peale, keda ta palawal hingel praegu enesele tuetajaks ihaldas, siiski aga temast kaugel ära pidi olema — ta mõtles oma tulewiku peale, mis nagu sügaw, tume kivistil temale wastu paistis, selgust ei kurgil . . . . Ta nägi waimu filma ees oma wanemaid kurwal palgel kahetsawat, nägi neid armastusega tema järele käsi wälja sirutawat, — nägi Alberti oma abielu keelajatega wõitlewat — nägi enese waritsejaid Wiljandisse jõuudwat ja ennast tühjas majas otsiwat, seda,

Kes oma teada ei olnud tahtnud mitte rohu kõrreke-
selegi kahju ega häda teha. Ja ometi pidi ta nüüd
pögenema! Kas oli seda temal tarwis? Ta oli õnne-
lik olnud isamajas, õnnelikum kui keegi linnukene puu
oksal lauldes, — miks ei olnud ta seda enam? Kes
fundis teda isakodust, õnnelisest põlwest nii warmalt
ja nii järsku lahkuma? Ta oli jo alles noor, ei ol-
nud täitsa kahtkümmend aastatgi wana ja armasta-
waist filmadest ei olnud temal ka puudu, ega üksikuks
jäämiseks kartust; mitmed jõuukad mehed oliwad juba
oma õnge tema südame järele wälja heita püüdnud.
Mispärast pidi ta siis nüüd niisugusel wiisil pögenema?
— — Kõik need mõtted ja tundmused kihawad Hilda
südames ja peas läbi segamine; ta tundis ennast õn-
netuma olemat, kui seda filmaga näha oli. Ja tõld
lendas ifka oma soodu kiireste edasi, ilma wähema
piatamiseta. Mitu kõrtsi oliwad põgenejatele juba
selja taha jäänud, tükk teed oli mististe juba ära käi-
dud, weel ei tulnud sõidule lõppu.

Korraga kuuldi tõlla taga käredate wilistamist ja
kutsjar pidas hobused kinni. Kesköö oli juba mööda
ja weike koidu walgus punetas heledaste kaugelt met-
sade tagant. Wäsimus oli Hilda filmad kerge une-
wiirastusega kinni wautanud ja kui ta tõlla seisma
jäamisel ärkas, küsis ta kutsjarilt kohe: „Kas Kabala?“

„Nii ruttu weel mitte,“ kostis kutsjar pufilt.
„Nüüd sõidame pulmasõitu ja Teie pulmasõit piab hästi
pikk ja hästi röömus olema.“

„See on mõnus, hästi pikk pulmasõit,“ täiendas
üks kare meesterahwa heal tõlla kõrwal.

Tõlla uks tehti lahti ja kaks täie kasuga meest astusivad sisse. „Soo,“ ütles esimene rahulikult, „Teie taga oleme küllalt sõitnud, nüüd tahame ometi ka Teie seltsis sõita.“

„Ja muidugi,“ lisas teine omalt poolt juurde. „Üksi sõitmine on Teil kui ka meil igaw, seltsis sõit on hästi mõnus.“

Hilda ehmatas walgeks, nagu furnud. Mehed tõmmasivad tõlla ukse kinni, istusivad maha ja sõit läks oma foodu edasi jälle. Ruidimees aga, kes Hilda juure tulejate meestega seni ajani tõlla taga oli sõitnud, pööris ümber ja läks tühjalt tagasi.

Hilda aimas, kudas lugu oli, aimas, et ta petetud oli. . . . Ta hing kargas selles tundmises nagu tuleleeki täis, puruks oleks ta iseenast tõmmanud, aga ta liikmed olivad nagu alinatud, ta ei suutnud kätgi tõsta. Hirmus ehmatas, walu, ahastus, wiha ja kõige sügawama õnnetuse aimamine oli kõik ta keha nagu raskete ahelatega kinni nõõrinnd. Ta tahtis kiskendada, aga — heal ei peasenud lahti. . . . Ta püüdis tõlla akent puruks lüüa ja wälja hüüata, aga kahe mehe tugewad käed tõrjusivad nõrkenud naisterahwa tagasi. . . .

Seejärele kadus surmawalge kahwatus Hilda näult ära ja kuum puna tuli asemele. Ta rind tõuustis ja waus. . . tuline hüilge tuli filmadesse, mõitmata wahimus ja julgus paistis ta palgel. „Inimese rõõwliid,“ küsis ta walidal, lõhkewal healel, „kuhu tahate mind wiia?! Häbenege, nurjatamad! Inimese — ilma süüta inimese — mehe naise warastate teie kõige õelamal,

kõige kelmlikumal pettuse teel ära ja ise teie julgete
weel minu juure tulla, nii õiglasei, häbenemata wiisil!"

Ta wau3 tõlla nurka tagasi, ei jõudnud enam
nii hirmsa õeluse wastu oma sõna tarwitada.

"Urge pahandage nii palju, hea lapsuke," pilkas
teine mees. "Teil on jo meeste wastu hästi ella ja
foe süda."

Uueste täitis tuline ägedus ja rammu Hilda werd.
"Plaks! plaks!" käis ta käsi lobiseja suud wastu, nii
et punased werejooned sõrmede asemelid awaldasiwad.

Teist korda katsus Hilda aknast wälja tormata,
aga teist korda tõmmati ta tagasi. Wälja tungides
filmis ta tee ääres üht tutwat kohta ja märkas sel-
lest, et tõld mitte sugugi Tallinna teed Kabala poole,
waid koguni Riia teed lõuna poole weeris. See tõi
ahastust weel ahastusele juure. "Appi! appi!" kisen-
das õnnetu naisterahwas. "Suimese rööwliid! . . .
Mind wiivad nad ära! . . . Appi!" . . .

Ta waus nõrgalt istmele jäi nagu uimaseks. "Al-
bert — Albert — isa — tulge, aidake mind!" hüi-
dis ta weel nagu läbi une, siis jäi ta minestusesse. . . .

"Seda parem," rääkisiwad mehed tema juures,
"nõnda on rahulikum sõita. Ja kui ta kuni Riiani
nii wagune seisaks, siis oleks weel kõige parem. Meie
tarwitame rahu. Kui ta mõne kõrtsi juures inimeste
kuuldes piaks kisa tegema, siis wõiks asi halwaks minna."

Tükk aega oli tõld jälle edasi weerinud. Ilm oli
walge, päike hakkas tõusma. Hilda tegi filmad jälle
lahti ja waatas wäsinult enese ümber. Ta meeliskles
natuke aega; arusaamine tuli tagasi.

„Ma õnnetu inimene,“ õhtas ta raskest walus, „minu õnnetu Albert, õnnetu isa ja ema! Mis ütleb teie süda, kui teile awalikuks saab, et mina pörguliste rõõwlite küintesse olen langenud! . . . . Piaks maa lõhki mine-ma ja mind ära neelama! . . . .

„Jääge parem wagusi,“ keelasiwad õelad selfsilised. „Teie näete, peasemist Teil enam ei ole, ja mida enam Teie kisa teete, seda pahemaks saab Teie lugu. Teie olete õigel ajal pulmasõidu ära unustanud, meie aitame nüüd seda puudust parandada ja, — uskuge, ehk mitte, meie teeme hästi tubli pulmasõidu. Meie wiime Teid kuhugi kaugele warjupaika, seal peetakse Teid nii kaua kinni, kuni Albert Gamla, kelle südamel Teie ära olete nõidunud, Teid ära on unustanud. Siis wõite jälle wabaks saada. See on meie hea nõuu ja see sünnib siis, kui Teie meie selfsis mõistlik ja wagune olete. Tahate Teie aga kära teha ja abi karjuda, siis piame Teid wagusaks jääma sundima.“

Mõlemad mehed wõtsiwad põuest püstolid ja näit-siwad neid oma wangile. „Baadake, need tunnista-wad Teile selgeste küllalt, et meie mitte nalja ei tee. Loodame, et paremat walitsete!“

„Aga kes olete teie ja kuhu tahate mind wiia?“ küsis Hilda julgel, walitsewal ja walust segatud healel.

„Kes meie oleme, see on meie asi ja meie ei toi-meta Teiega midagi omal nimel, waid kõik püha Ka-toliku kiriku walitsuse nimel. Teie olete Katoliku kiriku wastu patustanud, olete ühe selle kiriku tähtsa liikme paha teele ekfitanud, wististe ära nõidunud, ja nüüd nõuab kirik Teilt lepitust. Mis Teiega on

sündinud ja veel saab sündima, see on ka Alberti isa tahtmine. Tema on kiriku käest Teie vastu seda abi palunud, mida ise nüüd tunnete ja maitsete. Teie olete tema käest poja ja kiriku käest truu ja tähtsa liifme ära kiskunud, kuna Teie ometi omast seisukohast niisuguse mehe poole ei oleksite pidanud waadatagi tohtima — nüüd võite siis järele mõelda, kas Teie paremat palka olete teeninud kui seda, mis saate — Teie lähete Katoliku kiriku kloostriisse wangi. See on kõik, mis Teile ütleme, ja seega on jutt aetud ja nüüd olge wagu!

„Kloostriisse . . . wangi!“ karjatas Hilda surmawalulise healega. „Issand, Jumal . . . kas nad tõeste minuga seda teewad! . . . .“

Ta langes veel raskemalt minestusesse kui enne. —

Kus on minu naine?

Kaks ööd ja päewa olivad Hilda ära sõitmisest juba mööda läinud. Ohtu oli tulemas, päike kadus praegu majade taha ära. Range õhinaga sõitis Albert Gamla läbi Wiljandi linnakese oma maja poole, nagu oleks teda taga aetud. Oma ukse ette saies fargas ta kähku maha, waade lendas afende poole — igatsuse ja armastuse õhinal rutas ta fisse.

„Hilda! Hilda!“ hüidis noor mees kuumal, õnnelisel healel, „kus Sa oled? Sa ei tulegi mulle vastu.“

Ühtegi wastust ei olnud kuulda.

„Kus proua on?“ küsis Albert kahe kõõgis seisva tüdrukuga käest.

„Ei meie tea, — nad läksid tunaeile õhta kõst-
rele oma papa juurde ja ei ole veel tagasi tulnud.“

Ragu pool lendaval sammul ruttas Albert seepeale oma äia kodu poole. „Mis teeb minu Hilda?“ küsis ta sinna saies rutulikult. „Kus ta on? Ka siin ei tule ta mulle vastu.“

„Teda ei ole jo siin Sulle vastu tulemas, kallis poeg,“ kostis kõster natuke kahwatanud näul. „Sinu oma kirja soovitusele pidi ta ära sõitma.“

„... Pidi ära sõitma... minu kirja soovitusele...“ Ta lõi kaks kätt otsa peale kokku... ta mõistus kippus kaduma. „Issand Jumal!“ kisendas ta, „nad on mu naise häbemata walekatte warjul ära warastanud... inimese röömliteks on nad hakanud — ja seda on nad minu nimel teinud. Millal ta sõitis? Kuhu sõitis ta? Kus on see kiri, mis temale tuli?...“ Ta hingamine oli raskeks läinud, rind tõusis ja langes lainelikult, kõige hirmsam mäss möllas ta hinges.

Hilda wanematega oli seefama lugu. Nad mõlemad olivad raskest ehmatuses nagu sambad seisma jäänud, mõlemad näust kahwatanud nagu paber. „Kallis Albert,“ kogeldas wiimaks kõster, „mis ma wõin ütelda — minu ainust last ei ole siis enam — ta on surmahädas ja ahastuses — pörguliste inimese röömlite kuintes... Teise päewa õhtul peale Sinu Tartusse sõitmist tuli temale Sinu käest kiri, Sina soovida, tema pidada kohe Wiljandist ära sõitma, pidada Rabalasse minema. Sina olla kuulnud, et

waenlased teda süa waritfema tulewat. Sina ise
jaada Tartust ka Rabalasse minema ja siis tulla Teie
mõlemad weel süa tagasi. Ja tema läks. . . . Mu
waene laps . . . . ma ise saatsin ta minema. . . .

Ta nuttis, ei saanud enam rääkida. Ka Hilda
ema ei suutnud raske hoobile wastu panna. Ta oli
kummuli fangi peale langenud, kaebas ja ägas nagu
rumal laps. Minult Alberta filmad oliwad nutupisa-
ratest kuivad ja, ehk küll hingamine ruttu ja rusutult
käis ning rind raskestest paisus, siiski oli tema nagu
kindel ja murdumata nagu raud ja teras, ta filmades
leekis mehifuse südidus nagu elutuli.

„Räägi edasi, kallid isa, räägi ruttu,“ käskis ta.
Mikael ta läks? Kuhu jäi kiri? —

„Tunaeile ööse kell 11 läks ta süit minema,“
fõnalbas isa läbi nutu. „Sinu kiri armas ööfist
minemist süitõõfemars? süitya woõttis ta muidugi kaasa.
Meie keegi ei teadmud midagi kahtleda — kiri oli karwa
peal nagu Sinu käega kirjutatud ja Sinu nimi just
feefamane, nagu Sa ise teda kirjutad. Ka suure ja
ilusa kinnise tõlla nelja hobuse ja kutsariga olid Sa
faatnud — ma õnnetu inimene . . . . mina ise panin
tõlla ukse kinni ja andsin tema inimese wargate kätte. . .
Mu õnnetu laps, kust wõtab ta jõuudu nii hirmsas
häbas ja ahastuses kindlast jääda ja oma elu alles
hoida. . . . Miks lastsin ma teda ühe mehele oma
füdant lubada, kellele tema mitte kohaline ei olnud!
Kas ei oleks ta wõinud palju ennemine minu katukse
all mulda minna, kui et nii hirmus elusaatus tema
ja minu peale pidi langema. . . . .“

Ta langes nõrgalt toolile — jõuud oli otsas.

Armastatud isa hingewalu ja surmahädaline kaebamine tungis Alberti mäsawast, põlewast rinnast nagu tuline nool läbi. Aga siiski kogus ta oma mehe jõuudu ja katsus südant kindlaks teha. „Armas isa,“ trööstis ta, „kinnita oma südant! Nii raske saatuselöögi vastu võib ainult mehe südidus aidata. Nõrkus ja kaebamine on siin kahjulik. Nänt hoop mõjub nõrkuse kohta kõige rängemalt, tugev käsi aga võib teda tagasi tõrjuda. Mul on lootust, et ma Sinu ainsa armsa lapse ja oma weel armsama naise siiski peasta võin. Ma aiman kuidas asi on. Siit on meie abieluse astumine Tartusse minu isale teada antud ja tema on siis asja nii kaugele ajanud. Kui mina Tartusse läksin, siis tuli mulle Pikašillal üks suur nelja hobusega tõld vastu, mis wististe Hilda jaoks oli saadetud, ning Tartus kuulsin ma, et minu wend, kes Tallinnas preestriks on, meie isa juures wõerusel olnud, enne minu sinna saamist aga jälle ära reisinud. Kui Hildale tulnud walekiri minu käekirja sarnane oli, siis oli see wististe minu wenna töö, tema on meie abielu asjus minu kange wihamees ja tema võib minu kätt wäga hästi järele kirjutada. Ehk on Hilda selle kirja wähest siia maha unustanud, katsume otsida, tema leidmine oleks wähest kasulik.“

Rõik kolm otšiwad ja wiimaks leidsiwadgi nad kirja Hilda tuakleidi taskust. „Täitsa minu käsi,“ ütles Albert tumedal, wihasel healel, „aga wististe ka minu wenna töö.“ Ta käsi wärişes kirja hoides ja nuhtlemise ning tasumise wihaleek wälkus ta silmis. Ta

trööstis weel Hilda wanemaid, tähendas ka, et Hildal wististe waimujõuudu küll saab olema, ennast ahastuses finnitada ja hädas kaitseada, mispärast siis mitte tema pärast liialt ei sündida kurwastada; ta saada peastetud.

Rahwatanud näul ja lõkendawail silmil tormas Albert kõstri majast wälja, läks õpetaja maja poole. Kohe ühe joonega tungis ta sisse, astus raske sammul kirikuõpetaja ette. Leekin wiha ja walu paistis ta palgelt, karedaks ja kahisewaks lõõnud healel küsis ta raskest: „Kus on minu naine, õpetaja härra? Teie püüdsite teda mulle keelata, ei tahtnud minule teda laulatada, tahtsite Tartusse Katoliku kiriku walitsusele minu asjust kirjutada, wiimaks ometi laulatasite teda minule naiseks ja mina ei olnud Teile see eest mitte tänamata. Müüd aga on inimese rõõwliid selle inimese ära wiinud, — ma näen, Teie olete wististe teinud, mida enne laulatust teha lubasite — Teie olete kas minu wanematele ehk Tartu Katoliku kiriku walitsusele kirjutanud — ruttu ütelge siis, kus on minu naine! Ise olete Teie laulatanud, Teie piate teadma. —“

Kirikuhärra ei teadnud wististe mitte palju. Ta oli hirmuga ülesse karganud. „Armas härra Gamla,“ sõnaldas ta, „hirmus kahju, kui Teie prouale nii raske õnnetus juhtunud, aga mõtelge ka, et ilma Jumala tahtmata midagi ei wõi sündida. Jumal antgu aga, et Teie oma abikaasa jälle õnnelikult leida wõiksite. Mina aga kinnitan Teile oma wande ja auusõnaga, ma ei tea Teile abikaasast mitte midagi. Kui ma enne Teie laulatamist Tartusse Katoliku preestrile kirjutada

lubasin, siis rääkisin seda sõna seepärast, et ma oma ammeti kohuse sundusel kirjutama oleksin pidanud. Aga ma jätsin seda, sest ma kuulsin Teie suust, et Teie, kui ma küll Teid ei laulata, ka siis selle hea tütarlapse omaks saate võtma. Et ma aga selle õnnetumaks saanud inimesele head soovin, siis võin ometi Teile midagi ütelda, mis ehk tema kätte saamiseks tarmiline võib olla. Üks päev enne Teie laulatamist —

„Rääkige ruttu, — nii ruttu kui võidte,“ fundis Albert tormilikult.

„Üks päev enne Teie laulatamist,“ arutas õpetaja edasi, „tuli siit lähidalt kannupois Eckbert minu juurde, püüdis laulatamist keelda ja lubas ka Tartusse kirjutada. Ma usun, ta on ka kirjutanud ja nõnda võib paha sündmus alanud olla. Küsige temalt, tema võib enam teada.“

Alberti vaiksemaks jäänud nagu löi õpetaja kõne viimaste sõnade juures uueste lõkendama. Ta teadis juba enne aimata, et see kannupois oli, kes mägedel teda kord ähwardas. „Ma tänan,“ ütles ta rahutumalt, „ja nüüd antge mulle filmapilk tunnistusetäht, et mind oma kõstri tütre Hilbaga laulatanud olete.“

Laulatuse täht taskus, läks Albert Gamla jalamaid õpetaja juurest ühe lähidal olevasse suurde majasse, kust ta ka, ühest kõrvalisest tuast, kannupoisi leidis. „Kuulge,“ kätitas tuleja, „kudas julgesite Teie ühe inimese hukkasaatmise kallal esimene peale hakkaja olla? Kudas Teie tohtisite minu asjades salateatajaks heita ja Tartusse kirju kirjutama hakata? Teie piate siis ka teadma, kuhu minu abikaasa, Hilda,

on viidud; ütlege ruttu kõik, ehk Teie piate tundma, mis olete teeninud.“

Kui kannupois omalt poolt ka karedaks läks ja midagi ei avaldanud, siis ei võinud Albert enam ennast pidada. Ta tundis enese vastu hirmust ülekohut tehtud olevat ja siin leidis ta oma õnnetuse valmistajatest ühe osalise. „Plauh!“ käis tema käsi vastalise kõrva pihta ja tuikudes taganes see nurka. „Tahate Teie veel oma õeluse saladusi varjata?“ küsis Albert lõkendavail silmil. „Pihuks ma teen Teid, kui Teie ilmasüüta inimese varastamist varjata püüate!“

Kannupois ei kuulnudgi enam Alberti sõnu, karjudes jooksis ta sisemistesse tubadesse, pahemat kõrva kahe käega finni hoides. „Ai, ai, ai! Kus mu kõrv — mu kõrv!“

Majaomanik Unken jooksis kisa peale kohe karjuja kallale. Ka Albert oli kannupoisile paarist tühjast tuast läbi järele astunud ja jäi külmalt viimase läve peale seisatama. „Ta on mind teutanud, on mind löönud — see nurjatu inimene seal,“ kisendas kannupois vihaga.

„Soo. Seda tohib juba minu majas sündida,“ rääkis Unken külmalt. Ta võttis seinalt mõega ja astus noore võera mehe ette. „Teie olete minu maja aui raskestes teutanud, härra, tehke aru!“

„Ei ole tõsi,“ kostis Albert Gamla külmas rahus ja ulatas ka oma käe seina peal rippuva mõega järele. „Ma olen aga seda salalisk üleannetumat inimest löönud, kes inimeste wargatega ühes nõuus seisab.“

„Minu maja nimetasite Teie inimese wargate asu-kohtaks,“ müristas Unken tulises vihas. See teutus nõu- ab kohe tajumist.“ Ta tõstis mõega üles.

Albert ei olnud ka mitte laisk sedasama järele tegema. Ta süda oli raske ülekohtu noolidega kõige sügavamaste haavatud, ta tundis enesel nagu kõige ilma vastu nuhtlemise õiguse olemat — ragifetes langesiwad meeste käes mõegad kofku. Albert nägi oma wastalifel surmamise nõuu olemat ja seepärast ei olnudgi temal mõimalik oma käewarve wägewuse ja osawusega tagasihoidlik olla. Terase sädemed oliwad juba mitme kordse särinaga wastaliste südame tulifust tunnistanud, kui korraga kannupois ka mõega tõmmas ja kõige õelama wihaga härra kōrwale oma waenlase vastu tungis. Ta tahtis Albertile mõeka rindu ajada, et oma südamele wihamehe vastu lahutust saada. Tema sekka tungimise nägemisel hakkas aga Alberti käsi tulifemalt käima ja kui kannupoisi mõek kord ka juba tagasi oli löödud, siis langes Unkeni mõek käest maha ning lai were joon tuli ta põse peal kōrwa ääres nähtawale. Seda märgates kargas kannupois kõige wõimu ja wihaga wastalise peale, et teda läbi pista, aga Alberti tagasi tõrjuw mõek wõttis teda vastu, ta langes meeletumal tungimisel ise oma rinnaga waenlase mõega otja — langes ja waus karjatades maha. —

Naisterahwad oliwad mõekade raginal teisel pool olewa laia läwe peale ilmunud, — hädalikult kilka des kadusiwad nad nüüd ukse jammetiste kardinate taha ära.

Tumedal, pool kahetsawal näul waatas Albert oma wõidetud wastaliste peale. Üks seisis püsti, põsk ja õlg enese werest punane, teine selili maas, nagu surnuwalgeks kahwatanud. Keelmata tungis ta mäsulifest rinnast kuum wereoja wälja. — Ta tahtis

istuli tõusta, aga ei jõudnud. Tema härra aitas teda ta piidmises. Siis wautas ta ühe käe rinna peale mõega haawa kohta ja teise ulatas ta Alberti poole. See wõttis pakutud käe wastu.

„Lepime!“ ütlesiwad õnnetuma kahwatanud huuled tafaselt. „Sina oled — wõitnud. Ma olen — langenud — olen — süidlane. . . .“

Albert kumardas ka Unken'i lähidale maha, aitas surmaga wõitlejat tuetada.

„Ma wiikasin Sind — wiikasin juba sellest ajast saadik — kui Sind — esimest korda — Hilda kõrwas — nägin kõndivat. Ma käisin — teid luuramas — kuulsin wiimaks ka teie — laulatamise nõuu, — — läksin — õpetaja juurde — kirjutasin — Sinu waimematele — minu nõuu — läks korda. . . .“

Ta huuled ja filmad wauiswad finni — kõik oli wait. . . . Beel kord tegi ta filmad lahti ja waatas. „Sina oled — Albert,“ liikus tafaselt tema suu. „Sinu — naine on — kaugele — wängis. — — Mina — armastasin teda — ta ei — pease enam — kaugele — lõuna poole — wiidi ta — — Minu töö on — tasutud — ma — suren — Albert — Sinu käsi on — mulle — õiguft mõistnud. . . .“

Uueste wauiswad ta filmad finni, hingetõmbus jäi pikaliskemaks, — sügawamaks, ja wiimaks oli kõik wait, — ta oli surmud.

„Õigus on wägem!“ hüidis Albert sügawal, waimustatud healel. Ta wõttis werise mõega põrandalt, firutas käe temaga üles poole ja kõneles raskel sõnal: „Selle mõdegaga olen mina ühele oma naise

röõmlile õigust mõistnud ja selle mõega juures wanni ma, mina tahan neile kõikidele õigust mõista ja tahan oma naise nende wangist peasta!”

Waimustuse jumi käis õhetawal punal üle noore wõitja pale. Seesama hea ja tasase südamega Albert, kes enne putukafestigi ei tahtnud surmale jaata, ei tunnudgi nagu nüüd, et see inimene oli, kes praegu tema käe all surri. Palju enam tundis ta oma hinges nagu pehmemat rahuõhku lehwivat, sest üks tema naiseröõwel ehk selle röõwimise töö abiline oli juba tasumist leidnud. Nii wäga armetumaks ja kalgiks oli Albert Gamla süda hirmsa õnnetuse läbi muudetud.

Unken aga andis nüüd Albertile omas mõttes õiguse, kuna ta auuandlikult tema poole tasaselt kumardas. „Ra meie oleme lepitatud,” rääkis ta ja pakkus Albertile kätt. Mehe südame kõige kallimad pühadused on tema perekonnas ja nende pühaduste puutumine muudab mehe südame nuhtlemaks tasujaks.“

Albert lõi mõega sureja kõrwale otsapidi põrandasse, wõttis pakutud käe vastu, kumardas ja läks. Ükski ei püüdnud teda pidada.

Wäljas oli juba ämarik ja tund aega hiljem sõitis Albert Gamla tuule kiirusel Wiljandist wälja. Teisel päewal peale lõuna sai ta Tartusse. Nägu wihas ja walus lõkendawal, astus ta järful sammul isa majasse.

„Kus on minu naine, isa?“ oli ta esimene sõna. „Sina oled inimese wargaks saanud, oled oma poja käest tema naise ära röõwinud — kuhu olete tema wiinud?“ Ta heal oli wali ja kohutaw, ta olek ähwardaw ja äge; isa ehmatas. Aga siiski ei tahtnud ta

poega nagu tundagi. Sõna lausumata pööris ta pojale selja ja püidis tema eest kõrwale minna.

„Ara põgene!“ kästis küsija. „Inimene ei tohi oma teu eest põgeneda ega oma tegu karta. Sina oled ilma süita inimese kõrwale toimetanud, Sina piad tema ka väljaandma! Ma ei lasse Sind kuhugile poole, enne kui ennast minuga oled lepitanud.“ Ta wõttis isa käewarrest finni.

Isa pööris ümber. Tema sinikad salalikud silmad wahtisiwad hädas ja tigiduses poja otša, trotslikud kahwatanud huuled wärisesiwad halliks lõõnud mustade habeme karwade wahel, ta otsis nagu nõuu, mill wiisil ometi poja käest peaseda. „Murjatu inimene!“ hüidis ta wiimaks, „tagane minust, ehk kohe saad Sa siutud ja lähed wangi!“

„Minul ei ole seda mitte karta, isa,“ rääkis Albert waiksomal healel, „mina olen õiguse eest ja ilma süita inimese peastmiseks siin, aga Sina oled inimese salateel ja raske walskuse abil kõrwale toimetanud. Räägi kohe, mis nõuu pidasite teie minu wenna, preester Urban'iga siin nelja päewa eest, kuhu sõitis Urban siit, mis tarwis saatsid Sa suure neljahobuse tõlla siit Wiljandisse ja kuhu wiis see tõld minu naise?“

„Säbene ennast, Sa hukka läinud isa südamevalu!“ karjus isa suure healega. „Sa julged weel minu silmade ette tulla, kõlbamata! Sa oled lükatud minu suguseltsist, minu lapsedõigusest igaweste.“ . . . Ta langes toolile. Wiha oli teda wõimetumaks teinud. „Räägi, kus on minu naine?“ nõudis Albert weel, aga kõik asjata. Isa suu oli tema küsimiste kohta

nagu finni tinutatud, mitte poolt sõna ei olnud sealt loota. „Jä, kas Sa siis mitte ei wõi mõista,“ rääkis poeg edasi, Sina loodad selle saladuse ja kurjateu koorma all elada wõida. Mina ei ole mitte enam laps ja minu naine on ka täie ialine inimene, meie abielu on seaduse poolt lubatud ja mina nõuan seaduse wõimul Sinu käest kurja saladuse wälja. Palju parem on warem wabatahtlikult teha, kui pärast seaduse sunniga.“

„Mine lord mu majast, ja wanemate ja usu teutus!“ hüidis isa kõige suurema põlgduse ja kindlusega.

Albert nägi, et isa käest tunnistuse saamisest mõtetki ei olnud; ta jättis siis seekord järele. Küll põles walu ja tatumise wiha tema hinges, aga — isa wastu kätt tõsta, seda ei kandnud Alberti süda ometi. Pool põlgawal, pool kahetsewal pilgul waatas ta elatanud wanamehe peale. „Jä,“ maanitses ta lõpeks, „mõtle järele, mis Sa teed. Sinu jõuud ei ulata mitte jelleks, et Sa nii rasket kurjatöö koormat saladuse kätte all kanda suudaksid. Sa saad waewas ja piinas oma tegu ja ka praegust pilku kahetsema, Sinu waim ja keha saab selle koorma all nõrkema. Pahateu heaks pöörmise järel käib õnnistus, selle salgamise järel aga wanne ja needmine. Praegu on wististe weel aeg, kus Sina seda wannet ja needmist oma hinge pealt ära wõid heita, aga mida kauemine Sa oma tegu warjad, seda raskemaks saab tema heaks pöörmine, seda kindlamalt needib ka tema wanne ennast Sinu südame külge, tungib seda jügawamalt Sinu hingesse. Warsti saab ehk kõik hilda olema ja siis rusub pahateu wanne Sind see eest sada korda ras-

femalt, et Sa sell korral mitte asja heaks pöördä ei katsunud, kui see wõimalik oli."

Siegfried Gamla oli külm ja tüme. Ta ei rääkinud enam sõnagi, kuid põlgamine ja wiha wilkus tema palgelt pojale wastu.

Alberti süda löi haledaks, et ta oma isaga kõige sügawamas tülis ja waenus pidi olema, pealegi ilma wähemagi lepituse lootuseta. „Mu õnnis ema," kaebas ta, „misparast ei wõinud sinu filmad tänase päewani lahti olla, siis ei oleks tõeste nii hirmust lepitamata elumäsu wõinud tõusta!" Ta läks uksest wälja.

Beerand tundi hiljem astus Albert ühe teise maja uksest sisse, läks kohe majajanda tuppä. Tõsine, tuima näuga keskilaine mees istus seal raamatutega kaetud laua ees, katoliku usu pühad pildid ilustasid wad tuaseinu ja suured paksumad raamatud seiswad laudute peal.

„Paater Ladislaos," algas Albert sisseastudes. „Teie teate ühest inimese wargusest, kuhu wiidi see inimene."

Laua ääres istuja waatas külma tõsidusega wõera mehe otsa: „Kes Teie olete?"

„Kaupmees ja mõisaomanik Albert Gamla Wiljandist," oli wastus.

„Sa kelle woliga tohtisite seesugusel wiisil süü sisse tungida?"

„Diguse woliga," kostis Albert kindlas tõsiduses. „Teie teate minu naiise wangistamisest, teate, kuhu tema wangi wiidi — ilma Teie nõuuta ei oleks temale kuhugile nii kärmete ajel jaadud — ma nõuan

fiis Teie käest arutegemist, Teie piate selle inimese minule wälja andma!"

„Pidage!" põrutas preestri tume heal. „Kus on Teie aru, kus Teie meel! Kas Teie ei tea, kus kohas seisate. Teie ei pease paigastki! Mii raske teutus nõuab rasket tasumist!" Ta kirjutas paar sõna paberi lehekese peale ja andis selle üle läwe teise tuppa teenri kätte.

Albert aimas, et preester kirjutatud tähekesega ehk wahest tema wastu seaduseabi tahab muretseda. Aga ometi ei tulnud tal meeldegi sellest hoolida. Tulises ägeduses astus ta preestri ette: „Weel küsin ma kord heaga, kuhu jaatsite inimese wargatega minu naise?"

Preestri käsi läks rusikasse. Weel oli mõni tuuline wali sõna wastastifu kuulda, fiis kuuldi karjumist ja kolinat — politsei ametnikud astusiwad paariniste sisse. Preester Ladislaos oli nurgas maas, nägu walus ja wihas lõkendawal, Albert Gamla seisis rusikas käel kest tuba, waike ja külm nagu kiviine sammas. Preester tõusis häda ja häbiga politsei ammetnikkude imestawa waatuse all üles ja fiis ta karjus kurjaste: „Mõrtsukas! — Kinni siduge ta!"

Ta wautas hädalikult käega oma kõrwa.

„Teie käsu peale ei tohi ükski mind siduda," ütles Albert walitsejalikus julguses. „Mina ise lähen sell filmapilgul ja annan inimese wargad kohtu alla ja Teie, härra preester, ei saa ka ialgi oma teenitud palgast ilma jääma."

Nagu uhke mõitja astus ta tagasi wälja. Preester Ladislaos káritas küll weel mitu korda: „Siduge teda!“ Aga politsei ammetnikud ei julgenud ennast Alberti vastu liigutada. Nad lákswad wälja ja káikwad eemalt Albertile järele, et náha mõiks, kuhu ta láheb. Politsei ammetnikkude järele ruttas ka Ladislaos wälja, kiirustas eesminejatele järele. Ta kártis, et Albert ehk tema káest ára kaub, ja ometi ei kannatanud tema süda kudagi, temale oma rasket tülitamist ja kárwawalu tasumata jätta. Warsti astus Albert selle kohtukonna liikme uksest sisse, kes kaebdusi vastu wõtab. Tema järele tuli ka preester Ladislaos ja nagu nii mõneski asjas, nõnda sai ka siin wiimane esimeseks: Ladislaos sai oma kaebdusega enne ette. Albert Gamla kónet ei wõetud kuuldagi. Mis ta ka ráakis, kõige peale kosteti: „see mees on pöörane, on meeletu.“

Ja Albert Gamla ei peasenud enam oma tahtel kohtuammetniku kojast wälja; ta pandi Ladislaose raske kaebduse peale ülekuulamise alla wangi. Oliwad jo ka politsei ammetnikud náinud, kui Ladislaos oma tua nurgas maas oli ja Albert Gamla wihaselt tema lähidal seisís. Ja Ladislaos oli kindla sõnaga káutunud, see eest hoolitseda, et wangiwõetud „pöörane“ noormees nii noorelt mitte enam walget päewa ei náe. Tema tundis seda iseáranis tarmis olewat ja „pöörane mees“ oli teda ka raskesti teutanud ja tülitanud.

Silda wain.

* * * jõe weewood weerisivad rahutumalt mere poole, aga palju rahutumalt mässasivad tundmuste wood ühe inimese hinges, jõe kaldal olewas kitsas keldrikambrikeses. Kõik oli seal wilets ja armetu: tuba tume ja niiske, weike ja madal ning pififene akna augukene ülewal lae all lubas päikesel kiirtel wäga waewalisel wiisil weikest ruumi walgustada. Minuke asi tuas oli üks wilets sängilaamits. Ta oli akna alla tõmmatud ja tema peal seisis üks kahwatanud näuga naisterahwas, kelle filmad põlewas igatjuses akna urufesest jõe poole wälja waatasivad. Sööwoogude jalaline kohisemine kostis temale wäljast kalda tagant meelitates ja kutsudes kõrwa, ta oleks tuhat korda enamalt nende hädaohtlike jalalikkude woogude hulgas tahtnud olla, kui siin warjawas tuas, kus küll pind jalgade all igameste kõikumata. Aga ta ei peaseanud. Tugewad, paksud müürid ja tugew paksu plekiga rautatud uks ei lubanud floostriwangil wabaks saamisest undgi näha.

„Neli nädalat juba mööda ja ikka mina weel siin!“ õhkas naisterahwas. „Mill tuleb ometi õnnis peasemise tund! Söögitooja näib küll minu wastu õiglane olewat, aga kes wõib kellegi südant läbi waadata! On tema mind petnud, siis on ka kõik lootus lõpetatud!“

Tüki aja pärast hakas õhtune ämarus wäljas walitfema ning kitsas keldrikambrikene jäi üsna tumedaks. Korraga keerati uks lahti ja söögitooja tuli õhtulemega sisse. „Kallis, auulik proua,“ rääkis ta rutuga,

„täna öösel saame wististe tubli hoo wanaisa wihma. Paksud, mustad pilwetombud rongawad juba mere poolt ülesse ja õhk on raske ja pehme. Esimene öö üle kahe nädala, et pilw selget taewast ja walget ööd pimestab. Ma arwasin siis, täna ööse wõiksite katsuda oma südame suuremat ihaldust tööks teha. Wõtmed olen ma ka juba walmis muretsema wõinud, waadake, siin on Teie ukse jagu ja siin wälimise ukse jagu.“

Ta andis kaks tugewat uut wõtit naisterahwa kätte. Tulisel rõõmul kargas see temale kaela ja andis talle põse peale suures õnnes suud.

„Miks Teie seda teete, hea lapsukene,“ keelas wõtmete andja — kehkialine wagase näuga meesterahwas. Igaüks piab oma ligimest hädas aitama ja ülekohtu wastu kaitsta püüdma. Aga aeg on lühike, ma pian minema. Sähtke, siin on Teie raha, mis ma Teie kätte ja kaelaehete eest sain, nii palju jäi wõtmete muretsemisest üle.“ Ta andis 120 Rootsi tulkatit *) naisterahwa kätte ja rääkis siis edasi: „Kui ainult pilwes ja wagane on, siis jätke katsumata, aga kui pilwes ja ühtlasi ka tormine on ehk hästi sajab, siis on õige aeg. Walli wärawa wõtme jätan ma enesele, sest Teil ei wõi siis enam selle luku lahti tegemiseks aega olla. Küll mina tulen kodust tagasi ja teen ta wäljast poolt lahti. Sumalaga, kallid lapsed, wiimast korda!“

Naisterahwa suurtest finistist filmadest weeriswad palawad rõõmupisarad maha. Weel kargas ta teisele

*) üks tulkat on 2 rbl. 90 kop.

kaela ümber, andis tema põsele õnnetujul suud ja siis ta pani toodud tufatitest pool jagu tooja pihku tagasi. Küll ei tahtnud see neid vastu võtta, aga kui järele ei jäetud, siis kumardas ta ja ruttas tufatitega minema. Üks keerati lukku ja kloostriwang oli jälle üksi. Aga nüüd ei tundnud ta enam ahastust ega piina, ta süda tungis rõõmu pärast koguni hõiskama. Nõnda läks tükk aega mööda.

Wäljas oli juba piaaegu kottpime: Korraga oli kaugel tumedat müristamist kuulda, mis ka kitsassee maa alusesse kloostrikambriisse nagu sügaw maavarisemise müdin ennast kuulda andis. Moore kloostriwangi süda wärises rõõmu pärast; ta tundis, et wanisa wägew heal pilwepõues pörises. — Ja jällegi oli kõwat kõminat kaugemal kuulda, ja ikka läks see suuremaks ja suuremaks, tuli lähemale ja lähemale; ja tihti lahwtas hele walgualgus pimedada pilwe põuest loitawal leegil alla paksu pimeduse sisse, tuule hoog tõusis, pilw kohises nagu kangeste lainetaw meri. Wiimaks hakkas ka suuri üksikuid wihmapiiskasti loppudes selle weikse afnakeste vastu langema, mille taga kloostriwang seisis. Weel paar lahwtust äikeste tuld, weel kaks kanget kargatust sügawalt mustawalt taewawõlwilt, millede pörutusel kloostri müürid wabisesiwad — ja wihma jooksis ülevalt maha nagu warinal.

Naisterahwas wangis ulatas wärisewa käe ukse poole, wõti läks tasakeste oma paika ja tasakeste keeras ta lukukeele tagasi — üks oli lahti. Sa pehmete ja ellakeste, nagu waimu sammul, wenis arglik inimese kogu kitsast keldri kambriist paukile lükatud ukse

wahelt wälja, wenis edasi wälimise ukse poole — käsi ukse lahtistawa wõtmeaga wastu rinda wautatud. Ka teine uks awas ennast tuleja käe keeramisel — sügawaste tõmmas ta hinge, raskestes paisus tema rind, kui ta — kaks wõtit käes — ukse wahesele astus ja pehme kewade tuul ning suured wihmapiiwad temale wastu nagu langesiwad. Ta oleks kiskendanud rõõmu pärast, kui ta oleks tohtinud.

Laginal jooksis wihma maha ja floostri wangist wälja tuleja oli wihma ja pimeduse sisse ukse eest äraagi kadunud. Korraga lahwtas wälk pilwedes mitu korda järestiku laias laama leegis, wiskas maailma nagu elutuldu täis, kõik oli hele walge. —

„Seisa! Seisa!“ kiskendas wahi wali heal. Ta oli wälgu walgusel oma putkast üht inimest näinud wärawa poole minemat. „Paigal seisa! Põgeneja!“ kiskendas ta edasi ja jooksis pimeduses wärawa poole.

Kange, mitme korraline pikse kargatus pani maapinna jalgade all wärisema ja jälle sähwis pilw pea kohal wälgutuld, mitu ja mitu korda järestiku, — ei tahtnud nagu järele enam jäädagi.

Põgeneja lippas läbi walli wärawa õuest juba wälja, — waht püüfiga tema järel. Aga peafemist ei olnud temal ometi: ees kohises kangeste jooksem jõgi, paremal pool ulatas walli tiim kuni jõeni ja pahemalt poolt tungis tormikas waht tema kallale.

„Paigal seisa! Paigal!“ karjus tagaajaja kurjaste, aga kedagi ei olnud, kes seda tähele oleks pannud. Ja pilwed raskusiwad pikse hoopidest, maapind wankus ja wabises, wihma tuli nagu sülega, wälgutuli walendas

pimebat taewa alust, tagaajaja kisendas — püis pau-
gatas tema käes — õnnetu põgeneja! — Ta jooksis
weel — aga enam ta ei mõinud jooksta — taga-
ajaja oli teda jõe ja wallitiiva wahela nurka ajanud,
ja jõuud oli tal jalgadest lõppemas! — — „Käes
oled ja mull, ussihing!“ hõiskas juba tagaajaja ja
hakkas kätt wangi järele wälja firutama. Aga nagu
waim kadus see tema eest filmi peletawa wälgu wal-
guse sisse ära . . . . kange kahwatus oli jõe wees —
tagaajaja nägi üht inimest woogude alt peale tõuswat
— ta püis plahwatas — wälk taewast wähenes,
wihma langes ikka warinal maha — jõgi woolas oma
joodu . . . . kõik oli mööda, ja jälle oli pime. —

„Mine, mine, ussinägu! Peasenud ja ikka ei
ole!“ karjus kloostriwaht meeleheitlikus enese tröösti-
mises. „Kaks püssilaengut ja jõe sügawad laened ikka
sulle midagi mõjuwad!“

Ta pööras tagasi. Kloostri rahwas, pikse pauku-
misel üles ärganud, oliwad wahete ajal ka püssipauku
kuulnud ja nüüd nad wahtisiwad oma elumaja eestkojas,
latretuled käes. Kloostriwaht astus oma läbimärjas
riides nende hulka, kumardas ühe ette sügawaste ja
rääkis: „Kõrgeauuline abt! Mina olen oma kohuse
täitnud, aga ühte wangi ei ole wististe enam. Ma
tegin, mis inimene teha võib, — kaks pauku püssi
lastsin ta peale — ta läks siiski ära — kargas jõlle.
Üks naisterahwas oli ta — ma waatasin weel kaldal
— ta ei tulnud wälja — midagi ei olnud enam
kuulda ega näha. Laske ruttu järele waadata, kes on
kadunud ehk kas palju on kadunud. Lufud piawad

wististe lahti olema, mujalt tulemise oleksin ma ära kuulnud — walli wäraw oli lahti ja ilma wõtmeta.”

Ta keeras ümber ja astus kärmeste oma wahipaika. Silmapilgul oliwad kõik wangikammerte ukssed läbikatfunud, kõik teised ukssed ka kinni ja wangid alles leitud olewat, kuid wälimine suur uks ja ühe noore naisterahwa wangikeldri uks oli lahti, wõtit ei kummalgi ees ja wangistatud naisterahwas kadunud.

Abti nägu oli tumewihane; ta ei lausunud sell korral kellegile sõna. Lahtised ukssed keerati lukku, kaks uut wahti pandi walwama ja senine waht ning wõtme-mees heideti wahi alla.

Ükski ei teadnud peale abti kindlaste, kes põgeneja oli, kuid nii palju teadsiwad kloostri alamad teendrid salalikult rääkida, ta olnud wististe üks noor naisterahwas, kes ilma süüta tagakiusamiste pärast hilja aja eest sinna wangi toodud. Wististe olla wägew Issand nüid ise oma käe raske löögiga tema wangi-koja lukud lahti pörutanud ja teda ära peastnud. Ka püüsi kuulide ja jõe lainete wastu wõida Issanda inglid teda kaitšnud olla.

Nädal aega oli põgenemise õõst mööda läinud, — põgenejast ei olnud kõige wähemat midagi kuulda ega teada saadud. Kloostriwalitsuse arwamine oli kindel, et ta jões surma on saanud, milleks ka püüsipaugud pidiwad mõjunud olema. Muidugi oli kloostriwalitsus paha sündmust ka neile teatanud, kes põgenenud ja hukka saanud naisterahwa kloostriisse oliwad jaatnud.

Ühel päeval astus Tartus preester Ladiislaos kaupmehe Siegfried Gamla tuppa ja andis temale ühe kirjake. „See oli minu kirjale kaasa pandud ja mõlemad tulivad B. kloostrivalitsuse käest,“ ütles ta ja tahtis tagasi wälja minna.

„Kõrgeauuline preester saavad ometi minule seda auu tegema ja pilgufeseks ajakski tooli wõtma,“ rääkis Siegfried ja astus keelates preestrile ukse poole järele. Wastumeelselt kuulas auus wõeras keeldu ja istus tumedal näul toolile.

„Digu siis,“ rääkis ta, „pilgufene aega itka wõib istuda. Täna on Jumala ilm nii palaw, et ka üsna lühelise käigi peale warjupaigas puhkamine ära kulub.“

Elatand wanamees waatas uudishimulikult saadud kirja peale: „Aga kust tuleb mulle ometi see auu,“ küsis ta rõõmsalt, „et B. kloostrivalitsus ise minule kirjutab ja kõrgeauulise preestri läbi seda mulle kättesaadab?“

„Mull oli asja siit mööda minna,“ kostis preester, „tõin siis Teile saadetud kirja ka kaasa, et tee ärde ära anda. Mis seal seisab, ei puudu minule ja mina ei taha sellest midagi teada.“

Siegfried Gamla oli kirja lahti rabistanud ja luges:

„Muulik härra Siegfried Gamla!

See noor usu teutaja ja abielu rikkujä naisterahwas, Hilda, keda Teile kuu aja eest siia saatfite, on enesele otsa teinud. Arusaamata kombel on ta õõse kloostrist wälja põgenenud ja jõkke jooksnud, kus uppumise surm tema elu on lõpetanud. Kes tema oli ehk kudas tema patliku eluga pikemalt lugu oli, seda ei taha kirik ega

Kloostriwalitsus enam pärida, see jääb Teie asjaks, sest Teie saatsite tema siia. Oma pojale võite teada anda, et nimetatud inimene meelenõdruses enesele otša on teinud ja nõnda täitsa kadunuks jäänud.

B. Kloostriis, Juuni kuu 12. päeval 1691.

Kloostriwalitsus."

"Meelenõdrusesse on ta jäänud? Ise endale otša teinud?" küsis Siegfried Gamla wähe kohkudes ja segane kahjurdõm wälkus ta filmist. „Aga miiks pakub Kloostriwalitsus kõik minu asjaks ja miiks nimetab ta mind üksi tema sinna saatjaks?"

Ta waatas küsiwal pilgul preestri peale: „Eks ole tõsi, kõrgeauuline preester Ladislaos? Mina üksi ei wõinud teda kuhugile saata, tähtsam saatja olite Teie kui mina; mina ei wõinud teda oma nõuu ega woliga kuhugile panna."

Tõsise ja külma näuga waatas kiriklane kaupmehe otša. „Mina ei teadnud temast wähematgi midagi," kostis ta kindlaste, „ei head ega paha. Teie olite tema pattude ülesse lugeja ja tema wastu abi ihkaja, minu kohus oli siis Teie tõenduste ja palwe peale abi anda ja see kõik sündis Teie kuluga ja Teie tahtmisega. Minu käed on puhtad."

Ta läks rahulisel, õiglasel näul wälja. Siegfried Gamla aga ei olnud mitte rahuline; nagu terawad okad pistiwad ta südant. „Müid piab kõik minu asi olema," rääkis ta iseeneses pahafelt. „Ise ta on esimene meister asjade ajamises, aga kui seejuures midagi pahaste sünnib, siis ei ole temal enam midagi tegemist."

Ükskõik; minu pärast püüdku nad endid nii wagad wälja näidata, nende süda teab ikka, et asi teisiti on ja et nad waletawad. Mina ei ole mitte kirjuteener ega usuammetnik, aga seda auu ei taha ma enesele ialgi, et sellest ennast lahti waletada püiaffin, mida terve meelega teinud olen. Mina olen selle inimese ärasaatmiseks tegew olnud, ma ei salga seda, ja mina tahan ka selle tegewuse järeldufi kanda ja omaks wõtta, olgu nad minule ka kõige mörudamad. — Nõdrameelesse on ta jäänud, — ennast ära uputanud — aga — jäägu, — uputagu; minu perekondlik auu on ikka temast nüid lahti ja peastetud, minu poeg ei wõi enam mind ei minu usku ega sugukonda tema läbi teutada. Aga — surma sai ta — kas ta oli ka tõeste nii suur süidlane, et niisugust wangistust ja ahastust ära oli teeninud? — — Kas ei ole mina temale ehk enam kannatada andnud, kui ta wäärt oli? — Miks ei ole minu hing rahulik? Miks tunnen ma oma rinnas nagu sala pisteid?"

Ta mõtles. — „Oh, pole tühjagi,“ trööstis ta ennast, „Ladislaoos tegi mu südame natuke kärfitumaks, et ta ennast nii puhtaks tahab pesta, — muud mitte midagi. Küll läheb mööda kõik; mina olen mees.“ —

Ta hakkas tuba mööda edasi tagasi käima ja pidas nõuu, kuidas ta asjalugu ilusamal näul oma poja Albertile wõiks teatada, kellele ta nüid ühtlasi ka wabaksjaamist ihaldas. Aga mõtles tema mis tema mõtles, ehk tegi tema mis ta tegi, ikka ja ikka tundis ta, nagu oleks tema südames mõni sala heal teda hukkamõistmas ja manitsemas, ikka ja ikka kuju-

tafiwad tema tundmused ja mõtted Hilda nägu temale filmade ette. Ta oli teda jo mitu korda Wiljandis poja majas näinud. —

Kaks päewa oli juba Siegfried Gamla järele mõtelnud, kuidas ometi Albertile kahtlast surmalugu ilusamal näul teatada, nõnda et sellest isa ja poja wahel mitte uut waenu ei sünniks. Teatamata ei tahtnud ta ka pidada, sest see oleks ehk wõinud Albertile paremaid mõtteid tuua, kui ta teada oleks saanud, et Hildat enam ei ole. Aga mida kauemine ta mõtles, seda wõimatumaks ja kardetawamaks näitas talle see teadaandmine minewat, ja mis weel enam, seda raskemaks sai tema süda, seda wägewamalt hakkas heal temale põues tunnistama, et tema ülekohtu on teinud, et ta inimese surma saatnud. — Juba kaks ööd oli ta rahutuma unega woodis käänelnud, oli unes ka näinud, Hildat enese juures kodus käimat. Nüüd oli kolmas öhtu käes ja tema süda oli weel raskem. Kell oli juba 10 lõõnud. Kõik muu maja rahwas oliwad ilusalt öhtul doome peale jalutama läinud, oliwad ka majahärrat kaasa tulla palunud, mida aga see mitte ei teinud. Ta istus kärjlitumalt oma maja toredas trepituas ja püüdis piibusuitsuga oma südame tuska õhku puhuda.

Due wäraw krääksus ja üks naisterahwas tuli nähtawale. Sumiwalges lihtsas riides astus ta taseksel, otsekoheselt sammul maja poole, mille trepilt inimese kõhatamine temale wastu kostis. Tuleja oli juba trepi ees; Siegfried Gamla nägi teda, aga — mis see oli? — ta filmad ei kannatanud wõera poole waa-

data. — Ta püidis ja püidis maadata, aga — pidi jälle filmad tema poolt ära pöörama. Ta tõusis toolilt püsti — surmahirm ja ahastus pani teda wabifema, — ta filmad keerlesiwad hädalikult, ta tundis ennast nagu mõne nuhtleja wägewa waimu ees seiswat.

Tuleja astus ülesse trepipörandale ja waatas julgeste kohkunud mehe otsa, kes tema eest püidis taganeda. „Mina olen Teie poja naine Hilda,“ rääkis wõeras wagusalt, „kus on minu mees? Mind panite wangi, kuhu olete teda pannud?“

„Tema waim!“ kisendas Siegfried Gamla. — „Jeesus ja Maria — aidake! — — Hilda waim!“ . . . .

Ta langes tagasi toolile, piip kukkus käest maha, wõera poole wahtiwad filmad oliwad seisma jäänud ja ei liikunudgi enam.

„Kus on minu mees Albert Gamla? küsis walge, naisterahwa kujuline waim walidamalt ja astus sammukaks kolm majahärrale lähemale. „Kus ta on? Mina nõuan aru.“

„Aaai! Ära tule — ära tule!“ karjus Siegfried Gamla surmahädalise healega. — „Ta ei kuula mind, — ta tuleb — kägistab mind surmuks. . . . Püha Seesus — püha Maria! Appi! Aidake!“ . . . .

Tema wärisewad käed langesiwad kõrwale, ei wärienenud enam, pea waus tooli leeni najale, kangeks jäänud filmad oliwad kinni läinud — ta oli minesufes. Kardetud walge waim keeras ka ümber, libises kergel sammul õuest wälja.

Tükitene aega oli mööda läinud; teised oliwad jalutamise käigult juba tagasi tulnud, oliwad härra

Gamla väljas maja esisel minestuses leidnud, kustu tupp peale viidi. Praegu oli minestus lahkumas. Ta filmad läksivad lahti ja imestuses ning kartuses waatas ta ümber. „Ah, kas ma siis tõeste veel alles olen,“ rääkis ta kähiseva, hirmunud healega. „Kas ta ei ole mind veel ära kagistanud? Ei ole. . . Ma olen alles elus. . . ei ole mitte veel waim. Kõik minu luu ja liha on siin — ja on elaw. . .“ Ta käed katsusiwad teisi liikmeid. „Sah, tõsi, — kõik alles ja elaw. — Aga kuhu tema jäi? — Kuhu ta läks? — Kas ta veel tuleb minu kallale?“

„Olge rahuline,“ waigistas tohter woodi ääres. „Teie olete wististe mõnda filmapetteliste wiirastust näinud, mis kellegile midagi paha ei wõi teha.“

„Ei! See ei olnud wiirastus,“ ahastas Siegfried Gamla edasi. „See oli tõsine waim. — surma saanud inimese waim. Ta rääkis minuga — ahwardas mind, — ma tundsin teda. . . nägin selgeste. . . . Oh, — paluge Mariat, — paluge Jeesust, et ta enam ei tuleks. Ma suren ahastuses, kui ta veel tuleb. Ma tõutan kõik heaks teha ja tasuda, mis — paha on sündinud. Ütelge seda palwe sees, siis ta ehk jääb ära.“

„Jääge aga rahule,“ waigistas tohter teist korda. „Kõik saab muretsetud, et Teile midagi paha ei sünni. Magage natukene, siis saate rahuliseks ja kõik on mööda.“

Ta andis jampsiha haigele rahustawaid rohtusi, kes seepeale warsti magama uinus. Unes sonis ta wahel küll waimust ja kodukäijast, aga ei ärkanud enne kui homiku suure päewaga. Siis oli ta küll

fugu rahulikum, aga raske sala waew ja ahastus nähti teda ifka piinawat. Kellegi küsimise peale ei kostnud ta ka mitte midagi, mis waimu ta näinud ehk mis moodu see waim olnud. Rangeste keelati aga ära, et keegi inimene majas, kes ehk wahest härra õhtufid sõnu waimu nägemisest oli kuulnud, ehk midagi sellest asjast teada saanud, mitte seda ei tohtida rääkida.

Kell sai juba 10. Siegfried Gamla istus ka-lejcha peale, sõitis wangitoja ette ja palus oma ära põlatud poja Albertiga kokku saada. Seda lubati ja tema wõis kohe poja juurde sisseastuda. Üks tool, woodi ja wäike laud ehitatiwad Albert Gamla kitsast wangikammert ja ta ise kõndis oma weikeses ruumis.

Imetspannes waatas noor wang oma sisseastuwa isa peale, kes kahwatanud näul ja rusutud olemises temale lähines. Alberti waatuse järele oli tema isa umbes paarkümmend aastat wanemaks muutunud, kui ta wiimasel koosolemisel oli. Tema astumine oli wõimetu ja kange, tema käed wärisewad nagu külmatõbelisel ja äralangenud, kahwatanud nagu awaldas sügawamat hinge ahastust. Kõik see tegi ka Alberti südame tema wastu kaastundlikuks. Runa muidu juba külm põlgdus ja wiha tema hingesse isa wastu oli aset saanud, ootas ta nüüd ometi rahulikult, mis isal temaga tegemist.

Wäsinult istus isa poja wangitooli peale. „Oh poeg,“ algas ta hädalikult, „anna mulle andeks minu süüd! Sina kuulutafid ette, et minu jõuud mitte seda saladuse koormat kanda ei suuda, mis ma Sinu abielu asjus oma hinge peale kogusin — see kuulutus

on juba tõeks läinud. Minu jõuud on otsas, surm on lähinemas. Kachel viimajel päeval olin ma üsna rahutu, ei võinud millgi viisil oma südant kergitada, ja eila õhtu hilja — ma olin üksi kodus — siis ilmus minu ette — oh, see oli hirmus ahastus — minu ette ilmus — waim, üks naisterahwa kuju — see oli — oh kudas ma pian seda ütleva" — ta wautas meeleäraheitmises oma pale käte wahetele — „see oli Sinu abikaasa kuju... Sind nõuudis ta taga... ähwardas mind. Range ehmatuse käis läbi minu hinge ja were, raske ahastus ja surmahirm lõhkus minu südant — ma olin minestusesse jäänud. Viimaks leidsin ennast oma woodist, kuhu mind oli wiidud. Ütski muu hing ei ole waimu näinud. — Kallis poeg, halasta oma õnnetuma isa peale!"

Isa ahastus ja hingewalu oli poja rinnas tasumisetundeid waigistanud ja lahkkel sõnal ning uudishimuga küsis ta: „Aga mispõhjusel wõid Sa seda ilmunist minu abikaasa waimuks pidada, kas ei võinud ta mitte elawalt minu abikaasa ise olla?"

„Ei, ei! Ise ta ei olnud," õhtas isa — „see ei olnud wõimalik. Ta ilmus järsku minu ette — ta oli tema näuline waim — ehk wahest tema — ingel. Ta oli saadetud wististe mind minu ekfinud julguses ehmatama, minu ekfimist ja süüd mulle meelde algatama. — Oh minu kallis poeg — kui Sa teaksid... oh kui raskete nuhtleb siin õigus ülekohtu — — kui palju, palju olen ma Sinu wastu ekfinud, kui palju Sinule õnnetust walmistannud — Sinule, minu armjale pojale! — Kas ta ei olnud inimene kõige

kenam ja wiisakam, kui tõsine naisterahwa eestuju? Et ma näinud teda Wiljandis Sinu juures mitu korda, — tema ilusaid kombeid, tema mõistlist lahkest ja igapidist osawust, tema palge ja hinge iseäralisti iludusi. Ja ometi olin ma kõikide nende kõige kaudimate inimeses ilmuwate omaduste wäärtuse nägemiseks nii wäga pimestatud."

"Aga räägi ometi ka, kus on siis minu abikaasa? küsis Albert rahutumalt. "Kust wõib teda leida?"

Isa ohkas raskesti. "Ei poeg," wastas ta, "selle küsimise kostmine ei seisa praegu mitte minu wõimus. Ja ma olen õnnetu, et ma seda saladust weel Sinule awaldada ei wõi. Aga ma tahan kohut paluda ja hoolt kanda, et nad Sind tänapäew lahti lasewad, siis ehk wõid Sa kõik kuulda. Müüd aga anna minule natukene mu süüst andeks — ma tahan raskesti õnnetusest nii palju heaks pöörda, kui wähegi weel wõimalik on. Ma lähen kohe kohtu ette ja tunnistan seal, et mina ja preester Ladislaos Sinu wastu palju oleme kurja teinud ja et Sina seega Ladislaose wastu süüta oled. Siis jaad kohe priiks."

Ohkades astus Siegfried Gamla poja juurest wangiwojast wälja, läks kohe kohtufotta, kus kaks härrat lauas istusiwad. Alberti süda löi nüüd natukene lahkemaks, sest ta lootis kindlasti, et isa tema õiguse awalikuks teeb, et ta seeläbi wabaks saab ja siis isaga lepituses olles oma abikaasat leida ning temaga õnnelikult elada wõib. Et isa ennaft tema abikaasa näulist waimu ütles näinud olemat, seda arwas ta filmade wiirastuseks, mis paha südametunnistus ja

piinavad süülišed tundmused temale ette kujutanud.

Kohtukojas ei salganud Siegfried Gamla enam midagi, ta rääkis süülišel toonil, keda tema oma poja Alberti abikaasa, Hilda, preestri Ladislaose ja enda teise poja Urbani abi ja nõuu waral B. Kloostriisse toimetanud, keda see seal meelenõdruses ennast ära uputanud ja keda nüüd eile õhtul selle hukka saanud inimese waim temale ilmunud ja tema poja Alberti järele pärinud. Sell wiisil olla siis tema ja Ladislaos ja Urban süüdlased ning Albert olla õigusewihas Ladislaose wastu kätt tõstnud. Ta olla õige ja kohus pidada teda wabaks lastma, muidu pidada tema, Siegfried, raskes piinas surema ja Albert kannatada ilma süüta, kuna tema muidugi juba ütlemata palju olla kannatanud. Nõnda olla asi, tema olla seda ainult kohtule awaldanud ja tema paluda ka, et see kohtu saladuseks jääks.

Raske tunnistuse järele oli Siegfried Gamla üsna nõrgaks jäänud. Ta palus enesele istumise luba, mida ka anti. Seepeale kutsuti warsti ka Albert ette, et temale asjaseisu ammetlikult teatada ja selle järele siis otsust kuulutada.

Albert astus sisse. Kohtunik algas: „Teie isa on praegu tunnistanud, et tema Teie abikaasa, Hilda, preester Ladislaose abil B. Kloostriisse olla saatnud —“

Siegfried Gamla kargas toolilt üles, tuikus rutuga kohtulaua poole ja wärises, nagu oleks krambihagis temale peale tulemas. „Ei, ei,“ ahastas ta raskes hädas — — „ma olen ainult kohtule tunnistanud“ . . . . Enam ta ei suutnud. Alberti filmis

wälkus leekiw hiilge ja tema kahwatanud nagu oli weel walgemaks muutunud.

Kohtunik sõnaldas edasi: „Kohus piab tunnistuste järele otsusi tegema ja piab siis ka saadud tunnistusi neile kuulutama, kelle kohta nad käiwad, muidu ei wõi ta ühtegi otsust teha.“ Siis rääkis ta Alberti poole: „B. kloostriis on Teie abikaasa meelenõrkuses enese ära uputanud, seda annab kloostriwalitsus Teie isale kirjaga teada. Sile õhtal on Teie isa üht waimu näinud, mida ta Teie surnud abikaasa hingeks arwab, ja kõige selle põhjusel tunnistab tema Teid preester Ladislaase wastu ilma süitaks ning palub Teid lahti. Kohus mõistab, et homme kell 12 lahti olete.

Siegfried Gamla oli nagu halwatud. Ta oli tagasi tooli peale langenud, ei jaksanud enam üht sõnagi ütelda. Kõik oli nüüd awalik, midagi ei olnud poja eest enam saladuses. See teadmine tahtis wiimast weretilka tema soontes ära tarretada. „Püha Jumal!“ kisendas ta wiimaks hinge põhjast. „Miks põletad Sa ometi minu hinge siin maa peal elawate inimeste hulgas nii hirmsa põrgu piiriga! Wõta mind ära, anna mulle surma!“ —

Albert seisib nagu kivistammas kesk kohtukoda liikumata paigal. See hoop oli liig raske. — Nõdrameeliseks jäänud, jõlke ennast ära uputanud — wiimane lootuse sädemefene oli seega kustutatud, maailm oli korraga temale nagu hirmsaks pimedaks surmahauaks muutunud, kõige hirmsamad, kõige tulisemad waltormid mäsfasiwad tema südames, nagu raske pikse hoop oli selle pilguga ta hingesse löönud.

Aga Albert jõuudis oma mehevõimu alles hoida, fuutis eneses mäslawa walutormi üle walitseda. Ta oli hädade ja ahastustega juba läbi ja läbi karastatud, kindlaks ja kannatajaks harjutatud. Tuline, põlew leef filmis, nagu sügawast walust nagu teraseks muutunud, astus ta wiimaks laua juurde kohtuniku lähidale.

„Teie rääkisite kloostriwalitsuse kirjast,“ küsis ta kohtunikult rusutud aga kindla healega, „kus on see kiri?“

Kohtunik näitas käega laua nurga peale: „Seal ta on, praegu Teie ija käest saadud.“

Albert filmas paberi üle ja pistis ta siis oma tasku. „See on minu kiri, minu naije on nemad ära tapnud — pörguks on nemad muutnud ilma, kuradi- teks on nad hakkanud ise! — Kohus, — siin on üks süidlane, üks inimese hukka saatja, — mõista õigust!“

Alberti mõnuja kõlaline heal oli hirmutawaks, kohutawaks muutunud, kõigest tema olemisest paistis nii tuline kättemaksmise wiha, nagu oleks tema kõige maailma hukkamõistjaks saanud. Kohtunikud seisiwad tumedalt, oliwad ehmatanud, ei märganud midagi peale hakata; Siegfried Gamla wärises ja ahastas, nagu wiimsepäewa kohtu ees — hirmus filmapilk. . . .

Korraga hakkasiwad Siegfried Gamla filmad pööraselt keerlema, ta waatas hädalikult kord tua tumedamasse nurka, kord jälle nagu põgenemise mõttel ukse ja akante poole. . . . „Dih!“ ägas ta siis, „ma wilets inimene! Jälle pian ma teda nägema — jälle ta tahab mulle kallale tulla! — — Ära tule! Silda ära tule!“

liendas ta kurjaste ja fargas püsti, püidis ukse poole pöördä. Aga ka seal näginwad ta filmad Hilda kaju. Ta pööris teise ukse poole, aga jällegi Hilda ees. Kuhugile poole ei peafenud ta, igal pool, kuhu ta waatas ehk ennaft pööras, oli ikka hirmutaw, karde-
taw waim wastas. Ja Siegfried kartis seda waimu hirmsaste, ta süda ega jõuud ei kandnud teda näha, katsus siis kord ometi temast mööda tungida, et põge-
nema saada. Aga ta ei wöinud; waim oli temale wastu karanud. Siegfried löi käed ette ja karjus wiimases ahastuses: „Appi! Aidake!“ — Ta langes maha. „Appi! Appi! Hilda! Halasta minu peale! Ara kätista mind!“

Kohtunikud jooksiwad talle kallale, tõstsiwad tema tooli peale ja siis jooksis teine, tõi kruusiga wett. Seda anti jampsiiale juua, kelle filmist Hilda kaju toolile tõstmise ajal kadunud oligi. Ükski ei olnud midagi näinud, ei olnudgi ka midagi näha, aga Siegfriedi suur ahastus ja waimu uskumine oli temale selle inimese filmade ette kujutanud, kelle hullusaatja ta enese teadis olewat. Küüd, kuna ta enam seda kaju ei näinud, oli ta waiksemaleks jäänud, istus nõrgalt ja ohkades tooli peal.

Alberti filmist oli ehmataw walidus isa ahastuse nägemisel wähenenud. „Jumala kohus,“ rääkis ta iseeneses. „Nõnda nuhtlewad kurjad teud oma tegijat. Kas mina ei manitsenud Sind, isa, et Sa oma ras-
ket paha tegu waremalt oleksid pidanud awaldama, mistläbi siis asi weel oleks wöinud heaks pööratud saada,
— kas mina ei seletanud Sinule, et Sina nii rasket

foormat oma hinge peal kanda ei jõua? Müid wist tunned Sa minu sõnade tõsidust, tunned, mis niisugune elu maitseb, mida oma poja naise warastamine ja hukka saatmine kui tähtsam tegu ehitab.

Siegfried Gamla wajutas mõlemad käed vastu rinda ja waatas paluwal pilgul poja otsa. „Oh, ära räägi,“ palus ta jõuetumalt, „ära enam nõnda räägi. Kõik on hilja! Oh et ma surra wõiksin! Niisugune elu, mis mina enesele olen walmistanud, käib kaugele üle inimese jõuu. Sada korda on mulle elu walusam kui surm! Hirmus, hirmus on wanematele, laste elupühaduste vastu patustada!“

Albert seisis nõuuta paigal. „Mis ma pian tegema, miska oma naise wanemaid trööstima,“ rääkis ta nõuu otsides. „Ma on mull käes, ta on ise tunnistanud ja tema peale tunnistab ka floostrivalitsuse kiri. Aga mis aitab mull temale nuhtluse nõuudmine, ehk mis jõuab tema kanda? Raskest nuhtleb juba tema tegu ise teda, kui seadus ialgi teda nuhelda jõuaks. Teistele süidlastele nõuaksin ma nuhtlust, aga kes nõuab neilt tunnistuse wälja! — Üks ainus tee näib mull weel lahti olewat — tee surmasse — temale järele. Aga — mehe käele ei ole kohaline hingewalusi werewalamisega waigistada, ei ole kohaline, sügawaid eluhaamu ise oma werega pesema haata. Mehe jõuud piab kõige hirmsamaist elusaatustest kaugele üle ulatama.“ Ta astus ukse poole.

„Pidage!“ keelas kohtunik. „Teie ei tohi weel fiit minna. Kohtu otsus oli, et homme kell 12 wabaks laate ja see jääb maksmaks.“ Teener kutsuti sisse ja

kästi Alberti ära wiia. See aga ei sallinud teenri lähidale tulemist, waid astus ise oma wangikambriisse tagasi. Ka tema isa tuetas ennast kepi najale ja katsumus wälja minna. Aga tema jõuud oli weel kasin, ta ei olnud küllalt toibunud. Kohtuteenrite tuetusel tuikus ta trepist alla, istus wanfrisse, mis kutsjariga teda ootas, ja sõitis minema.

Kodu lähidale saies jäi Siegfried Gamla waade rasles ehmatuses ühe naisterahwa peale piatama, kes tema ees läks ja ta wantri eest kõrwale hoidmiseks tagasi waatas.

„Hilda waim!“ õhkas sõitja hirmuga. „Ka uulitsal ja süda päewa ajal näitab ta ennast minule — ja ta läheb praegu minu kodu poole.“

Ta käskis kutsjarit sõitu sammule jätta.

Naisterahwa kujukiline kardetaw olemine jäi Siegfried Gamla õue wärawa ette piatama ja küsis ühe sealt wälja tulewa inimese käest, kas olla wõimalik majahärraga kokku saada. See tähendas lähinewa tolla poole: „Sealt ta tuleb,“ ja läks edasi.

Siegfried Gamla ehmatanud nägu löi korruga teiseks. „Ei, ma olen wististe sügawas eksituses olnud,“ rääkis ta iseeneses poolröömsa imestuse ja kohmetusega. „Ta pole tõeste mitte waim, — elaw inimene ise! — Sõida ruttu!“ käskis ta kutsjarit ja murinal weeris wanter õue wärawast sisse — naisterahwa kujuliseft kahtlaseft olemiseft, tagatiusatud minijast mööda.

Siegfried Gamla astus kaunis kahmakalt kalesh-
kast maha ja astus üsna kindlapoolsel sammul trepi

peale. Seal waatas ta tagasi. Rahtlane naisterahwas oli kõigeks paarkümmend sammu temast eemal.

„Tõeste tema — elus ja terve inimene,“ sõnaldas Siegfried ja ruttas sisse. „Mari, Mari!“ hüidis ta tuatüdrukut, „mine wälja, sealt tuleb üks naisterahwas, kutsu tema sisse ja kui ta mind nõuab, siis palu teda natukene aega oodata. Ma saan kohe teiega rääkima.“

Dma elu tubadesse astudes wiskas ta sõidu riided seljast ära, jõi klaasi täie kaunist karastawat wiina, et ennast mööda läinud raske tunni järele finnitada ja uue wastu karastada. „Smelik inimene,“ mõtles ta iseeneses, „kõik teawad teda furnud olevat — ta on jõkke läinud ja ammetliste teatuste järele sinna ka jäänud, aga nüüd ta on ometi siin. Wististe oli ka eila õhtul tema ise see, kes mind siin hirmutas ja tänane nähtus kohtufojas ei wõinud siis ka mitte tema waim olla, waid paljalt filmawiirastus, mis mu nõrk veri nulle ette kujutas. Kui rumal wõisin mina küll olla, et eila õhtust ja ka tänast nähtust tema waimuks arwasin! Kus minu mõistus ometi oli! Kõik see hirmus tänane mäsu oleks sündimata jäänud, kui mina eilest nähtust mitte waimuks poleks pidanud. Aga hea, et ma ometi nüidgi asjast õige aru kätte saan; see kergitab natukene minu puruks rusjutud südant: ta elab jo — mina ei ole teda mitte surma saatnud. Wispärawst siis nii palju häbdalada! — Aga mis pian ma siis nüüd tegema? Kui ma temale ära ütlen, kus Albert on, siis muutub küll kõik korruga heaks, aga — kas ma wõin te-

male seda ütelda? Kas minu süda võib selle mõtte all rahuliseks jääda, et nii alatu inimene minu perekonna liige ja minu poja naine võib olla?" — Ta mõtles. — „Ei, seda ei tohi ma mitte teada, — ei tohi seda lubada korda minna. Mina olen jo ometi oma lapse wanem ja minul on siis woli ja õigus waele astuda, kui minu sugukonna ja ka minu usu ja kiriku auule kahju tahetakse teha. Ei, niisugune poeg on nurjatu poeg ja mina pian tema üle waltitsema. Muid on nad kord lahus ja minu kohus on ainult see eest hoolitseda, et nad enam üksteisest midagi teada ei saa. Suhtusiwad nad kord teineteisest midagi teada saama ehk kokku puutama, siis ei jõuaks enam taewas ega põrgu neid lahutada. Nurjatunud! Mina piaksin niisuguseid kollanokkasi enesega mängida lastma! Kahju, et mull nii fant süda on ja et ma ennast nii raskesti teutada lastsin. Aga mis pian ma selle wiisa hingega pagana tõhupojale ometi ütlemä, et teda siit Tartust minema awateleda?" — Ta jäi mõttesse. „Ja, juba ma tean," rääkis ta natukesse aja järele, kutsus tuatüdruku kella helinaga sisse ja käskis teda wõerast naisterahwast ette saata, kui see tema jutule tulla piaks soowima.

Tuatüdruk läks tagasi ettetuppa ja kardetud waimuks peetud noor naisterahwas astus sisse. Ta oli kahwatanud, lahke naeratus ja wõõruline olet oli huultelt kadunud, sifemine hingewalu oli ta karmi näu ära kuivetanud, kuid sügawfinistes filmades oli noor eluwõim kindluses leekimas.

Siegfried Gamla oli minija sisse tulemisel oma näu

õige kurwaks muutnud ja nõnda waatas ta pealt nähes juures kaastundlikus olekus tuleja poole.

„Kus on Albert minu mees ja Teie poeg?“ küsis wõeras tõsiselt ja kartmataalt.

„Oh, kallid lapsed,“ õhkas Siegfried, „ärge seda nii järsku küsige. Istuge siia tooli peale, ma tahan rääkida kõigile.“

Hilda istus.

„Mis ma pian ütleva, mis pian kostma,“ hädaldas Siegfried. „Kui Teie kolm päewa waremalt siia oleksite jõudnud, siis oleksin Teie küsimise peale rõõmuga wõinud kosta ja minu kostus oleks ka rõõmus olnud, aga nüüd on asi pahem — Albert reisis siit ära.“

„Kuhu, — kuhu ta reisis?“ küsis naisterahwas tuliselt.

„Seda mina, armas laps, ei tea. B. kloostriwalitsuselt tuli siia kiri, Teie olla surma saanud. Seda kirja juhtus Albert minu juures nägema ja seejärele ei lastnud ta enam ennast trööstida — ta rändas siit maalt ära. Kuhu ta mõtles minna, seda ei tea ükski hing; ainult nii palju kuulsin ma tema juust, ta tahta siit maalt ära minna. Postijaamas on ta ütelnud, et ta Tallinnasse minna ja seal tahta ta mõne päewa pärast laewaga kaugemale sõita. Oh minu õnnetu poeg! Ma olen südamest kahetsenud, et temale Teiega abielusse astumises vastu olin.“

„Teie kahetsete, et meie abielule vastu olite, — on see tõsi?“ küsis naisterahwas walidalt.

Siegfried wajutas käega otsaesist. „Oh ma olen kõigest hingeist seda kahetsenud ja minu rumalus see

oligi, et Teie raske õnnetuse siisse langesite. Ma juttusin kogemata ühe siinse meie usu preestrile rääkima, et minu poeg ühe Luteruse usu naisterahwaga abi-elusse tahab astuda. Preester ei jätnud enam järele, nõuudis Teie nime ja elukoha wälja ning mina sain pärast kuulda, et Teid olla B. kloostrisse wangi wiidud. Ma ehmatastin seda kuuldes ja kui mõne päewa eest kloostrist kiri tuli, et Teie olla õnnetumal wiisil surma saanud, siis haawas see minu südant wäga raskeste, ma tundsin walusat piina Teie õnnetuse ja surma pärast, ja et Teie nüüd ometi elate, siis on see mulle küll rõõmuks, aga see on poolik rõõm. Kui õnnelik oleksin ma, kui ka Albert siin Teid elawalt näha wõiks!"

"Mis põhjusel wõin ma Teie kahetsuse juttu uskuda?" küsis naisterahwas kahtlaselt. "Minu wangi-wijad ütlesiwad küll minule, kõik sündida minuga Katoliku kiriku tahtmisel, aga nad lisasiwad ka juurde, Teie tahtmine olla seesama. Kas ei olnud ehk neil õigus?"

"Nad on siis teisiti rääkinud, kui teadsiwad," wastas Siegfried agaramalt, "nad on kirikut minu auukahju peale wabandada püüdnud."

Raisterahwa nägu muutus usaldlikumaks.

"Aga ütelge minule ometi ka, mu hea laps, kudas on siis Teie surma saamisega lugu? Wõib see tõsi olla, et B. kloostriis Teid surmuks arwati?"

"Ja muidugi on see tõsi. Jõkke nähti mind küll hüppawat, aga wälja tulemist ei nähtud. Kenge wihma walangu ja pimedada öö warjul ojusin ma jdest ometi

wälja ja suure waewaga sain siia. Wiljandisse ei tahtnud ma enne minna, kui siit ehk oma meest leidnud olen, sest ainult siin wõis ta minu aru järele leida olla. Siin pidivad tema naise wargad olema — mujal ei wõinud nad olla — ja siin pidi ta minu aru järele ka oma naist nende käest nõudma.”

„Ta nõuudis ka siin,“ rääkis Siegfried wähele, „ta tegi kõik, mis wõimalik, et Teie pärast vähematti teadust saada, aga see kõik oli asjata ja kui wiimaks surma sõnum tuli, siis ta kadus.“ Rääkija nägu oli nii kurb, nii õnnetu, et kellegi film sealt muud midagi ei oleks märgata suutnud kui ainult seda, mida näidata taheti.

Hilda ohkas raskesti. „Ma pian Teie juttu uskuma,“ ütles tema, „aga ma tahan ka weel postijamast järele küsida, ehk ometi teatakse seal jugu, kuhu ta mõtles sõita. Ja kui ka seal enamat midagi ei teata, siiski tahan ma kohe temale Tallinnasse järele sõita, ehk leian teda weel sealt, kui mitte, siis wähest kuulen seal mõnest wõerastemajast, kuhu poole ta on mõelnud reisida.“

„Oh et Teie teda leiaksite,“ soowis Siegfried sõbralikult. „Ma tahaksin nüüd südamest rõõmus olla, kui minu lapsed jälle üksteisega kokku saaksiwad ja õnnelikud olla wõiksiwad. Ma olen nõdraks jäänud mure pärast, nii nõdraks, et ma eile ära olin minestanud, kui Teid üksi olles järsku nägin, sest ma teadsin Teid surunud olewat ja mõtlesin Teid siis waimu olewat.“

Hilda ei kostnud midagi. Ta oli ikka lootnud oma Albertist paremat teadust saada, aga nüüd oli

korraga hädaoht jälle wähele tulnud. Ohkawa südamega läks Hilda oma äiataadi majast wälja.

„Hästi läheb,“ rõõmustas Siegfried üksi jäies. „Aga nüid ma pian ruttu postijaama ruttama, muidu wõib tema enne sinna saada ja kui seal Albertist keegi temale midagi ei tea rääkida, siis on tema usk minu jutu kohta otsasgi.“

Mõne minuti pärast tuli Siegfried Gamla postijaamast juba tagasi ja mõni tund enne õhtut sõitis Hilda Tartust wälja, sõitis Tallinnasse oma mehele järele, kes ometi Tartusse temast maha jäi.

Teisel päewal tuli Albert wangikojast wälja ja ei teadnud hingeski, et tema abikaas teda siin oli otsinud ja eile Tallinnasse sõitnud. Ta teadis aga teda õnnetumal wiisil surma saanud olemat ja see teadus põletastema südant nagu tuli. Ta oli preester Ladislaose juurde läinud, oli teda awalikuks inimese wargaks ja mõrtsukaks nimetanud, oli ka Wiljandisse oma abikaasa wanematele 300 tukatid saatnud ja kirjas neile ütelnud, tema ja Hilda ei saada mitte nii pia süia tulema, neid ei maksta mitte oodata. See oli kõik, mis Albert Gamlast pärast wabaks saamist weel teati. Ta oli kadunud. Isa, Siegfried Gamla, oli küll ikka oma poja wastu külm, aga kui mõni nädal Alberti kadumisest juba mööda oli, siis hakkas ta ometi temast teadustgi igatsema. Ta las kis kuulatada Wiljandis ja mujal, kus ta arwas, aga kusgil ei teatud temast mitte midagi. Üht piab nüid sündinud olema, arwas

tiis Siegfried Gamla, kas ta langes ehk kloostriisse wangi, ehk ta rändas ära kaugele maale, ehk sai ta wahest Hildast teadust, leidis selle üles ja elab temaga teelmata abielus. Wiimane mõte oli isale kõige enam meele wastu, seda teadust ei oleks ta ial ega ilmaegi oma pojast soowinud, et ta Hildat oleks leidnud.

Tõutus.

Laewad tulivad, laewad läksiwad, sadamas olivad inimesed kihinal ja kahinal liikumas. Üks aga käis kurwal, raskel südamel teiste seas, käis ja waatas otswal pilgul liikuwasse inimeste murrusse. Praegu olivad kaks laewa sadamast wälja sõitmas, üks Rootsi maale Stokholmi linna, teine Hamburisse. Teraselt pani rahutu otswa laewade peale minejaid tähele, ükski ei peafenud tema hoolsast waatest ilma nägemata mööda, aga ühtegi ei olnud ka kõige hulga seas, keda waataja oleks tunnudgi. Laewad hakkasiwad minema, kübarad kerkisiwad ja taskurätid lehwisiwad kaldal ja laewade peal: sõbrad jätsiwad sõpru, armastajad armastajaid jumalaga, kuid rahutu otswa ei jätnud kedagi jumalaga, ei soowinud kellegile meretele õnne kaasa. Ta astus teiste seast mõne sammu kõrwale, — ta ei teadnud, kuhu ta pidi minema, — kusegilt ei paistnud temale wähematgi lootuse ehakest, ei kaugele mere laenete tagant, selle poole ta waatas, ei oma kawa kalliks peetud kodumaalt, mis temale walumaaks oli muutunud. Kerge sume-homikune tuule

õhk weeritas tasafel, wihisewal fulinal laeneid merelt xannale, weeritas nad kuni selle jalgadeni, kes nii rahutumalt, nii ilma lootusetate teiste, õnnelikumate inimeste hulgast kõrwale oli keeranud ja sadamafillalt praegu alla kuni wee piirdeni astunud. Lai, ääretu meri, laenete salahaaleline tasane julisemine ja wihisemine, ilma otsata kaugeline taewa piire, need kõik kiskusiwad tundmused ja igatsused rahutuma naisterahwa rinnas weel ägedama põnewusele, kui need ise enesest juba oliwad. Pisarad langesiwad tema palgelt tiheda musta loori alt maha.

Ta lükkas fiin, kus enam inimesi tema kurba nägu nägemas ei olnud, ta lükkas fiin loori filmade eest üles, et päris wabal waatel kaugelt otstatuma ruumi sisse filmata, kuhu ta igal pilgul oleks ruttanud, kui tema südamele rahu-lootust sealt wastu oleks paistnud. Kerge tuulepöõre keerutas naisterahwale tema walfjas-pruunikad wähe säberjad juuksed õlgadelt filmade ette, mida õnnetu raskest kurbduses tähelegi ei pannud — juuksed jäiwad segatult filmade ette.

„Kolm päewa olen ma juba otsinud, kuulanud ja küsinud,“ kaebas naisterahwas, „olen kõik Tallinna wõderastemajad ja sissesõitmise kohad läbi käinud aga keegi ei tea midagi. Misparast pian mina ometi nii õnnetu olema! Albert, kuhu oled ja ometi läinud! Oh et ma seda maadgi teaksin mõelda, kus sina oma südamele rahu püüad otsida?“

Ta wautas käed nutuste filmade ette, kaebas ja ohkas haledaste. Aga see wälitas wähe aega, — Hilda ei tahtnud ial waludele enese südame üle wõi-

must anda. Ta wistas juuksed käega õlgade peale tagasi, tõmmas loori filmade ette ja hakkas rahutumat, rutulisel sammul linna sisse sammuma. Tüft maad edasi käies, ühes kitsamas, tumedas uulitsas, nägi Hilda rohkestes inimesi ühte majasse minewat. Weike ristike maja peal tunnistas, et siin jumalafoda on. Hilda astus ka teiste järele sisse ja leidis et ta Katoliku usu kirikus oli. Katoliku usk oli temale küll nende õpetuste poolest tundmata, milles ta Luteruse usust lahku läheb, aga siiski tundis Hilda selle usu vastu omas südames auukartust; see usk oli jo tema mehe usk ja ühtlasi üeldi see usk üks feelaja olemat, et tema Alberti abikaasaks ei pidada sündima. Ta püüdis siis oma südant selle usu wäe ja mõjuduse alla alandada ja püüdis oma hingele süü finnitust ja tröösti saada. Ja Hilda palus kõigest hingest, et taewawägi teda finnitaks ja et ta, kui see mõib olla, oma kallimat leiaks.

Balwe oli lõpetatud ja paluja tõstis lapselikus wagaduses filmad üles, waatas eemale ja altari poole. Range ehmatust käis korraka tema südamest läbi, — ta oli üht tutwat nägu filmanud, nägu, mis uneski temale rahu ei tahtnud anda, waid tihti temale ennast ette kujutas. Nagu külm weji oli üle Hilda teha langenud. Ta tahtis weel kirikus olla, weel seda nägu waadata, aga — ta ei mõinud enam. Nagu hirmust taga aetud läks Hilda kirikust tagasi wälja, kadus hoonete wahel ära. — Umbes tund aega hiljem, jumalateenistuse lõpu ligidal oli ta jälle sinna uulitsasse tekinud. Nagu üleni tiheda looriga

kaetud, käik rahutu ja nagu kartlik, sammus ta paar korda kiritu lähedal edasi tagasi, keeras siis teise uulitsasse ja kui rahvas kirikust välja tuli, siis oli ta jälle nähtavale ilmunud ja waatas eemalt rahwajekka. Ta ootas seda tutwat nägu, keda kirikus oli näinud ja see ei tulnud enne, kui kõik teised juba väljas olivad. Hilda tundis teda, käis temale eemalt järele kuni ühe majani, kuhu eesmineja sisse läks. Hilda tahtis küll ka sinna järele minna, aga praegu ta siida seda ei kandnud. Ta oli juba kahtlase maja ukse kohta jõudnud, ta mõtles sisse astuda — külm wärin käis üle tema keha ja hirmuga, rutuste sammus ta majast mööda, läks ära. —

Paar tundi hiljem seisis Hilda ühe ukse ees. Tema kartlikul tõmbamisel helises uksekell, luff keerati lahti ja tüdruk lastis tuleja sisse. „Ma palun maja härraga kokkusaada,“ palus mõeras.

Tüdruk lubas kohe seda soowi härrale teatada. Ta jättis Hilda üksi ette tuppa, kes näuloori hästi sügawaste filmade ette tõmmas.

Paari minuti pärast astus tõekas täie kaswuga mees Hilda ette. Ta nägu tunnistas külmust ja tumedust ning tuhmid, sinikad filmad sihtiswad salalikult mõerale wastu.

„Ma palun, kas ma tohin luba saada, mõni sõna pikemalt Teiega rääkida?“ küsis Hilda wärisewa healega.

Tema ees seiswa mehe tuim olemine muutus kergemaks ja teraselt wahtis ta Hilda näuloori sisse.

Ta nägi, et see üks noor inimene oli, aga kes ta oli, seda ei lubanud loori tihedus tunda.

„Teil on midagi saladust?“

„Bististe,“ kostis Hilda.

„Soomite pihtida?“

„Seda just mitte.“

Tume mees jäi mõttesse ja näpeldas weikest ristikest, mis kena paela otsas kaelas rippudes tema rinnale kõlkus. „Astuge sisse poole,“ ütles ta wiimaks wõerale ja pakkus sellele teises tuas istet. „Siin wõite rääkida, mis soomite, aga enne tohin ma Teid paluda ja küsida, kes Teie olete.“

Hilda wiskas loori näu eest üles. Hele jumes- tus punastas tema nägu, ta waatas kindlal, julgel pilgul oma ees seisja otsa. See kõrkus raskeste, taganes paar sammu eemale, waatas segases olekus naisterahwa peale. „Mis ma näen!“ kogeldas ta. — „On see wõimalik? — Teie olete Hilda, — minu wenna Alberti õigusetä abikaas? — — B. kloostri wang. . .“

„Urge ekfige,“ kostis naisterahwas ägedalt. „Mina olen küll olnud B. kloostri wang, aga Teie näete, nüüd ei ole ma mitte enam ja Albertile ei ole ma mitte õigusetä abikaas, waid täie õigusline ja seaduslik, ma olen kiriklikult ja seaduslikult ja oma wanemate luaga tema abikaasaks laulatatud.“

Kõrkunud mees nägi, et temal juin mitte mõne nõrga kartliku lapsega tegemist ei olnud, ta mõistis siis ta asja tarwiduse järele toimetada ja kitsast kohast ennast lahedaste läbi aidata. Üsna rahulikul näul

keeras ta uksed lukku ja astus Hilda ette tagasi: „Soo, nüid võite hoobelda omast õigusest ja kiidelda omast vabadusest, ühtegi ei või see eksitada; peale minu ei kuule Teid keegi.“

Hilda oli ägedaste äritatud. Selle mehe nägemine kiskus ta südame wananenud haavad uueste sügavaste lahti. Ta tõmmas loori näu ette tagasi ja rääkis: „Arge lootke, et lukutatud uksed mind Teid kartma sunnivad. Üks kord olete küll mind petta ja wangistada võinud, siis ma ei tundnud Teid, nüid ei või Teie enam, ma tunnen juba Teid.“ Ta astus temale lähemale: „Kudas julgesite Teie ühe ilma süita naisterahwa rööwliks ja wangistajaks hakata?“

Breester Urbani külm nägu ei muutunud põrmugi ägedamaks. „Pange tähele, mis Teie räägite,“ ütles ta rahulikult, aga siiski teravaste naisterahwale. „Teie saab kasulikum olema, kui oma keelt mõistate tallitseda. Teie annate minule inimese rööwli nime, enne kui Teie asja ei tunne. Minu süü Teie vastu on tõeste palju vähem kui Teie süü selle püha kristliku kiriku ja usu seadluse vastu, kelle auu hoidjaks mind on pühitsetud ja wannutatud.“

Breester oli raske rõhu ja annetliku tooniga rääkinud, koguni külmalt ja waitfelt, ilma et tema juures vähematgi meele ägedust oleks märgata võinud. Aga Hilda äritatud tundmuste waigistamiseks ei mõjunud need sõnad siiski midagi.

„Mina ei olnud kellegile kurja ega kahju teinud,“ seletas Hilda edasi, „mina ei olnud, kui ma mõistuse järele räägin, muud teinud, kui aga Loojast loodud

oma palawate, ilma süita südame tundmustele järele annud, muud ei teinud ka Albert, aga ometi kisuti mind kõige suurema wale kätte all sellest kõigest, mis inimesele püha on, lahti; minu kallal tehti inimese rõõwimise tööd, minult riisuti minu südamest armastatud abikaas, minu kallid wanemad, minu wabadus, minu inimese õigus, — ükski hing ei tohtinud teada, kuhu ma olin jäänud . . . iga nõrgem inimene oleks pidanud surema nii hirmsa kannatuse ja ahastuse all, ja nüüd tahate Teie seda tegu õigeks mõista! — Kui mina nii suur süidlane olin, miks toimetati siis minuga kõik salajas ja pettuse teel? Miks ei kutsutud mind awalikult seaduse ette ja miks ei mõistetud minule kohtulikul kombel nuhtlust?"

„See kõik ei olnud mitte minu tahtmine, hea lapsukene,“ kostis preester Urban waikselt. „Mina ütlesin juba, ma olin Teie wangistamise wastu, ja mina tõendan seda sõna Teile teist korda, ma tõendan seda wandega. Ja kui minu wastuolek enam Teie kohta tehtud otsust muuta ei suutnud, kui mina ka selle otsuse täitmisel juuresolejaks pidin olema, siis ei ole see sugugi minu süi, sest ka seda tegin ma ammeti ja seaduse nõuudmisel ilma oma tahtmiseta, — küll aga olete Teie ise oma õnnetuse meister. Teie õhutasite ise oma tundmuste leekisi ühe teise usu mehe wastu ikka suuremaks ja suuremaks ning julgestate wiimaks koguni selle mehega enmast salajas laulata lasta, salajas, ütlen ma, sest selle mehe usu kirik, kelle südame wõrgutajaks Teie olite saanud, ei teadnud Teile teust midagi. Ja ometi keelab selle

kiriku seadus kangeste seda ära, et ükski tema alam, ükski Katoliiklane ei tohi ilma oma kiriku teadmata kellegiga abielusse astuda, weel vähem mitte ühegi teise usulisega. Sellest kõigest tormasite Teie wägivaldaga üle, ja seepärast oli kirik sunnitud, oma seadusi ja auu ka wägivaldaga kaitsma, kuna Teie teiwastu pehmemad abinõud wõimetumaks olivad saanud. Ilmas tuleb tihti niisugusid paha lugusi ette, kus meie kirik ja seadus eneste auu kaitsmiseks ise eneste tahtmise wastu wägivalda piawad pruukima ja niisugune paha lugu oli ka Teie asi."

Silda ei wõinud parata, ta pidi preestrile selles asjas õiguse andma, et tema, Katoliko kiriku ja usu seadustest ning seijuse ja sugukonna kombedejt hoolimata üle oli astunud; seda tunnistas temale ta oma süda. „Ma pian Teile ühelt poolt õiguse andma,“ rääkis ta kurwalt, „mina olen seadustest ja kombetest üle astunud, ma tundsin seda väga hästi, tundsin seda juba siis, kui seda üleastumise sammu tegin; aga, wõib olla, ehk käisin mina oma südame seadust mööda tehes Looja tahtmise järele õigemad teed, kui mina siis oleksin käinud, kui Teie käskude järele oleksin teinud, kui ma oma hinge pühamaid, tulisemaid igatsusi ära suretada oleksin wõinud. Tõeste, mina püüdsin neid suretada, mina tegin oma tundmuste walitsemiseks ja wõitmiseks, mis inimene ial teha wõib, aga uskuge, mina oleksin ühes nendega surema pidanud, kui nad mitte kustutamata ei oleks jiwad wõinud jääda, — teist teed nende kustutamiseks ei olnud kui surm.“

Preester oli rahutumalt tuba mööda edasi tagasi käima hakanud, ta nägi, et naisterahwas teda igast sõnast pidada oskas. „Ma palun,“ ütles ta karedamalt ja pööris ennaft Hilda poole, „ma palun, pidage omas kõnes ka piiri! Teie tahate juba seletada, et Teie ja Alberti abielusse astumine, ilma meie kiriku walitsuse teadmata, õige tegu oli — mõtelge kui liiale Teie oma sõnadega olete läinud. Püha Katoliku kiriku kõrge ammet on, üleüldise kombelise heatorra ja inimeste hingeõnnistuse eest hoolitseda ja Teie tunnistate ise, et kiriku kästudest olete üle astunud — kudas võite siis veel liiaks panna, kui Teiega mitte enam nõnda ei toimetatud, nagu Teile meele järele oleks olnud. Aga mis waidleme meie selle kallal, mille teisiti muutmine mitte minu wäes ei seisnud. Ütelge parem, kudas saite Teie siia ja mis Teie soowite?“

„Kudas ma sain,“ kordas Hilda. „Ma tulin.“

„Kelle lubaga?“

„Ma sain wabaks.“

„Kudas oli see wõimalik?“

„See oli wõimalik õigusega.“

„Kes juhatab Teid minu juurde?“

„Mitte keegi. Ma nägin Teid teie kirikus altari ees, ma tundsin kohe, kes Teie olite, ei wõinud aga enam Teid nähes kirikus olla. Müüd olete Teie tõendanud, et minu wangistamise juures ilmasüita olete, — oh et ma seda kindlaste suudaksin uskuda!“

Urban wahtis laual seiswate raamatute peale ja tegi, nagu ei puuduks naisterahwa jutt temale suurt midagi. „Eks uskuge siis oma wale arwamist, kui Teile tõe usku-

mine nii raske on," ütles ta uhkelt ja külmalt. „Aga mis oli Teie soowimine?“

Silda oli oma südant jälle kinnitanud. Ta tõstis loori näu eest üles, astus preestrile paar sammu ligemale ja rääkis paluwal, südamelikul healel: „Auulik preester! Teie tõendasite juba, et mitte oma tahtmisel, waid ainult ammeti nõuudmisel minu wangi wiimisel juuresolejaks olete olnud. Praegu ei ole Teil minu eluõnne wastu ühtegi ammetlist käsku, olge siis ometi nii hea, mõtelge wähegi ühe kõige õnnetuma inimese peale. Teie olete ainuke inimene, keda mina oma wangiwijatest tundma olen saanud, kas ei wõi Teie siis ehk ka minu mehest Albertist midagi teada? Ma palun, ma wannutan Teid, rääkige õigust ühe kõige wiltsama, kõige õnnetuma naisterahwa wastu! Ma olen mehe naine, olen awalikult Albertiga laulatatud, aga nüüd olen ma temast lahutatud, ei tea temast mitte midagi — Teie teadsite minu kadumisest, wõimata ei ole mitte, et Teie ka temast teate. Ma ei läinud mitte wangist tulles oma wanemate juurde, mull oli häbi ilma jellela minna, kellega mind ühisusse oldi laulatatud, ma lootsin teda Tartust leida, — seda ei wõinud ma uskuda, et tema ennast wangistada laseks, — aga ma ei leidnud teda Tartust. Ma palusin Teie isalt tema pärast teadust, see näitas minu wastu õiglane olemat, ütles aga, Albert olla sealt suures mures ja ahastuses ära reisinud. B. kloostrist tulnud kiri, kui oleksin mina surma saanud, — selle sõnumi saamisel läinud ta meeleheitmisel siit maalt ära, ta lubanud esiti Tallinnasse sõita ja siit laewaga edasi reisida.

Ma ei võinud kõik seda juttu Teie isa suust mitte weel uskuda, ma küsisin ka postijaamast, aga seal üteldi sedasama. Kuid olen ma siin kõik võderastemajad läbi kuulanud, aga kuskil ei teata temast midagi. Võib olla, ehk olen ma Tartus jällegi petetud, ehk on Albert ka vägivaldsel teel wangi wõetud — oh Sumal! — rääkige ometi, mis teate!”

Õnnetu naisterahwas rääkis kõigest hingest ja südamest; ta filmade hiilge oli pehmeks ja haledaks lõõnud, nagu tahaks ta Urbanile paludes kaela hakata. Asi näitas temale, kui võiks ehk Urban tema mehest ja oma wennast midagi teada ja selle teaduse wäljanõudmiseks oli Silda walmis paluma kas wõi surmani, olgu küll, et kõige suurem põlgdus tema südant Urbani wastu täitis. Ta ei jõudnud ühestgi muust tundmusest, ei ühestgi muust asjast midagi hoolida, kui aga ainult sellest, et tema Albertist midagi teada saaks. Ja ta ahastuses närtsinud süda wõis omas põlemas igatsuses püüa igauht kostust uskuda, mis tema palwe peale Albertist midagi oleks teatanud.

Breester nägi ilma süita naisterahwa hingehäda. Silda palaw palwe heal ja ahastaw waade ei võinud tema külma südame peale mitte mõjumata jääda. Ta tundis taseft liigutust ja haledust omas rinnas. Oli jo see ka tõeste inimene, kes tema ees ahastab. Ja pealegi tunnistas tema nagu teda nii õiglaseks ja auustuse wääriliseks, ta oli nii ilus ja armas, et ka kõige kiwisem süda tema häda üle oleks pidanud kisedama. Ja wiimaks oli tema mees Urbani lihane wend ja see ei võinud praegu mitte õnnelikum olla

kui tema naine siin, ja Urban ei teadnud temast tõeste mitte midagi, ei teadnud, kas tema wend Albert kuskil kloostriis wangi piina kannatab ehk kangel wõeral maal oma põlewat südant jahutada püiab. „Kallis Hilda,“ rääkis ta waikselt, „Teie piate mind küll pahaks inimeseks ja Teil on selleks ka asja, aga mina ütlen Teile puhtast südamest, ma ei tea Albertist mitte poolt sõna. Mina tunnistan Teile wististe wiimase sõna tema kohta ära, kui minu hing tema praegusest olekust vähematgi aimu teaks.“

„Ärge rääkige, ärge rääkige!“ karjus Hilda ja lõi kätega preestri poole. „Niisugusid sõnu ei jõua minu piinatud süda kannatada ja ma usun, Teie ei räägi mitte õigust, Teie süda ei hooli ühe kõige õnnetuma naisterahwa hinge ahastusest, — Teie ei wõi nii teadmata olla — Teie teadsite minust, kui ma kadunud olin — Teie teate ka temast, Teie piate teadma. . . Ma wilets inimene! Kes kuuleb minu südame kiskendamist — kes mõistab, kes tahab tunda minu õnnetuse suurust!“ — Meeleheitlik kuiw walutuli põles tema filmis, rutuliselt hinge tõmmates istus ta tooli peale tagasi. „Kedagi ei ole, kes minust hooliks! Ma olen walusi tundnud ja raskesti kandnud, mis teine inimene kanda ega tunda ei suuda, — ma olen tugewate kloostri müiride wahelt wälja tunginud, olen püüsi kuulide eest põgenenud, olen woolawaißt jõe laenetest enesele inimeste eest warju otfinud, olen ka sealt wälja põgenenud . . . ma olen jõuudnud seda, mind kinnitas ja wahwustas see ainuke õnnis mõte, et ma teda jälle leiaksin, keda mu hing nii palawaste

armastas, kelle oma ma olin. See ainuke mõte, — tema jälleleidmise mõte — see andis minule jõuudu kõige hirmsamaid raskusi ära kanda ja kõige kindlamast kohast põgeneda, aga nüüd, kus ma jälle waba olen, nüüd ei leia ma teda kusgilt, ei saa poolt sõnagi temast teada. Hirmus wabadus! . . . ”

„Teie olete põgenenud?“ küsis Urban karedalt, „ja Teie ei usu minu tõendust, armate, et ma waletan ja Alberti praegusest elust midagi tean — üks kõif — siis pian ka mina teadma, mis minu ammeti auu minult nõuab ja mis mul oma auu kaitsemiseks Teie wastu tarwis teha on. Ma mõtlesin Teie kohta kõige paremaste, kui Teie südame walu nägin; ma ei tahtnud Teie wastu oma ammetiwoli tarwitada, olin walmis Teiega ainult nõnda toimetama, kudas õnnetus inimlikult, halastajalt südamest seda ihaldab. Aga seda kõike lükkate Teie põlastusega tagasi, piate mind waletajaks ja petjaks, kuna ise põgenenud kloostriwang olete. Kuulge siis mis ma Teile ütlen: Minule ei puudu siin muud, kui aga see, et kiriku seadused täidetud ja kloostri ning minu auu hoitud saawad ja selle eest tahar mina siis hoolitseda, see on minu ammeti kohus.“

See päew oli lõppenud, teine asemele tulnud — Hilda ei mõelnudgi wist enam Tallinnast ära minna, juba ligi kuu aega oli ta seal ära elanud, ilma et näha oleks olnud, mispäraast tema nii kauaks sinna jäi. Oma Alberti ta sealt ometi ei leidnud, seda nägi ta selgeste ja pidawat ammeit temal ka ei olnud. Kord nähti teda mere ääres üle kohijewate laenete kauge

taewapiire poole silmitsewat, kord istus tema Kalewi kalmukünkal, nõndanimetatud selleaegsel wallimäel, waatas sealt laia ääreta ümbruse sisse ja püidis oma kaebawa, õhkawa südamele waigistust leida.

Ühel õhtul oli Silda jälle mäe peal oma meelt lahutamas. Päike oli juba looja läinud ja ilus waike õhtu oli palju rahwast mäele meelitanud. Kõik olid wad rõõmsad ja rääkisiwad lahkeste üksteisega. Seal nägi Silda armastajaid armastajate käe najal õnnelikult jalutawat, seal waadati elawal, palawal pilgul filmast filmasse, kurbdust ega häda ei olnud kusgil näha. Silda ei wõinud seda kaua pealt waadata, tema südames oli ka armu leel loitamas, aga mitte hingele õnneks, waid põletawaks piinaks, — ta armastas ka — armastas lõpmata palawaste, aga — temal ei olnud, keda ta armastas. — Silda astus walulikul näul mäest alla ja kadus puude warjule ära.

Tükk aega oli mööda läinud, rohke inimeste fogu oli mäelt juba koguni kasiinaks jäänud, kui Silda teist korda sinna tagasi tuli. Weel tükkene aega ja Silda oli üksi. Ta süda oli teiste inimeste õnnest ja armastusest raskeste liigutatud. „Wägew Looja,“ õhkas tema, „aita ometi mind selle teadmisele, kust seda leida wõiks, keda mina otsin, kellega Sa mind oled ühifusesse sidunud ja kelle järele minu hing palawaste igatses ja igatsema piab!“ Wisarad langeiwad tema filmist, ta ei jõudnud täna mitte oma walust kowastatud südant waigistada, ta nuttis haledaste. Ja kurwastuse kujutusel tuli temale meelde, keda selle sama kalmukünka peal muistejutu järele leseks jäänud

Sinda oma meest olla kaebanud ja nutnud ning see juures ka trööstita jäänud. See aim juhatas kurvastaja mõtteid selle teadmisele, et tema mitte üksi maailmas õnnetu ei ole, et tema sarnaseid õnnetumaid ilmas mitte vähe ei ole. Ta jäi siis selles mõttes sugu vaiksemaks — jäi viimaks kurvastuse ja haleduse nõrkuses mäe küllele magama, kus suwise sooja õõ kerge, puhas õhk teda kauniste kosutas. Ta oli wist juba tükk aega maganud, kui unes üks noor naesterahwas tema juurde ilmus ja lahtel, abipakkuwal pilgul tema peale waatas. Ilmutus oli ilusa, ime walge näuga ja walgete riietega nagu taewaline, tema waade oli trööstiw ja kinnitaw, tema nägu naerulik ja julge. „Ära nuta, Hilda!“ ütles ta armsaste. „Sinu leinamine saab lõppema.“ Hilda küsimise peale, „kes Sa oled,“ kostis wõeras: „Kas Sa ei tunne mind — mina olen Sinu tütar. Sina nutad oma meest, aga ära kardada, tema on alles, ta tuleb weel tagasi!“ Seda üteldes kumardas imelik unenäuline ilmutus ennast Hilda juurde ja andis temale suud. Magaja ärkas üles, waatas imestawal, rõõmsal näul enese ümber, püüdis weel trööstijat ilmutust waadelda, aga — kusgil ei olnud kedagi. Nüüd alles märkas Hilda, et ta und oli näinud ja ta kahetses, et tema rõõm paljalt unenäuline rõõm oli. Ta tõusis püsti, kuulatas — kõik oli wait ja midagi iseäralist ei olnud näha, kuna küll kesköö juba mööda oli ja homikune koidu walge kaugele lubas waadata.

„Imelik uni,“ rääkis Hilda iseeneses. „Niisugune taewalik nähtus trööstib mind, nimetab ennast minu

tütrefks, ütleb teda tagasi tulewat — paha ei wõi see ometi tähendada ja midagi piab see tähendama, — unenäud on jo palju asju ette kuulutanud. Piaks ma teda aga seletada mõistma! — Ja minu tütrefks nimetas tema ennast — minu tütrefks — tema — oh Jumal! Pian ma siis tõeste ikka ka emaks saama! Ja minu tütar? Kas wõiks tema nii taewalik, nii ilus olla! Albert! Albert! Tule, kuule mind! Mina pian wististe emaks saama — tütre emaks — Albert! — nii ilusa, nii ingli näulise tütre emaks — Albert . . .” Hilda löi käed laiali — Alberti kaju oli igatsuse ja armastuse luuletijel wõimul temale nagu elawalt filmade ette ilmunud, — ta kahmas kahel käel õhu seest, aga midagi ei jäänud armastawasse kaissu. „Üksi olen ma!” õhkas naisterahwas. „Albert! millal tuled Sa tagasi? Mulle on unes kuulutatud, sina saada tagasi tulema — see järele oled ja siis ikka kaugele ära läinud. Taewa wäed, kuulutage ka temale, et ta piab tütre isaks saama, nii ilusa, nii ingli näulise tütre isaks, — siis ta tuleb — Albert tuleb tagasi.” — —

Hilda süda oli kena lootusliku unenäu läbi kangeste waimustatud ja kaunis rõõmus. Ta hakkas sellest pilgust saadik julgeste lootma, et Albert mitte kauaks tulemata ei jää ja et neil kord nii ilus tütar saab olema, nagu ta unes näinud. See ilus lootus kinnitas teda praegusel raskel korral, kinnitas teda ka tulewate raskete tundide wastu. Ta raputas kaste, mis magades tema riiete peale oli heitnud, enesest maha, astus mäest alla ja läks lahke südamega oma korterisse.

Mõni päew hiljem läks Hilda jälle oma mehe

wenna majasfe. Preeſter Urban tuli temale waſtu, ammetliku pitſeriga kiri käes. „Noh, laps, nüüd on oodatud otſus meil käes. Tartuſt on awalik kiri tulnud ja ſe tunniſtab ſelgeſte, et minu wend Albert Gamla ſiit maalt ära on reisinud.

Hilda wöttis preeſtri käeſt kirja ja luges:

„Kõrgeauuline preeſtri härra Urban Gamla!

Siit linna politſei walitſus annab Teie küſimise peale Teile teada, et Teie wend ja endine Wiljandi kaupmees Albert Gamla enam ſiin ei ela. Tema on oma uſu ſeaduſte waſtu abieluſſe aſtunud. Seeläbi tulnud temale nüüſugufid raskuſi kanda, et ta liiaste äritatud ſaanud ja üht kiriku ammetnikku löönud. Selle ſiit pärast mõiſtis ſiit linna kohus tema wangi ja kui ta ſealt lahti ſai, ſiis kuulnud ta oma iſa käeſt, tema abikaaſa olla õnnetumal wiisil ſurma ſaanud. See kurwaſtanud teda nii raskete, et tema ſiit maalt ära rändanud. Kohtule on teadmata, kuhu maale ta on minna mõelnud ehk kus tema nüüd on.

„Sumala inglid kaitſegu teda tema teede peal!“
õhkas Hilda ja andis kirja preeſtri kätte tagaſi.

Wallimäe neitſi.

Ilus on lootuſepaiſte inimeſe õnnetumas hinges; hea ſellele kes weel loota wõib. Nädas lootuſeta olla, on kõige ſügawam õnnetuſ. Nii kaua kui inimene õnne-

tufes weel loota wõib, nii kaua jõuab tema ka kanda, aga lootuse kustumisega kustub enamiste ka jõuud. Lootus on nagu taewalik kaitseingel, kes wiletsat inimest elumere hirmsas mäsjamises, kui film küll enam vähematgi abi ega tuge ei näe, siiski ikka weel wihaste laenete äraneelamise eest kaitseb ja põhja langemise eest hoiab, — ta on nagu kindel kalju, kelle najale elutormide käes nõrkenud hädaline teekäia siis ennast tueda wõib, kui kitsas olaline teerajakene sügawate, ähwardawate kuristikude wahela käest koguni ära näib kaduwat, — ta on kosutusehallikas, kust rammetumaks saanud elurägastuses wõtteleja ikka ja ikka enesele karastust ja kinnitust leiab, — ta on koit ja päike õhkawate hingedele, mis ka siis weel kumetab ja paistab, kui pilkane pimedus meid warjab, kange torm meid wintsutab ja pakks wilw meie elutaewast katab.

Ra Hilda lootis, ja lootis ikka. Küll ei wõinud tema oma lootuse täide minemiseks mitte midagi teha, ei wõinud kusgil pool ega kusgil kohas Alberti järele kuulatadagi, teda takistasiwad selleks kindlad pidemed, aga — lootus ei lõppenud ja lootus kinnitas, tuetas teda. Ta oli kaugel oma kodukohast, ta oli pidanud Tallinnasse elama jääma, oli ka pidanud oma nime ja saatuse salgamist enesele kohuseks wõtma; peale see ei teadnud ta esiti ka oma wanematest midagi, kas need alles elawad ehk on mure neid juba mulda wiinud, ei teadnud kõigest sellest, mille järele tema süda igatses ja põles, aga siiski ei wõinud see õnnetuse pimedus tema lootusekoitu kustuda lasta: Kus ka Hilda oli, mis ta ka tegi ehk talitas, — ikka ja igal päewal lootis

ta Albertiga kokku saamise tunni ligidal olemat. Aga ta lootis palju.

Nädalad läksivad, kuudgi läksivad — Albert Gamlast ei kuulnud üksi hing siin maal midagi. Mida kauemine Hilda teda oli ootanud, seda igavamaks ja piinlikumaks ooteaeg temale oli muutunud. Juba nii mitu kuud, juba üle pool aastat oli ta ootanud ja ootanud, — ikka asjata. Siis oli Hildale iga päev juba nagu lõpmata pikaks veninud, ta süda igatses ja kaebas, ta hing oli rahutu, oli lootuse ning ootuse segaste tundmustega ikka ja ikka waimustatud, kuid — ei tulnud.

Juba läksivad mööda aastad ja mitmed aastad. Albert Gamla ja Hilda lugu oli rahwa meelest juba kustunud, neist kummagist ei teatud mitte midagi. Wiljandis oli Hildast tema wanemate jutu järele nii palju teatud, et teda õõsel walekatte all ära olla warastatud ja tollaga ära wiitud ning enam ei teadnud ka tema wanemad. B. kloostriist põgenetes oli Hilda kohe Tartusse ja sealt Tallinnasse läinud, oli see juures ainult Siegfried Gamla ja tema poja, preester Urbaniga, kokku puutunud ning wiimne oli ainuke hing ilmas, kes weel Hildast midagi teadis. Albertist ei teadnud enam ammugi keegi midagi. Nõnda läksivad ajad ja aastad edasi, wiisivad wanu sündmusi enesetega unustuse öösse, tõiwad uusi asemele.

Juba oliwad rahulisemad ajad Läänemere maadelt kadunud. Rootsi kuningas Karl XI. oli aastal 1697 ära furnud ja tema poeg, 16 aastane poisike, oli Karl XII. nime all auujärjele astunud. See oli wägewa Rootsi

tuses veel loota mõib, nii kaua jõuab tema ka kanda, aga lootuse kustumisega kustub enamiste ka jõuud. Lootus on nagu taewalik kaitseingel, kes wiletjat inimest elumere hirmsas mäsamisest, kui film küll enam wähematgi abi ega tuge ei näe, süiski ikka veel wihaste laenete äraneelamise eest kaitseb ja põhja langemise eest hoiab, — ta on nagu kindel kalju, kelle najale elutormide käes nõrkenud hädaline teekäia siis ennast tueda mõib, kui kitsas okaline teerajakene sügawate, ähwardawate kuristikude wahela käest koguni ära näib kaduwat, — ta on kosutusehallikas, kust rammetumaks saanud elurägastuses mõitleja ikka ja ikka enesele karastust ja kinnitust leiab, — ta on koit ja päike õhkawate hingedele, mis ka siis veel kumetab ja paiskab, kui pilkane pimedus meid warjab, kange torm meid wintsutab ja pakis wilw meie elutaewast katab.

Ka Hilda lootis, ja lootis ikka. Küll ei mõinud tema oma lootuse täide minemiseks mitte midagi teha, ei mõinud kusgil pool ega kusgil kohas Alberti järele kuulatadagi, teda takistasiwad selleks kindlad pidemed, aga — lootus ei lõppenud ja lootus kinnitas, tuetas teda. Ta oli kaugel oma kodukohast, ta oli pidanud Tallinnasse elama jääma, oli ka pidanud oma nime ja saatuse salgamist enesele kohuseks wõtma; peale see ei teadnud ta esiti ka oma wanematest midagi, kas need alles elawad ehk on mure neid juba mulda wiinud, ei teadnud kõigest sellest, mille järele tema süda igatjes ja põles, aga süiski ei mõinud see õnnetuse pimedus tema lootusekoitu kustuda lasta: Kus ka Hilda oli, mis ta ka tegi ehk talitas, — ikka ja igal päewal lootis

ta Albertiga kokku saamise tunni ligibal olewat. Aga ta lootis palju.

Räidalab läksivad, kuudgi läksivad — Albert Gamlast ei kuulnud üfski hing fiin maal midagi. Mida kauemine Hilda teda oli ootanud, seda igawamaks ja piinlikumaks ooteaeg temale oli muutunud. Juba nii mitu kuud, juba üle pool aastat oli ta ootanud ja ootanud, — ifka asjata. Siis oli Hildale iga päew juba nagu lõpmata pikaks weninud, ta süda igatses ja kaebas, ta hing oli rahutu, oli lootuse ning ootuse segaste tundmustega ifka ja ifka waimustatud, kuid — ei tulnud.

Juba läksivad mööda aastad ja mitmed aastad. Albert Gamla ja Hilda lugu oli rahwa meelest juba kustunud, neist kummagist ei teatud mitte midagi. Wiljandis oli Hildast tema wanemate jutu järele nii palju teatud, et teda õõsel walekatte all ära olla warastatud ja tõllaga ära wiitud ning enam ei teadnud ka tema wanemad. B. kloostrist põgenetes oli Hilda kohe Tartusse ja sealt Tallinnasse läinud, oli see juures ainult Siegfried Gamla ja tema poja, preester Urbaniga, kokku puutunud ning wiimne oli ainuke hing ilmas, kes weel Hildast midagi teadis. Albertist ei teadnud enam ammugi keegi midagi. Rõnda läksivad ajad ja aastad edasi, wiisivad wanu sündmusi enesetega unustuse õõsse, tõiwad uusi asemele.

Juba oliwad rahulisemad ajad Läänemere maadelt kadunud. Rootsi kuningas Karl XI. oli aastal 1697 ära furnud ja tema poeg, 16 aastane poisike, oli Karl XII. nime all auujärjele astunud. See oli wägewa Rootsi

riigi ja seega ka Eesti maa rahuaja lõpetus. Wene, Daani ja Poola maa walitsused nägivad nüüd õige aja tulnud olewat, Rootslase suurust ja wägewust wä- hendama hakata ja ilma aja wiitmata olivad nad mitmelt poolt oma wägedega temale kallale asunud, ning seega suurt Põhja sõda alganud. Noor poisikene, Karel XII., oli esiti küll kõiki neid waenlasi lõõnud, oli oma riigi piirisi weel laiemaks ajanud, kui need enne olivad; aga tulises waenlaste maha surumise tuhinas, ägedas wõiduhimus ja kangekaelsuses oli ta warsti parajuse mõistlikult teelt kõrwale tormanud ja seega wiimaks ka wõiduõnne enesest eemale peletanud. Nii oli ta aastal 1700 Narwa linna juures Wene Tsaari Peeter I., kelle wägi tema omast neli korda suurem oli, täitsa ära wõitnud ja palju Wene wäge wangi wõtnud, aga aastal 1704, kui Karl XII. oma wäe liig mitmesse paika juba laiale oli saatnud, oli Peeter I. ometi Narwa ja ka Tartu linna Rootsi käest ära wõtnud. Pärast seda olivad Wenelased Narwa ja Pihkwa poolt ikka sügawamasse Eesti ja Liwi maale sisse tunginud, sest Karl XII. ise wõitles Poola maal ja mujal ning siin pidivad tema pealikud kasina wäega maad kaitsema. Palju werd oli juba Rootslaste ja Wenelaste wahel walatud, palju oli maad laastatud, rööwitud ja põletatud, rahwa häda ja õh- kamine oli otsata.

Karl XII. ise oli Narwast Peetri wõitmiselt Liwi ja Kuura maale Poola ning Saksi sõjawägede vastu tunginud, oli nad puruks ärawõitnud ja wiimaks kõik Poola riigi ja ka mitmed Saksi linnad enese alla heit-

nud ja siis Poola ning Saksi maaga rahu teinud. Selle rahu järele oli ta kohe Wene maa südame Moskwa kallale tungima hakkanud, kuid Kasakate pealik Mazepa oli teda sellelt teelt lõuna poole Wene maale, awatelenud, et seal, temaga ühenduses, Peetrit ära võita. Aga ometi sai Karl XII. seal aastal 1709 raskestes võidetud, ta pidi Peetri eest kasina kaaslastega Türgi maale põgenema, mis peale siis ta Poola maa Rootsi rahutingimiste alt kohe ennast lahti löi ning Wenelased õnnelikult Eesti ja Liivi maal oma võimust wälja lautasivad.

Warsti pärast Pultawa lahingit olivad Wene wäed Riia linna ümber piiranud ja teda purustama hakkanud. Riia linna lastmine kestis kolmweerand aastat. Riirikud ja elumajad tehti kivihiiskuteks, sõjawäge ja linna elanikka suri nälja ja katku kätte hulga kaupa, wiletsus oli nii lõpmata suur, et linna kaitseja, kindral-kuberneer krahw Stromberg enam ei suutnud wastu panna ja 4. Juulil 1710 linna sell tingimisel Wenelaste kätte andis, et nad Rootsi wäe linnast wälja lajewad marsšida. Würst Repnini juhatusel läks Wene wägi linna sisse. Wenelased kinnitasivad mõisnikkudele ja Riia linnale wanad õigused ning anti esimestele ka mõisjad, mida Rootsi walitsus ära wõtnud, jälle tagasi. Kindel Riia linn oli langenud ja teised Liivi ja Eestimaa linnad ei suutnud ka enam wastu panna: hirmus nalg ja katk nõrgutas linnade kaitsejaid ja rahwast liig wäga. Dünamünde linn langes sell samal aastal 8. Augustil Wenelaste kätte, Pärnu linn 14. Augustil ja Saaremaa Kuresaare linnaga Septembri

kuu hakatusel 1710. Ka Wibori linn Soomemaal pidi Wene Tsaarile warsti alla heitma. Nõnda oli siis weel kindel Tallinn Balti maadel Rootslaste käes; aga ka selle linna piirasivad Tsaari wäed ümber. Üks wäe jauskond tuli kindral Baueri juhatusel Riiaast Pärnu kaudu Tallinna alla ja kaks teist Narwast. Rootslased läksiwad oobersti parun Tiefenhauseni juhatusel Narwa poolt tulewatele Wenelastele küll wastu, pidiwad aga weikeste lahingite järele oma nõrkuse ja wähesuse pärast taganema.

Waemalt on uuemast ajaluost teist linna leida, mis niisugust lõpmata hädaohtu, wiletust ja kurbtust on näinud, kui Tallinn põhja-sõja ajal 1710. Wallide taga ümber ringi wihane ja wägew waenlane, kes iga päew surma ja hukatust linna peale saatis, sees kole nälga ja kätt, mis ka iga päew sadade kaupa ohwrit nõuudis. Katt tuli Poola ja Ida-Saksamaalt Läänemere maadesse. Juuli kuus 1710 kuulutas Gestimaa kuberneer, Wiljandis, Tartus ja Karksi kihelkonnas olewat katt ohwrit nõuudmas ning keelas, et sealt poolt tulewad talupojad mitte linna ei tohi sisse lastud saada, ja kellel nendega tegemist on, mingi linna kõrwale „liiwa peale“. See katt wastaline abinõuu oli muidugi nii nõrk küll, et hirmus waenlane warsti ka Tallinnasse ilmus. Ta määsfas siin hirmsaste. „Majad oliwad täis furnukehafi,“ räägib ajalugu, „ja ei olnud wdimalik nii palju puusärkisi saada, kui waja oli, weel wähem jõueti kõiki furnukehafi maha matta; igal pool kadusiwad inimesed, nagu kolletanud lehed sügisel puudest kõdenewad. Waimulikud mehed oliwad suuremalt osalt

kõik surnud, niisama ka arstid. Uulitsate peal nähti haigeid ja surnud soldatid ja kerjajaid ning wiletsus läks iga päewaga hirmsamaks.“ Sseäraline tüme waihus walitses linnas, kui waenlane wallide taga lastmisega wahet pidas; surmaingel oli jo oma mustad tiivad tema üle wäljalautanud ja täitis igaühte hirmu ja argtusega. Häda ja ahastus walitses uulitsate peal, — siin oli mõni surnukoha kive peal puhkamas, seal mõni katkütöbeline wiimast korda hinge tõmbamas. Majade ukсед peeti lukus, aknate luugid kinni, igaüks püidis ennast ahastusega hirmsa waenlase eest jell wiisil kaitseada, kuna mõnes majas enam inimesi ei olnudki. Arwaste wõis uulitsal peale soldati salkade mõnd terwet inimest näha. Arglihel sammul, nagu püiaks ta oma warju eest põgeneda, sammus see, keda tarwidus wälja ajanud, läbi uulitsate ning kartlikult ümber waadates puges ta jälle wõimalikult kiireste oma majasse tagasi. Aralähjenenud näud, nälja läbi nagu päris warjudeks muudetud inimese-kujud luurasiwad kustuma filmadega tuimalt ja osawõtmatalt aknatest ja ukste wahelt wälja. Dtsata häda oli neid tuimaks teinud, surm niitis iga tunnis inimesi, igaüks ootis järke hiljem ehk warem enese kätte tulewat, ilma peastmise ehk abi peale lootmata.

Tüme ja umne õhtu heitis Tallinna peale ning mattis kõik häda ja wiletsuse jälle kord oma waipa alla. Lasna mäel ja mujal linna ümbruses loitletiwad Wenelaste wahituled, kuna Rootsi kantsid ja wallid linnas niisamuti walgustatud oliwad. Wallide peal kõndiswad wahid pikkamisi edasi tagasi, wahete

wahel terawaste kuulatahes ja iga kahtlast sahisemist tähele pannes ning uurides. Linnas walitses pimedus ja sügaw waihus, mitte ainust käijat ei olnud näha. Mõnest aknast luukide prau wahelt paistis walgus, teised oliwad täitsa pimedad ja seisiwad jalalikutl ühe teise kõrwal. . . .

Meie tutaw preester Urban istus oma kirjutamise kambris leentooli peal, tuetas pea käe najale ja wahtis liigutamata oma ette maha. Laua peal põles üksainus küünel, seegi hakkas praegu lõppema, ta leekis ja loitles lühtris. Kaheksateistkümme aastat oli Urban wahel ajal wanemaks saanud, aga aeg oli temast peaaegu puutumata mööda läinud. See oli seesama kahwatanud wali nägu, seesama külm ja tume pilk, kuid otseärselt peale oli siiski mõni korts rohkem ilmunud, mis tema nägu weel waljumaks muutis.

Mis see suur külm werega mees selle jääkülma raudse näuga küll praegu mõtles ja meeliskles? Mõtles ta linnas walitsewa wiletsuse, mõtles ta surma, enese wõi katku ohwriks patuste hingede peale, millede eest paluda ja muretseda tema kohus oli? Kes teab. Tema näust ei wõinud mingisugust mõtet wälja lugeda, nii tuim, nii ühesugune külm oli ta. Ta tõstis pikkamisi pead, kui tasakesti ukse peale koputati. Sisestuja oli üks noor neiu, kes preestri poole auupakkisult kummardas ja siis ukse kõrwal seisma jäi. Urban silmitses noort naesterahwast mõni silmapilk ja tema tõrjise walju näu üle käis nagu lahkuse paiste.

„Marta, astu ligemale, mis Sa weel nii hilja soowid?“

Neiu astus ruttu paar sammu Urbani poole. Maha lööbub filmadega, must käherpea weidi norgus, nõnda seisib ta preestri ees. Küinla helk langes tema kahwatanud näu peale — see oli üks isewärki, iseloomuline nägu. Nagu tasane kannatamine paistis temast, aga seal kõrwal jälle julgus ja kindlus ühes iseäralise rahutuma elawusega. Kui ta oma suure hiilgawa filmaga kellegi otša waatas, siis käis see pilk nagu elektri säde südamesse ja kes tema nägu ialgi nägi, ei wõinud seda enam unustada.

„Nuustatud preester,“ ütles ta wiimaks oma täie, weidi madala aga hõbeselge healega. „Wiletsus meie linnas on suur ja raske. Ei ole peaaegu kümmet maja, kus mitte elanikkude seas haiget inimest ei oleks. Nende haigetega on hale lugu. Abita ja tuetufeta lamawad nad maas, nii hästi hoonetes kui ka uulitsa peal. Ei ole armuheitwat kätt, kes nende põlewaid huuli wee tilgaga niisutaks, kes nende kurnawat nälga leiwatükiga kustutada aitaks. Süda rinnus tahab lõhkeda, seda kirjendawat wiletsust pealt waadata. Ma teen ometi diete, minu auuwäärt heategija, kui ma kurbtuse urtsikutesse lähen ning oma wähest jõuudu õnnatumate aitamiseks ohwerdan?“

Preester Urban oli pealt kuulanud, oli vähemast üksifilmi neiu huulte peale waadanud, tema sõnu ega mõtteid aga mitte tähele pannud, tema kõrwa oli ainult Marta mahe heal tunginud, mis nagu kaeblik ja magus muusik kõlas. Ja nüüd waatas neiu nagu wastust nõuudes oma suure sinise pilguga tema otša.

Preester pühkis käega üle näu. „Ma ei mõistnud Sind, Marta. Kuhu Sa tahad minna?“

„Vaigeid ja hädalisi aitama, minu heategija,“ kordas Marta endisel kindlal toonil.

„Praegusel tunnil, üksina?“

„Ma tunnen kõik kohad ja puutuma ei saa minusse keegi. Lubage, auustatud preester. Kes teab, kellele ma veel täna surmatundi võin kergendada, kes teab, kelle walu vähendada!“

„Mis Sull meelde tuleb, Marta, kust wõtsid Sa selle lapseliku mõtte?“ hüidis Urban ja tõusis püsti. „Sina tahad praegu katku kohtadesse tungida, öösel, pilksel pimedusel. Sina ei suuda seda!“ Ta pilk käis üle neiu sirge ja õrna kaju.

„Ma palun ärge kartke minu pärast. Ma tunnen enese tugewa küllalt olewat.“

„Aga mis pärast wõtad Sa siis selle imelise ülesande oma peale, Marta?“ See küsimine tuli nii pehmel toonil preester Urbani huulte üle, mida temast arwatagi ei oleks wõinud.

Marta waatas pool imestawa, pool pahase pilguga Urbani otsa. „Mispärast? Seda küsite Teie, mu heategija. Kas ei nõua seda meie usk, kas ei nõua seda seejärele ka Teie, et ligemist piab iseenesest hoolimata aitama?“

Preester Urban sammus tuas edasi tagasi. Ta ei wastanud. Wiimaks jäi ta Marta ette seisma ja wõttis tema käe pihku. „Minu laps, Sa ajad oma tuju taga ja lähed liiale. Sinu nõuu on jo kiiduwäärt ja ilus, aga ka ühtlasi kergemeelne. Meie

piame ligemest aitama, kui meie võime. Sinule on see aga võimata. Mis võid Sina nõrk lapsukene praeguses surmaorus teha? Jää koju Marta ja püia niisugustest liig luulelistest mõtetest lahti saada."

Aga Marta jäi oma nõuu juurde kindlaks. Raua pidi ta rääkima ja paluma enne kui preester Urban talle nõuutud luba andis. Kuis oli ometi wiimne oma olekut muutnud. Igalik mure kostis tema sõnadest, kui ta Marta nõuu hädaohtlisi külgesi püidis kujutada. Ta oli neiu käest finni hakanud ja — palus teda, koju jääda. Kui aga Marta ikka vastu ajas, siis ei võinud ta enam kauemine parata ja pidi oma luba andma.

„Mine siis mu laps, aga mitte üksina. Ma käsin oma sulast Sinuga ligi tulla. Raua Sa wististe ära ei jää, sest hirmus pilt, mis Sind katku asukoh-tades ootab, peletab Sind warsti tagasi. Haiguse külgehaakamise eest kaitsku Sind püha neitsi, nagu siia maani!"

Oli näha, nagu tahaks ta oma kaswandiku otse- esise peale suud anda, fiiski astus ta tagasi ja pigis- tas ainult tema kätt, mispeale neiu tuast ruttu wälja sammus.

Isewarki inimesi on palju, inimesi, kelle tujudest, tahtmistest ja tegudest teine õieti aru ei saa, ega neile õiget põhjust ei leia. Niisuguste isewarki inimese sekkka mõis ka preester Urbani kaswandikku Martat lugeda. Esimene raputas weel kaua aega pead, kui neiu uksest wälja oli läinud, ega võinud aru saada, kust Martale niisugune tuju tulnud, õhtu pi-

medas wderastesse majadesse katkuhaigeid waatama ja aitama minna. Teda ei ahwardanud seejuures mitte ainult see hädaoht, et hirmus töbi ka tema külge ennemine oleks wõinud hakata, waid ta wõttis enese peale ka hulga haigete tallitamise ja jootmise. Mis pärast? Nõnda mõtles Urban ja kahetses omas südames, et ta teda siiski minna oli lastnud. Tall oli tema pärast tõsine mure.

Kes oli siis preester Urbani kaswandik Marta? Ja, kes ta oli? selle küsimuse peale ei teatud muud kosta, kui et ta preester Urbani kaswandik oli. See olla teda umbes kahetsateistkümnne aasta eest Tallinna Kannawärawa wallimäelt — leidnud — nõnda rääkis rahwa suu, nõnda tõendas ka Urban ise. Preester olla ühel õhtul sinna jalutama läinud, kus ta siis eemalt lapsukese nutu healt kuulnud. Sigemale minnes leidnud ta ühe puu alt korni sees praeguse Marta, kes oma käekesed nagu abi otsides tema poole sirutanud. Preester halastanud waele wäetikes peale, wõtnud ja wiinud ta koju. Kõik uurimised ja otsimised lapsukese ema järele olnud asjata ning Urbanil ei olla muud nõuu üle jäänud, kui pisikest tütarlast üles kaswatada. Ta oli teda katoliku usku ristunud, talle Marta nimeks pannud ja teda oma pereemanda Maria hoole alla annud, kes ka lapsukese eest nagu päris ema muretsenud, teda wiisakuses, kasinuses ja jumalakartuses kaswatanud. Lapsukene oli aastate jookkul imekenaks neiuks firgunud. Kõha pärast, kust teda preester Urban leidnud, hakkaswad tuttawad ja asja kaasteadjad teda nalja pärast „Wallimäe neitsiks“ nimetama ning

see nimi sai nii pruugitavaks ja tuttavaks, et ta tutvate poolt enam seda kui nime Marta kuulis. Ka tema kasuema, preestri pereemand Maria, armastas seda imelist nime rahva suust Marta kohta kuulda.

Nii kalk ja osavõtmata preester Urban ka kõigi teiste vastu oli, Marta kohta avaldas ta siiski lahkuft ja isegi headust. Kes aga noort neiud emaliku õrnusega armastas, oli Urbani pereemand Maria. Wiimne oli ligikorra neljakümne aastane lahke ja tasane naesterahvas. Ta pidi elus palju kannatanud, palju kurbtuft näinud olema, sest alati wiibis tema huulte ümber iseäraline nukker joon ja üksikutel tundidel nähti teda sagedaste nutwat. Peale Marta ei olnud majas ainuist inimest, kes Maria sala kurbtuse põhjust oleks pärinud. Aga Martagi ei jaanud oma kaswataja käest selgemat wastuist, kui aga nukra naeratamise. „Laps, ära päri minu kurbtuse järele, ma ei wõi Sulle midagi kosta,“ oli tema kostus Marta küsimuste peale. Siis tõmmas ta noore neiud oma kaenlasse ja andis talle pisarfilmil suud. Niisuguseid filmapilka tuli sagedaste ette ja Marta, kes oma kaswatajat ellalt armastas, pidi sarnase wastusega iga kord rahule jääma. — —

Preester Urban oli Martale linna minemiseks fulase kaasa annud. Marta ei olnud oma ettevõttest Mariale midagi teada annud — mitte kartuse pärast, et teda minna ei lubataks, waid palju enam sellepärast, et Maria tema äraväämise pärast wähest liig palju muretseks. Linnas walitsew ärarääkimata wiletsus oli Marta südames imelikka tundmuse äratanud. Ta tahtis aidata, trööstida, ilma mingisuguse hõdaoh

wõi iseenele peale mõtlemata. See ei olnud mitte auuahnus, waid ainult see wainustaw piie, kannatajatele ligemistele abi ja tuetust anda wõida, mis teda praegusele ettemõttele sundinud.

Taewas oli pilwes ja wäljas walitses pimedus, kui Marta sulase saadetusel preester Urbani maja uksest uulitsale astus. Ruhu pidi ta kõige esmalt minema, kuhu sisse astuma. Oh, igalpool walitses jo ühesugune häda, ühesugune wiletus, seepärast kõige lähemasse majasse! Majahoidja kandis rasket korni käes, kus kosutawad söögid, joogid ja rohud sees oliwad. Marta koputas pool argliselt esimese maja ukse peale — keegi ei tulnud lahti tegema. Alles mitmekordse waljuma kloppimise peale tehti wiimaks üks lahti. Üks kohkunud naesterahwa nägu wahtis ukse wahelt wälja.

„Kas siin majas on haigeid ja hädalisi, kes abi tarwitawad?“ küsis Marta.

„Abi, oo abi,“ kogeldas naesterahwas ja astus umbusaldades tagasi. „Mis Teile soowite, wõeras inime?“ Meeleäraheitmine näis tema mõistust seganud olemat.

„Ma toon Teile abi, nii palju kui minu jõuud kannab,“ ütles Marta pehmetse. „Laske mind sisse!“

„Oh, meie oleme kõik haiged, kõik suremas, meile ei aita enam mingi abi,“ ahastab naesterahwas, tõmmas aga ukse siiski lahti, nii et Marta ja tema järele ka sulane sisse wõisid astuda. Nad läksid läbi pimedada eestjoja kähkeldu, kuni eel kõndija naisterahwas, kes wist mõni teenija tüdruk oli, ühe ukse lahti

tegi. Nad astusiwad sisse. Südamest läbi löikaw pilt seisis nende filmade ees. Keset põrandat, walge lina sisse mäsfitud, oliwad raamide peal kolm furnu-keha: ema oma káhe lapsiega. Küinla walgus langes furnute muudetud nägude peale ja see nähtus pani Marta káhe wárisema. Ruumika tua teiselt poolt äärest oli hädalist oigamist ja rasket hingetõmbamist kuulda.

„Meie perekond on kõik haige, ka mina tunnen, et katk minu weresse on tunginud. Proua ja kaks last suriwad täna!“ sosistas tüdruk lõdisedes ja wahtis segase pilguga sinna poole, kust haigete oigamist oli kuulda. „Oh hirmus, hirmus!“

Marta sammus üle tua, mis kaunis ilusa wäljaehitusega oli ja näitas, et süin just mitte kehwa inimestega tegemist ei olnud. Küll ei olnud kuskil korda náha, kõik majariistad ja asjad oliwad segi ja ümber langenud, aga süiski paistis igast asjast jõuukas olek. Sellest pildist wõis selgeste náha, et hirmus katk Tallinnas sell ajal mitte ainult waeste inimeste urtsilutes oma háwitamise tööd ei teinud, waid et ta ka jõukate juures walitses ja picaegu igast majast hulga kaupa ohwrid nõuudis. Marta oli káhe sángi juure jõuudnud. Ühe sees puhkas üks halli juukstega wanamees, teises kaks poisikest, kõik katku, hirmjat walu kannatamas.

„Wett, andke mulle natukene wett, mu kurf põleb!“ ágas õnnetu wanafene.

„Mu Jumal, meil pole mitte tilka wett kodus!“ hüidis tüdruk ahastusega. „Benelased on Ülemiste

järwe wee sooned kõik kinni pannud ja naabri maja kaew on tühi." Ta läks käsi ringutades teise tuppa, kust teda üks nõrk naesterahwaline heal hüidis.

Marta wöttis kormi sulase käest, kes tuimalt uñse juures seisjis ja sammugi edasi ei tihtanud astuda. Marta oli teadnud, et linnas igal pool suur wee puudus walitses, ning oli eneste kaewust, mis õnneks rohkel mõedul head wett andis, mitu pudeli täit ligi wõtnud. Ta pani pudeli haige suu peale, kes himufalt mitu lonksu jõi. Siis andis ta kosutawat marga ka mõlema poisikestele.

Teisest kambrist tuli tüdruk käsa ringutades wälja. „Mu Jumal, preili sureb, heidab praegu hinge, tulge ruttu, wõeras preili, tulge ruttu!“

Marta astus tüdruku järele ruttu teise kambrisse. Seal hingas noor neiu sängis ja wõitles praegu surmaga. Ta nägu oli mustaks muutunud, käed rebisiwad kramplikult woodi tekki. „Mu Jumal, misfugune häda!“ käis hirmuline hüid Marta huulte üle, ta langes noore neiu sängi ette põlwili maha. Haige tõmmas paar korda raskeste hinge — katk oli jälle ühe elu igawesele hingusele wiinud.

Sügaw surmawaukus walitses tuas. Marta huuled liikusiwad tasa, ta palwetas lahkunud noore hinge eest.

Umbes poole tunni pärast astus Marta preestri sulasega siit majast wälja, kuna ta enne surnud neidu oli aitanud riidesse panna ja tüdrukule teiste haigete rawitsemiseks õpetust ning wett ja muud kosutawat kraami oli annud.

Nõnda astus ta weel mõnessegi majasse sisse, kus

talle aga ialgi kinni riivitud ukshed lahti tehti. Sulane pidi veel kord kodunt jooksi ja toitu tooma, ning kui teise korvi tagavara lõpnud oli, siis alles läks ta väsinult koju.

„Oh, Sa paha laps, ma arvasin, et Sa rahuliste omas kambriis magad ja nüüd tuled Sa koguni wäljast, sell hirmsal ööl,“ ütles Maria, kes talle eeskojas wastu tuli. „Ütle, kus sa käisid, Marta?“

„Oh, Maria, ma olen wäljas hirmsaid asju näinud, asju, mis mu südame ahastama ajasiwad,“ kostis Marta hädalise healega. „Raskeste karistab Jumala käsi meie linna, raskemine, kui ma ialgi oleksin armata wõinud. Ma olen palju häda oma silmaga näinud. Ma käisin katku haigeid waatamas.“

„Püha Jumal, laps, mis Sulle meelde tuli,“ hüidis Maria kohkudes.

„Abi tahtsin ma õnnetumatele anda, nii palju kui mina wõisin,“ kostis Marta waimukal pilgul Maria otsa waadates, „sest haigeid on niipalju, et nende eest enam keegi hoolitseda ei jõua. Ära pane pahaks, Maria, et ma ilma Sinu luata läksin, ma ei tahtnud Sulle minu pärast muret teha. Oma kasuisale ütlesin ma, kuhu ma läksin.“

„Smelik laps, ma ei saa Sinust aru, Sa mõtled ja teed ikka teisiti, kui teised inimesed. Kas Sa siis ise oma terwise peale nii julge oled, et Sa otse haigete sekka lähed, kus külgehakkamist nii wäga karta on?“

„Snimene ei pia mitte ennast enam armastama kui ligemist, kas Sa seda ei tea,“ naeratas Marta pehmelt, kuna Maria teda oma kaenlasse tõmmas. . . .

Ka järgmisel päeval läks Marta haigete juurde. Nagu abi ja troosti jagaja ingel astus ta iga läve üle, kus ravitsejad käed puuduſiwad.

Rõige hirmsamine möllas katk Rootſi sõjawäe seas. Wiiskümmend, sada ja wahel ka sadawiiskümmend meest suriwad päewas, kirjutab ajalugu. Hospidalid ja kasarmud oliwad ammuigi haigeid täis, nii et neid enam kuhugi ei mahtunud. Ulitsatel, lagedail platsidel, aga iseäranis wallimägedel oli haigeid soldatid hulga laupa surnud seltsiliste kõrwal maas. Ja iseäranis nendel kroonumeestel oli ravitsejatest, söögist ja joogist kõige suurem puudus, kuna paljudes eramajades see ehk teine ikka weel terve oli ja haigete ning surejate eest hoolitseda wõis. Seepärast oli siis üli tänuväärt tegu, et Marta oma abiandja käe ja troosti jagaja sõnaga ka õnnetumate kroonumeeste töbepaikadesse hakkas käima, kus teda warsti kõige waimustusega oodati ja wastu wõeti. Päris halastaja Samariitlase kombel kõndis ta ühe haige juurest teise juurde, jagas siin kosutawat toitu, pakkus seal karastawat jooki ning trööstis igal pool surejaid pehme sõnaga. Liigutaw oli tähele panna, kuidas õnnetumad sõjamehed Martat auustasiwad. Rõikide filmad läikisiwad, kui nad tema sirget kaju eemalt nägiwad. Nimi Wallimäe neitsi oli Martale kõrgeks auunimeks saanud, mida igauks auukaruse ja alandusega nimetas. Marta ise oli oma halastaja õe ammetist nii waimustatud, et ta kõigist raskustest ja takistustest rõõmsa, õnneliku meelega üle läks, ilma nõrkemata, ilma raugemata. Ta kenad selged filmad läikisiwad rõemu ja rahulolemise pärast

waimukamalt kui ialgi enne. Ta tundis nagu juma-
likku jõudu eneses, oma auustamise väärt talitust
katkütöbeliste seas väsimata edasi pidada. Ja mis-
suguste õnneliste tundmustega ta õhtul magama ei
heitnud? Kõik need tänu-kogeldused, mida õnnetumad
põdejad ja surejad talle kõrva ümisenud, kõlasivad
tema hinges nagu kauge kella helin järele ning uinu-
tasivad teda rahulisele hingamisele. Marta ei olnud
mitte ainult haigete asupäikades tuttavaks ja kuulsaks
saanud, vaid terwes linnas. Igaüks rääkis Balli-
mäe neitsist, tema julgusest, lahkusest ja heldusest;
preester Urban võis oma kaswandiku peale uhke olla.

Gustaw Abelfröm.

Ühel õhtul tuli Marta kaunis hilja wallide pealt
oma kasuisa sulasega koju poole. Tall oli jälle õige
raske päew olnud, sest katk wõttis ikka enam maad
ja nõuudis ikka enam ohwrid. Kui ta parajaste
mäelt alla linna poole sammus, nägi ta natukene maad
eneusest eemal üht tumedat kuju walli müiri najal
seiswat. Nagu Marta näha võis, püidis ta ennast
waewaga müiri wastu tuetades jalal hoida. See ei
läinud talle aga mitte korda ja ta langes jõuetumalt
müiri äärde maha.

Marta astus kiirel sammul ligemale. Müiri ääres
oli üks noor Rootsi ohwitser maas. Kuu hekk lan-
ges tema kahwatanud näu peale. Ta filmad olivad

finni ja parema käe surus ta kramplikult vastu rinda. Marta karjatas hirmu pärast, sest mõera mehe käsi oli werine ja rinnast tilkus sõrmede wahelt werd wälja.

„Mihkel“ — nõnda oli preester Urbani sulase nimi — „Mihkel,“ hüidis Marta, „astu ruttu ligemale siin on üks haawatud ohwitseer maas ja tarwitab abi.“

Marta healt kuuldes lõi haawatud mees filmad lahti, aga warsti waušiwad need jälle finni. Marta laskis õnnetuma kõrwa põlwili ja tegi tema mundri rinna eest lahti. Õnnetuma põu oli werd täis ning rinna pahema külle peal tuli püsfikuuli haaw nähtawale. Mõeras mees hingas raskest ja tafistatult. Marta wõttis sulase käest korni seest weepudeli ja hakkas haawa ja rinda werest puhtaks pesema. Kui ta felle tööga walmis oli, siis sidus ta haawa oma taskurätikuga finni.

„Meie piame teda kuhugile katuse alla wiima,“ ütles Marta wärišewal healel ja waatas nagu abi otsides ümber. „Sõuame meie mõlemad teda ära kanda?“

Sulane Mihkel oli tõšise ja tumeda näuga tugew mees. Ta waatas tuima näuga haawatud ohwitseeri ja siis Marta peale, nagu otsiks ta esimese raske ja neiu jõuu kohta määra. „Ei tea,“ kohmas ta wiimaks kuimalt.

Walli peal oli ümberringi waike. Kuu waatas tõšifelt alla ja kantsid heitsiwad laiu warjuš musta maa peale. Umbes paarjada sammude eemal kõndis

üks waht raskele ühetasasel sammul edasi tagasi. Kõik oli nii tume, nii kurb ja furnud.

„Katsume järele,“ ütles Marta ruttu. „Siin ei ole abi kurgist leida, sest wahid ei tohi oma koha pealt ära tulla.“

Mihkel, korm kae warrel, astus haawatule pikka-
niisi lähedale: „Ma wõtaksin teda üfsina oma sülle,
kui Teie kormi wõtaksite, neitsi Marta,“ ütles ta wiimaks oma madala kähisewa healega.

Marta wöttis kormi tema käest wastu. Mihkel oli suur ja wäga tugew mees. Kaunis kerge wae-
waga wöttis ta õnnetuma ohwitseeri, kes ikka weel raskest minestuses oli, oma käte peale. „Aga kuhu me' wiime ta? Kõige lähemasse majasse?“

Marta mõtles järele. „Kes kannaks kõigis neis majades tema eest hoolt, ma arwan, tema wiimne tund ei ole mitte kaugel, aga meie piame tema elu kaitsemiseks tegema, mis wõimalik. Meie maja on weel haigetest tühi, seal leiab ta hoolsaid kasa rawitsejeks, wiime ta õnnetuma sinna. Õnneks pole jo meie maja ka mitte kaugel siit.“

Sõnalaujumata hakkas Mihkel oma koormaga edasi sammuma. Teda nimetadi tugewaks Mihklis ja praegu tegi ta oma nimele auu. Üksna kergeste sammus ta edasi, ilma komistamata ja korda puhkamata, ehk küll haawatud ohwitseer sugugi wäike mees ei olnud.

„Kust ta ometi selle haawa wõis saanud olla,“ rääkis Marta, „sest Wenelased oliwad jo täna wallide taga terve päew wagusad. Nad näikse meie õnnetu-

mat linna nälja ja katku läbi fergemalt pigistada arwawat, kui lastmise ja tormijooksmise läbi."

„Ma kuulsin aga all wallide taga umbes weerand tunni eest mitut püssi pauku," ütles Mihkel.

„See oli wallide taga. Kudas Rootsi ohwitseer siis siin paikas haawatud wõis saada? Wene laager ei ole nii lähedal ja otse walli müiride taga ei ole jo waenlasi."

„Ei tea," kohmas Mihkel osawõtmatalt.

Nad jõuudsiwad wiimaks koju. Maria ehmatuse oli suur, kui ta Martat ja Mihklit eluta feltfilisega nägi sisse astuwat.

„Laps, laps, keda Sa meile sealt tood, kas mõne katkuhaige wõi?" hüidis ta argliselt eemale hoides.

„Ei, Maria, see ohwitseer on raskeste haawatud, meie leidsime teda wallimäelt, kui ta just jõuetult maha langes. Meie ei teadnud teda kuhugi mujale wiia, kui siia, kus meie nüüd tema eest muretsema piame."

„Marta, Sa oled õige iseäraline inimene. Muudugi piab õnnetu, kui ta juba kord siin on, paigale jääma, aga kes teab, mis kõrgeauuline preester Urban ütleb. Oh, häda on igapidi suur."

„Pole wiga, Maria," waigistas Marta. „Preester Urban piab ja saab minu teuga rahul olema, lasse mind selle eest muretsema."

Marta lastis minestanud nooremehe kaunis suurde tuppä kanda, mida siinamaani jõögisaaliks oli pruugitud. Mihkel pani ohwitseri pehme sohwa peale, nii-

kauaks kui Maria sulasega ühe fangi fiske kandis, fuhu haigele pehme ase tehti.

Marta oli põlewa küinla kätte wõtnud ja waatas uurides noore ohwitseeri kahwatanud näu peale. Ta oli ilus mees, kollaka habeme ja juufstega. Iseäraline pehme rahu wiibis ta huulte ümber, just nagu oleks ta oma saatusega täitfa rahul.

„Baene mees,“ rääkis Marta kaastundlikult. „Sa oled nii noor ja ilus ning juba on Sull furma seeme rinnas. Oh wiletsust, oh häda fiin kurjas ilmas!“

Waheajal oli Maria wett toonud, mille ehil ohwitseeri minestusest äratama hakati. Arsti abi ei läinud keegi otsima, sest kõik teadsiwad selgeste, et jeda kusegilt saada ei olnud. Kes arstidest weel elas, oli haigemajades ja kasarmudes nii libedas tegewuses, et ta ialgi ei oleks tulla wõinud. Peale selle leiti õnnetuma haawa lähemal läbikatsumisel, et see wististe mitte furman ei olnud. Kuul oli rinna küllelt fiske tunginud ja pool riibamisi selja poolt jälle wälja läinud. Marta ja Maria fidusiwad haawa uueste ja tublimine kinni ning pitaliste katsete järele läks neil korda, noort meest ka minestusest üles äratada. Ta löi filmad lahti ja waatas segaselt ümber. Siis langes ta pilk Marta peale, ta püidis seepeale ruttu üles tõusta, langes aga, kätt rinna wastu surudes pabja peale tagasi.

Tükk aega läks mööda, enne kui ta mõistus selgima hakkas. „Kus ma olen?“ küsis ta wiimaks madala healega. „Mis on minuga sündinud?“

Marta astus fängile ligemale. „Teie olete lahete

inimeste juures, härra, kes Teid haawatult walli pealt leidfiwad. Aga Teie ei tohi palju rääkida, Teil piab raha olema, kui Teie surra ei taha."

Ohwitseer pühtis käega üle näu ja waatas siis ükssilmi mõttes Marta otja. „Kes Teie olete, kallis neitsi?" küsis ta wiimaks nagu unest ärkades.

Marta seletas lahkelt toonil, kes ta olemat ja kelle maja see olla.

Noore mehele tuli mingi põnew asi meelde, ta pistis käe ruttu põue, ehmatas aga ära, kui ta sealt ei leidnud, mida ta otsis

„Kus on minu mantel, minu mantel," hüidis ta ägedaste.

Marta ja Maria oliwad tall mantli enne fangi panemist seljast ära wõtnud ja kõrwale pannud. Ohwitseeri nõuudmise peale tõi teda Marta ruttu ära. See pistis wärisewa käe ruttu mantli põue taskusse.

„Sumal tänatud," ütles ta rahulolemisega. „Kõik on alles."

Marta oletis hea meelega järele küsinud, kus ja kuida noormees haawatud saanud, aga ta teadis, et kõnelemine talle ainult kahju wõis teha ja seepärast jäi ta wait.

Selle asemel hakkas aga ohwitser oma juhtumisest ise kõnelema.

„Ma sain ülema kindrali poolt käsu, täna õhtu salaja Wene laagrisse püüda tungida, et nende leeride ja tugewuse üle teatust tuua." Noor ohwitseer kõneles madala ja nõrga healega. „Täna pühitsefiwad Wenelased oma laagris üht pidu selle mälestuseks, et

Reksholmi kindlus nende kätte olewat langenud. See pärast arwasin mina võimalikuks, nende laagriale launis lähedale pugeada, neid tähele panna ja kantside plaanid paberi peale üles joonida. Et termes linnas ainuist Wene ohwitseeri mundrit ei olnud saada, siis pidin ma Rootsi mundriga oma julgustükile minema. Minu ettevõtte läks täitsa korda. Wenelased olivad pidu pärast weidi mureta ja hooletumad ning ma peafesin nägemata üsna nende laagri lähedale, kus ma oma nähtused üles tähendasin. Ma ei tea, kas ma nüüd tagasi tulles hooletum olin või mis wiisil see võimalik oli, aga Wene wahid nägivad mind, käskisivad mind seisma jääda ja kui ma nende käsku ei täitnud, andsivad nad minu peale tuld. Kuulid wiisestivad mu pea ümber, aga kõik läksivad mööda. Alles siis, kui ma oma salateed mööda minnes juba warsti warjule olin jõudmas, alles siis tundsin ma, et üks kuul mulle rinda tungis. Onnaks oli mull nii palju jõudu, et ma oma salateed mööda edasi wõisin käia ja waenlaste silmast kaduda. Nõnda jõudsin ma linna walli peale tagasi; mis minuga pärast sündis, seda ma ei tea."

Rõnelemine sünnitas suuremat walu, noormees jäi wait ja oigas taha.

Natukesel aja pärast wõis ta jälle rääkida. „Ma olen haawatud, ma pian Teid, minu tundmata inimesed paluma, et Teie mind niikaua oma majas salite, kui ma paremaks olen saanud. —“

„Säage aga rahule, härra, siin leiate hoolitsemist ja murekandmist —“ ütles Marta pehmelt.

Ohwitseeri film wiibis tänuliku imestusega Marta tena näu peal. „Teie olete väga lahke, neitsi!“ kogeldas ta. Matuse aja pärast, mill Marta tema fangi lähedalt eemale astus, lühas ta juurde: „Kas ma tohin Teid ühe asja pärast weel paluda? Minu seihkendused ja kirjeldused Wenelaste laagrist piawad obrist Nierothi kätte toimetatud saama, mida ma ise praegu ei wõi. Meie ülemad obrist Nieroth, Pahlen, Rutenschild ja major Strohkirch piawad isekeskes nõuu, lähematel päewadel linnast wälja, Wenelaste kallale tormata ja seepärast on neil minu kirju waja.“

Marta tõutas lahkest, kõik tema soowisi täita ja saatis warsti sulase ooberst Nierothi juure asja teatama. Haawatud ohwitseer ütles enese nime Gustav Abelströmi olemat.

„Ma lasksin oma luuga wallimäelt eila õhtu ühe haawatud ohwitseeri Teie majasse kanda, auuwäärt preester,“ ütles Marta teisel hommikul preester Urbanile, kellele ta seda eila hilise tunni pärast ei olnud teatada wõinud.

Urban istus laua ääres oma pehme leentooli peal ja luges.

Siis waatas ta pikkamisi Marta poole. „Ühe haawatud ohwitseeri? Ta on noor mees?“

„Ja!“

„Kus Sa temaga kokku said?“ Urbani kulm oli kortsu läinud.

Marta kõneles talle lühidelt eilse luu ja ohwitseeri õnnetuma juhtumise ära.

„Sa ei teinud mitte hästi, et Sa selle noore mehe minu majasse töid. On ta aga kord siin, siis ei wõi nüüd midagi enam parata. On ta raskest haawatud?“

„Ei, kaunis kergeste,“ vastas Marta.

Urbani nägu läks veel tumedamaks — mispärast? sellest ei saanud Marta aru.

„Ma tahan teda vaatama minna.“

Katki, nälgi ja jänu olivad Tallinnas raskest surmawal käel walitsemas. Need wägewad waenlased olivad peale muu sõjawäe seas nii koledate möllanud, et, nagu ajalugu ütleb, kõige suuremast rügemendist 90 meest, teistest kõigest ainult weel 60 kuni 70 meest elus ja terwed olivad. Sell asjaseisul ei wõinud siis linn ennast mitte enam kaua Wenelaste vastu kaitseada. Sõjawäe ülemad Nieroth, Bahlen, Rutenschild ja teised nõuudsiwad seepärast kuberneri Patkuli ning linna rae-kogu, gilbede ja riitlikonna käest tungiwalt luba, weel wiimast korda Wenelaste vastu õnne katsuda ja linnast wälja waenlaste kallale tormata. Kõigile wõderastaw ja kahtlane oli, et kuberneer Patkul selleks oma luba mitmekordse nõuudmise peale ikka keelas. Rae-kogu ja gilbede koosolekul ilmutas ooberst Nieroth kuberneri Patkuli kohta seda kahtlustawat mõtet, tema olewat Wene wäe ülemate Sotowi ja kindral Baueri käest mitu kirja saanud, milledest ta ainult ühe sifu neile teada annud, teised aga kõik oma saladuseks jät-nud, kuna see ometi tema kohus olewat, kõiki kirju Rootsi sõjawäe juhatajatele awalbada.

9. Septembril 1710 oli kuberneri Patkuli juures lossis linna eestseisjate, landraatide ja riitlikonna,

ning Rootsi sõjamäe juhatajate suur koosolek, kus ooberst Nieroth weel kord selle plaani ette pani, linnast välja Wene laagri kallale tungida. Aga jälle ütles kuberneer, et ta selleks oma luba mitte ei võinud anda ja ilma tema lubata ei tohtinud sõjamäe ülemad ega keegi muu seda nõuu täide saata. Ka ühel pärastisel üleüldisel koosolekul lüfati väljatungimise ettepanek tagasi. Seejärel ei jäänud siis Tallinnale muud nõuu üle, kui ennast wabatahtlikult Wenelastele alla heita ja selle poolt nähti ka kuberneer Patkul olewat. Ka rüütlite kogu oli kuberneeriga enamiste ühes nõuus, ka nemad soowiswad, et linn ennast priitahtlikult Wene tsaari alla heidaks. See soowimine oli ka väga arusaadaw. Oli jo ometi Rootsi walitsus mõisnikkude wastu igapidi karedat olekut üles näidanud. Ta wõttis nende käest mõisad, mis enne kroonu omad olnud ja pärast mõisnikkude omanduseks saanud, ära ning püüdis nende endiseid õigusi igapidi wähenendada. Selle wastu ei lootnud nad Wene walitsuselt mitte ainult endiseid mõisaid tagasi saada, waid ka endiseid suuri õigusi. Seda oli Tsaar Peeter I. lubanud ja meie teame, et ta pärast seda lubadust ka täitis. Sellest selgub siis, mikspärast rüütlid ja nendega kuberneer ennemine kohese allahetmise kui sõjariistade abil õnne katsumise poolt oliwad. Siiski oliwad kodanilud ja sõjamägi ooberst Nierothi nõuus ning mõlemi parteide wahel tõusiswad karedad tülid. Seeläbi kestis wiletsus ja häda linnas ifka edasi ja kaswas palju enam iga päewaga suuremaks. Preester Urbani kaswandik Marta ei wõtnud mitte

ainult haigete ja surejate hädaft osa, waid ka linna ja sõja üleülbisest seisukorrast. Ta nägi selgeste, et linna tema lõpmata wiletsuses ainult asjade põhjaline muudatus aidata suudaks. Niisuguse muudatuse kohta wõis niihästi kodanikkude ja sõjawäe ülemate kui ka kuberneri ja mõisnikkude plaan mõjuda. Oleks Rootsi wägi linnast wälja Wenelaste kallale tunginud, siis oleks üks pealahing tulnud, mis kas Rootslaste ehk jälle Wenelaste täielise wõidu ehk langemisega oleks lõppenud, ehk küll näha oli, et wõit Rootsi wäe wiletsa oleku pärast Wenelaste poole oleks jäänud. Oleks aga kuberneri nõuu järele tehtud ja linn ilma wastupanemijeta waenlase kätte antud, siis oleks Wenelased linna tulnud, nälja häda ja jänu oleks lõpnud ning kakkulegi oleks piirisi wõidud panna. Mõnda mõtles Urbani kaswandik.

Marta haigetalitajaline julge tegewus oli linnas ruttu tuttawaks saanud. Sgaüks tundis teda. Tema terna eesmärk mõjus aga ka linna teiste naisterahwade kohta nii wäga, et neid kaunis hulk endid sellesama kõrge-meelise tegewusele pühendasiwad nagu temagi. Mõned otjisiwad endale seeläbi küll ainult nagu luulelist tähtjust, et nad abiandes majast majasse käisiwad — suurem hulk tegiwad seda aga nagu Wallimäe neitsigi ainult inimese armastuse ja waimustuse pärast. Marta oliwad nad eneste juhatajaks walinud ning tema juhtimisel käisiwad nad iga päew linnas abi andmas. Sgal pool teretati neid rõemuga. Linna walitsus tuetas neid jõuubu mööda asjakohaste tarwiduste poolest.

Ühel päewal kutsus Marta oma kaasõed koku ja

läks nendega kuberneeri juurde, kes neid lahkestest vastu võttis ning nende tahtmise järele küsis.

Marta astus teiste seas wälja ja rääkis:

„Kõrgeste auustatud kuberneeri härra! Minu sellised ja mina näeme endi linna lõpmata häda ja wiletsust õige lähedalt ja teame seepärast tema koledusest kõige paremine. Seepärast tahtsime meie kõigi nende õnnetumate nimel, kellele meie linnawalitsuse tuetusel hädas abi oleme hakanud jagama, Teid, kõrge härra, paluda, et Teie kaswawat häda lõpetada püüaksite, mis mitte wõimata ei ole. Arwate Teie ja kohaline walitsus paremaks sõjariistadega wiimast korda waenlaste vastu wälja astuda, siis julgeme meie Teid kõige näljaste jänunejate ja haigete nimel paluda, seda kohe teha, sest see tooks meile asjakorra muudatuse ja muudatus annaks paranemist. Arwatakse aga paremaks, linna ilma wastupanemata Waenlastele anda, siis loodame sellest ka ainult head. Nälja järele saaks lõppema. Praegune kahewahel olek rohkesti hirmust häda ühte puhku ja nõuab ikka enam ohwrid. Haigete ägamine, näljaste südame lõhestaw kiskdamine on meile need sõnad suhu annud. Abi ja halastust palume meie Teilt. Oh, tulge ja waadake seda ärarääkimata wiletsust oma filmaga pealt, kiwiwad piakswad pehmeks minema, kõige waljum süda piaks haledust tundma!“

Ohetawal palgel, hiilgawail filmil seisis Wallimäe neitsi Patsuli ees, kes imestusega tema otsa waatas. Ta käis tuas paar korda edasi tagasi ja astus siis Marta ette. Ta waatas talle sügawaste filma.

„Ma tänan ja auustan Teid, tubli neitsi, et Teie oma helduse rikkusest nii palju oma kaasinimestele olete ohwerdanud. Teie nime ei piaks meie linn ega walitsus mitte unustama. Teie nõuu on tark ja hea, ma tahan teda kodaniku ja rüütlikogule ning linna kaitsejatele teada anda. Mina omalt poolt olen selle poolt, et meie oma waest sõjawäge mitte enam werise lahingi läbi surmale ei ohwerda. Wenelasi on mitu lorda rohkem kui meid, nad raiuwad meie wäe wiimse meheni maha ja linn saaks ikka nende oma olema. Ma tänan Teid kõiki ja tõuutan oma mõju makswaks teha, et meie linna wiletsusele pööre tuleks.“

Ja kuberneer Patkul pidas sõna. 26. Septembril nõuudis ta linna käest, et ta temale ühise otsuse teada annaks, kas ta Wenelastele alla tahab heita wõi ennast edasi kaitseada. Sõjanõuul olewat selgunud, et kaitsemine aga nii wäheste wäega täitsa wõimata olewat. Seda nägiwad ka kõik wiimaks ära ja linn andis otsuse, et ta Wenelastele alla tahtwat heita. Nüüd algasid läbirääkimised Wenelastega ja Patkul pani Wene wäe ülema juhataja, kindral-leitenant Bauerile muu seas selle tingimise ette, et Rootsi wägi linnast wabalt wõiks wälja minna ja Wenelastele ruumi teha. Kindral Bauer wöttis selle tingimise wastu ja 29. Septembril marsis Wene wägi Toompea wärawast linna. Siiski jäi Suur Kannawäraw weel niikauaks Rootslaste kätte, kui sõjawägi kõik sadamasse laewade peale wiidi. Haiged pidiwad kõik Tallinnasse maha jääma. Mõni päew enne linna langemist oli mitu Rootsi laewa sadamasse tulnud, mis nüüd sõjawäe otsesohke Rootsi

maale pidivad wedama. Palju Rootsi erainimesi läksivad ühes väega laewade peale, et Rootsi maale sõita, aga ka sinna oli katku seeme tekinud. Wastase tuule pärast pidivad laewad mõni nädal sadamas paigal seisma. Inimesi suri päewas kümnete kaupa ja furnukehad heideti merde. Laened uhtsiwad furnukehafi hulga kaupa kaldale, ütleb ajalugu, aga linnas puudusivad inimesed, kes neid oleks maha matnud.

30. Septembril tehti rahuleping ära. Kuberneer Patkul ei saanud aga enam seda oma käega allakirjutada, ka temale oli katk kallale asunud. Ühes oma abikaasaga suri ta mõni päew pärast Wenelaste linna tulemist.

Warsti peale selle lastis kindral Bauer linna raekojas Wene Tsaarile truudust wanduda. Ta sõitis kuuehobuse tõllaga raekoja ette, kuhu kolm juurtükki oliwad ülesseatud mis tema tuleku järele lahti pidi lastama. Imelik ja linna rahwale pahaks tähenduselis oli, nagu nad ise uskusiwad, et lastmise juures üks suurtükk mitmekordse katse järele lahti ei läinud. Pärast truuduse wandumist oli linna pürgermeistri Michaeli juures suur pidu ning Toompea turu peal põlesiwad ilutuled. Cesti maa rüütlid ei saanud sell korral Tsaarile truudust wanduda, sest et nad katku pärast maal laiali elasiwad.

Tallinnaga oli terve Cesti, Liivi ja Ingermanni maa Rootsi walitsuse alt Wene Tsaari omaks langenud. Peeter nimetas oma kuulsa sõbra, würst Menschikowi, wõidetud maade kindral-kuberneeriks, kes hiljemine Peeterburist Tallinnasse tuli ja enesele Tsaari nime rüütlikogu poolt truudust lastis wanduda.

Preestri majas.

„Noor mees on siis nii kaugele terve, et ta meie majast võib välja minna?“

„Ta käis juba täna esimest korda väljas.“

Preester Urban astus akna alla ja vaatas kort-
sus kulmul välja. Sügisene külm tuul raputas aias,
mis preestri maja tagust piiras, puudest kolletanud
lehta ja pööras ning puistas neid õhus laiale. Kül-
m vihm rabises vastu akant, langes kahisedes musta
muru peale, nagu leinapisarad looduse tumedasse hauda.
Nii tume, nii kall nagu õues sügisene ilm, oli ka
preestri nägu. Ta pööris jälle Maria poole, kes
tema ees keset tuba seisis.

„Noor ohvitseer piab nii pea kui võimalik minu
majast välja minema,“ ütles Urban tumedalt ja nagu
pool ähwardawalt.

Maria oli wait. „Mispäraft?“ küsis ta wiimaks
tajaselt.

Urban hakkas pikkanisi edasi tagasi käima.
„Sellepäraft, et — et ma seda tarwilikuks arwan.
Kas Teie ei ole siis midagi — tähele pannud,“ li-
has ta ruttu juure.

Maria vaatas oma nukra tõsise filmaga kindlasti
Urbani otsa. „Tähele pannud? Mida siis?“ . . .

„Do, seda piaks jo igauks kohe märkama, esime-
sel filmapilgul,“ hüidis preester elawamalt. See
noor ohvitseer, keda Marta wallimäelt haawatult minu
majasse laskis kanda, waatab teisel pilgul Marta peale,
kui — ta piaks!“ . . . .

„Ta on Martale tänulik, et ta teda haiguse ajal nii ohvriõdemisa hoolega aitas ja ravitses —“

„Minult tänulik? Kas ta ei taha neitsi Marta „ohvriõdemust hoolt“ wähest teisel wiisil tasuda,“ ütles Urban terawalt wähele. „Ma usun, ta tunneb Teie Marta wastu seda tundmust, mida armastuseks kutjutakse — mis?“

„Ma ei ole seda mitte tähele pannud,“ ütles Maria wähele. „Ja kui asi nõnda oleks, kui noorel mehel Marta wastu soemaid kui tänu ja sõbruse tundmusti oleks, kas see siis nii suur süi wõi õnnetus on?“

Urban jäi järsku Maria ette seisma, ta huultelt pidi äkiline wastus tulema, siiski põõris ta jälle pikkamaisi ümber ja ütles tumedalt: „Ma poleks mitte lootnud, et Teie nõnda räägiksite. Mis piaks siis niisugustest tundmustest wälja tulema? Kosida ei tohiks jo Gustaw Abelström Martat mitte.“

„Sellest on praegu liig wara rääkida, meie ei tea jo weel, kas asi nõnda on, kui Teie armate; aga kui Gustaw Abelström Martat armastaks ja see teda, miikspärawast, küsin ma, ei wõiks nad mitte paari heita?“

Maria heal awaldas weidi kärpsitust.

„Ma ei mõista Teid, Maria. Mõtclge, mis usku Marta, mis noor Rootslane on!“

Urban astus Maria juurde ja pani käe raskelt tema õla peale. Tema heal oli kindel ja külm kui ta ütles: „Mõtclge noore ohwitseeri Gustaw Abelströmile, et ta nii lahke oleks ja meie majast wõimalikult pea lahkuks. Mina soowin seda.“

„Olge hea ja tehke seda ise suusõnal ehk kirjalikult.“

„Hea küll — Teie mõite minna.“

Maria läks.

Pikkamisi kõndis Urban edasi tagasi, jäi wahete wahel mõttes seisma, astus siis afna alla ja waatas wälja. Ta pill oli tume aga rahuline, iga liigutamine awaldas kindlust. Ta teadis kõik, mis ta tegi. Wiimaks istus ta laua äärde ja hakkas „Gustaw Abelfströmile — „jumalaga jätmise kirja“ kirjutama. Wiisakal, aga kalgil sõnal nõuudis ta tema lahkumist, mida iseäraliste põhjuste pärast waja olewat. — — —

Gustaw Abelfströmi haaw oli Marta ja Maria lahkel ja armsal hoolitsemisel kauniste paranenud. Weel oli ta nägu kahwatu ja jõuud nõrk, aga iga päewaga tundis ta ennaft terwemaks ja tugewamaks saawat. Kes teab, kas tema rutulist terweks saamist ka mõni muu põhjus ei edendanud, kui mõlema nais-terahwa lahke rawitsemine, kes teab, kas preester Urbanil õigus ei olnud, kui ta neid pillusi, millega noor mees ilusa neiu otja waatas, kahtlaseks nimetas?

Gustaw Abelfström oli parajaste hädaohklikku haawa = palawikku kannatanud, kui Tallinn waenlaste kätte langes ja Rootsi sõjawäge laewadega hakati kodumaale miima. Seepärast oli ta ka Tallinnasse maha jäänud. Imelik oli aga, et ta nüüd, kus ta juba terwem oli, kodumaale minemisest sõnagi ei rääkinud. Tall näis nõuu olewat, Tallinnasse jäädagi, sest ta oli mõne päewa eest Stockholmi linna oma rügemendi ülemale juhatajale kirja järele saatnud, misläbi ta ennaft kroonuteenistusest koguni wabaks palus. . .

Gustaw Abelfström istus sell tunnil, mill Maria

preester Urbani jutul oli, jelles tuas, milles ta põdenud, küdewa ahju suu ees. Ta hoidis üht kirja käes, mida talle postimees praegu toonud. Gustaw oli iseäraline tõsine mees. Ja täna avaldas ta tõsine nukrameeleline pill iseäralist sügawat kurbust. Wahete wahel waatas ta kirja peale ja siis jälle lamina leekidesse.

Tasakeste koputati ukse peale ja Maria astus sisse.

„Wäga hea, et Teie tulete,“ ütles Gustaw oma pehme madala healega. „Ma tahtsin Teiega rääkida —“

„Aga härra Abelström, Teie olete nii nukker, ma usun Teie olete nutnudgi,“ hüidis Maria noore mehe otja waadates.

„Teil on teraw film, aga mull on selleks ka põhjust. Selle kirjaga teatatakse mulle Stockholmist, et minu elatanud leif isa väga raskeste haige olewat. Wahest on ta juba furnudki. „Ma tahan sellepärast täna laewaga Stockholmi sõita —“

„On see Teil võimalik,“ hüidis Maria tõsise kaastundmisega. „Teie ei kannata seda sõitu wälja, noor sõber, Teie termis on weel liig nõrk ja külm sügise käes.“ Mariale oli noor, tõsine ja hea südamega noormees aega mööda armsaks läinud, mikspärast ta siis tema wastu südamlift osawõtmist avaldas.

„Ma ei wõi midagi parata. Ma tean, warsti sõidab siit üks laew Rootsiimaale ja ma ei tohi maha jääda —“

„Siis lahkute Tallinnast wist jäädawalt?“ küsis Maria.

Noormeess ohkas kergeste. „Ma ei tea, ma ei usu mitte — ma ei võiks seda. Ma olen siin hirmsaid päevi, aga ta üliõnnelikka tundsi elanud, ma ei suudaks Tallinnast mitte igameheks lahkuda.“ Seejuures waatas ta nukra pilguga tõsiselt Maria otsa, nagu tahaks ta näha, kas see tema sõnadeist õieti aru saaks, siis tõuufis ta korraga üles ja wõttis Maria käest kinni. „Minu truu kaitseja, mull on midagi südame peal, mida ma Teile enne äraminekit tahtsin ütelda. Bastake mulle, on neitsi Marta süda weel waba, kas ma tohin teda omale ihaldada?“

Gustaw waatas põnewalt Maria silma. „Ma ei tea mitte selgeste, aga ma ei usu,“ kostis wiimne lohmetult. „Siis armastate Teile tõeste Martat?“

„Ma pian Teile tunnistama, ja. Kui ta minu tõbewoodi juures nõnda lahkeste ja armsaste tallitas, minu palawikku jahutas, kui ta oma kena pilguga nii kaastundlikult mu otsa waatas, siis tundsin ma, et ma ilma temata elada ega õnnelik olla ei wõi.“

Gustaw waatas mõttes tule poole, siis rääkis ta pikkamisi edasi: „Ma oleks neitsi Martale juba armugi ütelnud, mis ma tema wastu tunnen, aga üks iseäraline asi keelas mind. Ma wõin efsida, aga ma arwan tema filmast lugenud olevat, et tema rinnas minu kohta mingit soemat tundmust ei asu, kui mõne hea sõbra wastu. Ta on minu wastu lahke, sõbralik, aga ta mitte enam kui seda. Seepärast ei julgenud ma selgel sõnal temale midagi ütelda ja küsisin Teilt.“

Maria astus Gustawile liigutatult ligemale. „Noormeess, ma olen Teid nende nädalate wältusel, mill

Teie meie majas viibisite, kauniste tundma õppinud. Teie olete tubli ja auus mees ja kui Teil Marta vastu tõsine nõuu on, siis võin ma Teile ka tõendada, et ta süda veel tõeste waba on."

Noor ohwitseer hakkas tormiliselt Maria käest kinni. „Ma tänan Teid tuhat korda selle sõnumi eest," hüidis ta elawalt. „Ma usun, mull oleks praegu ujaldust küll Marta ette astuda ja temale kõik tunnistada —"

„Marta walwab linnas haigete juures ja ei tule tõeste enne õhtut koju," ütles Maria wahela. „Aga uskuge oma saladus minu kätte, ma tahan Martaga rääkida, kui Teie nõuu kindel on täna kodumaale reisida."

„Minu nõuu on kindel" ütles Gustaw mõttes, lisas aga ruttu juurde: „Siiski tulen ma niipea kui võimalik Tallinnasse tagasi. Minu eluõnn on jo fiin, kuidas võiksin ma kauaks ära jääda! Martale tahaksin ma paar riakest jumalaga jätmiseks kirjutada. Ma tänan Teid südamest, et Teie minu kohta nii palju osawõtmiist awaldate!"

Noormees oli oma armastuses nii elawas liigutuses, et tall meelbegi ei tulnud ka seejärele küsida, mis Marta kasuise, preester Urban, selle asja kohta arwab. Wiimne oli Gustawile tema tuima külmuse ja isewärki loomu pärast kaunis vastu meelt, temale ei suutnud ta oma südamesaladust mitte kõige esiteks awaldada. Ka Marta senese sündimise ja wanemate järele ei küsinud ta. Temale oli küll, et ta teda palawalt armastas ja tema suurem igatjus, neiu

wastuarmastust leida. Ka ei arwanud Maria asja kohaseks, preester Urbanile sellest asjast nii waratfelt midagi ilmutada. See kõik wõis jo pärast sündida. Ta tahtis enne Marta otsust kuulda ja enne selle otsuse saamist ei maksnud Urbanile asja rääkidagi.

Kui Maria wiimaks tuast wälja läts, hakkas Abelström Martale kirjutama. Lihtsal, otsekohesel wiisil kirjeldas ta temale oma tundmuse ja palus tema kätt. „Ma tulen paari nädala pärast Rootsiist tagasi,“ seisib kirja lõpul, „ja loodan, et Teie selle aja wältusel minu palawama soowi kohta oma otsuse olete teinud.“

Kui kiri walmis oli, siis astus Gustaw Urbani tuppa. „Ma tänan südamest Teid,“ ütles ta preestrile, „et Teie mind omast majast wälja ei ajanud, kui teie helde kasulaps mind pool surnult siia tõi. Ma oleksin juba waremalt siit ära minna wõinud, aga et kord siia olin saanud ja et ma siin kõige hoolikamat aitamist osaks sain, mis eest ma ometi muidugi Teile kui ka Teie kalli kasutütre ja pereemandale palju tänu ja tasumist wõlgu olin, siis jäin parem weel edasi kuni siia maani, kus juba haigus mind waewalt woodist wälja lubab minna. Ma ei eksi mitte, kui usun, et Teie maja oma halastaja inimestega minu eluhoidmiseks ja minu terwise rutemaks paranemiseks palju on teinud, seepärast palun Teid, minu südamlikumata tänu wastu wõtta, et rahulise meelega, mitte kui wõlglane, wõiksin lahkuda. Andke andeks, kui ma Teile tülikis ja waewaks olen olnud, täna on see mööda, ma pian kodumaale sõitma, warsti hakkab laem minema.“

Ta pani sada tufatit preestri ette laua peale ja ütles:
„Teie headuse eest. Jumalaga, kõrgeauuline härra!”

Preester nikutas peaga. Ta nägu oli lahjemaks läinud kui Abelström ialgi enne seda näinud. „Jumalaga, jumalaga!” sõnaldas ta kärmeste ja nikutas peaga Rootslase poole. Jumala õnnistused olgu Teiega mere teel ja Rootsimaal!”

Abelström astus tagasi oma tupp ja hakkas ennast reifile walmistama.

„Tänu Jumalale,” rääkis Urban üksi jäies, „et ta ometi ise minu majast minema hakkab. Nüüd pole minul enam tarwis seda kombewastalijst sammu astuda, et teda sundima hakata ära minema, ja pealegi on ka minu kahtlus, kui oleks tema ja Marta wahel kuri armutuli põlema süttinud, seega lõpetatud. Asjad on paremad kui ma kartsin.” —

Rahulikul ja rõõmsal meelel wõttis Urban laua pealt raha, luges selle üle. „Smelik mees, rikas mees! Paari nädalase korteri eest annab tema mulle nii suure summa raha. Ma pian ütleva, olgu see Marta mis ta on, muret ja hirmu teeb ta küll mulle tihti, aga tema kaswamise waewa ega kulu ei ole ma wististe mitte maha wisanud. Ta weider tõhupoeg on mull küll mõnegi suutäie oma haigete aitamiseks majast ära kannud, ehk ta küll suurema jau aitamise abinõuusi linnawalitsuse käest sai, aga siiski — tema läbi saan ma ka tagasi. Praegu wõin jälle oma kulude tasumiseks natukene tasku pista ja see ei ole enam esimene kord. Ta on nii palju hädalisi aitanud, nende seas on ka auusaid ja rikkaid inimesi, mitu niisugust on mind

juba tähtsal viisil tänamas läinud ja neid saab mististe
weel tulema, suur auu ja tähtjus weel pealekauba,
mis nüid mulle ja minu majale kõik linn pakub. Ja
küllap ta terweks mist ka ifka jääb; kui ta seni ajani
haigete ja surejate seas tallitates katkule on jõudnud wastu
panna, siis saab ta seda mististe ka ifka jõuudma.
Mina küll keelasin teda, ma olin hirmul ja mures tema
pärast, kui ta hirmsale surmawäljale astus, aga nüid
näen, et mististe asjata olen kartnud. Palju õnne-
tumaid on ta aitanud, palju häda wähenданud ja mina
ei ole ka kasuta jäänud. Imelik laps! Tema elukomme
ja waimu osawus ulatab juba üle inimliku olemise,
tema tegude õnnistus tunnistab teda päris taewaliseks!
Ja ometi oliwad ta wanemad nii wäga patlikult efsinud!”

Urban oli üsna liigutatud ja õnneline oma üli-
ilusa kasutütre üle. Kaela oleks ta temale hakkanud,
kui ta praegu kodus oleks olnud.

Gustaw Abelström oli juba walmis minemas. Weel
ihaldas ta Martat näha saada, et teda iseäranis tema
kõige kallima heateu eest tänada, aga et seda ei tulnud,
siis andis ta kirja Maria kätte ja palus seda Martale
ära anda. Siis ta andis hea waewatasumise hinna
ka Mariale ja Mihklile, tänas neid, jättis jumalaga
ja läks. Warsti helises sadamas ühe reisilaewa lahkumise
kell, warsti oli see laew kerge tuule saatel kau-
gele merele filmaringist kadunud, Gustaw Abelström
temaga ka.

Shtul tuli Marta haigete aitamiselt aegsaste koju.
Gustaw Abelströmist ei leidnud ta enam muud kui
kirja, mida Maria temale kätte andis. Ta kahetses,

kui kuulis, et tema kodune haige oma isa haiguse pärast mereteele läinud ja oma kodumaale reisinud, ta arvas teda selle teekonna tarwis veel nõrga olevat. „Sumal aidaku teda õnnelikult mereteed lõpetada, oma isa terwises leida ja siis ka hea terwisega oma kodumaad teenida, mida ta siin mitte ei wõinud,“ soovis Marta omas puhtas lapselikus meeles. „Ta oli wististe auuwäärt ja tubli mees, nagu teisi sarnasid wähe leida wõib. Ma olen rõõmus, et niisugust meest nii raskest tunnil wõisin aidata.“

See oli kõik, mis Marta iseäralisest südamest nii järsku ära lahkunud kena näulise nooremehe kohta märgata wõis. Rahulise ja lahke näuga, ilma wäheha iseäralise salajama tundmuseta, murdis Marta kirja lahti ja hakkas lugema, kuna Maria teise tuppä oli läinud. Tasased, rõemulised naeratused liigutasid kirja lugedes Marta ilusaid huuli. Ta süda oli nii lõbusas tundmuses, ta meel nii lahke, nagu lapsukesel, keda ema ellal healitsemisel kätel kiigutab. Ta oli Gustawist kui mehest palju lugu wõinud pidada, tema tõsidus ja õiglane mehemeel olivad Martale kõigiti meele järele olnud, aga iseäralisemaid, õrnemaid tundmusi — jah, neid ei olnud Marta tänapäewani enese aru järele mitte selle noore Rootsi sõjapealiku wastu tundnud. Temal ei olnud nagu mahtigi niisuguste tundmustele omas südames asukohta anda, tema ainus püie ja tundmus oli aga see, et ta õnnetumate häda wähenadata wõiks. Ja kui ta seda wõis, siis oli ta meel lahke, siis ta süda rahulik, mis muidu iseäralises rahutuses ja arusaamata kärstuses tuskus.

Marta luges weel korra Gustawi kirja üle ja seda tehes liikus tema kena juu ümbrus jällegi pehmes, tasases naeratuses. „Wõi tema on mind armastama hakkanud,“ rääkis ta pool imestates, pool õnnelikult. „Mis ka inimestel meelte ei wõi tulla! Niisuguses kurwas korras, kuna kakk, nälga ja sõda kõik linna kolledaks surmaoruks on muutnud, kus elurööm igalt poolt siit maalt on minema peletatud, kuna surm talle enesele ka juba silma wahib, — siis hakkab tema mind armastama!“ Hilda naeris päris kuuldawa healega. „Nii tõsine ja siiski ka nii — kergemeelne mees!“

„Mis Sa naerad, laps?“ küsis Maria sisse astudes õige lahtel näul. „Kas Sa kirja lugesid?“

„Lugesin, — kaks korda. Ta on mind, — kuule ometi — ta on mind armastama hakkanud ja nüüd ihaldab ta minult enesele sedasama. Kas pole kergemeel niisugusest tõekast mehest. Niisugusel raskest ajal wõib tema nende tundmustega tegemist teha!“

„Lükkad Sa siis tema käe tagasi?“

„Käe tagasi, — ei mina seda tea — ma pole jo see peale sugugi saanud mõtelda ja tema annab minule paar nädalat järelemõtlemiseks aega. Ma ei tahagi ka niisuguste asjade peale mõtelda, ma olen jo alles nii laps, et ei tunne ega teagi, kes minu wanemad on.“

Maria süda paisus järsku ja tungiwalt. Ta oli midagi salajat waimustust tundnud, mis temale pisara filmalaugele pigistas. Nagu palawalt, nagu tormilisel tōmmas ta wagasüdamelise neitsi kaisju, andis temale tulisuses suud. „Hea laps,“ rääkis ta siis

nagu ennaft pidades, „oh, et Sa ometi oma ema ja isa wõiksid leida, siis saaks Sinu süda ka teistele õnnelistele tundmustele ennaft awama. Gustaw Abelström on nii ilus, nii kalli südamega ja auusa meelega tubli mees ja tema südamel, tema armastusel on õigust Sinule leegitseda: Sina tuetasid teda surmatunnil, Sinu käe all ärkas tema surmalisest minestusest elule, Sinu abil sai ta terve. Sina oled wististe kalli elu surma käest ära wõita aitanud, kas pole siis mitte ilus, kui Sa ühes elu wõitmisega ka armastuse wõitjaks oled saanud ja kui Sinu armastus siis seda wõitu kroonides ehitab?“

Marta ei tahtnud niisugusid sõnu. Küll ei olnud temal Gustawi wastu midagi ütelda, aga ta tundis, nagu ei oleks tema südames neile tundmustele mitte tarwilist ruumi, mis inimest inimesega ja sugu suoga ühifusesse paelutawad. „Ära räägi nõnda, kasuema,“ keelas ta rahutumalt. „Mulle wõib elu küll leinamine olla, mitte hõiskamine. Ma olen inimene, aga ma ei tea ometi, kes ma olen; mull on isa ja ema, aga ma ei tea, et mull isa ja ema on, — ma ei ole neid näinud, ma ei ole nendest sõnagi kuulnud, — mis wõib siis minu südamel tegemist olla teiste inimeste tundmustega, nagu Gustaw Abelström minult nõuab.“

Maria psõris ennaft ümber, temal oli enesega nagu wõitlemist, ta läks teise tuppa, nagu oleks tal sinna asja. Seal tuli ta warsti tagasi ja andis Martale 150 tukatit. Seda olla noor wäepealik temale ta waewa ja helduse eest jätnud ja 75 tukatit

andnud ta peale see Mariale. Marta imestas oma ära reisinud haige helduse ja rikkuse üle ja et tagasi andmine wõimata oli, siis wõttis ta ande muidugi vastu. Nad rääkiswad rikkast lahkunud wõerast weel mõne sõna ja lõpetasiwad magama minnes oma juttu.

Wõidetud waenlane.

Umbes kuu aega oliwad juba Wene lipud Tallinna ammetlikkude majade peal lehwunud; Wene seadus ja Wene walitus oli linnas maksuaks tehtud ja Rootsi wõimuse aeg siin maal täitsa mööda. Wenelaste wõidurõem oli suur. Kardetud waenlane Karl XII., kes ise Türgimaal peidus elas, oli nüüd täieste wõidetud, terwe Ingria, Gesti ja Liwi maa ning ka sugu Soome maad oli Rootsi käest arawõetud ja Wene riigi jagudeks tehtud. Tsaar Peeter oli seega palju, wäga palju wõitnud, oli ühe uue suure riigi meistriks, sünnitajaks ja kinnitajaks saanud, mille sarnast Põhja maades enne mitte ei tuntud. Nimetatud maadega oli Wene riik ka tähtsaks peetud Lääne mere ja suure jau Soome lahe omanikuks saanud, mida Peeter südamest oli ihaldanud. Kus nii palju wõidetud ja nii wägewast waenlastest lahti saadud, seal pidi ka siis wõiduõnn ja rõem määratu suur olema ja seda oli ta ka Wenelaste seas Tallinnas. Wene wäeülemad pidasiwad siin pidusi pidude järele, hõiskamine ja rõem oli lõpmata suur, kuna küll linn ja ka maa selle aegse raske wiljakalduse, suurte sõdade järelduste ja hirmsa

Katku all ikka veel pidi häda tundma. Peeter oli siia oma ülematele käsu saatnud, et nad ka kõiki Rootsi ajast alles jäänud linnawalitsuse ja kohtute ammetnikka pidudega rõemustakšivad, nende vastu lahkuft näitakšivad ja iseäranis neile ka teatakšivad, et Eesti maa linnad ja mõisnikuseisus omad wanad õigused jälle tagasi wõiwad saada. Seda kõrget soowi oliwad Wene ülemad ka täitnud ja suurtsugu inimesed ei kahetsenudgi palju, et nad Rootsi alt Wene alla oliwad langenud. Nende lootused oliwad eneste aru järele tulewiku kohta paremad, kui nad Rootsi walitsuse poolt oliwad tundnud. Ka üleüldine linna rahwas hakkas jälle lahkemalt hingama. Sõjahäda oli jo mööda, weehäda niisamuti, sest Wenelased oliwad linna allahetmisega Ülemistejärwe wee jälle linna sisse jooksma lastnud, ja näljahäda oli ka wähenenud. Ka katku wõimus oli ilmade külmemaks minemisel linnas raugema hakkanud ja warsti kätte tulew karedam talwekülmal arwati temale täitsa lõppu toowat. Palju inimesi oli linnast laewade peale põgenenud, kuhu aga katk oma surmawa käe ikka neile järele oli jirutanud. Rootsi laewad seisiwad sõjawäega ikka veel Tallinna all, sest tuuled oliwad wiimisel kahel nädalal vastu, ei lubanud neid kodumaale minna. Nende laewade peal aga müllas katk ikka hirmsaste edasi, ja furnuid pilluti igal päewal laewadest merde. Üksnes seal laewas, kus ülemad elasiwad, oli surm armuheitlikum, sest see laew ei olnud mitte liialt inimesi täis, nagu teised laewad esiti oliwad olnud.

Oktoabri kuu lõpul, ühel ööl, oli tuul ennast pöö-

ranud ja Rootsi kindralid wõiswad oma kalliste armastatud Tallinna alt, keda nad mitte ei jõudnud waenlase wastu kaitseada, minema hakata. Raske oli neile wiimane lahkumise tund.

Pealikute laew oli eemalt merest weel sadama silla juurde tulnud, oli tulnud oma kallikest, wõidetud Rootsi riigi armast Tallinnat, jumalaga jätma. Palju rahwast seisis sadamas, nad teadsiwad tuule pöörmisest, et täna Rootsi laewad lahkuvad. Ka mõlemad linna pürgermeistrid, Keimers ja Michael, oliwad mitme teise tähtsama mehega sadamas, wiimast korda oma tutwaid ja sõbru, Rootsi ülemaid, jumalaga jätmas. Mitu kindrali oliwad laewast wälja astunud, oliwad kuumal hingel mitmetele neile lahkumiseks suud annud, kellega nad kuu aja eest ühe riigi kodanikud oliwad, aga nüüd mitte enam ei olnud. Paljude uute Wene alamate kui ka sadama sillale tulnud Rootsi meeste palgel nähti pisaraid. Wiimased oliwad juba laewa tagasi astunud, kui korraga sadamas seisaw rahwas ühest kohast ennast lahku löi ja kaks naisterahwast seda lahkumööda laewale lähinesiwad.

„Wallimäe neitsi!“ hüidsiwad mitmed healed rahwa seas ferge waimustusega.

„Wallimäe neitsi? Kas ta tuleb?“ kostis laewast üks mehine heal rahwa hüidele wastu ja oberst Nieroth astus karmeste laewast wälja. Marta tuli oma kaswataja Mariaga rahwa wahelt Rootsi oberstile wastu; see tundis teda.

„Ma tänan Teid südamest, Wallimäe neitsi,“ ütles Rootslane liigutatud olemises. „Teie olete Tal-

linna linna kasuks raskele häda ajal wististe enam teinud kui meie oma sõjawäega. Meie ei jõunud mitte linna kaitseda ega temale hädas abi anda, aga surmast ja katkust hoolimata läksite Teie keset häda sisse, jagasite paljudele kergitust, peastsite oma aitawa, halastawa käega mitmeid ja mitmeid surma suust. Ka meie tubli obersti Abelströmi olete Teie raskest pilgust peastnud ja tema termeks jaamise eest hoolitsenud. Teid ei sundinud kõigeks selleks ükski ammeti kohus, ei ükski käsk ega ka Teie usk, sest üksnes mõned ühtikud mõiswad haigete hulgas Teie Katoliku usulised olla. Ma pian ennast häbenema Teie ees!"

„Mis Te' nõnda räägite, obersti härra,“ ütles Marta rutuga waele ja kisgus oma käe obersti pihust lahti. „Mina olen teinud, mis minu süda mind tege ma sundis ja mis mina ka teha mõisin, enam midagi, ja nüid tulin ma oma sõbraga waatama, kui Teie meie linna alt jäädawaks ära lähete. Jumalaga siis wiimast korda! Jumal aidaku Teid ja kaitsegu raskestest löödud Rootsi riiki!“

Ooberst nikutas tänades peaga. „Aga kas ei tea Teie ka Abelströmist midagi?“ küsis ta siis.

„Tema sõitis paari nädala eest enne tormilisi ilmu juba ära,“ kostis neiu. „Temale tuli kiri, et ta isa raskestest haige olla.“

Rootslane kergitas kübarat, kumardas ja läks laewa tagasi. Laewasild, mida mööda sealt wälja käidi, wõeti laewa peale ja madrused tõmmasiwad purjud tuulde.

Uueste tõuufis sadamasillal 'rahwa seas häledus.

„Urge kirmastage, lapsed!“ rääkis kindral Strohkirch laewalaelt. „Teil on raskemad ajad wististe mööda, aga meil saab neid weel kannatada olema. Sumalaga!“

Ka oberst Nieroth rääkis weel. „Sumalaga, Tallinn! Sumalaga, Tallinna kodanikud!“ hüüdis ta rufutud sõnal. „Silja olime weel weenad ja õed, nüüd — wõerad! Teie olite walmis wiimse were tilgani linna kaitsema, — linn oleks ka ehk kaitsetud wõinud saada; mina panin wäljatormamise plaanid joon joonelt sõja nõuuogule ette, seletasin täht tähelt, et see wististe küll ehk õnneks oleks läinud, minu nõuu ja plaanisi kiitis suurem hulk ka heaks, aga kuberner Batkul ei annud ial järele. Nüüd on tema küll Sumala kohtu ees, aga ometi on see ka sündinud, mida tema wististe on soowinud. Enam ei saa seda sündmust ajaluoost tagasi wõtta, seepärast jätke oma kurbust! Jäädawalt ei oleks ka Tallinn mitte enam wastu pidada wõinud, sest kui kõik Ingria ja Liwimaa ning ka kõik teised Eesti maa linnad juba olidwad langenud, kui Rootsi kuningas kaugel wäljamaal redus piab olema, siis ei wõinud Tallinn ometi enam kauaks wastu pidada. Tallinnlased, Teie endise kuninga üleliigne tulijus, tema noorus ja kange wõidutuhin ja mitmed wägewad waenlased — need on Rootsi riigi suuruse ja auuaja lõpetajad. Lõpmata walu ja häbi on nüüd raskeste haawatud Rootsimaa ehe! Sumalaga!“

Suba oli laew liikuma hakkanud, juba wenis wähe lahkujate ja maha jääjate wahel suuremaks ja suure-

remaks, — walusal pilgul waatafiwad Rootsi auu-
mehed oma maha jääja lahutatud kallitse, Tallinna
peale, raskeste oli nende süda rufutud. Üks nendest,
oberft Hieroth, ei jõuudnud enam ennast pidada, ta
lastis rinnuli laewa ääre peale ja nuttis. Ribedad
pijarad langesiwad sõjamehe filmist üle laewa ääre
merde. Tema oli kõige tulisema südamega Rootsi
riiki kaitseda püidnud, tema südamele oli ka Rootsi
riigi raske langemine kõige walufam.

Lahkuwad laewad oliwad juba sügawasfe merde
jõuudnud ja rahwas sadamafillalt linna poole tagasi
minema hakkanud. Paljude, wäga paljude filmad waa-
tafiwad minnes Marta järele; kõikide pilk wiibis imes-
tuslega tema peal. Ta oli jo nii wäga ilus ja ta
ilu nii wäga iseäraline, ja ta kuulsufest, tema heldu-
fest ja rohkest aitamise tööst hädaliste hulgas teadis
igauks imeasju rääkida. Sme ei olnud mitte, et mõ-
ned Katoliku usulised, kellede arw ka sell ajal fin
juba koguni weike oli, Martat mitte enam loomulikufs
inimeseks ei pidanud, waid teda mõneks püha neitsi
Maria sarnaseks olemiseks, mõneks teiseks pühaks neit-
siks hakkasiwad pidama. Wististe oleks Martale ka
rahwa poolt pühaks pidamise auu antudgi, kui Tal-
linnas nii palju Katoliku usu rahwast oleks elanud,
nagu fin ewangeeliumi Luteruse usu rahwast elas.
Ta jõuudis jo kakkuhagete ja hädaliste heaks nii palju
teha, temale ei hakkanud kakk ega ükski muu häda
külge, kui ta igal päewal surmawaljal helde käega abi
ja fergitust jagas ja pealegi oli ta nii isewärki, nii
inglinäulise iluga ning tema fündimine ja faamine

nii tumeda, nii luulelise katte all, et see kõik selle aegse rumalama ilmale põhjust küll andis, selle iseloomulise inimese üle nii palju imestada.

Marta ja Maria olivad sadamastult tulles paljude teistega natukene piatama jäänud, — mõni kümme sammu eemal mere kaldal oli hulk furnukehasti näha. Need olivad enamiste endised Rootsi soldatid, mis surres laemade pealt merde heidetud ja mida westi nüüd välja ajanud.

„Härra pürjermeister Reimer,“ ütles Marta paludes ühe elatanud härra vastu, kes tema kõrvaskäis, „katsuge ometi muretseda, kas mitte ei oleks võimalik, neid furnukehasti sealt ära matta! Kui väga wilets, kui paha on niisugune olek!“

„Ma loodan, et see nüüd piatselt saab võimalik olema,“ kostis pürjermeister. „Sinna uulitsate pealt ja majadest on juba kõik surnud koristatud, suremine on ka hästi juba vähemaks jäänud ja nii on siis mahti ka mere äärt surnuteist puhastama hakata. Nüüd on ka juba inimesi saada, kes surnute koristamist oma peale tahawad wõtta, aga waremalt ei olnud neid saada.“

Kaks Bene waeülemat olivad Marta ja pürjermeistri juttu pealt kuulanud. „Urge kulutage, ilus neitsi, oma kalli südame halastust nii palju surnute pärast,“ ütles teine Benelane kangel Saksja keelel. „Teie olete jo nii noor, nii ilus, — Teie piate enam elu ja lusti peale mõtlema, surnute eest muretsimine ei ole Teile kudagi kohaline. Pealegi on need surnud mere ääres Rootsi surnud ja need pidivad

Rootslastele enam puutuma kui Bene valitsusele, mis nüüd Tallinnas peremeheks on.“

Marta punastas fergeste. Bene wäepealiku sõnad olivad tema südamele torkawad, ta pidas neid pilkamiseks ja hakkas kärmele linna poole edasi minema. Maria astus temale järele. Nad läksiwad teiste seast rutemalt eemale.

„Wõi see ta oligi,“ rääkiswad Bene wäepealikud isekeskis, „kelle kiitusest kõik linn kõlab. Aga küll on imelik iludus! Igapidi kõige kenam, kõige ilusam armastuseõis! Üheski linnas, mitte kusgil pole film tema sarnast näinud.“

Marta oli sadamast tulles oma kasuema üles Rannawärawa wallimäele läinud. Seal istusiwad mõlemad ühe pingi peale ja waatasiwad kaugemale mere poole, kust lahkunud Rootsi laewad neile weel wähefelt waatesse pilkusiwad. Ka nende süda oli Rootslaste jäädawa lahtumise üle kurb, aga nad alandasiwad rahulikult ennast selle suure muutumise saatuse alla, mis Eestlaste maale oli osaks saanud.

„Kes teab,“ ütles Maria õhkades, „ehk oleks ikka weel Rootsi wägi linnast wälja tungida ja Bene wäeleeri laiali pillata jõudnud, kui ka mitte Sina kuberneeri palvel ei oleksid käinud ja kahtlase kahewahelise olekule lõpetust teha palunud.“

„Oh, kasuema,“ tõendas Marta, „kudas pidi küll Tallinn enam ennast kaitseda wõima! Kõik maa, kõik linnad olivad juba Wenelaste käes, siin ei olnud ka enam tarwilist jagu wäge, hirmus nälg, jänu ja katk piinas ja tappis neidgi maha, — kudas wõis siis

Tallinn ennast weel nii wägewa peale tuleja wastu kaitsema! Tallinna alla heitmise pikendamise oleks katku-, nälja- ja weehäda ainult hirsamaks teinud, ja pärast oleks tema ikka pidanud langema. Ükski wägi ei oleks teda enam Rootsiile hoida wõinud. Kui kõik muu oli langenud, siis pidi ka tema langema. Kas aga Tallinn ja Geshlaste maa Wene walitsuse all õnnelikum saab olema, kui ta Rootsi walitsuse all oli, seda ei wõi mina mitte ütelda; aga raskest sõjad saawad Wene walitsusega wististe küll siit maalt lõppenud olema. Wene Tsaari wägi näikse iga päewaga tõuswat ja keegi ei saa wististe enam suutma wõidetud maid tema käest ära kiskuma hakata."

Maria oli mõttes.

"Aga ma pidin jälle küsima," algas Marta teist juttu, "üttele mulle, mis pärast on preester Urban mind kui ärastatud ilma wanemateta last enese kätte kaswatada wõtnud ja nii heaste mind koolitanud?"

"Ole rahulik oma saatusega, hea laps," palus Maria ja püidis oma tundmusi tagasi hoida. "Ka minul on saladusi, millede selgumist ma kõigest hingest igatsen, mis minu südant raskestes rufuwad ja mu elu jõudu kurnawad, aga ma tahan rahul olla ja oodata, ma tahan kannatada, kuni ükskord minu pühamad lootused ehk ometi weel saladuste kätte alt selgele tõsidusele ilmuwad."

Ta waatas kaugele mere poole, pisarad langefiwad tema kuiwetanud palgelt alla, palgelt, mis nooruses wististe iseäralist ilu oli awaldanud

ning nüidgi weel fena ja armas näha oli, ehk temast küll juba umbes 40 aasta lähidale jõuudmist wõis lugeda ja ehk küll ka iseäraline salamure seda palget nähti muljumat.

„Aga räägi mulle siis ometi enesegi elusaatusest üks sõnake,“ palus Marta edasi.

„Ei, minu elusaatus on nimelt lufus,“ oli Maria wastus. „Ma olen seda pidanud pühalikult tõutama ja ma ei tohi oma tõutust murda. Minult mu lootuste tõeks saamine wõiks minu elusaatuse saladuste eest selle raske kätte üles tõsta, mis juba ligi kakskümmend aastat minu südant on rufunud. Aga mina ei wõi mitte enam palju loota: mida paar aastakümnet ei ole ühe inimese kohta täide saata wõinud, see tahab wististe ka tulewikus täide saatmata jääda, ja kui lugu tõeste nii läheb, siis wõib üksnes minu surm mu elusaatust Sinu ees seletada. Minult Sinu kasuema surm wõib siis Sulle, kallis laps, Su kasuema elusaatuste saladusi selgeks teha. Seda lisan-dikku wõisin ma oma tõutusele juurde lisada. — Aga — ma ei taha siiski weel surra — ma tahan ikka ja ikka weel elada ja loota, ehk ometi weel saawad minu lootused ja unenäud täide minema. Ma arwan, minul on wististe enam saladusi ja enam loota ning igatseda kui Sinul; oleme siis rahul mõlemad ja loodame tulewiku ning minu surma fisse, teine neist saab pimedat saladust selge walguse kätte tooma. Jää nüid rahule, Marta, ja ära enam mind oma küsimis-tega waewa, — ma ei wõi midagi Sulle enamat

ütelda. Ara räägi ka neidgi märkusi, mis ma praegu Sulle avaldasin, ühegi hingele."

Marta tõutas soovi täita, tõutas wait olla, nagu kasuema nõuudis. Siis andis Maria temale jälle armastuses suud ja nad hakkasivad koju minema. Kerge, külm tuul oli Rootsi laewad nende waatepiirist juba wälja saatnud ja esimest peenikest lume pihutest langes pilwist sell sügisel alla.

S i s l w e d u.

Mõni päew pärast Rootsi laewade Tallinna alt lahkumist istus linna kõige toredamas wõerastemajas suur seltskond tähtsamaid Wene wäeülemaid joogilaua ümber. Veel ei olnud Wenelaste wõidurõemu tuhin möödas, weel avaldas ta end pidudes, igasugu lustides ja rõemudes.

Täna walitses nimetatud ohwitseeride ringkonnas iseäranis lustiline ja weidi üleannetu rõemutuju, mida weel rohkestes joodud wein edendas. Nalja säde lendas nalja sädeme järele ja seltskonna üfsikute liigete wahel walitses elaw kõnelemine. Nalja heitmise ja seltskonna rõemsa oleku esimees oli noor ja ilus würst Boris Balachin, Tallinna praeguse kommandandi Sotowi adjutant, keda tema ammetiwennad ta mehelise iluduse pärast nalja tujul ka „ilusaks Boris'eks" nimetasiwad. Würst Boris Balachin oli ka omaft kohast selle nime wääri-line. Ta oli tõeste ilus mees oma waimukate musta silmadega, oma elawa, weidi kahwatanud näuga. Waimu-

rikas elamus ühes sätendawa elurõemuga paistis tema filmast. Tema kõrge haridus, tema peened wiisid ja kombes näitawad, et ta paremat kaswatust ja õpetust oli saanud, kui Wenemaa peenem seisus ja seltskond sell ajal kodumaal wõis saada. Boris Balachin oligi ta Pariisis kaswatatud ja koolitatud, sest tema isa elas kui miljonär oma perekonnaga ammuft ajast saadik seal. Noor würst Boris Balachin oli rikas ja wõis seepärast nii üli lõbusat ja lustilist põlwe pidada, nagu ta pidas. Ta kulutas palju raha. Kes tema seltsis joogilaual istus, see ei pruukinud oma punga liigutadaagi; würst Balachin lastis kõige kallimad joogid ja söögid lauale kanda ning maksis. Peale selle oli ta osaw ratsutaja, kuulus tütt, lustilik seltskondlane, osaw naljameitja ja kõneleja — lühidelt päris eht elumees, kes rõemu ja lusti tiiwul elu mere üle lendas. Ta oli küll natukene kergemeelne, aga meele poolest julge ja mehine. Naesterahwade seltskonnas „hiilgas“ ta oma ilmwõitmata kõne osawuse ja naljaga, mõnigi ilus film oli eda selles tüktis imestanud. . . . .

„Minu härrad,“ ütles Boris praegu, klaasist weini rüü Bates. „Homme on meie linna auuwäärt wanema pürgermeistri Reimers'i juures suur pallipidu. Teid on ometi kõiki sinna kutsutud?“

„Ja muidugi!“ hüidsiwad kõik kooris.

„Pürgermeister walmistawat selle pidu nende neitside auuks, kes siin katku ajal halastaja õdede ammetit pidanud, iseäranis aga nende juhataja auuks, kellel luuleline nimi „Wallimäe neitsi“ olewat. Temast on

mulle palju räägitud, ta olewat ise imeilus; kas tun-
neb teiest keegi teda?"

"Söder Balachin, hüidis üks paksu ja punase
näuga noor leitnant, kellel see omadus oli, et teda
iga vähem asi ülemäära waimustas.

"Söder Balachin," hüidis ta walju healega ja
nagu imestades käsa kokku lüües, „minule sai paari päewa
eest see ärarääkimata õnn osaks, Wallimäe neitsit —
mitte ainult näha, ei, waid ka temaga kõneleda!"

"Kus kohas Teie siis seda taewalikkude õnne maitsta
saite," pilkas keegi seltskonnast.

"Sadamas, kui Rootsi ohwitseerid wiimast korda
Tallinnaga jumalaga jätsiwad. Mina seisjan parajaste
inimeste hulga seas, kui korruga minu kõrwal rahwa
seas iseäraline liikumine sünnib. Kes tuleb ja kellele
teha see platsi? Wallimäe neitsile. Ta sammub ma-
jesteetlikul sammul inimestest läbi, kes teda nähtawalt
kõik tundsiwad ja auustasiwad. Oh, kuus oli ta ilus!
Ma waatlesin teda imestusega. Nii sirget kaswu, nii
kena naesterahwalist nagu ei tea ma ialgi näinud
olewat. Rootsi laewast astus ooberst Nieroth tema
juurde ja hakkas temaga auupakklikult rääkima. Mis
ta temale ütles, seda ma muidugi ei mõistnud, ma
Rootsi keelt ei oska, aga kõrwalt kuulsin ma, et ta
teda kõige soemate sõnadega selle truu ja ohwirikka
töö eest tänanud, mida Wallimäe neitsi linna katku-
töbeliste elanikkude ja Rootsi sõjawäe seas teinud —"

"Kes on ta seisuse poolest ja kelle tütar ta on?"
küsis Boris Balachin elawalt.

"Ta olewat siinse Katoliku õpetaja Gamla kasu-

tütar, kes teda jumalakartuses ja kristlikuis elukombedes üles kaswatanud," ütles üks tõsise näuga ooberst. „Ta on tõeste ilus ja aruldane tubli naesterahwas. Ma nägin teda alles hiljuti ühes majas haigete juures käimat ja kuulsin tema südame headuse, tema helduse ja wäsimata abiandmise üle kõlawat kiitust.“

„Rahju aga, et ta weidi upsakas on," hüidis endine paksu näuga leitnat jälle. „Kui Rootslaste laew sadamast jälle ära sõitis ja inimesed linna poole tagasi pöörasiwad, siis püüdsiwad kaks meie meest selle imelinnuga sugu juttu teha, aga — ei sallinud — selja pööris. Mina mõtlesin enesel parema õnne olewat, tungisin oma sõbra Wolkowiga Wallimäe neitsi lähidale ja püüdsin temaga rääkida. „Daemalik neitsi," algasin ma, „minu kõige palawam soow oleks, Teiega tutwaks saada.“ Waewalt olin ma need sõnad omas puudulises Sakfakkees kogelenud, kui neiu oma ärarääkimata kena filmaga pool tõsiselt, pool põlgawalt mu otja waatas ja siis sõnalausumata minust eemale läks. Ma ei tahtnud teda pahandada ega talle järele minna, aga seda wannun ma Teile, homsel pidul tahan ma talle tema uhkust kätte maksta ja teda taltsamaks teha.“

Seltskond hakkas paksu leitnandi hoopelma kõne üle pillkawalt naerma.

„Ma ei wõi mitte tõendada, et räägitaw Wallimäe neitsi upsakas ja uhke on," sõneles üks wanem ohwitseer, kes siamaani teiste juttu wait olles pealt oli kuulanud. Mina olen temaga teitest kõigist wististe kõige enam tuttaw, sest et ma juba teist nädalat

tema kasuifa majas üiri korteris elan. Mitte uhke ei ole see neitsi; waid tõsine, wiisakas ja muidugi wõera inimese wastu tagasi hoidlik ja külm, nagu kristliku neitsi kohus on."

"Külm on ta ja uhke," hüidis paksu näuga leitnandi sõber Wolkow ägedalt. "Sähke, siin on käsi, ma wian korwi Shampanja weini peale kihla, et meie seas ühtgi meest ei ole, kes Wallimäe neitsi poolt enese wastu lahket pilku ehk sõbralist sõna jõuaks wõita." Ma olen temale mitu korda lähenenud, olen kõik oma osawuse ja kunsti wälja kraaminud — asjata, ta ei tee sinust wäljagi."

"Stopp, ma wõtan kihlweu wastu, hüidis korraga würist Boris Balachin iseäralise elawusega ja siirutas käe Wolkowi poole. "Homme õhtu wältusel on Wallimäe neitsi mitte üksnes oma lahke sõna, waid oma südame mulle kinkinud, on minu armastuse awalduuse lahkestest wastu wõtnud, ehk ma kautan korwi shampanjat. Ta annab roosi oma rinnast mulle ja see olgu Teile minu wõidu täheks. Ma tõendan Teile oma auusõnaga, et seejuures mingit pettust ette ei tule."

Boris rääkis seda kõik nii wõidukindlal toonil, et teised imestusega tema otsa waatasiwad. "Teie olete oma kiitustega mind uudishimuliseks teinud," ütles ta elawalt ja tõstis püsti tõustes klaasi, "seepärast ihkan ma elawalt Teile kuulsa neitsiga tutwaks saada. Homme õhtu siis. Lööge klaasid kokku Wallimäe neitsi auuks. Ta elagu! Hurraa!" . . . . .

Dhwitseeride seltskond lahkus alles jüda öö ajal koost, kuna enne weel tubliste oli joodud, naljatatud

ja mitu korda seeüle kihla meetud, kas würst Boris wõi leitnant Wolkow oma kihlweu Wallimäe neitsi pärast wõidab wõi kautab!”

Würst Boris ei läinud mitte just lõbusal tujul koju. Ta südames pakitses iseäraline torkaw tundmus, ta kahetses, et ta aruldase kihlweu wastu oli wõtnud. Mitte sellepärast, et ta seega oma ammetiwendade ees häbisje jääks, waid ta tundis, et see tegu ei tema ega teatava neitsi kohta auus ega mehine ei ole. Oma tuju mängufanniks tahtis ta selle nais-terahwa teha, kellest linnas nii palju head räägiti, nii palju lugu peeti, seda oli Boris soojal peal oma kihlweuks wõtnud ja see oli tema südamele nüüd torkaw. —

Boris magas öösel rahutumalt, mitmesugused kirjud unenäud rikkusiwad ta und. . . .

R o o s r i n n a s t .

Weel ei olnud häda ja haigus Tallinnast kadunud, weel püidis katk oma jõudu näidata, aga ta oli raugemas ja uus lootus hakkas pikkamisi ning findlamalt Tallinnlaste rinnas elama. Wiletsuse koorm, mis linna siamaani rõhunud, hakkas kergemaks minema. Uue elustawa lootuse õhinal oli siis ka Tallinna wanem pürgermeister Reimers paljude soowi peale nõuiks wõtnud, nende julgete naesterahwade auuks, kes linna elanikkudele lõpmata wiletsuse ja tõbe ajal nii palju head teinud, omas majas ilusat pidu

pidada. Ta oli hoolt kannud, et see halastaja õdede auupidu igapidi tore ja suureviisiline oleks, et see kutsutud külalistele löbu pakuks ja neid raskei hädaaega, mis linnas walitsenud ja osalt weelgi walitses, mõneks tunniks unustama sunniks. Kaha eest ja ka kingituste teel oli pidu walmistaja lillefi muretsenud, kus neid triiphoonetes hilise aja pärast weel saada oli, et nendega pidu auuwõeraid, noori halastajaid õdesid, ehitada ja rõemustada. Pidule oli ta peale nende palju suurtsugu wõeraid kutsunud: Wene sõjawäe ülemad, linna kommandandi oberst Sotowi, kindral Baueri, linna kõrgemad kodanikud, rüütlikonna liikmed, nende seas landraatid parun Ungern = Sternbergi ja Bistrami, gilbede esimehed j. n. e. Negi need kolm kirikuõpetajat, keda katk linnas weel elama jätnud — teised oliwad kõik surunud — pidiwad tulema ja peale nende ka linna Katoliku kiriku preester Urban Gamla. Wiimne oli kutsule esiteks küll wastu pannud, aga kui ta kuulis, et pidu tema kaswandifu Marta ja selle seltsiliste auuks antawat, kes muidugi pidult ära ei wõinud jääda ja sinna komba pärast ka ilma wanema seltsilifeta ei wõinud minna, siis pidi ta wiimaks järele andma.

Shtu oli käes. Bürgermeister Reimers'i maja säras nagu tule meres. Maja eestjoja tiiw-uksed oliwad laiaili lahti ja piduülifonnas teendrid wõtsiwad külalifi auupakkikult wastu. Tõld tõlla järele sõitis trepi ette, uhked meesterahwad, sirged naesterahwad särawas ehtes astusiwad trepist üles, et lähemal filmapilgul heledaste walgustatud pidusaalides teiste külaliste sekka

ära kaduda. Pürgermeisteri nõuu näis täide minemat, selles hiilgavas pidulikus toreduses, selles kirjus külaliste hulgas, mis saalist saali woolas, siin wõis küll mõnigi nuffer jüda wäljas walitsewat wiletsust filmapilguks unustada ja endiste paremate aegade mälestusesse tagasi mõelda.

Weel ei olnud päris pidu alanud, sest auuwõerad, halastajad õed, ei olnud weel suurde saali ilmunud, kus neid põnewusega oodati. Nad pidiwad ühest kõrwalistest tuast rongis sisse astuma ning linna kaks pürgermeistrit ja magistraadi, gilbede ning rüütlikonna esimehed pidiwad neid siis elada lastma ning neile lillekimbud kinkima. Preester Urbani kaswandiku Marta pähä pidi pürgermeister Reimers loorberi pärja panema ning teda linna nimel amalikul tema õnnistuserikka tegemuse eest tänama. Nõnda mõelbi Martat ja tema seltsilisi auustada.

Piduliste seas walit'es kõike seda oodates suur põnewus. Wene sõjawäe ülemad oma särawates paraadi-mundrites seisiwad tasasel juttu westes selle ukse lähedal koos, kust halastaja õdede rong pidi tulema. Seal seisis ka tuttav würrst Boris Balachin. Ta oli täna weidi kahwatu; kortsus kulmul tuetas ta enkrast ühe samba najale. Kuhu oli tema muidune elawus ja lust jäänud? Ta ei pannud ilusaid naisterahwaid tähelegi, kes temast mööda jalutasiwad ja tema nukruse kohta mõnegi noffima sõna ütlesiwad, ta ei kuulnud ka oma sõbrade pilkawaid märkusi. Silne kihlweddu oli tema hea tuju täitsa häwitanud.

„Sõber Boris, pagana pihta, mis hapu näu siis

Sina teed?" hüidis leitnant Wolkow tema õlast kinni hakates. "Sell wiisil wõid Sa jo täna oma kihlweu kautada ja mina wõidan, mida ma julgeste loodan."

"Kui ma oma sõna ei oleks annud," kostis Balachin mõruda naeratamisega, "ma jätafsin heameelega oma kihlweu asja koguni katki."

"Ära ole laps, ma ei falli Sinu ahastawat nägu, tule jooma söögisaalis paar klaasi elustawat weini, et Sa oma hea tuju jälle kätte saaksid."

Leitnant Wolkow wõttis Balachini käe alt kinni ja wiis teda pool wägise üle saali kõrwalisesse söögistuppa. — —

Kell löi kümme. Piduliste hulgaft käis tasane tahin läbi, nüüd pidi halastaja õdede rong sisse astuma. Mõlemad pürgermeistrid Keimers ja Michael ning linna seijuste esimehed oliwad endid tahes rias, lillekimbud käes, teatama ukse kõrwa üles seadnud. Teised pidulised seisiwad wäikestes hulkades eemal, kõitide filmad ukse poole pöördud, mis lähemal filmapilgul lahti läks. . . .

Sealt nad astusiwad sisse, keda nii põnewalt oodati, kellede auuks tänast pidu peeti. Nad oliwad kõik walges riides, rongi eel kõndis Marta — Wallimäe neitsi. Pürgermeister Keimers astus neile wastu ja algas oma teretuse kõnet. Südamelikul sõnal tänas ta neitsiid nende heategude eest ja kui ta lõpeks waimustatult „nad elagu“ hüidis, siis kajas see hüid ka iga pidulise huultelt ega tahtnud lõppedagi, kui pürgermeister Wallimäe neitsi mustjate juufste peale looberi pärja pani ja talle ning kõigile teistele lillekimbud

kätte anti. Muusika helin segas end hüidjate healtega ja pürgermeisteri käe kõrval astus Marta rongi eel üle saali, imestavad pilgud waatasiwad talle järele, imestawad ja igatsewad pilgud. . .

„Ta on ilus, imeilus!“ käis kahin meesterahwade ringfondadest läbi. „Plus nagu headuse ja armastuse jumal.“

„Ma lasen ennast temaga tutwustada,“ ütles Wene ülemate seas kindral Bauer Sotowile kõrwa sisse ja mõlemad sammusiwad pürgermeisteri poole, kes Martaga ühe palmi puu all aset oli wõtnud ning temaga seal kõneles. Pürgermeister tõuuis auupaiklikult üles, kui ta kõrgeid härrasid nägi tulewat.

„Muuwäärt neitsi,“ ütles kindral Bauer, wanuse poole lahke näuga härra, Marta wastu. „Meie oleme Teist niipalju head kuulnud, et mina ja minu sõber ooberst Sotow Teiega heameelega tuttawaks tahaksime saada.“

Marta tõusis püsti ja waatas punastades maha. Ta kõrwad kohiseiwad kõigest sellest auust ja ilust, mida tema auuks oli walmistatud. Ta sirutas käe argliselt kindrali poole, millele see wiisaka kombe järele suud andis. Ka ooberst Sotow teretas teda lahkestest ja mõlemate meestele oli Marta mõistlik ja wiisakas jutt, mis igapidi haridust ja waimu awaldas, nii meele järele, et nad temast alles tüki aja pärast lahkusiwad, et kõigi teistele, kes Martaga ka tahtsiwad tuttawaks saada, mahiti anda. Ka Marta seltskonna teised liikmed oliwad auustajatest ümber piiratud, ka

nendega lastsiwad endid kindral Bauer ja ooberst Sotow tutwustada. —

Preester Urban Gamla istus üfsina pidusaali kõige tagumisemas nurgas ning waatas oma kalgi näuga külmalta ja osawõtmatalt piduliste seffa. Sagedaste lendas ta pill Marta poole ja igaford tõmmas ta kulmu kortju, kui ta nägi, et ta ilus kasulaps ifka weel kefet meesterahwa ringkonda seisfis, ega mitte meelde ei tuletanud, et Urban temale kodu kohuseks teinud, meesterahwa seltskonnast kui karst ja kristlikult kaswatatud naesterahwas wõimalikult eemal hoida. Aga Marta ei wõinud parata, tema meeled oliwad liiaft auustamiseft nagu segased, ja pealegi piiras meeste ring igal pool teda ümber.

Weel üks teine film waatles Martat eemalt, aga hoopis teistjugu tundmustega, kui preester Gamla. See oli würst Boris Balachin. Weel ei olnud ta temale lähenenud, weel ei julgenud ta seda. Täna esimest korda nägi ta Martat, ta oli kohkunud teda nähes. . . Seda neiut oli ta mõtlemata tujus tõu-
tanud ühe õhtu wältusel ära wõita, seda neiut, kellel filmast kõrge waim, kindlus, kõrge naisterahwalik auus-
sus nii selgeste wälja hülgasiwad. Nii ilusa, nii auukartusele sundiwaiks ei olnud Boris seda kodaniku-
juost neitsit mõtteski pidanud. Boris wõitles imeliste
tundmustega. Salaline wägi tõmmas teda neitsi poole,
aga iga kord, kui ta just minemisel oli, käis walus
piste tema südamest läbi.

Ta pidi ennast julgustama, omale rahu ja kindlust
koguma. Boris astus ruttu sõõgituppa ja jõi seal

paari klaasi karastawat šhampanjat. Siis tuli ta jälle saali tagasi ning astus ruttu, ilma arupidamata pürgermeisteri Reimers'i juurde, kellega ta juba enne tuttav oli. Ta ütles talle midagi ja siis sammusiwad nad mõlemad Marta poole.

Baks leitnant, keda meie eila wõerastemajas näinud, pilgutas leitnant Wolkowile silma. Ka teised Borise sõbrad waatasiwad naeratades üheteise otsa. „Mäng algab,“ sõjistas Wolkow käsi õerudes, „ei tea, kuda ta lõpeb.“

„Muustatud neitsi,“ ütles pürgermeister Reimers oma lihawa, sõrmustega ehitatud käega noore würsti poole näidates. „See härra siin igatsleb Teiega tutwaks saada, ta nimi on würst Boris Balachin, linnakommandandi Sotow'i adjutant, kellega natukesel aja eest rääkisite.“

Seepeale läks ta ise heal tujul naeratades minema.

Boris waatas enne sügawaste ja uurimalt neiu filma, enne kui ta temale kummardades kätt andis. Boris oli seda filmapilku ootnud, mill Marta teistest wähe lahus oleks, see pilk oli praegu käes. Nad seisiwad teineteise ees, Borise film wiibis neiu näu peal, ta oli wait. Martale näis see piinlik olemat, ta waatas küsides noore würsti otsa.

„Teie näete, ma olin liig julge Teile lähenema, nüüd olen ma täitsa kohmetu,“ ütles Boris wiimaks naeratades. „Teie ei pia seda imeks panema, ma nägin Teid nii kõrgetest meestest kõik see aja ümber piiratud olemat, et ma enese wähejust pian häbenema.“

„Teie olete liialt ja asjata alandlik, würst,“ kostis Marta fergeste naeratades.

„Kas see pole minu kohus, kui ma seepeale mõtlen kui wähe ma südame ja püüete poolest Teie kõrwal wäärt olen, auustatud neitsi?“

„Teie määrate oma wäärtust wististe liig wähefeks ja minu oma seda suuremaks, wõi tahate ehk mind niisuguse sõnadega ainult pilgata?“

Mitte just terawal toonil ei ütelnud Marta seda, aga Boris märkas, et ta ettemaatlikum pidi olema. Ta oli peenemat elu, wiisakuse kombeid, naesterahwa loomusi ja mõedupidamist igas asjas küllalt tundma õppinud, et teada ja tunda, kudas ta igast takistusest puutumata mööda wõis minna. Ta oli hiilgawates pidusaalides küllalt liikunud ja oli elumees küllalt, et noort ja tundmata kartlist naisterahwast elawale jutule meelitada, teda seeläbi enese külge siduda, teda tundma õppida ja ennast temale kõige paremast küllest tunda anda. Ja täna tahtis ta, täna pidi ta oma osawust selles asjas tarwitama. Tall ei tulnud meeldegi enam kihlwedu, ei, tema südames oli sest filmapilgust saadik, kui ta Martat esimest korda saalis näinud, salaja ja järsku tungiw ihaldus tõusnud, just selle neiuga sügawamalt tuttawaks saada. Terane, pikem uuriw pill neitsi suurde ilmasüita filma oli selle ihkamise palawamaks, selle nõuu kindlamaks teinud. Oli see ainus pill tõsiseid tundmusi tema südames elule äratanud, oli nali tõeks muutunud? Praegusel filmapilgul ei wõinud ta selle küsimuse peale mitte selget wastust anda, ta ei teadnud weel ise muud midagi,

Kui et ta Marta kõrval enese õnneliku tundis olemat, et sala vägi teda tema kõrva paigale kästis jääda, temaga kõnelema, tema kena healt himukalt kuulatama. . .

. . . Ja Marta? . . .

Kui ojakene wulifedes mööda kiviist põhja edasi jookseb ja wulifeb ning ikka ühetooniliselt wulifeb, ja kui pehme tuuleõhk seejuures oja kaldal kasmawate puude lehti sahistab ja libistab, siis on sellel unenäulisel wulifemisel ja sellel lehtede libifemisel ja sahifemisel iseäraline meelitaw ja nõdiastaw mõim, nagu uinumisele kuschutaw vägi. Sellesarnast meelitawat, uinutawat mõimu tundis Marta praegu oma südames ja meeles. Mis ilus, mehise näuga ja waimuka pilguga würist talle oma pehme healega praegu tafahiljuksesi kõneles, see oli nagu oja waike wulifemine, nagu lehtede libin, oli nii lõbus kuulata, et Marta mõtted tafafemine woolasiwad, et nad nagu uimasele uinumisele jäiwad. . . . Boris kõneles Martale suurest ja laiaist ilmast, millest ta omas elus suure osa näinud, ta kõneles talle selle ilma uhkusest ja ilust, kõneles tema wiletsusest ja hädaist, kõneles oma wanematest, kõneles paljust muust — ja lõpeks ei mälestanud nad siiski kumbki, millest ta kõnelenud. . . .

Nad istusiwad ühes kõrwalisemas paigas, suure palmi puu all. Ja palmi puu oksad liikusiwad tasanende peade kohal, tafa, nagu Marta wahete wahel kuulatades oma mustjat lähipead nitutas. . . . Ja kui nad wahel teineteise otsa waatasiwad, siis oli nende mõlemi meelest, nagu tunneksiwad nad teineteise filmi juba ammugi. . . .

Aga nüüd korraga kattes nagu nõiduse loor nende peade kohal, Marta kehast käis äiline värin läbi, nagu külm, jääkülm tuuledõht puhus nende waele, mida iseäranis Marta tundis. . . . Preester Urban oli nendest pikkamisi mööda läinud, oli ähwardawalt ja hoiatawalt oma kaswandiku otsa waadanud. . . .

„Neitsi Marta, mis Teil on?“ küsis würst.

„Oh, ei midagi!“

Boris waatas mööda minejale preestrile järele.

„Teie kartsite oma kasuifa?“

„Oh ei, ei!“

Boris waatas nagu murelikult Marta otsa ja siis langes ta pilk punase roosi peale, mis neiu rinnas õhetas ja punas. Seda roosikest oli ta wõita tahtnud, see oli tall eila õhtu korw šampanjat maksnud, täna maksis ta temale tuhat korda rohkem. Wõitis ta selle roosikese? . . . . .

„Wolkow, Wolkow, lödwenda oma punga taskus,“ naeris teine pool saali otsas paks leitnant.

„Pagan wõtku Balachini,“ wandus Wolkow tasefeste. „Ta on mõne ndia juures koolis läinud“. . . . .

Preester Urban oli oma ükshiku istme peale tagasi läinud. Ta nägu oli tumedam ja kurjem kui ialgi enne. . . . .

Bürgermeister palus pidulisi söögi lauda. Paaris sammusiwad nad teise saali, würst Boris Balachini kae kõrwal kõndis Wallimäe neitsi. . . . .

Poole tunni pärast libisesiwad tantsijate paarid üle saali läikiwa põranda. Nende seas oli ka würst Boris Martaga. . . . . Ta hoidis neiu ellaste ja osa-

waste käe all, kergeste ja julgeste nagu pool lennates libisesivad nad  ile saali p randa, Boris'je palaw hinge h  käis neiuule vastu nägu, — mis ta temale kõrwa sofiistas, seda kuulis ainult Marta, ta naeratas wahete wahel pehmeste . . . .

„Ma olen wäsinud,“  tles neiu korraga. Boris jäi seisma. „Ma tahaksin puhata,“ sofiistas Marta.

Würst Balachin wiis teda tantsijate seast teise tuppa. Siin istus Marta sohwa peale, kuna Boris limonadi tõi ja talle juua andis. Boris ja Marta olivad  ksina. . . Saalist k las muusika helin, wäikeses kambris oli nii waike. . . .

Marta põsed  hetasivad, ta oli oma k herpea walge käe najale tuetanud ja waatas nõnda oma ette maha. Küinla helk langes tema peene ilusa n u, tema walge k ewarre, tema sirge küna kuju peale. . . . Käis ta ilus wälja nägi selles pool nukras, pool m ttelises olekus. Pikad läikivad ripsed heitsivad ta pale peale ilusaid warjusi, mis tema nägu nende punaste niiskete huultega nii isewärki ilmaj itaks, lapselikult tegivad.

Boris seisis tema ees ja waatas imestawal pilgul ta peale. Sfe riline waimustus, palaw ihtamine liigutas tema südant. . . . Ta astus tema juurde, ta w ttis tema weikesse käe pihku, tema musta lokkide sisse sofiistas ta: „Marta, oh Marta, ma armastan Teid!“ . . . .

Marta ei wastanud. Boris tundis tema käe ainult w risewat. — Weel enam langes neiu pea norgu.

„Marta, kas Teie ei kuule mind? Kostke, tahate Teie minu oma olla igaweste? . . . .

Marta tõstis pikkamisi pead ja plüüdis oma kätt wabastada. „Tasa, tasa, ma ei tohi Teie sõnu mitte kuulda . . .“

„Marta, jala wäega olete minu südamesse tuld heitnud, oh, ütelge, tohin ma loota, tohin ma?“

„Tasa, ma kuulen sammusi tulewat, laske mind!“

„Ütelge üks ainus sõna, andke üksainus märk, et ma mitte lootufeta ei armasta . . . . Roos Teie rinnast, Marta, roos Teie rinnast minu õnne täheks!“ . . .

„Mu Jumal, minge, oh minge. . . .“

„Marta!“

Boris waatas paluwal, läikiwal pilgul neiu otja, ta oli tema ette põlwili langenud. . . . Wõis Marta temale vastu panna, Marta, kelle südames seesama tuli põles? . . . .

Nuttu tõmmas ta roosi rinnast, mis tema sõrmede wahelt Boris'e ette maha langes. Noormees wõttis ta üles ja surus oma huulte vastu:

„Marta, ma tänan“ . . . . .

. . . Paari minuti pärast astus würst Balachin Martaga tantšisaali tagasi. Ta nagu oli wagune, nagu ennegi, ta mõistis oma meeleliigutust pealiskaudse rahu taha warjata. Martal ei läinud see mitte nii hästi korda. Sügaw puna kattis ta palget ja filmast paistis põnew meeleliigutus.

Nad ei olnud veel keset saali jõudnud, kui preester Urban neile vastu astus. Ta kummardas kergeste würst Balachini poole ja ütles siis Martale külmalts ja käskiwalt: „Tule, meie sõidame koju.“

„Nii wara?“ küsis Boris.

„Ja, härra!”

Urban mõttis Marta kae. „Tule!” . . .

Marta täitis sõnalausumata kasku. Veel lord pigistas Boris tema kätt, siis astus ta kasuisa käeförwal saalist välja. — —

Sõbrad kutsusivad Balachini teisi tupp ja hakkasivad talle järgemööda õnne soovima.

„Mis Te' tahate?” küsis Boris nähtawalt imestades. „Ma olen kihlweu kautanud!”

„Kautanud? Kudas nii?” küsis sõbrade koor.

„Ma kukusin koledaste läbi,” kostis Boris, „ja sain oma julguse eest hästi pilgata.”

„See pole mõimalik, roos Wallimäe neitsi rinnast oli jo kadunud,” sõneles Wolkow.

„Ma sain oma palwe peale roosti, aga ainult sellepärast, et ta närtsinud oli,” kostis Boris naeratahes. „Kui Teie soowite, siis joomme kihlweu hinna täna pärast pidu mõerastemajas ära.”

Sõbrad ei suutnud tema sõnu uskuda. Nad olivad teda ja neitsi Martat terawaste tähele pannud ning nende arust näis Boris igapidi soowitud otsusele jõuudmas olevat. Boris jäi aga siiski oma sõna juurde kindlaks, tema olevat kihlweu täitsa kautanud ja pärast pidu, mis umbes kell 12 lõppes, olivad kõik nõuus, Balachiniga mõerastemajasse mõidetud šampanjat ära jooma minna. . . .

*

*

*

Et preester Urban oma kaswandiku Marta, tänase „pidu kuninganna”, nii wara koju wiis, oli seltskonda

ja pidu valmistajat, wana pürgermeistril Reimers'i, weidi pahandanud. Wiimne oli küll Urbanil lahkel, südamelikul sõnal kauemaks palunud jääda ja pidulisi enese ja Marta ärasõitmisega mitte kurwastada; wali preester oli aga oma otsuse juurde jäänud ja pool toredalt pürgermeistrile seletanud, tema ei tahtwat mitte kauemine pidule jääda ning „pidawat“ koju minema. Reimers pidi siis wiimaks järel andma ning preester Urban astus oma kaswandikuga tõlda ja sõitis ära.

Marta ei olnud talle sõna ega pilguga wastu pannud, tall ei olnud selleks jõuudu, tall ei tulnud seda meeldegi. Nagu unenäul, wiimsest juhtumisest nagu uimastatud, lastis ta ennaft teendri läbi oma mantli sisse määsida ja sammus Urbani kõrwal pidumaja trepist alla tõlda. Seal surus ta oma pea istme padjade sisse ja püüdis oma kirjuid ja kihawaid mõtteid selgemale, ühiseemale mõlkumisele juhtida.

Preester Urban istus Marta kõrwal ja oli wait. See waikus oli nii tume, nii salalik, et Marta igal teisel ajal kartlikult selle põhjuse järele oleks otfinud ja uurinud, täna ei pannud ta seda tähelegi. Terwel sõidu ajal ei rääkinud kumbgi sõna. Alles siis, kui tõld preestri maja ette jõuudis, kui Urban oma kaswandiku maha aitas ja temaga maja pimedasse eeskotta astus, alles siis ütles ta tumeda, madala healega: „Marta, kui Sa üleriided ümbert oled ära wõtnud, siis tuled Sa minu kirjutuse kambriisse, mull on Sinuga rääkida!“

Marta kohkus Urbani käskiva ja pool ähwardawa

tooni üle. Neiule tulivad nüid korraga ka need ähwardamad pilgud meelde, mida Urban pidu saalis eemalt tema ja Boris'e peale oli heitnud. Siiski, praegu oli ta süda ja hing veel magusatest mälestustest liig täis, et talle Urbani olek kauemalt muret oleks teinud. Ruttu astus ta üle eeskoja ja sellest uksest sisse, mis Maria tупpa wiis.

„Maria, Maria, kui Sa teaksid, mis mulle pidul juhtus!“ Kende sõnadega langes ta tormilikult Maria kaenlasse.

Maria oli üffina laua ääres istunud ja midagi käte wahel hoidnud, mida ta küinla juures sügawas mõttes waatles. Ta ei olnud Marta sisseastumist kuulnud, alles siis kui see healt teinud, ärkas ta oma mõtetest ja püidis asja, mida ta waadelnud, ruttu ära peita. Oleks Marta meeleliigutus oma enese asja üle vähem elaw olnud, siis ta oleks ka näinud, et Maria praegu pidi nutnud olema, ta filmad olivad veel märjad kui ta Marta käest pool kohkudes küsis:

„Armas laps, mis juhtus siis Sinuga?“

Marta waatas Mariale sügawaste ja õnnelikul tundmusel filma, nüid nägi ta tema niisket pilku.

„Maria, Sa oled jällegi nutnud,“ ütles noor neiu nagu ettewiskawalt. „Mis pärast ometi? Ja mis asi see oli, mida Sa nii mõttes uurisid, kui ma sisse astusin; näita mulle, näita!“

Marta sirutas käe laua poole ja tõmmas sealt paberi lehekeste alt peidust ühe wäikese ilma raamita õlipitdi wälja. See oli ühe noore mehe rinna pilt, mis juba mõnest kohast kustunud ja wanaduse pärast

halliks oli tõmmanud. Marta waatas pilti, mida talle Maria enam ei saanud keelata, tükk aega uudishimulikult, siis hüidis ta elawalt:

„Maria, ütle mulle kes see ilus mees on. Minu meelest on, nagu piaksin ma teda elus näinud olema, nii tuttav, nii imelik ligitõmbaw on ta nägu.“

Maria raputas nukralt naeratades pead. „Ei, Marta, Sa pole teda elus ialgi näinud. Du aga inimeste nägusi olemas, mida meie enne mitte näinud, mis meile aga siiski tuttawad näiwad olema, iseäranis tuleb see siis ette, kui meile niisugune nägu meele järele on.“

Maria waatas sügawaste Marta silma ja siis Marta käes olewa pildi peale, nagu tahaks ta noore neiu ja noore mehe maalitud nägu teineteisega jarnaduse poolest wõrrelda. Ühesugused suured sinised filmad wähemast oliwad mõlemail — Maria oli seda ammugi teadnud. . . .

„Ütle, kes see mees on, „ja mill wiisil Sina temaga elus oled kokku puutunud,“ ütles Marta, ükfi filmi pildi peale waadates. „Kui ma sisse astusin, siis nägin ma Sind selle pildi juures nutwat. Sa armastasid seda meest kord?“

Maria oli pea käe najale tuetanud ja waatas märjal pilgul küinla tule poole. „Ma armastan teda weel praegu,“ ümises ta nagu iseenesele. „Aga ma olen õnnetu, ärarääkimata õnnetu omas armastuses. Kudas põlgab mu süda küll ilma tema kurjuse ja tige-
duse pärast, aga kui rahulik olen ma siiski!“ . . .

„Oh, Maria, kõnele mis on Sulle elus juhtunud,“

hüidis noor neiu paluwalt ja hakkas kasuema kaela ümbert kinni. „Ma aiman nüüd, et Sa selle mehe pärast õnnetu oled, märkan, mispärast ma Sind nii sagedaste nukra näen olewat ja filmapijaraid walawat. Ütle, mis wähe on selle mehe ja Sinu wahel, wähest wõin ma Sind Sinu kurwastuses trööstida. Maria, armas Maria!“

„Wait, laps,“ ütles Maria tasa, „ma ei tohi Sulle midagi kõneleda, kui hea meelega ma seda ka teeksin: mind siub pühalik wanne. Olgu Sulle sellest küll, et ma selle mehe pärast, keda ma armastan, õnnetu olen ja et mind selleks teised inimesed oma kurja tahtmistega on teinud.“

Marta andis pildi pikkamisi Maria kätte tagasi. Hea küll, ma ei taha Sinu nukruse ega selle mehe pildi järele pikemalt küsida. Mõlemaid oled Sa minu eest siamaani warjul hoidnud, jo Sull selleks siis muidugi mõjuwad põhjused on. Minu ja Sinu ümber walitseb salalik tumedus, ma ei tea, mill walguse kiired mulle selgust toowad. Aga olgu sellest, ma olen enese üle küllalt juba järele mõtelnud ja siiski ei ühegi otfusele jõuudnud; ma ei taha siis seega enam ennast nii palju waewata.“ —

„Laps, Sa pidid oma täna õhtusest juhtumisest rääkima,“ ütles Maria teist juttu tehes wähele. „Mis juhtus siis minu wäikesele pidu-kuningannale?“

Noor neiu istus kasuema sülle ja hakkas ellalt tema kaelast kinni. „Ma armastan, Maria,“ sosistas ta talle punastades kõrwa ja surus seepeale oma näu

Maria rinna vastu. Wiimne ei lausunud imestuse pärast tükk aega sõnagi.

„Sa armastad?“ küsis Maria wiimaks pikkamisi, „keda siis?“

„Oh, ta on nii mehine, nii ilus,“ kostis Marta elawa liigutusega, „würst Boris Balachin on ta nimi, ma sain temaga täna õhtu tuttawaks —“

Maria tõstis neiu pea oma rinna najalt üles ja waatas talle tõsisel pilgul filma. „Täna õhtu said temaga tuttawaks ja juba armastad Sa teda? Würst Boris Balachin on ta nimi — oi, oi Marta!“

Neiu lõi filmad maha. „Ta armastab mind ka, ta tunnistab mulle seda!“

„Ara lase ennast ekšitada, laps! Ma olen sarnas-
test pallipidu-armastustest ka kuulnud — nad kawwad
niisama ruttu, kui nad tulewad ja ainult ilmaüita,
eluküpseta südamesse jätawad nad jälgi, mis kaua wõi-
wad walutada. Hea oleks, kui Sina tänase õhtu läbi
kajju ei ole saanud. Ja kui ka kõik heas korras
oleks, mõtle Gustaw Abelströmi peale, Marta.“

Magu teraw okas torikas Marta südant. „Gus-
taw Abelström,“ kordas ta pikkamisi; „tema peale ma
ei mõelnudgi, — fiiski,“ lühas ta ruttu juurde, „ma
ei wõi midagi parata, ma ei tunne tema vastu mi-
dagi ja, oh Maria, würst Boris Balachini armastan
ma kõigest hingest. Ma ei tea, mis minuga sündis,
aga tema esimene pill heitis sädeme mu rinda, mis
ikka suuremale lõkkele ahwardab tõuuswat ja mida
— preester Urbani ahwardusedgi ei suuda lümmatada
— — Aga ma pidin peaaegu unustama, minu kasu-

isa kutsus mind täna veel enese jutule, tall on wist tähtsaid asju mulle teatada, ega ta mind muidu nii wara poleks koju toonud."

Marta wõttis üleriided seljast ära, ja läks siis trepist üles preester Urbani tuppa.

Sellel oli veel mantel seljas. Ta istus käsi-põskile kirjutuse laua ees, ilma Marta poole vaatamata.

"Astu ligemale, Marta," ütles ta wiimaks.

Noor neiu tuli laua juurde. Preester Urban waatas maha. "Kas Sa tead, mispäraft ma Sind siia kutsusin?"

"Ei, minu kaswataja," kostis neiu.

"Ma kahetsen, et ma Sind täna pürgermeistri pidule wiisin," kõneles Urban tumedalt. "Ma nägin, et Sinu meel tühja ilmalusti ja rõemule liig wastuwõtlit on. Sa oled mulle haiget teinud, Marta. Ma tahan Sinu eest paluda."

"Ma ei saa Teie kõnest aru, minu heategija —" ütles Marta wõerastades.

"Sinu filmast helgib veel praegu wõeras kuma — mis juhtus Sinu ja selle noore ohwitseeri wahel, kelle feltfis Sa rõemu tundsid — ära salga, ma panin Teid mõlemaid terawalt tähele — ja mõnigi teine ka. Sa ei teinud preester Urbanile tänasel pidul mitte auu. . . ."

"Oh, mu Jumal," fosistas neiu taja — tundis ta enese süidlaste olewat?

"Sa oled noor, Marta," ütles Urban. Sinu

jalg võib jo kergeste õigelt teelt kõrvale vääratada — fiiski, tunnista mulle kõik üles, ma tahan Sinu süüd kaaluda ja Sulle andeks anda, kui ma võin."

"Mull ei ole Teile palju tunnistada, auuväärt preester, aga Teie teate, et ma õigust rääkides kedagi ei karda," vastas Marta waguji aga julgel toonil. "Olgu siis, teataw noormees, würst Boris Balachin, õppis mind tänasel pidul tundma ja — armastama. . . . Mina tunnen, et ta mulle kallis on."

Preester Urban tõuufis järsku püsti. "Tasa, Marta, ära ütle seda sõna nii waljuste, nii julgeste," rääkis Urban walidaste. "Mis ma aimasin, on paraku süündinud."

Neiu surus käe tufsuwa südame wastu. "Ma ei ole weel aega saanud järelnõtelda, kas ma mingi seaduse wastu patustasin, kui ma oma südame nõuudmise järel tegin —"

"Bait, Marta!" hüidis preester waljumalt. "Ära püia enmast wabandada. Kuule mind! Mina kui Sinu kaswataja ja kasuifa keelan Sulle ära, edespidi teatava noore ohwitseeriga mingisugust tegemist teha wõi temaga milgi wiisil kokku püida puutada. Ära küfi praegu lähemalt nende põhjuste järele, mis mind seda teeldu sunnivad andma. Mis mina teen, teen ma kõik Sinu kasuks: mull on Sinuga iseäralised nõuud. Mine nüüd, Marta, puhkama ja unusta oma tänane unenägu, mina nõuan seda!" — —

Südame eksiteed.

Esimene lumi lasus katustel ja kattis uulitsaid. Majade ümber wingus talvine kare põhjatuul, mustjad-hallid pilved lendasivad kiiruga üle linna ja katasivad kuu kumava palge finni, nii et ta kahwatanud paiste ainult wahete wahel nähtawale tuli.

Loompea kiriku tornikell löi kümme. Kiirel sammul tõttas üks mantli sisse märsitud sirge naisterahwas, nagu paksu looriga kinnikaetud, mööda üfsikut tühja uulitsat edasi. Ta luges tasakeste kella löökisi ja kiirendas oma sammusi iga filmapilguga, wahete wahel pool argliselt pahemale ja paremale poole waadates, nagu käiks ta mõnd keelatud teed ja kardaks, et teda keegi seejuures näeks. Ta wõis umbes kümme minutit käinud olla, kui ta ühte kitsasse põikuulitsasse pööras ja seal warsti ühe maja ette sügawaste hinge tõmmates seisma jäi. Tasakeste koputas ta tugewa kojaukse peale ja siis weel kord.

Ta pidi aga mõni minut ootama, enneku wõtme käänamist kuulda oli ja üks lahti käks. Üks Wene soldat, küinal käes, seisis eeskojas.

„Wiige mind würst Balachini juurde,“ käskis naesterahwas, tasa ja argliselt sisse astudes.

Soldati laia näu üle käis nagu pilkaw naeratamine. „Würst Balachin kodus, würst kodus,“ ütles ta Wenekeeli, „ta juba ammugi ootab.“ Siis pani ta ukse jälle lukku ja sammus naesterahwa eel üle ruumika eeskoja kiviise pöranda ühe ukse poole. Seal

lastis ta naesterahwa sisse astuda, kuna ta ise teise ukse taha kadus.

„Armukene, tuled Sa ometi kord!“

Boris Balachin astus sisseastujale naesterahwale wastu. „Kuis ootasin ma Sind igatsufega, Marta!“

„Oh, Boris, Sa ei wõi arvatagi, kui raske see tulek mulle oli,“ ütles Marta raskeste ohkades ja wõt-
tis loori näu eest ära. Ta wõib minu auu maksta. Oh, miks kutsusid Sa mind siia? Kas Sa ei wõinud mulle kirjutada, nagu ennegi?“

Boris kuulatas iseäralise rõemuga ilusa neiu kurba kaebtust. „Marta, ma tahtsin Sind jälle kord näha. Mõtlesin kaks korda olen ma Sind peale teatawa pidu dhtu näinud, ükskord kogemata firikus ja teine kord uulitsal, ning mõlemail kordadel tegid Sa nii ähwar-
dawa näu, et ma Sinule läheneda ei julgenud, Sinule ütelda ei wõinud, kui wäga, wäga kallid Sa mulle oled, kui wäga ma Sinu järele igatsen, kui suurt õnne üks muhu Sinu roosihuultelt mulle annaks!“

Boris tahtis neiu ümbert kinni hakata, see taga-
nes aga wastu tõrjudes eemale. „Ära puudu, minusse, Boris, Sa tead ma olen kristlikult kaswatatud tütar-
laps ja — meie pole jo laulatatud.“ Seejuures ohkas ta jälle ja waatas oma finiste filmadega pool nukralt nooremehe otja.

„Siis lase, ma wõtan Sull mentli ümbert ära ja astume minu wäikesesse saali, kus ma nii sagedaste üksina Sinu peale mõtlen.“

„Ei, Boris, mull pole mitte palju aega ja mida warem ma koju saan seda julgem ma oma kasuisa-

kahtluse eest olen," kostis Marta kindlaste. „Sa kirjutasid mulle, Sull olewat minuga tähtsast asjust kõneleda, ma palun, räägi!“

Nad seisivad ühes väikeses eestuas, mis igapidi toredaste oli wälja ehitatud ja noore würsti rikkusest tunnistust andis. Boris andis Martale ühe punase sammetiga polsterdatud leentooli, kuna ta ije walge lamina najale neiu ette seisma jäi.

„Marta, ma tahtsin Sulle ütelda, et ma oma isale meie asja pärast kirjutasin ja temalt luba küsisin, Sind oma armsaks abikaasaks koida. Ütle, Marta, ta hakkas neiu käest kinni, „üttele, tahad Sa minu oma olla igaweste. Ma tahaksin seda magust sõna Sinu huultelt kuulda!“

Marta waatas südamekult Boris'e otja. „Küsid Sa weel? Sa tead jo, et ma Sinu olen!“ Siiski lihas ta kurwalt juurde, „mind piinab iseäraline tume tundmus, nagu oleks mulle suur õnnetus tulekil. Kas meie teineteisega ialgi wõime — tohime õnnelikuks saada — mind piinawad raskeid aimdused ja kahtlused. Weel on mull minu südame saladusega nii palju tegemist olnud, et ma suuremat aega pole saanud, meie oleku üle järele mõtelda ega iseenesega selgele otjusele jõuuda; aga kui ma seepeale mõtlen, kui suur wahel minu ja Sinu wahel, meie seisuste wahel, kui ma oma kasuisa walju keelu peale mõtlen, mis mind käskis Sind igaweste ära unustada, siis saab mu süda nii raskeks — ma pian nutma ja ahastama.“

„Marta, minu armufene,“ ütles Boris trööstides, „looda ja tueta minu najale. Ma ei tea küll weel,

kas isa mulle oma luba ja õnnistust annab, aga kindla tahtmisega peafeme kõigist takistustest üle. Preestri Urbaniga saab meil wististe kõige raskem lugu olema. Siiski, ka jelles tükis paneme oma lootuse tulewiku peale. On mull minu isa luba Pariisist käes, siis astun ma Sinu kasuisa ette ja palun Sinu kätt. Ei anna ta seda mulle mitte, noh siis —“

„Siis, Boris, mis siis?“ küsis Marta põnewalt.

Boris hoidis tema kätt ikka weel pihus ja waatas uurides tema filma.

„On Sull julgust ja minu wastu armastust küllalt, minu Marta? küsis ta wiimaks.

„Wõid Sa kahtleda?“ fosistas neiu.

„Hea küll, — siis — siis — põgeneme siit, kui muud nõuud ei aita, põgeneme laiasse ilmasse, kusgil saab ikka paigakene olema, kus meie elama wõime jääda ja õnnelikud olla.“

Marta kehast käis selle mõtte juures äkiline wärin läbi. „Oh, Boris, kas Sa ei nõua liig palju minult? Salaja nagu kurjategija piaksin ma oma kodust põgenema? Mis saaks ilm ütleva, ja kas Sa ei tea, et ilma omaksete õnnistufeta meie õnn mitte ei saa õitsema — minu kasuisa wanne saab minu pead suruma — meie läheme hukka, Boris!“ . . .

„Sa ei armasta mind, Marta, muidu teaksid Sa, et truu armastusel oma enese õnnistus on, mis üh-tegi wannet ei karda, rääkis Boris meelitawa healega. „Ma wõtan ennast Wene wäeteenistufest lahti ja siis reisirime kaugele, kaugele Itaalia õitsuwale pinnale, kus meie kuhugile waguaste ja õnnelikult elama jääme.“

Tahad Sa, minu Marta, tuled Sa kaasa, Sinu vastus minu küsimuse peale olgu meie ühenduse kindlam sside."

Marta näu pealt võis raskest fiksemit võitlust lugeda. Ta armastas jo Boris't esimese armastuse püha leegiga, ilma mingi muu peale, kõige vähem iseene peale mõtlemata, aga tema kombeline, kristlik meel pani põgenemise mõtlemisele siiski vastu. Ta mõtles Maria kurvastuse peale, kui ta Boris'e plaani järele teeks, mõtles ka oma elusaatuse saladuste peale millede selgumine ainult siin võis võimalik olla, nagu Maria sõnad vähe loota lubasivad, ja veel mõtles ta raske patu peale, mida talle sell viisil Jumala ja oma kasuisa vastu süüis tuleks. Wiimse wiha kartis ta seejuures kõige vähemine.

"Sa oled kahewahel?" ütles noor würist pifa wahaja järele. „Ma olen ennaft petnud, kui ma Sinu ilmingimata armastuse najale tuetasin. Marta, Sa kurvastad mind sügawaste. Sinu süda ei ole mitte täitja minu — ja mina olin nii julge, nii täis kindlat lootust. Kui ma Sind esimest korda pidusaalis nägin, siis ütlesin ma iseenele, see neiu on minu, ehk — mitte keegi muu. Kui ma siis nii õnnelik olin, Sinu rinnast roosi kui wastuarmastuse tunnisust saada, siis tundsin ma taewa rõemu ja pidasin ennaft kõige õnnelikumaks inimeseks maa peal. . . Kes oleks wõinud armata, et ilus Marta filmapiikise tuju õhina järele tegi, sest ma näen — seda armastust, mis minul tema vastu südames põles, ei olnud tall siis, ei ka nüüd, minu vastu mitte. . .“

Boris pööris nagu liigutatult kõrwale; ta oli kural toonil kõnelenud, mis Marta armastawast südamest terawaste läbi leikas.

„Boris,“ ütles ta tasa. „Sa nõuad liig palju minult — oota weel — ma loodan, et tulewik mõnda minu elusaladust seletab ja mind mõnest pidawast pealast peastab, siis tahan ma walmis olla, Sulle „jah“ ütleva.“ — —

„Sa tahaksid minuga põgeneda, kui meie õnnele takistusi teha?“ hüüdis Boris elawalt. „Oh, ma tänan, tänan Sind tuhat korda.“

Ta hakkas tormiliselt Marta ümbert kinni ja surus esimese musu tema punaste huulte peale. Marta püüdis keelda, aga — ta ei wõinud, ei jõudnud. Sügawaste punastates ja häbenedes kattis ta oma näu mõlema käega kinni. Wiimaks tõusis ta püsti.

„Ma pian minema, ela hästi ja kirjuta mulle warsti,“ ütles ta tasa. „Weel kord tuletan ma Sulle meelde, et Sa mitte oma kirju, nagu esimesel korral, minule koju ei saada. Minu kasu-isa paneb ehk laiseb iga kahtlast juhtumist põnewa terawusega tähele panna ja õnn oli, et Sinu esimene kiri nägemata minu kätte juhtus. Wii oma kirjad ikka teatawasse peidupaika, kust ma neid leian. Ela hästi, Boris!“

Marta tõmmas mantli oma õlgade ümber koomale ja loori näu ette. Boris saatis teda üksteist wälja.

„Dõ on pime ja külm, Sulle wõib mingi õnnetus juhtuda,“ ütles noer würst, „ma tuleksin Sind koju saatma.“ Aga Marta lükkas tema pakkumise tagasi — temal olewat ükshina julgem koju minna. . .

Inimese hingeelu on mitmesugune, mitmekülgeline ja sagedaste arusaamata nagu mõistatus. Tundmused, mis inimese südamest välja kasvavad, on nagu lillekesed, mis ühesuguse maa seest küll üles tõrkavad, siiski aga nii mitmet tõugu, nii mitmet karva on. Ohaka kõrval kasvab sagedaste kõige kenam roosikene, umbrohu seas mõnigi ilus lill.

Würst ei armastanud mitte eelmest korda. Ta oli omas liikumas elus mitmegi naesterahwaga sügawamat tutwust teinud, oli mitmelegi neid õrnu meelituse sõnu kõrwa jostistanud nagu Martalegi, oli mitmegi südames sedasama leeki põlema õhutanud, nagu Martagi südames, — aga ta oli seda warsti unustanud, oli lillekese murdnud ja armuta närtsima jätnud — ta ei tunnud seejuures vähematki südame piina ja sirutas käe warsti uue roosikese järele välja. Kas Marta ka üks tema heitliku südame ohwer oli, kes võis seda ütelda? Praegu võis ta ennast wahest küll seega õigeks tunnistada, et ta Martat arwas tõeste ja kõigest hingest armastawat, et tall kindel nõuu oli teda altari ette wiia. Ta ei olnud ka ebatõtt rääkinud, kui ta ütles oma wanematele selle asja pärast kirjutanud olevat. . . .

Ta armastus, kui mitme wiisiline ei ole see? On armastust, mis nagu wäike sädemekene rohu sisse langeb, pikkamisi ja kaua õhku ja wiimaks, wiimaks laiale laguneb, sagedaste alles siis kui mingisugune tuuleõhk teda lõkkele õetsub. On aga ka armastust, mis järsku, nagu wälgu sütitusel, ühe ainsama pilgu läbi laginal põlema lööb — ja niisugune oli Marta armastuse

algus olnud. Ta oli Boris't tema ilusas waimurikkas mehises olemises näinud, oli ta osawat, nõiaastamat kõnet kuulnud ja siis kohe iseäralise kartuse ja hirmuga armastuse leeki oma südamesse tunnud tekkimat. Ta ei olnud talle wastu panna wõinud, kui ta tema rinnast roosti lootuse märgiks palus, wärisewal käel oli ta tema palwet täitnud. Ja kui wähe oli preester Urbani keeld neiuusse mõjunud. Boris oli talle warsti peale pidu kirjutanud ja temalt tungiwal sõnal päris otsust palunud — ning Marta oli arglisel käel oma armastuse tunnistuse paberi peale pannud. . . . Waene Abelström, oli Marta ka kord Sinu peale mõelnud, kes Sa sellesama õrna tunnistuse ja nõuude tema jalgade ette olid heitnud, nagu würst Boris'gi — küll wäheha julgusega ja ilma mistisuguse meelitamise kunstita. . . .

Marta oli oma armastust würst Balachini wastu selgel sõnal tunnistanud, ta ei olnud seda ka preester Urbanigi wastu kartnud salata. Waene laps, ta ei tundnud jo weel küllalt würst Boris'e südant, ei teadnud, kui palju ta seeläbi hea Mariale muret ja kurwastust oli teinud, kes sellest asjast midagi head ei aimanud, — Marta ei teadnud, misfugused mustad pilwed tema pea peale preester Urbani poolt tema armastuse pärast ähwardasiwad koguda. Maria oli teda hoiatanud, kasuisa teda ähwardanud — kõik oli aga armastawa neiu kohta asjata; ta ei wõinud würst Balachini unustada, kes temale oma ilu ja kenaduse ning kumbede poolest kõigiti nagu kõige täielisem mehisuse eeskju näitas olewat. — Ja kui Marta enese seisust Boris'e omaga wõrdles, kui ta eneste ühen-

duse takistustest Boris'e vastu rääkinud, siis tegi ta seda Maria hoiatuste järele, ilma et ta ise nende takistuste peale oleks palju mõtelda suutnud. . . .

* * *

Päikene paistis juba Marta magamise tuppa, kui ta teisel hommikul üles ärkas. Tasane koputamine ukse peale oli teda äratanud. Maria heal hüüdis teda väljast. Meiu tõuuis ruttu üles, tõmmas kerged hommiku riided selga ja avas ukse. Maria astus sisse.

„Sa on fiin!“

„Kes?“ küsis Marta.

„Gustaw Abelström. Ta on täna öösel laemaga Stockholmist siia jõudnud, kuna ta enne isa filmad kinni wautanud ja teda maha matnud. Ta on väga kurb. Praegu soowib ta Sinuga rääkida ja palub wabandada, et ta nii wara hommikul Sinu rahu tulnud rikkuma. Süda ei olla talle aga mahti annud, kauemine oodata.“

Marta oli nagu pool kohmetu seda sõnumit kuuldes. Ta ei wastanud midagi.

„Sa tead, mis ta Sinult saab küsima — mis wastad Sa temale.“

Marta waatas selgel pilgul Maria otsa. „Ma räägin talle õigust; ma ei wõi jo teisiti.“

„See tähendab, et Sa tema kätt mitte vastu ei wõta? Oh, Marta, on see siis wõimalik, et Sa selle

noore Bene würesti fisse nii kindlaste usud ja tema kõrwalt enese eluõnne armad leidwat."

"Ma armastan Boris't ja see põhjus on minu arust nii mõjuw küll, et ma Gustaw Abelströmi kätt mitte wastu ei wõi wõtta. Seda sõnumit, mis temale wahest küll mõru on kuulda, mille juurde ma aga tõeste midagi ei wõi parata, wõid ka Sina temale wiia, siis ei pruugi mull ise tema juurde tulla."

Maria pööris ukse poole. "Sa wõid ise tulla. Mull on temaga nii palju kaastundmust küll, et ma seda kurwastawat teadet temale ei tihka wiia. Mina omalt poolt tegin juba niipalju, et ma temale neid takistusi tähendasin, mida preester Urban teeks, kui keegi Luteruse usuline tema kasutütart abikaasaks sooviks. Kõik muu asi jäägu sinu enese hooleks. Mõttele weel järele, Marta, ja kui Sull iganes wõimalik, siis ära kustuta Gustawi wiimast lootust."

Maria astus uksest wälja. . . .

Gustaw Abelström wiibis selles tuas, kus ta mõne nädala eest haige olnud. Ta seisis akna all ja waatas wagusi wälja, kus lume-kibe kibeme peale maha walge waibaga kaetud uulitsa peale langes. Abelström kandis korralisi liht riideid, kroonu mundri oli ta ametiga ühes maha pannud. Ta kahwatu nägu näitas, et ta wiimsel ajal palju oli kannatanud ja mitmesugu waewa näinud. Kes tema peale waatas, pidi temaga tahtmata nagu kaastundmust tundma. . . .

"Marta tuleb kõhe," ütles Maria ukse wahelt ja läks siis ise jälle ruttu ära.

Abelströmi südames patitsefiwad mitmesugused tund-

mused, üks põnewam kui teine. Maria olef ja sõnad ei olnud tema lootust mitte finnitunud, nad olivad tagasihoidlikud ja segased olnud. Lähem filmapilt pidi Gustawi eluõnne üle otsust tegema, Marta enese suust pidi ta seda nüüd kuulma. Kuis oli ta seda filmapiltu igatsenud. Isegi wiimse aja kurb juhtumine, isegi surm ei olnud tema meele kohta nii sügavaste mõjunud, et ta Martat filmapilgukski oleks ära unustanud. Waewalt oli isa matmise pidu ärapeatud, waewalt oli ta kodumaal oma asjad ära diendanud, oma päranduse, mis nii suur oli, et ta mureta elada wõis, wastu wõtnud, kui ta juba kodumaale jälle selga pööris, kus tall peale mõne kaugema sugulase muud omakseid ei olnud, ja Tallinnasse tagasi purjutas.

Uks läks tasakeste lahti, Marta astus sisse. Ta kandis kerget, lihtsat hommikuleiti, mustjad juuksed langesiwad paksudes lohkides õlgade peale, sinine paelafene hoidis neid pea ümber koomal. Natukene norgus peaga astus ta üle tua Gustawi poole, kes tema ilu tasase imestusega waatas.

„Tere tulemast, Gustaw Abelström“, ütles Marta lahkest, kätt nooremehe poole sirutades. „Ma rõemustan, et Teid jälle Tallinnas näen.“

Gustaw wõttis neiu weikese käe wastu; see oli külm ja wagune.

„Teie soowisite minuga rääkida,“ algas neiu uueste, kuna Gustaw ifka wait oli.

„Ja, neitsi Marta,“ kostis noormees wiimaks, „see oli minu soow. Mis asjast ma Teile rääkida tahtsin,

see on Teil teada, kui Teie seda kirja lugesite, mida ma siit ära reisisides Teile jätfin."

Kui Marta midagi ei vastanud, kõneles Gustav edasi:

"Selle kirja peale tulin ma nüüd Teie käest süüfönal wastust paluma, mida Teie mulle ka wististe ei saa keelama. Ma armastan Teid Marta," lijas ta tulifemalt, aga ilma oma mehist rahu kautamata, juurde, „ja tunnen, et ma ilma Teieta õnnelikuks ei wõi saada. Ma wöin Teile mureta tulewikku pakkuda ja tõuutan Teile lõpmata armastust, kõikumata truudust."

Gustaw oli lihtsalt ja südamelikult rääkinud, mitte kõlawaid ega kunstlikuid sõnu ei tarwitanud ta, ei langenud ka neiu ette põlwili, siiski — tema toonist, igä tema sõnast paistis armastus ja sügaw tundmus välja.

Marta waatas kaastundlikul pilgul tema peale; ta oli Gustawi sõnade wagusat aga siiski südamesse tungiwat wöimu küllalt tunnud, ta ei wöinud seda aga enesesse mõjuda lasta, tema süda oli jo teiste südmete läbi siutud."

"Ma tunnen ennast Teie kosimise läbi kõrgeste auustatud olewat," ütles neiu wiimaks, kergeste punastades. „Siiski, ma k. hetjen wäga, et ma nii wiisaka ja tubli mehele pian ütlesin, et ma Teie soowi mitte ei suuda täita. Minu süda ei ole enam waba — ma olen ta juba ära kinkinud."

Gustaw tuetas ennast akna najale; ta oli kahwatanud. „Soo!" ütles ta wiimaks tumedalt.

Kiire kaastundlik pill käis Marta filmast tema peale.

„See südame kinkimine piab siis pärast minu ära-reisimist sündinud olema,“ ütles Gustaw wiimaks pool mõrudalt. „Sest Teie kasuema — — —“

Balus piste käis Marta südamest läbi. Ja, see oli pärast Gustawi ära-reisimist sündinud, paari tunni wältusel, kuna Maria enne Gustawile oli tõendada wõinud, et Marta käsi ja süda alles waba olewat.

Gustaw oli wait, ka Marta ei julgenud sõna lausuda. Esimene oli oma näu akna poole pööranud. Puruks oli ühe ainsa löögiga tema tulewiku õnnelofs löödud, mida ta enesele mõttes üles ehitanud. Wärwita ja kurwaks nagu talwine loodus õues, oli tema tulewik muutunud, mida ta enesele nii õierikkaks oli waimufilma ette maalinud.

Wiimaks pööris ta jälle Marta poole. „Kui lugu nõnda on, siis elage hästi. Ma soowin Teile palawast, tulifest armastawast südamest õnne; — ialgi ei saa ma Teid unustama, — minu armastus Teie vastu kestab surmani.“

Ta pigistas Marta kätt ja sammus ukse poole. . . .

„Gustaw!“ käis hüid taja paluwalt Marta huultelt.

Abelström waatas pikkamisi ümber, kuna Marta talle paar sammu ligemale astus.

„Arge lahkuge minust enne kui Teie mulle andeks ei ole annud. Südame teed on imelikud. Wahest leiata Teie ühe teise neitsi, kes enam Teie wääriline on, kui mina, kes Teie armastust paluwalt ja kõigest südamest wastata suudab. —“

Gustaw tõrjus käega.

„Kas annate mulle andeks, ärge lahkuge minust paha meelega,“ palus Marta.

„Teie ei ole minule midagi paha teinud, ei ole Teile siis ka minu andeksandmist vaja. Veel kord, — elage õnnelikult!“

Gustaw läks uksest välja. Gestojas pühkis ta filmast ühe pisara, siis astus ta uulitsale. Lume ebe-
med sadasiwad talle wastu nägu ja jahutasiwad tema õhetawat palget. . . . .

Ja Marta? — Ka tema finisest filmast langes hele pisar. . . . .

W ü r s t M e n s h i k o w.

Külm oli järsku karedaks läinud, oli maapinna pakku walge katte alla heitnud ja ka merele kõwa kaane peale pannud. Nõnda oli wiimastest sündmustest juba mõni hea nädal mööda läinud ja kaff Tallinnast ikka vähemaks ja vähemaks jäänud, kuna ta maal veel edasi wältas. Üheksama jau Tallinna linna kodanikkudest olli ta üleüldse ära tapnud, nagu ajalugu jutustab. Teiste hulgas oli ka palju mõisnikka ja muid suur-
sugu inimesi linnas ja maal temale saagiks langenud.

Küll oli häda ja wiletsus Tallinnast palju wähe-
nenud, küll oli ka neitsi Marta olemine wiimaste sünd-
muste läbi muutunud, siiski nähti teda weelgi seal
teal linnas hädalisi aitamas käiwat, weel otfis ta neid
üles, kelell tarwilist abi ega tuge ei olnud, kes hai-

guse ehk nälja käes ilma trööstita ja talitajata oliwad, ning tegi nende heaks mis ta wõis.

Juba oli aasta 1710 lõppemas ja uus algamas, Wene maale oli uus sõda kaela tulemas, Karl XII. oli Türgimaal peidus elades Türgi sultani Wene Peetri wastu uue sõjale ülesässitada jõunud. Wägem Türgi maa waatas juba muidugi Wene riigi ja tema Tsaari tugewaks saamist kadefusega pealt ja kui Karl XII. ta tagant kihutas, siis wõttis sultan Achmed III. Peeter I. wastu mõega kätte. 22. Nowembril 1710 pandi Konstantinoopolis Wene riigi saadik krahw Tolstoi „Seitsmetorni“ wangikotta wangi ning 29. Nowembril kuulutati kõikidest Konstantinoopoli linnna mõisheede (templite) tornidest Wene maale sõda. Tsaar Peeter saatis oma sõjawäed kiireste Türgi piiride poole ja reisis ise oma abikaasa Katharina ja saatkonnaga Moskwa kaudu warsti sinna järele.

Magu ülemal pool kord öeldud, sai Peeter I. kuulus sõber, würst Menschikow, Rootslaste käest wõidetud maade kindralkuberneeriks. Warsti peale selle, kui Tsaar Peeter Peeterburist ära reisis, käis uue aasta hakatusel Tallinnas jutt suust suhu, würst Menschikow tulewat mitmesuguste ameti tallituste pärast siia.

Mihästi Gestimaa rüütlikogu ja kodanikud, kes mõlemad Wene walitfufe poolt lahendamata põlwe ootafiwad ja pärast ka saiwad, püüdsiwad seepärast nimeetatud walitfufesele ja ta ülematele igapidi meelt mööda olla ja tema wastu lahkuft, truudust ja alandust awal dada. Seepärast wõtsiwad siis Tallinna esimehed nõuuks, kõrget kindral-kuberneeri ja kindral-marfchalli,

würst Menschikowi, Tallinnas suure auustamisega vastu wõtta.

Rõnda oligi, kui Menschikow tuli. Biru wärawa taga, kust kõrge würst pidi sisse sõitma, mängiswad muusiku koorid, majade peal lehwiswad lipud ning Biru uulits oli inimesi täis kui murdu. Rüütlikogu ja gildede esimehed, Wene sõjawäe ülemad, linna komandant ja muud kõrgemad mehed oliwad siia kokku tulnud ning mõlemal pool uulitsa ääres seiswad peale kohalise sõjawäe pikad riad auuwahtisi.

Talwine ilm oli külm ja selge. Päike paistis lumega kaetud katuste ja puude peale, mis talle hõbeselgelt vastu särasiwad, ning auuwahtide palja mõetade peale, mis ilusaste hiilgasiwad.

„Ta tuleb, ta tuleb,“ käis korraga kahin läbi rahwahulga, kui eemalt aisa kellade helinat kuulda oli. Läbi awatud wärawa nähti üht saani, kolm hobust ees, ruttu ligemale sõitwat. Ilka ligemale jõudis würst Menschikowi troika*), — nüüd sõitis ta Biru wärawast sisse.

Wali „hurraa“ lajas tuhandate suust, kuna kõrge würst kutsarit käs kis piatada. Rõik seiswad palja peadega. Würst Aleksander Danilowitsch Menschikow oli keskmise ialine mees, toreda ja natukene walju näuga. Ta istus suure kasuka sees saani peal. Linna komandant Sotow ja mõlemad pürgermeistrid astusiwad auupaiklikult ligemale ja ütlesiwad lühikeses kõnes kindral-kuberneerile „tere tulemast“, mispeale jälle

*) Kolme hobusega sõit.

wali hurraa hüidmine kajas ja muusika mängima hakkas. Seepeale sõitis würost Menschikow mööda Biru uulitsat edasi Toompeale, kus ta ühes eramajas korterit wõttis. Bastuwõtjate rong liikus temale sinna pikkamisi järele.

Siin taheti teda Wene pruugi järele „soola ja leiba“ andmisega auustada. Seda toimetasiwad linna nimel mõlemad pürgermeistrid, linna sõjawäe nimel komandant ooberst Sotow ning Tallinna naesterahwade nimel üks saatekond noori neiusid, nende seas ka preester Urbani kaswandik Marta, kes würostile auuõingituse kuld kausi sees kätte andis.

Würost Menschikow waatas elawal pilgul Marta otša. Neiu iludus pani teda imestama.

„Mis Teie nimi on, auuwäärt neitsi,“ küsis ta wiimaks.

Marta nimetas oma nime. Veel kaua waatas würost mõttes Marta otša, siis ütles ta saatekonnale:

„Ma olen liigutatud Teie lahkuse üle, minu neitsid ja tänan Teid väga. Ütelge ka neile, kes Teid läkitasiwad, et ma neile palju tänu wõlgu olen.“

Neitsid kummardasiwad ja hakkasiwad saalist wälja minema. Martat kutsus würost tasakeste enese ligemale.

„Olge nii lahke, neitsi, ja tulge homme kui Teil wõimalik on, minu juurde! Mull on Teiega midagi rääkida,“ ütles ta neiuale.

„Mis wõib tall minuga rääkida olla,“ mõtles Marta; — siiski lubas ta würosti käsku täita. Ta kummardas ja läks teiste järele uksest wälja. —

Beel selljamal päewal laskis kindral-kuberner Menschikow enesele Toompeal rüütlikonna-majas Tsaari

nimel rüütlike poolt truudust wanduda. Siis andis ta landraatide auuks toreida pidu söömaaja ning õhtul põlesiwad würsti auuks linnas ilutuled ja tehti toredat tulewärki.

Teisel päewal oli würst Menschikowi juhatusel oberlandrihtis suur koosolek, millest kõik Eesti maa ja Tallinna esimehed ja ülemad ametnikud osa wõt-
sivad. Siin kinnitas kindral-kuberner Eesti maale ja Tallinnale tsaari nimel kõik endised õigused tagasi.

Würst Menschikow oli pärast seda koosolekut, mis hommikust kuni pärast lõuneni oli wältanud, omas korteris paar tundi puhkanud, kui teender temale teatas, et üks naesterahwas würstiga kokku soowiwat saada.

Menschikowile tuli meelde, et ta eila Martat oma juurde oli kutsunud. Ta kästis teda sisse lasta.

Marta lähines ja jäi aupaaklikul kaugusel würsti ette seisma. Menschikow oli sohwa pealt, kus ta sigarit suitsetades istunud, üles tõusnud ja neitsile mõni samm wastu läinud. Tema teraw film wiibis jällegi imeteledes Marta peene, waimuka näu peal.

„Muustatud neitsi,“ algas ta oma madala, weidi lähijewa healega. „Ma nägin Teid eila elus esimest korda“ — würst Menschikow armastas pikkamisi kõnelda ja lausete wahel lühikesi waheaegasi pidada, mis läbi iga lause nagu rõhkem rõhku sai, — „ma ei pannud mitte ainult Teie aruldast iludust imeks, waid mulle paistis Teie filmast ka midagi muud wastu, mis kallim ja parem on kui iludus.“

Siin piatas würst jälle natukene ja kõneles siis edasi:

„Mina arvan enesel selle ande olemat, inimese näušt kauniste tema loomu ära tunda. . . Selle ande abil nägin ma siis eile esimese pilguga, mida ma Teie peale heitsin, et Teil iseäraline waimuförgus ja terawus ošaks piab olema. Teie kannate tarkuse ja waimse loomu märkisi oma otsaesise peal, mida looduse käsi sinna nagu pitseriks surunud, kuna ta palju inimesi sellest dnnest ilma jätab. . . Ja tõeste, ma ei olnud ennast oma inimese-tundmise andega sugugi petnud. Ma küsijin pool kogemata siinse pürgermeistri Reimers'i ja teiste käest Teie üle teadust. Mis nad mulle Teiest kõnelesiwad, oli nii suur ja kõlaw kiitus, et ma Teie wastu oma sügawat auutundmust pian tunnistama. Teie olete siin linnas hirmsa katku ja nälja ajal nii palju inimese armastust, nii palju eneseohwerdawat meelt ja waimuförgust awaldanud, et Teie kutsutud olete, ilmas suuremat tähtsust omale pärima kui Teil praegu on“ . . . .

Marta seisis punctawal palgel würsti ees. Ta ei julgenud oma filmagi tõsta. Ta tundis häbi nü-suguse liia kiidukõne pärast.

„Mitte alla suure hulga kestele ei pia Teie loomuga inimene kadunuks jääma,“ sõnaldas würst lühikesse waheaja järele, „waid üles tõuusma, suurema tegemuse ringi siise, kust ta teistele waimustawalt filma paistab. Maailma elu laenetest ronigu kaljule, kellel selleks ošawust ja jõuudu on, ja jäägu maha kes jõuetu ja kõhmetu. Muustatud neitsi, mina olen

selle põhjusemõtte järele teinud ja ma olen eesmärgile jõudnud. Kui madalast suost alama ohvitseeri poeg elasin ma kord Moskvas ja kes olen ma nüüd? Kes oleks mõinud mulle hälli ääres laulda, et ma kord Vene Tsaari wägewat riiki aitaksin walitseda? ... Ma tahaksin oma saatuse wastu tänulik olla ja sellepärast püüan ma igapäewase elu alla surutud waimusi kõrgemale aidata. . . Teie, neitsi, annaksin ma nõuu, meie kõrge Keiserinna Katharina kojanaesterahwade sekka astuda. Mina tõuutan selle eest hoolt kanda, et Teie Teie madalast seisusest hoolimata sinna wastu wõetaks. Sell wiisil astuksite Teie kõrge ilmaga ühendusesse, wõiksite oma waimuandeid igal wiisil maksuaks teha ja tähtsusele jõuda. Kas Teie wõtate minu pakkumist wastu, neitsi?"

Marta pani käe otsaesise peale, püüdis nagu mõtelda ja arusaada, kui oleks talle würsti sõnad mõistmataks jäänud.

"Teie pakkumine, kõrge würst, on nii hiilgaw, et ta minu filmi peletab," ütles ta wiimaks tasase healega. "Mõtelge, würst, kes mina olen ja kui kõrgele Teie mind tahate tõsta. Aga fiiski, kui mull ka julgust küllalt oleks, oma madalat seisust unustada, kas saan ma ennast nii kõrgel seisupaigal õnneliku tundma, kas saan ma igapidi oma kõrge paiga kohane olema, kes ma rahwa liht laps olen. Ei, kõrgeauline würst, ma tunnen oma puudusi ja nõrkusi, ma ei tohi enese peale enam lootust panna, kui ma täide wõin saata."

"Teie saate oma nõrkuste üle wõitu saama," ütles

würst lahkeste. „Ma tahan Teile truu nõuuandja ja abimees olla.“

„Kõrge würst, Teile auustate mind liig wäga ja ma kahetsen, et ma Teile suurt pakkumist wastu ei suuda wõtta,“ kostis neiu alandlikult. „Kui ma kõigist takistustest mööda loodaksin jõuudwat, siiski pian ma Teile tunnistama, et mind iseäralised sidemed kõwaste minu praeguse kodu külge köidawad.“

„Iseäralised sidemed? Missugused siis?“ küsis würst weidi wõerastades.

Marta waatas oma ette maha, ta ei wastanud . . .

„Teie ei taha seda ütelda?“ Würst käis paar korda üle tua ja jäi siis jälle Marta ette seisma. „Hea küll, ma ei taha seejärel ka pikemalt pärida. Siiski soowiksin ma, et Teile minu nõuu üle pikemalt järele mõtleksite; wabest wõite Teile ka oma „iseäralisi sidemeid“ ilma kahjuta katkestada. Minge koju, neitsi, ja pidage meeles, et ma Teile sõber olen. Kui Teile minu pakkumist olete proowinud ja selle mõttega enam harjute, meie riigiema ligikonnas tähtsat ammetit pidada, siis saate ka leidma, et ma Teile ainult head olen soowinud. Teile wõite mulle oma otsust Peeterburisse kirjalikult teada anda, ehk Tallinnas suusõnal, kui ma kord jälle siia tulen, mis wististe peatselt saab sündima. Teile alamat seisust ärge arwate mingisuguseks takistuseks seejuures: Waim ja mõistus käib üle seisuse ja sündimise.“

Marta andis würsti käele jumalaga jätmiseks suud. „Auuline würst, ma tänan Teid Teile armu ja lah-

kuse eest, aga ma ei wõi Teile enam midagi ütelda, kui juba ütelnud olen."

Marta astus Menschikowi tuast wälja. Würst waatas talle järele; kui neiu ukse taha kadus, läks ta akna alla ja ütles iseeneses:

"Kahju, kahju, et ta minu pakkumist kohe vastu ei wõtnud. Ma oleksin Majesteetidele temaga tõeste head meelt teinud." —

Paari päewa pärast reisis würst Menschikow Tallinnast ära. Ta läks Pärnu kaudu Riiga ja sealt Tartu kaudu Beeterburisje tagasi.

Gotused ja lootused.

Pühapäew oli kääs. Kirikute kellad helisesiwad ja kutsusiwad rahwast palwele, kes ka igalt poolt pühakodade poole tõttasiwad.

Teiste seas kõndis ka meie tuttav Gustaw Abelström. Ta tahtis praegu Olewesti kiriku uksest sisse astuda, kui ta korraga selja tagant oma õla külge tundis puudutawat.

Ta waatas ümber — preester Urbani pereemand Maria seisib tema ees.

"Tulge natukene eemale minuga, Gustaw Abelström, mull on Teiega paar sõna rääkida."

Gustaw astus kiriku trepi pealt tagasi ja kõndis Mariaga eemale. Mis teatust tõi naesterahwas temale?

"Sumal tänatud," algas Maria wiimaks, "et ma

Teiega weel kokku sain; ma arvasin Teid juba Tallinnale selga pöörnud olevat. Ilma jumalaga jätmata lahkusite Teie meilt ära."

"Andke andeks, emand Maria," vastas Gustaw. "Mull ei tulnud minu äkilisel ahastuse pilgul enam midagi meelde. Ma tormasin edasi, teadmata kuhu, ja ma oleksin Tallinnast juba ammugi läinud olnud, kui neil päevil minu kodumaale fiit mõni laew oleks wõinud sõita."

"Marta on Teid küll väga õnnetumaks teinud," ütles Maria kaastundlikult. "Ma ei oleks seda mitte wõinud arvata Teie kohta."

Gustaw waatas nukralt maha, ega wästanud midagi.

"Siiski arwan ma Teid natukene trööstida wõivat" kõneles Maria edasi.

"Trööstida?" küsis Abelström kurwalt. "Ma ei usu, et Teie seda wõite."

Seepeale rääkis Maria: "Oh on see mull fiiski wõimalik. Ma olen Teie järele linnas ammugi kuulanud ja Teid otsinud, aga asjata, keegi ei teadnud Teist ning juba kartsin ma, et Teiega enam kokku ei saagi, kui ma praegu fiiski kogemata Teid juhtusin eemalt nägema. Ma kannan niihästi Teie kui ka Marta õnne südame peal ja see sunnib mind nüüd rääkima. Marta lükkas Teie käe tagasi, et ta teist ütles armastawat. Teie ei tea wististe, kes see teine on?"

"Ei," kostis Gustaw tumedalt.

25 Junis
1885

— 193 —

J. Muickmann
Taniaja

„See on üks fuurtjugu noor Wene wäeülem, nagu Marta mulle ise tunnistas, kes temaga pürgermeister Reimers'i pallipidul tuttawaks saanud ja Martale suud-filmad ilusaid sõnu täis puistanud, mida see nüüd usub ja ennast noort meest kindlaste armab armastawat. Noore ohwitseeri nimi on würst Boris Balachin, ta on meie linna komandandi adjutant. Teie mõite armata, Gustaw Abelström, et sellest asjast midagi ei wõi wälja tulla. Üks würst, ja üks Wene würst, kes weel pealegi wäga rikas olewat, — tema piaks meie Martat kosima! Ta tahab, ma arwan, Martat aga petta, temaga aega wiita, muud midagi, ja waene Marta usub seda. Küll olen ma juba kõiksugu abinõuud ära katsunud, neitsile tema fuurtjugu armukesest teisi mõtteid pähä panna, aga Teie tunnete jo tema isetahtliht loomust, ta ei wõta minu sõnu kuulda. Siiski wõin ma Teile tõendada ja seega lootust anda, et see wist kaua ei kesta, kui Marta hakkab aru saama ja oma effitust kahetsema. Kes teab, ehk on Teil siis rohkem õnne temale läheneda. Seepärast teeksite targaste, kui Teie weel kauemaks jääksite Tallinnasse elama ja ära ootaksite, mis tulewik toob. Wõib ka olla, et selle würsti süda Marta wastu nüüd küll ka soe on, wõib olla, et ta armab ennast teda armastawat, aga — ma ei jõua uskuda, et see kindel ja tõsine armastus on ja et see jääb. Siilgawat ilma ei wõi ialgi hõlpsaste uskuda ja siin on kahtlust üsäärانىs palju. Rahju, kahju, et see würst oma kõige kaunima mehise ilu juures ka nii wäga mehise, õiglase ja otsekohese polekuga näikse olewat, muidu ei oleks

4 ja 5 ainek

15 ka

Marta ialgi tema sõna usaldanud ega ennast temast meelitada lastnud.“

„Lootus, mida Teie mulle annate, on nõrk, aga ma tänan Teid sellegi Teie osavõtmise eest,“ ütles Gustav Abelström. „Ma ei tahaks mitte kergeste uskuda, et nii mõistlik naisterahvas kui Marta, ennast pealiskaudse laikuse või mõtlemata filmapilklike tuju läbi eskitada laseb, — fiiski, noored südamed juhtuvad jo sagedaste eksiteedele. Ja kuigi Marta ennast wiimaks petetud näeb olewat, kes võib tõendada, et ta minu kätt seepeale vastu võtab, et ta oma südame minule kingib? Kas ei ole võimalik, et ta siis mõne teisega altari ette astub, ehk — ei kellegiga?“

„Seepärast on waja,“ kostis Maria, „et Teie Martaga mitte ühendust täitsa ei murraks. Mees Teie loomu ja omadustega piab ometi neiuliku südame kohta wiimaks mõjuma.“

Gustav waatas mõttes oma ette maha. „Ma tahan osalt Teie nõuu järele teha,“ ütles ta wiimaks. „Ma jään vähemast Tallinnasse mõneks ajaks elama, ehk ma küll enese südant mingisuguste liig waratsfete lootustega ei või meelitada. Kuhu piaksin ma ka minema külmal talwe ajal, iseäranis weel, kus see minu lähedal elab, keda ma, ehk küll õnnetumalt, fiiski ilka armastan. Olage hästi, minu hea sõber, ma tänan Teid südamest, et Teie minu kohta nii palju kaastundmist ja osavõtmist avaldate!“

Ta andis Mariale tänulikult kätt. „Tulge meid

ometi ka wahete wahel waatama," ütles wiimne jumalaga jättes.

Seepeale lahkusiwad mõlemad. — —

Ja Abelström jäi Tallinnasse elama. Ta süda oli tõeste Maria sõnast wähe lootust saanud, kui ka mitte muud, siis sedagi, et Marta armastusel ehk wahest mitte kindlat, ustawat põhja ei ole. . . .

* * *

Nädalad wenisiwad mööda, ilma Abelströmile, würst Balachinile ehk Martale muudatuşi wõi ootuste täide minemisi toomata. Esimene elas Tallinnas üksikut, wagusat elu. Ta oli enesele wäikese wäikse korteri üürinud ja ühe inimese palganud, kes teda tallitas. Gustawil ei olnud mingisuguseks tööks ega toimetamiseks lusti, muud kui wahete wahel wõttis ta raamatu kätte ja luges weidi. Aga ka sellest tüdines ta warsti ära, tema terve nägu ja olek awaldas iseäralist wäsimust ja tüdimust. Ta oli juba loomu poolest weidi nukrameeleline, aga wastamata armastus oli tema eluwaimu nüüd täieste maha surunud. Tundide kaupa wõis ta wagusi ja mõttes aknast wälja wahtida, nii et tema wana tubli perenaine teda tähelepannes sagedaste kaastundlikult pead raputas. Ta oli nagu mõistatus. Wäljas käis Gustaw wäga arwaste ja ainult tungiwate tarwiduste pärast. Maria kutsjet oli ta siiski kord täitnud ja ühel ämaral õhtul preester Urbani majasse läinud. Ta pani pärast ise oma julgust imeks, siiski, teda oli jo see wägew ihkamine tõmmanud, Martat, kellega ta pärast teatawat

juhtumist mitte kordagi ei olnud kofku puutunud, jälle kord näha saada. Talle ei olnud aga see õnn mitte osaks saanud, sest Marta ei olnud kodus, kuna Maria teda igapidi soojalt ja südamelikult oli vastu võtnud ja talle Marta pärast jällegi lootust püüdnud teha.

Ka preester Urbaniga ei olnud Gustav Maria juures käies kofku trehvanud. See elas tumedamine kui ialgi enne oma tubades maja teise korra peal.

Würst Boris Balachin ootas oma isa käest Pariisist pikkisilmi kirja. Boris tundis oma isa ja ema, tundis nende põhjusmõtteid, tundis nende kinnipidamist oma kõrgest seisusest ja pidi seejärele siis ka aimama, misjuguse vastuse ta oma kirja peale saaks, misläbi ta nende käest luba oli küsinud, Martat oma abikaasaks kofida. Ta lootis aga siiski, et luba tuleks. Ta oli wanematele jo nii kindlal toonil kirjutanud, oli tõendanud, et ta ilma Martata mitte ei võivat õnnelikult saada j. n. e.

Marta iludus ja waim oli noore würsti südame kofhta tõeste wägewaste mõjunud ning temas jügawamaid tundmusi äratanud, kui Boris'e heitlikust meelest oleks võinud arvata. Ta ise unustas oma kõrge seisuse ja kõik takistused ja ilmalikud moodi-sidemed kena neiu lähedal täitsa ära, kes tema meeled täieste wangi oli võtnud. . .

Marta meelest oli würst Boris päris meeste eeskujuu. Ta oli jo nii rüütlilik, nii peenikeste kofmedega, nii waimurikas, et ta temas oma paleuse arwas leidnud olewat. Küll oli ta lustilikum ja ehk ka wähe elawam kui Marta, aga see oli neiu noorele

füdamele veel suuremaks süitajaks. Nad wahetasiwad fagedaste kirju ja Marta oli ennast Boris'e palawateft nõuudmistest veel kord liigutada lasknud, ning tema juures ühel õhtul jälle külalijeks käinud, kus siis igawese armastuse tõuutused uueste pühaliste wannete läbi oliwad saanud finnitatud.

Preester Urbani kahtlus Marta kohta kaswas iga päewaga. Ta oli neiut kord pihtile kutsunud ning siis külmalt ja waljult küsinud, kas Marta noort würsti olewat unustanud, wõi mitte. Marta oli õiglaselt ja kartmata kostnud, et ta seda ialgi ei wõiwat. Seepeale oli Urban hoopis wihaseks saanud, oli tõuutanud, Martat waljusega õigele teele juhtida, kui see mitte heaga ei minewat, oli Martat kangekaelseks ja wagadufeta lapsjeks nimetanud ja teda oma pühalikuga wandega ähwardanud, kui ta mitte meelt ei parandawat.

Marta oli preestri sõnu wait olles pealt kuulanud ja niisama liigutamata, nendefama mõtetega tema eest ära läinud nagu ta tulnud. Ta lootis liig kindlaste Boris'e kindluse ja mehisuse peale, kes kõik takistused oli lubanud ära wõita, kui et teda kasuisa sõnad liig palju oleksiwad wõinud kurwastada ja hirmutada. . .

Kutsumata külaline.

Ilm oli niiske ja tuisune. Torm puistas õhu märga räntjakalist tuisku täis, õhtu oli ka juba kätte jõudmas ning pimedus oli nii pilkane, et kätt ei wõinud filma

ees näha. Umbes penifoorm maad Tallinnast, üle lageda wälja, sõitis üks postisaan Peeterburi teed pikamisi linna poole. Waewalt suutsiwad lahjad, wäsinud hobused rasket sõiduriista sügawast lumest, mis tee juba ammugi oma alla matnud, läbi wedada. Iffa ja ifka uueste wihises postimehe piits läbi tuisu waeste löötsutawate loomade selga, et neid rutulise male traawimisele sundida. See aga ei tahtnud palju mõjuda, paar samm astusiwad loomad kiiremine, et lähemal filmapilgul jällegi pikaldasel, tülpinud sammul edasi kõndida. Kurwalt ja ühetooniliselt helises aiskellukene, kutsjar wandus enesele habemesse, tuisu wihises üle lagendiku ja saanist oli wahete wahel nagu tastaft oigamist kuulda.

Saanis istus üks naisterahwas, kasukate ja tekkide sisse mässitud, ka nägugi ei olnud näha. Ta istus pool külleti saanis ja tema poolt see tasane oigamine tuligi. Wahete wahel küsis ta nõrga, pool murtud healega küidimehe käest, kas linn weel kaugel olewat ja kui see ifka weel werstasi nimetas ja ifka ütles, linna weel mitte nägewat, siis ohkas reisija sügawaste ja oigas jällegi, nagu oleks ta haige.

See polnud ka sugugi ime — tuli jo ometi wõeras naisterahwas küithobustega otse Peeterburist. Ta oli juba poolneljat sada wersta talwe külmaga, tuisu ja tormiga reisisaanis ära sõitnud, reis oli juba mitu päewa wältanud ja ifka weel ei tulnud lõpetust, ifka weel ei jõuudnud ta Tallinnasse. Naisterahwas oli wäsinud ning külma pärast kohmetanud. Ta tundis oma liikmed nagu katti murtud olewat, ifka raskemalt

rõhus waewa koorm tema keha ja rinda. . . „Sõida, oh, sõida, küidimees, ma suren!“ . . . . . hüidis ta wahel nõrgalt ja häbalikult.

Postimees andis hobustele piitsa. . . Beel läks tund aega mööda, enne kui reisirjad wiimaks Lasna mäele jõuudsiwad. Gemalt, läbi tuisu ja tormi, wilkusiwad linna tuled nagu taewa tähed udu läbi — meie reisijale oliwad nad lootuse sädemekesteks.

„Meie sõidame warsti linna sisse,“ ütles küidimees tumedalt.

„Sumal tänatud,“ jostistas naisterahwas.

„Kuhu uulitsasse pian ma Teid sõitma?“

„Kuhu uulitsasse? Ja, kui ma seda ise teaksin,“ ohkas naisterahwas. „Sõida mind sinna majasse, kus würst Balachin elab, ta on linna komandandi Sotowi adjutant. Küsi, kus on tema korter?“

Nad jõuudsiwad Biru wärawast linna sisse. Küidimees piatas ühe joogimaja ees ja läks sisse kuulama, kas teab seal keegi würst Balachini elukohta. Õnneks sai ta ka joogimaja uksewahi käest noore würsti adressi teada. Oli kogemata juhtumisel seesama wõerastemaja, kus Wene ohwitseerid õhtutel joomas ja mängimas käisiwad.

Küidimees istus jälle puki peale ja sundis hobuseid, kes norgus peaga seisiwad, uueste käima. Warsti jõudis saan selle maja ette, kus würst Boris Balachin elas.

Naisterahwas käskis ennast maha aidata ja koputas seepeale ise ukse pihta. Würst Balachini kroonu mundris teender tegi ukse lahti.

„Bii mind würst Balachini juurde ja too siis minu asjad saanist ära,“ käskis wõeras soldatit, kes ammuli suuga imestades tema peale wahtis.

„Kas kuuled?“ hüidis naisterahwas karsitult.

Pikkamisi ja nagu argliselt astus teender ligemale. Wõeras wõttis tema käewarrest finni ja tema najale tuetades astus ta madalast trepist üles eeskotta.

„Ma pian würstile ometi teatama, et talle wõeraid tuleb,“ ütles Swan Petrowitsch — nõnda oli teendri nimi.

„Pole waja!“ Wõera naisterahwa heal oli nõrk ja roidunud, temast kõlas aga siiski isewärki käskiw waljus ja kindlus wälja.

Nad astusiwad würst Balachini korterisse. Gestuba oli pime. Naisterahwas käskis teendrit, et ta teda kasukatest wabastaks ja istus ühe tooli peale.

„Kus würst on?“ küsis ta seejuures.

„Kirjutuse tuas!“ Oli Swani wastus.

„Seaküll, mine too minu asjad saanist sisse, ma saan nüüd isegi joonele.“

Swan läks uksest wälja. Ta raputas pead, ega teadnud, mis ta isewärki külalisest pidi arwama, kes nii julgeste tema peremehe korterisse astus ja temale käskusi jägas.

Swan oli külalise seljast kasuka ära wõtnud. Wiimne istus pimedas eestuas, kohendas natulene aega oma riideid ja juukseid ja astus siis kaunis kindlal sammul üle läwe teise tuppa, mis walgustatud oli. Smelik! Ta oli saanis nii wäsinud, nii nõrk olnud,

mis kosutas teda siin niikaugele, — et ta oma wäsimuist nagu enam suuremat tähelegi ei pannud? . . .

Tuba, kuhu ta praegu sisse astunud, oli tühi. Wõeras jäi seisatama ja waatas kambri ringi. Kes oli ometi see naisterahwas selle noore ilusa näuga? Tema olek, tema riided näitawad igapidi, et ta peenema, suurtsugu seijuse liige pidi olema. Ta kandis musta siidist reisikleiti. Kollakad juuksed langesiwad lahtiselt olade peale. Ta nägu oli kahwatu, aga ilus ning finised suured filmad awaldasiwad elawust ja ühtlasi kindlat ja weidi uhket meelt.

„Wõi siin elad Sa, truudusetu mees?“ ütles ta tasa oma ette, „kuna mina — mina —“

Ta sammus üle saali ühe ukse poole, mis praakile oli. Ta waatas ukse wahelt sisse: seal ta istus, teda wõeras naisterahwas otfis, — würst Boris istus laua ääres ja näis kirjutawat. Ta selg oli waataja poole. Kerge puna lendas teda nähes ruttu üle wõera palge ja äkiline helk mirwendas tema filmas. Siiski, ta mõistis enese meeleliigutuse üle walitseda. Tasa, fikimarbil astus ta ukse wahelt Boris'e kirjutuse kambri sisse, kuulmata sammul jõuudis ta üsna lähedale nooremehe selja taha.

„Tere õhtust, Boris Michailowitsch!“

Boris waatas ehmatades selja taha, äkiline pill käis tema filmast noore naisterahwa peale, siis, nagu oleks pikne tema jalgade ette maha löönud, nii järsku ja nii kohkunud näuga kargas ta püsti. Üksifilmi wõera otša waadates taganes ta pikkamisi ja kahwa-

tanud näuga seina poole, nagu näeks ta mõnd waimu oma ees. Ta ei saanud sõna lausuda.

Noor naisterahwas waatas pool pilkawa naerata-
misega tema peale.

„Noh, Boris Michailowitsch, kas Teie ei tunne
mind enam? Ha, ha, see on alles tene!“ . . .

„Weera, Sina fiin!“ hüidis Boris pika wah-
aja järele.

„Ega Sa mind ometi Weera waimuks ei pia?“

„Kudas tulid Sa siia?“

„Ma sõitsin küidimeestega — Sa kuri mees, kas
Sa tead, kui palju ma pikal reisil kõitsugu raskusi,
jänu, nälga ja külma olen kannatanud ja jeda kõik
Sinu pärast. Tule siia ja katsu, kui külmad minu
käed on ja kudas ma wärißen.“

Weera astus Boris'e juurde ja andis oma käe
naeratades tema pihku.

„Aga ütles, kas Sa oma kohmetuse üle siis sugugi
ei hakka wõitu saama,“ ütles neiu, Boris'e nõuuta
nagu ja olekut nähes. „Kõemustasid Sa ennast nii
wäga, mind jälle näha saada, wõi kardad Sa mind?
Ja, selleks on Sull rohkem põhjust,“ lisas ta wälku-
wal silmal juurde, „Sind waewab Sinu paha südame
tunnistus! Kus on Sinu tõutused ja wanded? Oled
Sa oma sõna pidanud? Kirjutada tahtsid Sa mulle
iga päew, trööstida mind mu üksikus kurwas elus,
kus on see kõik jäänud — lõnamurdja?“

Weera rääkis wihaga, aga sellest wihast kajas ka
ühtlasi nagu südamelik õrnus, nagu kahetsjew ettemis-
kamine wälja. Ja Boris? Ta pidas neiu kätt oma

pihus ja oli veel ikka nii kohmetu, nii segane, et ta midagi ei teadnud ütelda. Nähtawalt oli teda noore naisterahwa järskune ilmumine kohutanud, ta oli nagu magusast unest walju käega üles raputatud.

„Oh, siis ütle ometigi, mis põhjusel Sa mind enesest nii ilma teatuseta jätsid, ütle, olid Sa haige, wõi — oh, ma ei jõua seda uskuda, oled Sa mind koguni unustanud!“ — Weera tuetas ennast Boris'e najale ja waatas talle paluvalt filma. „Wasta, ma tahan seda sellsamal filmapilgul kuulda, armastad Sa mind veel nagu ennegi?“

Boris lõi Weera ees filmad maha. „Ära küsi ometi nõnda,“ wastas ta mööda põigates.

„Armastad Sa mind veel?“ kordas neiu tungiwalt.

Boris teadis, et tall palawa werrega ja äkilise naisterahwaga tegemist oli, kelle äritamine mitte soowitaw ei olnud. Ta tundis jo Weerat liig selgeste.

„Minu kallis laps, miks ei piaks ma Sind mitte armastama,“ ütles ta ja pani käe tema piha ümber. „Küid ütle mulle, kudas Sa selle imeliku mõtte peale tulid, mind Tallinnast üles otsida? Kudas kannatasid Sina seda rasket talwist teekonda wälja, Sina, õrn naisterahwas?“

Boris oli tahtnud neid sõnu soojal toonil rääkida, nad tuliwad aga kaunis mõrudalt tema huultelt.

„Sulle ei ole küll wististe wäga meelt mööda, et ma Sulle siia järele tulin, aga see on Sinu enese süü. Sa tundsid jo minu loomust ja oleksid targemine teinud, kui Sa mulle kirjade läbi enesest sagedaste oleksid teadust annud. Mõttele, mitte ainust kirja ei

ole ma sest saadik saanud, kui Tallinn langes ja Sina meie sõjaväega siia sisse tulid. Mis pidin ma Sinust mõtlema? Olid Sa surunud või raskeste haige? Veel ootasin ma mõni nädal, veel püüdsin ma ennast mitmel viisil trööstida, aga viimaks lõppes minu kannatus — „temale järele!“ käis mõte mu peast läbi, hobused ja küidimees palgatud ja „uidii“ kuulsa Tallinna poole, üle lume lagendikkude, läbi tuisu ja tormi, minu truudusetä Boris't otsima; — — ja siin leian ma teda, ta on üsna terve ja värsk, elab soojas tuas, ei mõtlegi oma waese õnnetuma Beera peale — ütles, Boris, ütles, kudas võid Sa ennast sellest suurest hooletusest, sellest määratumast patust puhastada ja õigeks tunnistada. Ma palun, räägi tõtt.“

„Ole nii lahke, Beera, tule istu minu juurde siia sohva peale,“ ütles Boris neiu käest kinni hakates. Ta tahtis mahti saada, järel mõelda, mis tall neiu küsimuse peale vastata tuleks. Õigust rääkida, nagu Beera nõudis, ei olnud tall jo teatawal põhjusel võimalik.

Nad istusivad sohva peale, Beera tuetas oma pea Boris'e õla najale. Wiimne oli oma rahu jälle tagasi võitnud.

„Sull on õigus, Beera, ma olin raskeste haige,“ ütles noor würost, — muud passiwamat põhjust ei leidnud ta. „Waevalt jõuudsin ma Sinu kirju oma huulte wastu suruda, lugeda ma neid ei saanud, — weel vähem Sulle wastust kirjutada —“

„Oh Sa waene, waene Boris ja mina ei olnud

mitte Sinu juures ega mõinud Sind mitte aidata ega ravitseda!" kaebas Weera.

"Nädalate kaupa sonisin ma raskest soojustõbes ja kui ma termemaiks sain, siis ei tohtinud ma arsti walju keelu järele ei kirjutada ega lugeda. Usud ja wabandad Sa mind nüid, minu Weera?"

"Ma pian küll. Oh Sa mu armas, armas Boris! Kuis igatsesin ma Sinu järele! Päewade kaupa istusin ma Sinu peale mõteldes, Sinu pilti waadeldes ja — ärdaste nuttes oma tühjades tubades, kust Sinuga kõik rõem ja õnn oli kadunud. Kas Sa ei pannud tähele, et mull üsna punased filmad on nutmisest? No waata, ja kõik, kõik Sinu pärast! Oh, kuis leinasin ma neid tundisi taga, mill meie koos nii õnnelikud olime, mill Sa päewade kaupa minuga wõisid aega wiita. Ütle, Boris, mill tulewad need õntsad tunnid jälle tagasi, ja ütle, mill wõime meie igaweste teineteise omad olla?"

Weera fofistas wiimseid sõnu würstile ellalt kõrwa ja waatas igatsewal pilgul tema otja. Boris'e nägu awaldas wähest segadust, mida ta warjata püidis.

"Kui õitsew kewade jälle maapinda ehib, kui õopit puhmastikus laulab, siis tahame seda tähtsat sammu astuda," ütles ta naeratades. "Siis wõtan ma ennast wäcteenistusest lahti ja olen täitsa Sinu oma, Weera —"

"Tõeste, Boris, oh ma tänan Sind selle kallil sõna eest," hüidis Weera hiilgawail filmil, lisas aga lähemal pilgul pool nukralt ja ohkades juurde: "Siiski, ma ei jõua weel uskuda, et tulewik meile kõik seda

õnne ja õndsust tõeste toob, mida ma loodan ja ihkan. Muste varju si näeb minu aimaw waim kaugel, minu süda walutab wahel nii salalikult, et ma õnnetusi ja apardusi arwan tulewiku sülest tõuswat. Ma ei kahtle mitte — ma ei taha kahtleda Sinu truuduse ja kindla armastuse kohta, siiski, — hoiatawad aimdused kohutawad mind."

Weera waatas Boris'ele usutawalt ja pool palumalt silma. „Käagi weel, kuidas on lugu Sinuga? Praegu oled Sa jo üsna terve ja wististe mitte eilsest, üle-eilsest saadik; üttele, miks Sa mind siis ka nüüd weel mitte kirjade poolest meeles ei pidanud? Aga ei, ma eksin,“ lisas ta seepeale ruttu ja rõõmsamalt juurde, „Sa kirjutasid jo täna õhtugi laua ääres ja wististe minule. Sa olid seejuures nii sügawas mõttes, et ma läbi kahe tua jõuudsin, ilma et Sa mind oleksid kuulnud. Ma waatan ometigi järele, kiri on jo laua peal.“

Weera hakkas ülestõusma, ruttu ja äkitselt püüdis Boris teda tagasi pidada. „Sa eksid,“ ütles ta kogeldades, „see on üks ammeti asjalik kiri.“

Aga juba oli Weera tema keelamisest hoolimata laua juures ja wõttis kirja, mis pooleli näis olemat, oma kätte.

Boris oli libedas hädas, ta pigistas huule nii kõwaste hammaste wahele, et püüagu weri nähtawale tuli. Ta oli näust kahwatuks lõõnud, käsi, mis Beerat tagasi püüdnud hoida, oli ikka weel õieli. . . .

Iga inimene, kes Weera heitliku tundmuselise ja tulise werelise loomuse ei oleks tunnud, oleks praegu-

sel filmapilgul pidanud mõtlema, et sellest kirjast, mida ta käes hoidis, kõige lohutavamast, kõige hirmsamat asja lugeda oli, — nii väga oli neiu nagu muutunud, nii iseäralisel woswori wärwilisel läitel hiilgas tema film, nii kahwatanud olivad ta põsed, nii väga wärisefiwad ta huuled.

Tükk aega seisis ta ühe koha peal paigal, nagu ära tarretanud ehmatas ise inimese kujul. Üksifilmi waatas ta kirja peale. Siis korraga, wali kirjatus kõlas ta huultelt, kiri kuskus käest maha, nagu meeleletu langes ta ägedaste nuttes ja nuuksudes kummuli ühe tooli peale. Boris waatas teda eemalt tumedal, rahutumal, hädalikul pilgul. Weera nuttis kaua ja ägedaste, nagu selle loomuga inimestel wiisiks on, kellel kõige sügavam kurwastus sellisamal pilgul järskufeks rõemutujuks ja nutt naeruks wõib muutuda. Ta ei saanud kaua sõnagi suust. Wiimaks tõuufis ta jälle püsti, wõttis kirja maast ja astus, rätikuga ruttu pisaraid kuimatades, Boris'e ette. Kollakad lokid rippufiwad sassis ja segamine tema ilusa walge otfaefise ümber.

„Wasta, truudufeta mees, kes on see tüdruk, kellele Sa siin kirjutad, keda Sa oma „palawaste armastatud Martaks“ nimetad? Wasta, ma nõuan seda!“

„Sa oled laps, Weera!“

„Wasta!“ hüidis neiu ähwardawamalt ja wihast läikival pilgul.

Boris oli üles tõuufsnud ja hakkas tuas edasi tagasi kõndima. Ta tahtis pealiskaudse rahu ja kindlusega Weera poolt enesele natukenegi usaldust wõita.

„Sa ei tunne teda jo ometigi,“ ütles ta wiimaks. „Ma annaksin Sulle ülepea nõuu, minuga selle kahetsetawa eksituse ja segaduse üle, mille juures Sa minule sugugi süüdi ei saa leidma, alles siis kõneleda, kui Sa oma ägeda meeleliigutuse üle juba oled wõitu saanud.“

„Soo?“ kähwatas Weera wastu. „Et Sa siis jälle mahti saaksid, ennast petijel wiisil wabandada, nagu praegu, et Sa haige olla olnud? Oh Sa alatu wõrgutaja! Basta, mis on Sull selle Martaga tegemist?“

„Sa ei ole praegu jelles tujus, Weera, et Sa mind mõistaksid ja wabandada wõiksid, homme tahan ma Sulle heameelega seletust anda,“ kostis Boris kindlamalt.

„Aga miks ma weel küsin?“ hüüdis Weera kõigest kehast wärisedes. „Kas ma ei hoia praegu Sinu imelise „eksituse ja segaduse“ wõtit käes. Siin on kiri ja siit luen ma: „Palawaste armastatud Marta! Ma elan kurwalt ja troostita, sest et ma Sinu kallist nägu jälle mitmet päewa ei ole näinud. Miks lased Sa mind nii wäga igatseda —“ Siin jäi kiri pooleli. Weera waatas tükk aega karistawal pilgul noore wüürsti peale, siis korraga käristas ta kirja tuhanded tükiks lõhki ja uueste lämmatasiwad wiha ja walu pisarad tema healt. Ta pööris ümber ja sammus ruttu otse ühe kõrwal olewa kambri ukse poole, millest ta tormiliselt sisse astus ja mida ta enese järel paukudes finni wiskas. Sealt ei tulnud ta enam terve õhtu wältusel wälja, Boris kuulis aga

ägedat nuufsumist, mis ka wiimaks ära waitis. Wist oli neiu magama jäänud. . . .

Boris sammus kuni keskööfeni rahutumalt oma kirjutuse lambris edasi tagasi. Ta oli nii suurde äpardusesse sattunud, et ta pea üsna uimane oli, ega kusgilt peastmise mõtet ei leidnud. Ta oli paari aasta eest Weera Narewnaga Peeterburis tuttawaks saanud. Wiinne oli rikka kaupmehe tütar, kelle isa enne Moskwas elanud, mõne aasta eest uueste asutatud Peeterburisse tulnud ja seal ära surnud. Weera ema puhkas juba ennemalt hauas — ning Weerale ja tema kabe wennale oli kaunis suur warandus päranduseks jäänud. Mitmes feltskonnas oli Boris Weeraga Peeterburis kokku juhtunud, neiu iludus ja teraw waim oliwad teda ligi tõmmanud, ka oli neiu teda armastama hakkanud, kuid Boris oli, nagu nüüd näeme, keewa werega Weera Narewna warsti ära unustanud. Nüüd, kus ta Martat armastas, kahetjes heitlik würist et ta kord tujukas olekus Weeraga sügawamat tutvust oli teinud — Weeraga, „selle tulepurskawa südamega“ naesterahwaga. Ta oli teda Tallinnas üsna unustanud — oli seda ka Weera poolt enese kohta ootnud ja ei ialgi arwanud, et ta temale nii kauge maa peale järele sõidaks. Aga nüüd oli ta fiin, oli Boris'e uuesti aga tõsiseft armastuseft aimu saanud ja wõis temale igapidi suurt hädaohtu tuua. Boris oli kord teda armastanud, seda temale tunnistanud, aga mis oli Weera Narewna temale Marta wastu? . . . Seepärast oli hea nõuu kallid, lüdas temast ilusal wiisil lahti jaada. Boris mõtles

kausa, ilma selgema otsusele jõuudmata. Rahutumalt heitis ta viimaks magama, rahutumalt ja kõige piinlikumate tundmustega . . .

Getetud südamed.

Teise päeva hommikul pärast neid juhtumisi tõi Maria Martale ühe kirja, mida kandja esimesele eeskojas kätte andnud. Kiri oli ilma nimeta ja käsi Martale täitsa tundmata. Kirja sisu oli järgmine: „Auustatud neitsi! Keegi, kellel Teie vastu kõige sügavam auutundmus on, võtab enesele julgust, Teid Boris Balachini libeda keele eest hoiatada! Kas Teie teate, mis hinna eest Ta Teie südame omale võitis? Ühe korvi šampanja weini eest. Ta vedas joogimajas oma ametiwendadega lustilikul tujul kihla, Teie armastust pürgermeister Reimers'i pidu wältusel omale võita!“

Mis pidi Marta sellest kirjast mõtlema? Pidi ta teda uskuma või mitte? Ta uskus jo oma puhta ilmafüüta südamega kõigest jõuust Boris'e truuduse fisse — tahtlus ei wõinudki siis ka nii järsku tema juures maad võtta.—Marta esimene mõte oli seepärast, et keegi kade inimene teda tahab ekstitada ja selle mõtte juurde püüdis ta ka jääda, ehk küll ifka nagu okas tema südamesse jäi. Ta tahtis Boris'e enese käest asju järele kuulata, kas ta tõeste temaga nii auutumal wiisil ümber käinud ja teda ainult filmapiiklise tuju pärast oma mängufanniks oli walinud. Seejuures waigistas teda aga weel see arwamine, et Boris teda

jo enne pidu õhtut ei olnud tundnud ega näinudki, nagu ta temale ise oli tõendanud; kuidas võis ta siis tema peale kihla vedada? Armastavat naesterahwa südant trööstib jo sagedaste kõige nõrgem põhjus. . .

Ei olnud veel kaua aega pärast nimetatud kirja saamist mööda läinud, kui Maria Martale tuli teatama, et temaga keegi võeras naesterahwas tungivalt soovivat kokku saada ja luba paluvat, sisse astuda tohtida.

Sisse tuleja võeras oli mustas riides ja näu ees pakis loor, mida ta üle läve astudes tagasi lükkas.

„Minu nimi on Beera Narewna,“ ütles võeras tanges Saksja keeles ja astus Martale pikkamisi lähemale. „Ma sooviksin Teiega nelja silma all rääkida, kui Teie see olete, keda ma arvan.“

Maria läks seda kuuldes tuast välja. Mõlemad neiud jäiwad üksina. Beera waatas uurivalt oma wastase peale, ta pidi tunnistama, et Marta imeilus oli. Marta omalt poolt silmitses võerast põnewa uudishimuga. Mis võis ta temast ometigi tahta?

„Ja kes pian ma siis Teie arwamise järele olema?“ küsis Marta wiimaks.

„See naisterahwas, kes minule nii ärarääkimata palju valu teinud, kes minu peigmehe ära petnud,“ hüidis Beera Narewana oma äkilise loomu iseäralise ägedusega, mis tema siamaani alal hoitud rahu täitsa ära hävitas. „Teie ei tohi teda minult mitte rööwida, tugewad sidemed ühendawad meie südameid!“

Marta arwas mõne nõrgameelelise enese ees ole-

wat ja taganes temast paar sammu eemale. „Ma ei mõista Teid. . . .“

„Do, Teie mõistate mind, kui ma Teile ütlen, et ma würrst Boris Balachini pruut olen, et ma eila Peeterburist süa jõuudsin ja paraku asju eest leidsin, mida ma ialgi poleks lootnud.“

Marta ei teadnud, mis temaga sündis. „Mis see oli?“ küsis ta wiimaks.

„Teie ei usu mind? Näete, siin on tunnistused, tema kirjad, mis ta mulle waremalt kirjutanud. Lugege neid, ilus neitsi!“ Weera tõmmas põuest wäikese pakikese kirju ja andis Marta kätte. See wöttis pakikese wärisewal käel lahti ja hakkas esimest kirja lugema. Rahwatumaks ja rahwatumaks muutus tema ilus nägu, paberilehekene wärises tema käes ja kukkus wiimaks ühes terve pakiga lugeja jalgade ette maha. „See on tema käekiri, ma ei wõi eksida, oh mu Sumal!“ öhkas Marta ahastusega. Meeleäratsehitlise pilguga waatas ta esiteks Weera ja siis Boris'e maasolewate kirjade peale. Weera elawas, juures filmas wälkus noori taustandmuse kiir. Ta oli jo eila ise kõige hängega tundnud, mis petetud armastuse piin on, ta tundis seda praegugi.

„Neitsi Marta, meie oleme ühesugused õnnetumad, meie oleme mõlemad petetud!“ selle hüidmisega langes ta oma heitlikus meeles Martale kaela. Marta wabastas ennast tema käte wahelt ja langes ühe tooli peale. Mis ta praegu kuulnud, see oli nii järsku, nii ränga jõuga teda treshwanud, et ta nagu uimane oli ega mingi selgele mõttele ei jõuudnud.

„Ma jään nõrgameelselt,“ hüidis ta wiimaks, mõlema käega pea ümbert kinni hakates. „Näen ma siis und, Boris — Boris armastab Teid, on Teie peigmees . . . .“

„Nõnda küll,“ fofistas Beera, korruga Marta jalgade ette põlvili lastes ja paluval pilgul tema otša waadates. „Kuulge mind, Marta, ma palun Teid oma kaisendama südame, palun Teid oma lõpmata armastuse nimel, andke Boris wabaks, kinkige teda mulle tagasi, muudu maksab see minu elu, minu eluõnne, minu kõik. Olge kõrgemeeleline, neitsi Marta, heitke armu minu hinge ahastuse peale, andke mulle minu Boris tagasi. Ma tahan Teid kui õde igaweste armastada, üle kõige auustada —“

Lüft aega läks mööda, ennegu Marta enese meelt nii kaugele koguda sai, et wõera naesterahwale selle imelise palwe peale fosta.

„Tõuske üles, wõeras neitsi. Teie ei tea, mis Teie räägite,“ ütles ta wärisewal tumedal healel. „Teie nõuate Boris't minu käest tagasi, ja ütlete teda juba enese olewat. Sellesama õigusega wõiksin ma teda Teilt nõuuda, sest minu armastus tema wastu on niisama lõpmata nagu Teiegi oma. Aga trööditige ennast, ma ei taha seda oma õigust mitte maks waks teha. Oli Boris'e armastus minu wastu pettus, siis on iga sibe meie wahel katkenud, siis on Boris waba! Oh mu Sumal, kuis wõin ma seda kõik uskuda!“

„Ma tänan Teid, Marta, selle sõna eest, ma tänan Teid tuhat korda!“ Beera andis Marta käele

suud. „Aga seda piate Teie temale ise üttelema, oh, ja mina saan püüdma, tema armastust jälle wõita, ma ei wõi, ei suuda jo ilma temata elada —“

„Hea küll, hea küll, minge nüüd ja jätke mind üksina. Ma tulen ja nõuan otsust —“

Weera korjas oma kirjad maast üles, andis Marta otsaesise peale suud ja ruttas uksest wälja, uus lootus pani tema tormilised meeled liikuma. . . .

Marta istus nagu marmorilise kuuju liikumata tooli peal — kõrwal olewa kambri uksest astus Maria sisse.

„Mu laps, mu laps, — kas ma ei aimanud seda!“ hüidis ta ja tõmmas waese kahwatanud Marta oma kaisju. . . .

Weera oli rutulise käigi järele warsti würst Balachini korterisse tagasi jõudnud. Geskojas tuli talle Boris'e teender Swan wastu.

„Swan, adress, mida Sa mulle andsid, oli õige. Ma leidsin Wallimäe neitsi, nagu Sa teda nimetasid, üles. Siin on Sinu waewa eest“. Ta pistis soldatile paar hõbe raha pihusse. „Kui Sa adjutant Balachini kirju sinna wiid, kas Sa siis ka jootraha saad? Wist mitte? — See on halb!“ Seega astus Weera tupp. . . .

Boris ei olnud Weerat enam eila õhtust saadif näinud. Ka täna hommiku leidis ta mitmekordse asjata koputamise järele kambri, kuhu neiu õhtu jooksnud, tühja olewat. Weera oli mististe riides sohwa peal maganud, sest woodi padi oli weel praegu seal. Teender Swan teadis ainult nii palju, et ta läbi söögitua ja köögi uulitsale oli läinud ja warsti oli

lubanud tagasi tulla. Boris mõtles asjata järele, mis asja pärast ta küll võis wälja läinud olla, tema kes ta siin linnas jo täitsa wõeras oli. Ära reisinud ta ei wõinud olla, tema reisikohwrid ja kasukad olivad alles eestuas.

Noor würlst ei olnud öösel rahutumate mõtete ja piinliste tundmuste pärast filmagi finni saanud. Ta kahetses kõige enam oma hooletust, et ta Weerale ei olnud Tallinnast kirjutanud ja seeläbi tema siia reisi eest hoidnud. Nüüd oli segadus suur, ja Boris ei teadnud praegugi weel mitte öiete, kudas ta ennast sellest kitsikusest pidi peastma. See oli talle selge, et Marta Beerat tema juures näha ega temaga üllepea kõkkugi ei tohtinud juhtuda ja seepärast pidi Weera wõimalikult ruttu linnast jälle ära reisima ehk tema korteris täitsa warjule jääma. Boris'e pahandus ei olnud seepärast täna mitte wäikene, kui ta kuulis, et Weera wälja oli läinud. Teda kui wõerast pandi jo terawaste siin tähele ja just see ei tohtinud sündida, et inimesed Beerast hakkasiwad rääkima.

Korraga läks uks lahti ja Weera astus sisse. Ta nagu oli tõsine ja pealt näha rahuline.

„Kus Sa käisid?“ oli Boris'e esimene küsimine.

„Ma käisin wärskes õhus lahutamast,“ kostis neiu ruttu, „et Sinu seletust, mida Sa mulle eilse armastuse kirja kohta lubasid anda, seda külmema werega pealt kuulda. Ma kahetsen wäga,“ lisas Weera pool pilkawalt juure, „et ma eila õhtu jälle kord oma ägedust ei jõudnud taltlitada ja pealt kuulata, kudas Sa ennast minu kahtlusest puhtaks peseksid.“

Bürst Balachin seisis akna ees ja wahtis sõnalauksumata wälja. Mis pidi ta Weerale kostma? Millega ennast wabandama? Ta oli Weerale armastust ja truudust tõotanud nagu Martalegi, oli seda filmapilklise tuju õhinal teinud. Aga sest saadik, kui ta Martat oli näinud, kadus iga soem tundmus Weera wastu, kelle imelik äge loomus temale praegu iga filmapilguga wastumeelsemaks läks. Siiski, ta pidi teda iga hinna eest waigistada püüdma, et temast seda rutemine lahti saada.

„Ma tahan Sulle siis selle seletuse anda, et Su süda ometi kord rahule jääks,“ ütles Balachin, Weera poole pöördes.

„Siin Tallinnas elab üks upsakas ja uhke meeleline wanuse poole neiukene, kellele meie ohwitseerid wähe ninanipsu tahtsime teha —“

„Boris, ära laima oma armukest, neitsi Marta ei ole upsakas ega uhkemeeleline, ei ka wanuse poole, ta on kõrgemeeleline, waimurikas, noor ja imeilus — seda piab ka kadetus ise tunnistama. Et Sa mitte asjata waletada ei pruugiks, siis ütlen ma Sulle et ma Sinu ilusat armukest tunnen ja praegu tema juurest tuln.“ — —

Boris astus paar sammu leekival pilgul edasi. „Dled Sa meelest ära, Weera? Seda julgesid Sina? . . . .“

„Jah, ning weel enam, Ma lasksin Wallimäe neitsit ka Sinu minewiku peale pilku heita —“

Boris wõitles lõpmata meeleliigutusega. „Weera kui Sa seda tegid, siis olen ma kadunud. Oh, küh-

tine madu, kes Sa minu eluõnne oled rööwinud!" kirjendas ta nagu meele jagaduses. „Marta ei saa mulle ialgi andeks andma ja ilma Martata ei ole mu elu minule midagi väärt. — Aga see ei või jo võimalik olla, — kes ütles Sulle, kes Marta on ja kus ta elab?“ —

„Kaha ja hea sõnade eest saab kõik,“ naeratas Beera kahjurõdemulikult. „Kui Sa minu sõnu ei usu, siis võin ma Sulle ka Katoliku preestri kasutütre adressi kirwa peal ütelda.“ Beera ütles, kus Marta elas.

„Soo, või nõnda seisawad luod,“ ütles Boris tumedalt. „Hea küll, siis tahan ma Sulle ka tunnistada, et ma Martat üle kõige armastan. Sa piad ka seda selgust saada, et ma Sind täieste olen unustanud, et Sa mulle enam midagi ei maksa. Võib olla, et Sa mulle kord rohkem olid, kui keegi teine naesterahwas, — nüüd on see möödas. Anna seda mulle süüks ja ära anna seda süüd mulle ialgi andeks — minul on see nüüd ükskõik, nüüd, mill Sa minu elu õnne edewal käel rööwisid“ . . . . .

„Boris!“ hüüdis Beera meeleäraheitlikult.

„Kui Sa kahjutasumist nõuad ja kui ma seda anda jõuan, siis saab see sündima. Aga weel täna päew lähed Sa minu majast välja!“

„Boris, Sa teutad mind, võta oma sõnad tagasi!“ hüüdis Beera kõigest kehast wärisedes.

„Või tahad Sa minu juurde kauemine elama jääda? Seeläbi saab kõige esite Sinu auu kahtlaseks — tee tudas tahad.“ Boris rääkis pikkamisi ja tumeda hea-

lega; ta tahtis Weerat nii walusaste haawata kui wõimalik. . . . .

Gestuas oli kergeid sammusi kuulda, lähemal filmapiigul seisis Marta läwel. Ta oli kahwatu kui furnu, ta pilk nagu wäsinud ja kustunud.

Pikkamisi astus ta Boris'e juurde ja jäi tema ette seisma. Siis sirutas ta käe eemal seiswa Weera poole. „Kes on see naesterahwas?“

Karistades ja noomides wiibis tema magneetiline film süidlase kohkunud näu peal, auufõrguses nagu kohtumõistja seisis ta noore würsti ees. „Kes on see naesterahwas?“ kordas ta raske ja tungima, aga selge healega.

„Weera Narewna,“ ütles Boris wiimaks ja lisas paluwalt juurde: „Marta, kuule mind, enne kui Sa mind hukka mõistad —“

„Ma palun, olge wait,“ ütles Marta kindlal ja külmal toonil. „Ma tahaksin selgele otsusele jõuuda ja see on kõige otsekohelise tee, kui Teie mõne minu küsimise peale kostate.“

Tähelepanew film oleks näinud, kui suur waew Martal oli oma sisemist liikumist ja mässamist tallitseda.

„Kas see naesterahwas seal on Teie pruut, kellel Teie kohta õigusi on?“ küsis ta edasi.

„Silmapilkline tundmuste õhin,“ kogeldas Boris, „mis niisama ruttu kadus kui ta tuli, ühendas meid lord elus —“

„Nurjatu!“ hüidis Weera wihaselt.

„Kas Teie tunnistate selle kirja siju õigeks, würlst Balachin?“ Marta wõttis täna homiku saadud ilma

nimeta kirja, mis Boris'e kihlweu kohta käis, ja andis würsti kätte.

„Käagib tundmata kirjutaja õigust, et Teie mind oma uhkuse tuju mängukanniks tarmitasite?“ küsis Marta waljumalt, kui Boris ikka weel paberi lehekese peale wahtis ja sõnagi ei lausunud.

„Anna andeks!“ kogeldas Boris wiimaks.

„Teie olete hukka mõistetud, würst Boris!“ hüidis Marta walitsejalikul toonil. „Sellest filmapilgust saadik on katkend Teie ja minu wahel iga sibe. Teie olete alatumul meelel minu wastu toimetanud, ma häbenen seda lõpmata armastust, mida ma Teile usaldasim ja mida Teie igawese pettuse ja walega tasusite. Kuhu jäi Teie südametunnistus, et Teie minuga nii halastamata nurjatumat mängu wõisite mängida. Elage hästi, würst Balachin, ja püüdke edespidi auusama eluga ilma läbi saada. Meie ei näe teineteist ialgi enam — ialgi enam!“

Walusad tundmused lämmatasiwad Marta heale finni. Ta pööras ukse poole, tuikuwal sammul astus ta edasi. Aga nüüd lõppis ta nõrk jõuud, ta ei suutnud edasi astuda, ta oli elu mõrudamast karikast liig palju maitzenud. Ta langes närtsinult seinä ääres seiswa tooli peale, kuna Boris kohkudes ligemale ruttas.

„Oh! — siin tuas — on nii — tume,“ ütles Marta takistatud sõnal, „aga mu nõrkus läheb warsti mööda, — üks klaas wett, ja ma — olen jälle — terve!“

Beera läks ruttu wett tooma. Tall oli liig pehme

füda, et Marta õnnetu olek temas kaastundmust ei oleks võinud äratada. Beera tuli varsti wee klaasiga tagasi. Marta rüüpas paar lonksu karastawat märga ja varsti tundis ta oma filmapillilise nõrkuse üle võitu saanud olevat. Ta tõuufis üles ja läks sõnalausumata kambri st wälja. . . .

Tema pea oli segane tema rind põles, isegi teraw talwine tuul, mis talle uulitsal wingelt wastu nagu puhus, ei suutnud teda jahutada. Ta oli nagu uimane, filmad wirwendasiwad, nii et ta kedagi wastutulejat ei näinud, midagi tähele ei pannud.

Nõnda jõudis ta wiimaks koju. Geskoja ukse peal ootas teda Maria mureliku näuga.

„Nüüd olen ma jälle waba, Maria,“ ütles Marta tawase healega, millest aga ühtlasi meeleärabeitmine wälja tõlas. „Mine nüüd ruttu, ruttu Gustaw Abelströmi juurde, Maria, ütle talle, et ma täitsa — waba olen, kutsu — teda süia.“ Marta tuius Maria najale tuetades paari astelise st trepist üles ja astus oma kambri sse.

„Gustaw Abelström on nii waike mõistlik mees, mis piaks ta minu pärast õnnetu olema,“ rääkis Marta tuas pool segase pilgu ja isewärki tumeda healega edasi. „Lootuseta armastamine on jo walus. Gustaw armastab mind, nagu ta tõendas ja armastust on minul praegu waja, oh palju, palju tõsist armastust, kuna mind täna sellest täitsa ilma jäeti. Maria, mine ruttu Gustawi juurde, tema õnnetus, mille juures mina süidlane olen, piinab minu südant, nüüd, kus ma ise nii lõpmata õnnetu olen. Kawalal wiisil

warastati minu südame rahu, toideti minu armastawat hinge wale ja pettusega, ja mina rumal olin nii lühikese nägemisega, et ma aru ei saanud, ega teiste teeldu ei kuulnud. Mulle on õpetatud et ilm kuri olewat, aga niisugust kurjust ei oleks ma mõtteski mõinud aimata! . . .

Marta langes ägedaste nuttes sohwa peale. Ta uskus, et Balachin tõeste temaga paljalt armastuse näulist mängu mänginud, et ta teda niisamuti petnud, nagu Beeratgi, mis aga mitte nõnda ei olnud. Maria tegi nõrku katseid teda igal wiisil trööstida, aga kõik oli asjata; neiu südames mäsfasiwad liig wägewad tundmused.

Mes mitme tunni järele hakkas suurem torm soiku jääma ning neiu näu peal wöttis külm meeleärarheitline tume rahu aset. Ta istus laua äärde ja kirjutas wärisewa käega paberi peale: „Gustaw Abelström! Teie nõuudsite kord minu kätt! Ma olen walmis seda Teile nüüd andma, kui Teie seda weel soowite. Marta.“

Ta mäsfiis kirja ruttu finni ja andis teda Gustawi juurde toimetamiseks Maria kätte.

„Laps, mis teed Sa omas meeleärarheitmises? Mõttele järele, kas Sa uut ettewaatmata sammud ei astu,“ ütles Maria tasase manitsemisega.

„Õnnetumaks, kui ma praegu olen, ei wõi ma enam saada,“ kostis Marta wäsiind healega, pead kae najale tuetades. „Ma tahan Gustawi kõrwal unustada, et ma kord üle oma jõuu olen armastanud ja selle eest niisugust palka saanud. Ma tahan Gustawi-

Kõrval tema pilti oma südamest ära peletada, sest siis on see mull pühaks kohuseks, ma tahan iga mõtet Boris'e peale ära lüüa ja mull läheb see kergemine korda, kui ma teise mehe oma olen. Seepärast wii wõi saada julasega see kiri koha Gustaw Abelströmi kätte, kelle elukorterit Sa ütlesid kuulda saanud olevat."

Maria pidi tema soowi wiimaks täitma, ta saatis kirja julasega tõeste Gustawi kätte. . . .

Satkunud südamed.

Marta jäi aga seft päewast saadik raskestest haigeks. Liig rängad oliwad hoobid olnud, mis järsku tema waimu peale langenud ja tema hingeelu põrutanud. Raske joetõbi kurnas tema elurammu, ta sonis päewad ja ööd palawiku käes ja elust surmale oli ainult üks lühikene samm.

Maria istus ja walwas uneta tema sängi ees. Põnewalt kuulas ta tema hingamist, kohendas tema aset, tallitas kõik ella emalise hoole ja armastusega. Ka preester Urban käis Martat sagedaste waatamas ja tema termise järele kuulamas. Si oleks armatagi wõinud, et see külm mees haige kohta nii palju sooja kaastundmust wõis awaldada.

Suba esimesel haiguse päewal oli ka Gustaw Abelström Marta juurde tõtanud. Teda oli neiu kiri kutsunud, rõdemust tufsuwa südamega oli ta tulnud, aga kudas kohkus ta, kui ta armastatud Martat tõbe-

woodis sonimast leidis. Tahtis saatus tema uueste ärkanud lootust jällegi nurja ajada, kes võis see eest seista, et Marta õrn keha nii rasket haigust wälja kannatas? Gustawi mure kaswas Marta haiguse ras-
kemaks minemisega. Sga päew käis ta paar korda tema järele küsimas, teda näha ta palju ei saanud, sejt haige rahu hoidmise pärast ei arwanud arst mitte heats, wõeraid inimesi tema juurde lasta.

Pikad piinlikud nädalad läksiwad preestri majas mööda. Juba puhusiwad kewade tuuled üle maa, lumi sulas ja wabastas looduse oma külmast kaisust. Tal-
linna wallimäed hakkasiwad haljendama, puiestikkudes ja aedades lõiwad puud ja puhmad pakatama ning esimesed lilled pistsiwad pea mulla põuest wälja. Rõemu lauluga tõuufis waba lõufene sinawa taewa poole, kergemalt hingas inimeste rind kewade pehmel paitamisel.

Pikkamisi, pikkamisi hakkas Marta haigus taganema, aega mööda hakkas tema nooruse wõim tõbe üle wõitu saama. Uus rõemus lootus wõttis tema sõbrade ja omakste rinnas maad ja selle uue lootuse sundusel astus ühel päewal ka Gustaw Abelström Marta ka-
suisa Urban Gamla ette, et temalt neiu kätt paluda ja luba, neiuga abielusse heitmiseks altari ette astuda.

Preester Urban teadis juba, kudas luod Marta ja Gustawi wabel seisiwad, ta oli Maria suust kuulnud, et neiu Gustawi kofimist oli wastu wõtnud. Kas ta ka Marta juhtumisi würst Boris Balachiniga oli täie-
likult teada saanud, seda ei teadnud Maria ega keegi. Urban ise ei olnud sellest midagi awaldanud.

„Preester Urban wõttis Gustawit wäga külmalt

vastu. Kui wiimne oma palwe kindlal, mõistlikul sõnal oli ette kannud, ütles ta rahulikult:

„Ma ei wõi Teie nõuudmise peale praegu veel mitte otsust anda. Ma tahan oodata, kuni minu kasutütar täieste terweks saab ja siis tahan ma tema enesega selle asja üle põhjalikult rääkida. Mina omalt poolt ei anna Teile mitte suurt lootust — mull on Martaga iseäralised mõtted. Mõtelge ka, noormees, et Teie teise usuline olete. Ilmaliku seaduse ees ei tee see küll abieluse heitmiseks suurt takistust, aga minu kohus on Marta pärastise õnne eest muretseda ja ma ei looda mitte, et abielu õnn niisugusele paarile õitseb, kellel üks usk ei ole.“

Ja selle otsusega pidi Gustaw Abelström seks korraks rahule jääma. Aga ta lootis ka seda takistust wiimaks ära wõita. Marta ise oli jo tema kofimise vastu wõtnud ja see teadus andis talle lootust, et kõik wiimaks täide ja korda läheks. —

Weel läksiwad paar nädalat mööda, enne kui Marta tõbewoodist tohtis üles tõusta. Küll oli ta veel nõrk, aga tema jõuud kaswas ruttu ja ühel ilusal päewapaistsel päewal wõis ta juba kaugemale wälja minna, Mai kuu õitsewat loodust teretama, oma keha ja waimu kofutama. Gustaw Abelström tuli temale saatjaks. Snneliste tundmustega kõndis ta noore kahwatanud neiu kõrwal linna wärawast wälja.

Marta tundis ennast nagu uueste sündinud olemat, himukalt hingas ta puhast karastawat kewade õhku. Marta oli tõsine ja wagune. Tall oli puude ja põesaste waatlemisega ning lillede noppimisega,

mis linna õitsewas ümbruses kaswasiwad, nii palju tegemist, et ta rääkimiseks mahtigi ei saanud. Ta ei pannud Gustawit enese kõrwal suuremat tähelegi. Wiitmata sammul käis ta ilusas haljas looduses ebasi, näu peal unenäuline tõsidus, filmas lapselik õnn.

„Oh, kuid on loodus nii ilus!“ ütles ta wiimaks ükshilmi sinawa mere poole waadates.

„Hääraniis, kui inimene nii kaua temast eemal on olnud nagu Teie,“ lisas Abelsström juurde. „Sine on, et Teie oma rasket haigust jõudsite wälja kannatada.“

„Oh ma oleksin nii hea meelega ära surunud!“ õhtas Marta. „Silm on ilus, aga päris õnne ei ela temas, inimeste juures wähemast mitte.“

„Teie ei tohi mitte nii nukra mõttele maad anda, Marta,“ kostis Gustaw õrnalt. „Ka inimeste juures on õnne leida, kui nad õiget õnne mõistawad taga nõuuda. Ma tahan loota, et Teie tõeste kord õnnelikuks saate.“

Marta raputas pead. „Ma ei suuda seda mitte veel nii wارا loota!“ ütles ta.

Sarnast kaunis pealiskaudist juttu westes pöörasid nad wiimaks linna poole tagasi. Gustaw oli mõistlik küll, oma südame asjast mitte lausa rääkima hakata ja seega neiu meelt, mis igapidi rahulist mõlkumist nõuudis, sarnaste tundmuste puutumise läbi liigutada.

Selleks oli jo aega küllalt. Ka aimas Gustaw, kust see oli tulnud, et neiu enne haigust nii korraga enese kätt temale oli lubanud, kuna ta seda temale kord enne keelanud. Gustaw oli jo Maria käest

Marta terwet juhtumist würst Balachiniga teada saanud, teadis siis ka, et neiu seda sammu ainult oma mee-
leäraheitmises, omas ahastuse tujus oli teinud, et
Boris't kes teda petnud, unustada ja armastust,
mille wääriline see mees ei olnud, oma südamest
häwitada. Gustaw ei teadnud, kas see Martale
ialgi korda saaks minema ja seepärast oleks ta praegu
iga filmapilt walmis olnud, Martat enese poolt wa-
baks andma, kui see oleks ette aimanud, tema kõrwal
mitte õnnelikuks saada. Seda ohwrit oleks ta Mar-
tale tõeste annud; ta armastas teda nii liiga wäga, et
ta oma õnne peale waadates teda enese kõrwal mitte õn-
neta ei wõinud näha. Siiski lootis ta, et Marta oma
noore südame üle ometi kord wõitu saaks, Borist suudaks
unustada ja teda hakkaks armastama. Selle armas-
tuse wõitmine ja ära teenimine oli nüüd Gustawi
peapüie ja eesmärk. —

Gustaw ja Marta tahtsiwad praegu linnawära-
wast sisse astuda, kui neile seest poolt üks Bene wäe
ülem wastu astus.

Marta kehast käis äkiline wärin läbi. Ta hak-
kas ruttu ja nagu tuetust otsides Abelströmi käewar-
rest kinni. See oli ühe pilgu mõju, mida nimetatud
Bene ülem pool kogemata Marta peale heitnud. Ta
ei olnud jo keegi muu, kui — würst Boris Balachin!
Ruttu waatas ta weel kord Marta ja siis tema saatja
peale ning sammus kiireste edasi.

Kolme kuu pärast oli teda Marta jälle esimest
korda näinud, sest nii kaua aega oli juba Marta hai-
guse algusest mööda. Ta surus käe südame wastu,

mis waljuste tufsuma haanud, — kas ehmatuse wõi muu tundmise pärast — ta ei teadnud seda. Warsti jõuudsiwad nad koju tagasi. . . .

Gustaw leidis oma korterist ühe kirja eest, mida talle wahe ajal oli toodud. Kiri tuli Rootsiimaalt ühe tema mõisa walitseja käest. Gustawil oli Rootsi maal kolm mõisat. Nendest tahtis ta kaks ära müia, sest ainult walitsejate juhatusel ja tema enese eemal elamisel ei wõinud nad korrapidamise puudusel mitte küllalt kasu tuua. Nimetatud kirja läbi teatas talle nüüd walitseja, et mõlemi mõisale ostja olewat tulnud. Kauba tegemist ei julgawat tema mitte oma peale wõtta ja seepärast olewat waja, et Abelström ise Rootsiimaale oma mõisafid tuleks müüma.

Gustaw oli sunnitud, kodumaale reisima. Juba paari päewa pärast sõitis laew, mis teda Tallinnast ära wiis, minema. Ta oli Marta ja Mariaga südamelikult jumalaga jätnud, oli neile ka lubanud sui poole jälle tagasi tulla, milleks temal asja küll oli, sest Marta oli jo nime kaudu juba tema pruut.

Seeäralik oli see jumalagajätmine olnud. Gustaw ei lahkunud Martast mitte päris peigmehelise õnne tundmusega. Kaunis neiu oli tema wastu küll igapidi lahke, aga tõsist armastuse õhku ei tunnud Abelström tema hingest mitte enesele wastu lehwivat. Küll oli Marta kord kirjalikul teel oma kätt temale pakkunud, aga ta oli seda sügawamas ahastuses, nagu meelegeitmisest teinud, armastuse ajamisel mitte. Nüüd oli raske haiguse ja ka ahastuse palawik küll mööda, aga Marta süda oli Balachini armastamisest, ehk küll

sügawaste, väga sügawaste haamatud, fiiski ikka weel nii õdgan, et igal teisel mehel üli raske oli oma armastusega selle südamele lähineda. Marta põlgas küll nüüd würst Balachini, ta oli jälgiks saanud tema südamele, aga ometi — leel, mis lord nii kangeste oli õõganud, ei wõinud mitte kohe kustuda. Marta süda walutas küll rasketes haawades, aga waluga segamine tuikas ta ikka ka weel tumedas armastuses, kuna ta ise seda küll enam ei oleks tahtnud. Gustawi armastaw süda tundis seda kurbtusega, aga mis wõis ta see wasta parata? — Ta lootis ainult, et wiimaks ehk ikka asi heale otsale pöördub ja selles lootuses sõitis ta elunõuete kutsumisel kodumaale.

„Kui Marta täitsa terweks on saanud, siis tahan ma temaga ise selle asja üle rääkida,“ oli preester Urban Gustawile üelnud, kui see temalt Marta kätt oli palunud. Preester Urban täitis ühel päewal pärast Gustawi ärareisimist seda tõutust — kutsus Marta enese juurde.

Kui neiu tema kirjutuse tuppä oli astunud, käänas ta ukse lukku. Preester Urban wiiwitas kaua, enne kui ta kõnelema hakkas. Wist oli tall tänane rääkimine liig raske wõi liig tähtjas, nii et ta enne oma mõtteid pidi koguma.

Marta ei olnud tumedat, külma preestrit ialgi õiete lapselikult armastanud. Tundmused, mis ta Urbani wastu südames kandis, oliwad ennemine wististe wähenene kartus ja tagasihoidlik pelg. Neiu teadis aga, et tall Urbanile kui oma kaswataja ja heategija wastu, mille peale preester ise sagedaste püü-

bis rõhku panna, palju tänu wõlgu oli. Ja Marta oli nii tänulik kui ta olla wõis. Ta kuulas preestri sõna nii palju kui ta wõis; ta andis talle auu ja rääkis temast ikka ainult head. —

Preester Urbanil oli täna pühalik tõsine nägu, sügawal, uurival pilgul waatas ta kahwatanud neiu otja. Ka see toon, millega ta Martat istet käs kis wõtta, awaldas, et tall neiuuga täna tähtsaid asju rääkida oli, et praegune filmapiik igapidi tõsine ja pühalik oli, nagu tooks ta mõnd suurt saladust ilmsiks.

Preester Urban sammus esiti pikkamisi edasi tagasi. Wiimaks istus ta Marta lähedale leentooli peale. Ta tuetas oma suurt kõrge ja nagu raudse otsaesisega pead käe najale.

„Marta,“ algas ta wiimaks tõsise, tumeda healega. „Mis üle ma Sinuga praegu tahan kõneleda, on nii tähtjas ja otsustaw, käib nii sügawalt Sinu tulewiku kohta, et Sa kõik oma waimu ja mõtted, kõik oma tõsiduse ja kindluse piad kokku wõtma, et mulle lõppets selget, tõsist wastust anda.“

Selle manitsewa sissejuhatusse järele, mille peale Martal midagi wastata ei olnud, kõneles Urban edasi:

„Üheksateistkümme aastat on juba mööda, kui ma Sind üksikust kohast kui wäetimat, wanematest mahajäätud, äratõugatud lapsukest leidsin ja enese juurde koju tõin. Ma kuulasin hoolega Sinu ema järele, ma lasksin kuulata, aga asjata, — teda ei leitud kufagilt. Miks olivad Sinu wanemad Sind enesest sell wiisil ära tõukanud? Miks olivad nad Sind wallimäele kannud, kus Sa jo kergeste oleksid paar päewa

mõinud tähelepanemata jääda ja nälja ning külma kätte oma nõrga elu kautada? Selle küsimuse peale ei ole raske koosta. Sina ei olnud mitte laulatatud wanemate laps, — Marta, Sina olid oma ema ja isa raske patu järelbus ja ohwer. Inimeste filmade eest tahtis Sinu ema ennast warjata ja seepärast tõuukas ta Sind enesest ära. Sinu ema oli siis langes- nud hing, Marta. Inimeste ees wõis ta ehk sell wiil oma nurjatumat tegu warjata, mitte aga Jumala ees, kelle film kõik näeb.“

Marta oli näu kõrwale pöörnud. „Oh mu Jumal!“ ohkas ta walusast rinnast.

„Mull on iga hinge kohta, kes eksiteel hukatuse poole rändab, kõige sügawam kaastundmus,“ rääkis preester Urban edasi, oma sõnade mõju Marta kohta hea meele- lega tähele pannes, „nõnda ka Sinu langenud ema kohta, Marta. Pühakiri õpetab ja nõuab, et meil mitte ainult oma hinge õnnistuse eest hoolt kanda ei ole, waid meie piame ka teiste hingede eest paluma ja muretsema. Sell põhjusel tahtsin ma Sinu wanemate suure patu eest kõigewägewama Jumalale ja püha õnnistatud neitsile üht ohwrit anda, mis Sinu wanemate hingeõnnistuse pant pidi olema. Ma tõutafin pühaliku wandega oma Jumalale, Sind, kui Sa püha neitsi abiga kord üleskaswaksid, igaweseks ajaks Issandale pühitseda, Sind eluts ajaks kafinuses ja neitsilikus puhtuses Jehoowa teenistusele pühendada —“

Ohtune päifene paistis aknast Marta näu peale, see oli weel walgemaks muutunud, kui ta ennegi oli. Marta waatas hirmunud pilgul Urbani otsa.

„Mis? Teie olete wist mind kloostrile tõutanud? Kloostrile, kasuisa?“ hüüdis Marta walusa ahastusega ja wärisewal healel.

„On Sulle see mõte nii hirmus? Hirmutab Sind Issanda püha teenistus? Oled Sa ilma lapseks jäänud, Marta?“ Urban küsis seda pool ahwardawalt, pool manitsewalt, kuna ta must pilk noomides Marta näu peal wiibis. Siis, Marta sügawast meeleliigutusest hoolimata, lühas ta nagu waigistades ja meelitates juurde:

„Ma ei oleks mitte lootnud, et minu wagal jumalakartlikul Martal selle mõtte wastu midagi oleks, tõsises pühaduses ja karskuses Issandale elada, täitsa ihu ja hingega tema olla, oma ja waeste patuste hingede eest palwetada ning paastuda. Aga ajad on ennast muutnud, kurjus wõtab ilmas maad, mis enne püha oli, seda tahetakse nüüd mudasse kiskuda ja jalgade alla heita. Püha Katoliku kirikute ja kloostrite müürid on siin maal juba waremeteks kokku langenud. Häbi ja teutus nende lõhkujate ja usust taganejate, — Katoliku kiriku wõimu ja wägewuse nõrgendajate peale! Kelle süi on, et patt, kuriteud ja nurjatu elu ilmas ikka enam maad hakkab wõtma? Millest tuleb praegune usu leigus, himu ilma rõemude järele? Eks see tule sellest, et Katoliku usu wägewuse piirisi on kitsendama hakatud, et teised asemele tulnud usud liig lõdwad on? — Marta, Marta, peasta oma hinge ja wõta minu nõuu kuulda, ta tuleb minu suu läbi kõigewägewama poolt.“

„Teie nõuate, et ma kloostriisse pian minema?“
kordas Marta wärijawal healel.

„Kui Sa arwad, et ma seda nõuan, mis on Sull
jelle nõuudmise wastu fiis ütelda?“

„Ma olen õnnetu, minu elu ja tulewik on rõe-
muta, aga sõna „klooster“ on minu meelest hirmsam
kui kõik õnnetus ja kurbtus,“ ütles neitsi Marta abas-
tawal pilgul. „Ma ei tunne enesel mitte jõudu ja
waimu olewat, wagaduse kätte all oma inimlisi tund-
musi warjata, ma ei oska mitte filmatirjaks waga
olla. Hauda lähemfin ma rõemuga, surma ma ei karda,
aga kloostriisse minna, ilmaft, inimestest ja inimese-
listest tundmustest lahkuda, seda ma ei suuda, kui
ma seda ka ise tahaksin. Ma ei wõi mitte Issanda
õiglane teenija olla, ma ei wõi mitte ihu ja hingega
templiorjaks saada, sest ma ei jõua mitte oma
südant täitsa kiriku teenistusele pühendada. Ma
armastan, auuline preester, ja see tundmus käib kloostri
püha seaduse, käiks minu nonni ammeti wastu —“

„Sa saad usu teenistuses seda armastust unus-
tama ja paludes ning paastudes tema üle wõitu saama,“
ütles Urban weidi kärjitult wahela.

„Ei, ma tunnen, see ei ole wõimalik. Ja patt
oleks see, kui minu süda kloostriis weel ilmalikuid
tundmusi eneses kannaks.“

„Marta, ma ei saa Sinust aru. Keda armastad
Sa siis õiete? Seda meest, kes Sind nii nurjatumal
kõmbel pettis? Ära imesta, et ma Sinu armastuse
lugu tunnen, et ma tean, mis asi Sind tõbe woodisse
wiis. Mulle räägiti kõik ja mull oli hale meel Sinu

eksituse üle. Sa oled Jumala ja minu keelu vastu raskeste patustanud, Marta. Kas ma ei käskinud Sind selle Bene würstiga kõik ühendust murda, iga siset katkestada? Ma nägin Sinu õnnetust ette ära, aga Sa ei kuulnud minu sõna. Sa lastsid ennast oma ilmalikust tundmusest nii kaugele vedada, kui ma ialgi arvata poleks võinud. Dõ pimedusel käisid Sa würsti jutul tema korteris, korrast ja kombest hoolimata, usku ja jumalakartust täitsa unustades. Ma olen walusaid pisaraid Sinu pärast nutnud, Marta, ma olen Sinu eest altari astetel käsi ringutanud ja ärdalt palunud. Ja nüüd, kus Sa oma suurt eksitust piaksid ära nägema, kus Sa Jumala käe läbi said raske tõbe läbi karistatud ja jälle termeks tehtud, nüüd ei suuda Sa Issandale oma süüde eest ainustki ohwrit anda. Marta, Marta, peasta oma hing kurjuse paelast, ole alandlik oma Jumala ees ja kahetse oma pattu!”

Marta pea oli longu langenud, ta hingas raskelt.

„Kuule mind, Marta,“ ütles preester Urban tungivalt. „Ma ei saa küll aru, miks Sa kloostrit nii väga kardad, aga ma tahan Sulle järele anda. Sa ei pruugi kloostriisse minna, ma panin paljalt usukatseks selle soowi Sulle ette — Sa võid jo igas paigas truu Issanda teenija olla. Mina olen Sind üles kaswatanud ja õpetanud, jää siis minu juurde, minu — maja iluks ja auuks ning Issanda õigeks ümarbajaks. Aga wanneru mulle püha wandega, omaks elu ajaks neitsiks jääda, ja paastudes ja paludes kõigest hingest Issandat teenida. Tõuta mulle seda, Marta,

seba ohvrit nõuab Sinu enese ekfitus, seba nõuab ka Sinu wanemate suur süi. Wannu mulle Marta, wannu!”

Preester Urban oli tooli pealt üles tõuusuud ja Marta ette astunud. Ta wõttis tema wärisewa käe oma pihtu. Küll oli ta pilk tume ja tormine, aga käe pihtu wõtmine ei tunnistanud mitte seba.

„Mull ei ole wõimalik, Teie nõuudmist täita,” hüidis Marta ahastawal pilgul. „Ma olen ennast juba ära lubanud, ma olen Gustaw Abelfströmi kihlatud pruut. Oma meeleärakeitmisel, omas hinge ahastuses tõuutasin ma ennast temale, nagu oma petetud südame waigistamiseks ja jahutamiseks. Küid olen ma tema ja keegi ei wõi meid teine teisest lahutada. Siin on tema kihlasõrmus, mida ta mulle kodumaale sõites sõrme pistis.”

Preester Urban laskis Marta käe lahti ja astus tagasi.

„Sa oled kangekaelne, üleannetu! Sind köidawad ilmalikud sidemed, Issanda kutsel ei taha Sa wastu wõtta. Anna see sõrmus ja oma sõna temale tagasi; Sinu peale ei lange mingi süi sellepärast!”

Marta tõuujis läikival silmal püsti. „Ei ja weel kord ei! Nõuudke minult, mis Teie tahate, aga mitte seba, et ma oma sõna murrar ja teda õnnetumaks teen. See ei wõi Jumala meelepärast olla. Ma tahan oma hinge eest paluda, tahan leinata oma ekfitust surmani, tahan laitusetu elu elada — muud ei wõi ma Teile mitte tõutada.”

„On see sinu wiimne sõna, Marta?”

„Ja, preester Urban.”

„Siis mine, minul ei ole Sinuga enam midagi rääkimist.“ Preestri film wälkus wiha tules, ta heal oli wali ja ähwardaw. „Aga seda ma ütlen Sulle, Sina ei heida mitte Gustaw Abelströmiga abielusse, mina saan seda kiriku seadusega keelama. Sina ei ole mitte seda usku, mis Abelström. Ei wõta Sa aga heaga õpetust, siis sündgu see waljusega.“

Marta astus tuikuwal sammul tuast wälja.

Preester Urban waatas temale järele ja ohkas. Ta oli kuulda saanud, mis lugu Martal würst Balachin'iga oli olnud, ta tundis Marta õnnetumat armastust. Just nüüd oli tema arust õige aeg tulnud, oma ammugi otsuseks tehtud nõuu Marta kohta täide jaata, nüüd, kus neiu süda õnnetu ja meeleärabeitmisel oli ning seepärast tema sõnade ja nõuu wastu osawõtlik pidi olema.

Imelised, isewärki põhjusted sundisiwad salalisl preestrit Marta käest seda tõutust pärima, et neiu ialgi abielusse ei heidaks. Tema peapüie ei olnud sugugi see, et Katoliku kiriku teenistusele uut teenijat muretse da ja kirikule seeläbi tänuväärt heategu teha. Ei, waid preester Urban armastas ise oma kasutütart, — see külm, wali usumees tundis omas südames Marta wastu soemaid tundmusi kui isa lapse wastu, kui sõber sõbra wastu. Seepärast tahtis ta teda oma maja ehteks jätta.

Marta iludus, Marta armas loomus oliwad juba ammugi tema südamesse isewärki sädet õhkuma pannud, mida Urban ise kõige parema tahtmisega lämmatada ei suutnud.

Preester Urbani armastus Marta wastu ei olnud

mitte see õõgaw lõte, mis noore südamelaginal põlema paneb, preesteri Urbani armastus oli wisa ja nagu haiglane püie ja ištamine. Ta teadis, et tema ialgi sellele ühendamise sihile ei wõinud jõuuda, mille poole loomulik armastus tõttab, ta teadis, et ta Martat enese omaks ialgi ei wõinud, ei tohtinud pärima hakata, seda keelas jo tema ammet, ka tema wanadus. Aga ta ei wõinud selle mõttega ialgi leppida, et Marta kellegi teisega altari ette astuks. Tema armastus oli südamel ja meele segadus, haiglaste hingeelu sünnitus, mis teisele mõttele maad ei annud, kui et Marta ikka edespidi neitsina tema majassee, tema lähedale jääks. Ja seda püiet oleks ta seega täide ajanud, kui Marta oleks tõutanud ialgi abielussee astuda. Martat floostriisse saata ei tahtnudgi ta, seda oli ta ainult nagu jutu fiskejuhatuseks ütelnud.

Nüüd oli aga Marta tema nõuu täitsa tühja ajanud. Ta oli ennast petnud, kui ta temast oli arwanud kerge waewaga jagu saada, pühaliste ja noomivate sõnadega tema meele kohta mõjuda. Martal oli selge waim, ta oli wiimisel ajal preestri wastu kahtlasemaks saanud, tema rinnas elas õiguse tundmine, ta ei lastnud ennast mitte nii kergeste efitada.

Mis pidi preester Urban nüüd peale hakkama. Ta sammus sügawas tumedas mõttes edasi tagasi, wististe mõtles ta uusi plaanisi wälja, et oma sihile jõuuda. Ta nägu oli jälle külm ja wali, nagu ennegi, kuna ta Martaga rääkides iseäraliselt salalist meeleliigutust oli awaldanud.

Meie piame jutuga paariks filmapilguks peale kolme kuu tagasi minema ja seda tundi meelde tuletama, mill würst Boris Balachini endine pruut, Weera Narewna, Marta juures oli käinud ja temale Boris'e kohta teatawaid saladusi awaldanud, mill Marta meeleeäraheitlises tujus Boris'e juurde oli tormanud ja õrnad sidemed tema ja enese wahel katkestanud ja mill siis Boris ka Weera wastu oli unustamist ja ärasheitmist tunnistanud.

„Uga mis nüid, petis mees?“ küsis Weera wäri-fewal wihasel healel, kui Marta würsti tuast oli wälja tuiunud. „Ütle, mis saab nüid?“

Boris ei wastanud. Ta astus akna alla, tuetas oma palawa otfaesise külma aknaruudu wastu. Ta oli praegu nagu kahe tulepurstkaja mäe wahel seisnud, millede laama teda lämmatada ähwardanud. . .

„Kosta, waletaja?“ küsis Weera tungiwamalt ja astus temale ligemale.

Boris ärkas nagu sügawast unest. „Sina ei wõi kauemine siia jääda, sellest saad Sa praeguste nähtuste järele ise aru,“ ütles noor würst litsutud healel.

Wihane hüid tuli noore neiu suust. „Sa ajad mind minema, äraandja! Sa tahad minust lahti saada, petja! Ja kui ma ei lähe, kui ma nii kaua siia Sinu juurde jään, kui Sa oma wandeid täidad ja mind altari ette wiid? — Sa piad seda lubama, mull on õigus Simult seda nõuuda.“

„Ma ei tee seda mitte, ei ialgi — meie oleme lahkunud inimesed,“ ütles würst Balachin ägedas ärituses. „Ja kui Sa wägise minu juure tahad elama

jääda, siis võid Sa seda teha, kui Sa oma auu peale ei waata ja inimeste suus minu salaarmufese nime ei taha ära teenida.“

Weera Narewna kahwatas ära. „Käägid Sa nõnda, nurjatu mees? Tallad Sa nõnda ühe ilmafüita nais-terahwa usaldust ja oma mehe auu jalgade alla! Do, ma tahan kõigile rääkida, misfugune petis ja kelm Sa oled! Hoia ennast minu kättemaksmise eest! Hoia ennast!“

Ja libedaste nuttes jookkis Weera teise kambrisse.

Sellest tunnist saadik ei saanud Boris Beeraga enam kokku. Würst oli wälja läinud jalutama ja kui ta õhtul tagasi tuli, jutustas Iwan, Weera olewat enesele küidimehe palganud ja poole tunni eest, vastu õhtut, ära reisinud. Kuhu? seda ei teadnud Iwan.

Boris hakkas seda kuuldes fergemalt hingama. Kuhu võis ta mujale reisinud olla, kui oma koju Peeterburisse. Ta oli wististe ära näinud, et see kõige parem nõuu oleks. . . . .

Raske on neid pool mõrudaid pool ahastawaid, pool wihaseid tundmuft kirjeldada, mis Boris'e rinnas tänaste juhtumiste järele mõllasiwad. Walusjad löögid oliwad teda uimaseks ja segaseks teinud ja kellele võis ta kõige oma äparduse juures süüd anda? Kas Beerale, keda ta petnud, kas Martale, keda ta kui Weera peigmees armastanud? Ei, ta ise oli süüdlane, et ta Marta oli kautanud, keda ta küll tõeste palawalt armastanud.

Boris wandus oma saatust, neas iseennast, neas õnnetumat Beerat. Ta läis tuas tulisel sammul nagu pöörane edasi tagasi ja wiimaks, kui ta ära wäjis,

fuis wiskas ta ennast sohwa peale, laskis Zwani enesele weini tuua ja püidis purjutades oma südame piina lammata. Klaasi klaasi järele rüipas ta ruttu alla, kuni ta wiimaks sohwa peale magama jäi . . .

S a l a s i k w ö e r a s .

Gustaw Abelström oli ekfiarwamises olnud, kui ta ennast piatselt Rootsiinaalt oli arwanud Tallinnasse tagasi tulla woiwat. Tall oli seal oma mõisatega, nende müümise ja mitmesuguste asjade korraldamisega nii palju tegemist ning tallitamist, et ta alles Augusti kuu lõpul wõis Tallinnasse tulemise peale mõtelda. Selle aja jooksul oli ta mõisad ära müünuud, raha asjad joonele saatnuud ning oma kolmandama mõisa, mida ta müümata jätnud, korrale seadnuud ja tubli walitseja hoolde jätnud.

Küll oli tema igatsus, tema meel ja mõte ühte puhku üle mere Marta juurde ulatanud, aga ta ei wõinud midagi parata. Ta kirjutas Martale sagedaste, aga neiu wastused trööstisiwad teda tema igatsuses wähe. . .

Sügis oli juba algamas kui laew teda Stockholmi linnast Tallinna poole kandis. Gustawi seltsis tuli ka üks wõderas mees Rootsist kaasa, kellega esimene iseäralisel wiisil tutwustawalt kokku oli juhtunud. Gustaw Abelström oli oma reisi algades enda mõisast juba ära sõitnuud, ta purjetas kerge paadiga Mälari järwe laenetawat pinda mööda mitme sadade saarede

wahelt Stockholmi poole. Pikk Mälari järm ulatab oma otsaga Stockholmi juurde ja seega mereni. Abelström oli juba ligi linna jõudnud, paat wihises tubli tuulega kena saarede murrustiku wahelt kärmeste linna poole. Ühe saare nurgal, terawa kalju rahnu peal, nägimad paadis olejad üht inimese kogu seiswat, kes, ilma ühegi seltsiliseta, alla rahutuma weepinnale nähti waatawat. Korraga, järsk tuulepööre keerutas saarestiku wahelt, kalju rahnul seisja puutus tema keeru fisse — nagu takutükk käis ta ülemalt alla, järsu kalju kõrwale sügawasse wette. Ühtlasi keerutas tuulepööre ka tulejate purjudega paadi ümber. Paadis olejad ojusiwad kõik ruttu lähema lameda kalda äärde wälja, aga kaljult kukkuja ei wõinud seda mitte. Teise saare lamedam kallas oli temast nii kaugel, et tema wõim sinna ojuda ei kannud; ta wõis ülemalt langedes ka häda saanud olla ja ta wäsitas siis ennast selle sama kalju seinä kallal, kust ta alla oli langenud, püüdis mõnest kalju krobendamast kargast kinni pidades oma peadgi peal wee hoida. Kalju oli nii järsk, et sealt hiirgi üles ei oleks wõinud ronida, weel wähem siis see inimene, kes seal elu ja surma wahel wõitles, imestuseks aga mitte kordagi appi ei hüidnud.

„Ta wõim on wist nii lõppenud, et ta enam hädahealtgi ei suuda teha,“ ütles Abelström. Ta wiskas oma märjad riided seljast maha, ojus õnnetuma juurde ja hakkas teda oma seltsiliste poole wälja wedama. Raskest wäsimuses jõudis ta temaga kaldale, õnnelikult astus ta tundmata wõera mehega laenetest wälja, ta oli ühe inimese elu peastnud. Peastetud wõeras

oli kõrgeft kukkudes tõeste natuke uimaseks saanud, nii et temal enesel jõuudu ei olnud sinna wälja ojuda, kuhu Abelström teda ojudes aitas. Ta oli teiselt poolt äärest, kust saare kallast lame oli, saare peale tulnud, tema paat oli ka teisele poole jäänud.

Ruttu wiskas Abelström enesele kuivad riided selga, ja andis ka peastetud wõerale, nii palju kui tema reisiriiete tagawara ulatas. Paadimees oli paadi, mis laenetelega ise kaldale tulnud, ka juba korralt seadinud ja warsti purjetasiwad nad linna poole edasi, peastetud wõeras ka kaasas. Südamelikul sõnal tänas ta oma peastjat, tõutas tasuda, mis tema wõimus olla ja enam ei rääkinud ta midagi. Abelström ei lubanud aga midagi tema käest tänuks wastu wõtta, tema kordaläinud tegu ise olla temale kõige parem tänu. „Minu elu seisib ka kord surma kaalu peal,“ ütles ta oma peastetud seltsilisele, „ma sain Tallinnas Wenelaste käest kuuli rinda ja ma oleksin wististe surnud, aga ühe tundmata wõera naisterahwa käsi peastis mind, aitas mind ilma wäheha tänu ja tasumise soowita surmast elule, kuidas piaksin siis mina selle hoopis wäheha waewa ja abi eest tasumist wõtma? Ei, mitte midagi!“ See oli Gustawi wiimne otsus.

Aga kes oli see peastetud wõeras mees? Gustaw oli temalt seda kord küsinud, aga ilma selge wastufeta jäänud. „Mull läks linna kätinas ja teiste inimeste hulgas aeg igawaks, seepärast tulin täna homiku sija saarestikusse, kus nii waike ja rahuline ja minu südamele nii hea ja armas oli,“ — see oli püaegu kõik, mis peastetud wõeras enese kohta awaldas. Abel-

strömile näitas ta ka muidu iseäraline olevat. Ta habe oli walge nagu hõbe ja niisama walged säberjad juukselolid ulatasiwad laia äärtega kübara alt pikalt algade peale. Nägu oli tal kindel ja tõsine nagu teras ja otja peale oli elu kare käsi sügawaid kortsi aja-
nub. Mõnda näitas ta oma hõbewalge juukse ja habeme poolest küll nagu mõni kahetsakümne aastane wanake olevat, aga film, nagu ja muu olemine tunnistas, nagu puuduks temal weel wiiekümnestgi paar sammu, sest filmist järele tal rohke eluwõim ja mehine, nõrkuse-
feta waim ning palgel oli nooremehelisest rohkest ilu-
dusest kaunis jaukene weel alles. Ta pidi elusaatuse armuta käre all palju, palju kannatanud olema, et tema pea selles madalas wanaduses juba nii hõbedalise kroo-
niga ehitatud wõis olla. Rõige wäljanähtuse ja ka riiete järele armas Abelström teda mõneks rändajaks ja inimeste wihkajaks, keda õnnetu elusaatus selleks muutnud.

Paat oli juba kaldale jõudnud. Kahtlane wõeras mees kumardas Abelströmi ette, ütles paar tänu sõna ja läks. Paar tundi hiljem saatis ta linnas Abelströmi riided selle adressi järele ära, mis ta tema käest riiete saatmiseks paadis oli wõtnud ja ühtlasi ka kirjaga jada tufatit raha enese elu peastmise eest. Ka kirja all ei olnud ühtegi nime.

Teisel päewal sõitis üks Inglise laew Stockholmi sadamast Tallinnasse ja sellega läksgi Abelström kaasa. Laewa peale astudes nägi Gustaw, et tema eiline seltsiline ka reisijate hulgas oli. Sõbralikult astus see oma elupeastja juurde ja jäi mere teel tema seltsili-

seks, kuid rääkijat temast küll palju ei saanud. Ta võis kas või mitu tundi ilma suurema jututa Gustawi kõrval istuda. Nagu sügawas mõttes waatas ta waguši maha, waatas ka wahel üle laewa ääre alla wette, wahel jälle ulatas tema tõsine, aruldane pill nagu igatsuses üle laenete pinna ääreta kaugusesse.

Mitmed filmad langesiwad kahtlaselt Gustawi selfilise peale, kõikidele paistis ta üli iseäraline olewat, — kõikidele oma hõbewärwilistest juuksestest nii wanarauk, oma elawatest waimukatest filmadest alles keeliline ja peale see oma muust üleüldisest tumedast, waitsest olekust nii kahtlane ja arusaamata. Mõnedgi püüdsiwad temaga juttu teha, et temast wähegi arusaada. Laewa kapten rääkis temaga Inglise keeles ja sai sellesamas keeles lühitse wastuse. Keegi teine küsis temalt Saksa keeles midagi ja sai ka Saksa keeles wastuse; Abelström rääkis temaga Rootsi keeles ja see keel oli tal ka jula. Kui Gustaw kord tema keelde oskamise üle imestas, siis kostis ta: „Ma olen ilmas palju rändanud ja jell teel siis mitu keelt tundma saanud.“

Suba oli tükk mereteed äratäidud. Gustawil oli himu teada saada, kas tema hõbe juukeline salalik selfiline ka Tallinnasse tahab sõita, või ehk mõtleb ta sellesama laewaga Tallinna alt jälle edasi rännata. „Mina tahan Tallinnasse sõita, kuhu poole piats minu armsa selfilise teekond minema?“ algas Gustaw küsides juttu.

„Tallinnasse?“ küsis wõeras tumedalt, „mis lähed Rootslane enam Tallinnasse, see linn ja maa ole-

wat jo juba minewal aastal Rootsi walitsuse alt ära langenud."

"Dõsi küll," kostis Gustaw kurbalt, aga minul on siiski weel Tallinnasse asja; mull on seal pruut, kes mind surma hädast elusse aitas, seda lähen ma vaatama."

"Sooh!" kostis hõbe-habemline mõeras. "Siis on Teil wististe asja ilmas ka õnnelik olla. Mina mõtlen ka Tallinnasse minna."

See oli kõik, mis mõeras Abelströmi algatud jutule juurde lijas. Siis ohkas ta raskeste, pisar nähti ta silma laule tekkivat ja siis ta ei rääkinud enam midagi. Palju tõsisemalt ja tumedamalt kui enne, istus ta nüüd Gustawi kõrwal.

Nagu sellest mõistagi mõib, tõuufis Gustawi südamel hingu ikka suuremaks, oma kahtlast seltsilist wähegi enam tunda saada; mitu korda püüdis ta jutujärge nõnda wedada, et mõeras mees omast elust midagi räägiks. Viimaks küsisgi Gustaw, kas ei võida ta oma seltsilise elulugu lühidelt kuulda saada, kuid mõeras põikas ikka kõrwale, ei rääkinud midagi. "Ärge seda küsige," kostis ta lühidelt, "ma ei wõi seda rääkida tahta, selle meelde tuletamine ei ole mulle mitte hea."

Gustaw nägi selgeste, et tema seltsiline ei oma enese ega ka ilma eluga sugugi rahul ei olnud, nägi, et ta ilma ja inimesi ülepea nagu wihkas ja põlgas ning kõige enam waiksust ja rahu armastas.

Siiski küsis Gustaw weel, mis asju tema seltsilisel siis Tallinnas ajada olemat.

"Reid asju," kostis mõeras tumedalt, "mis mull

termes ilmas on ajada olnud. Ma rändan ilma ots-
tarbeta, ma rändan, et muil kuskil rahu ega püsi ei
ole piatada."

Laem jõudis Tallinnasse. Et õo juba käes oli,
ei lastnud Gustaw oma seltsilist enesele enam nii hilja
öökorterit minna otsima, waid wiis teda oma korter-
risse, kus wana truu pasfija neid lahkeste wastu wöttis.

"Ometi kord tulete jälle koju," ütles ta Abel-
strömi nähes, "ja seltsiline on Teil ka weel."

Gustaw käskis wõerale üks kammer anda, soowis
talle head ööd ja läks magama.

Aga ka järgmisel päewal ei lastnud Gustaw wõe-
rast, kellest ta lugu oli hakanud pidama, enese korter-
ist ära minna, waid palus teda nii kauaks, kui ta
Tallinnasse jääwat, siia elama jääda.

"Ma elan muidugi nii üksikult siin," ütles ta,
"ja olen seepärast rõemus, kui Teile mulle seltsiks jää-
site." Wõeras pani küll esiteks tänades wastu, wõt-
tis aga Gustawi lahke paksumise wiimaks süiski omaks.

Gustawi esimene käik oli preester Urbani majasse,
Marta koju. Siin olivad end asjad nii palju muut-
nud, et pere-emand Maria mõne päewa eest soojatõ-
besse haigeks oli jäänud. Ta ütles jo enesel, nagu
teame, palju sala koormatusi kanda olewat, ta tead-
mata lootustest ei olnud midagi täide läinud, haigus
oli teda ta salaraskuste alla maha rufunud. Küll ei
olnud tema haigus weel mitte raske, aga ta sidus
Martat süiski kui ramitsejat Maria süngi juurde.

Marta ja haige Maria wõtswad Gustawit lah-
keste wastu. Wiimne pidi neile kõi pikalt ja laialt

jutustama, mis ta kodumaal teinud ja kudas ta oma asjad diendanud. Ta rääkis neile ka juurde, kuda tuulepööre tema paadi ümber wisanud, kuda ta enast ja pärast ka üht kahtlast mõerast uppumise surmast peastnud, kes temaga seltsis ka Tallinnasse tulnud.

Martaga oli Gustawil sellisamal päewal läbirääkimine nelja filma all. Gustaw tahtis ometi kord selgusele jõuda ja teada saada, kas Marta oma nõuule, tema abikaasaks heita, truuks ja kindlaks jäänud.

Marta oli sügawaste ohkanud, kui Gustaw teda kõrwalisesse kambrisse oli palunud astuda, neiu aimas, mis noorel mehel rääkida oleks. . .

Gustaw hakkas üksikus kambris Marta käest kinni ja waatas talle sügawaste filma.

„Teie aimate, Marta, mis wastust ma Teilt praegu ihkan,“ ütles Gustaw wiimaks. Ma ei tahtnud Teiega enne minu ärareisimist kõneleda, sest Teie olite siis weel pool haige ja ma ei tihkanud seda. Suusõnal ja kirjalikult olen mina oma õrna nõuude Teie jalgade ette pannud, sest et Teie teda kord täitmata jätsite; ma ei päri, mis põhjused Teid seda fundisivad tegema, süiski, pärast tõuutasite end kirjateel minu omaks ja nüüd küsin ma Teilt, kas Teie oma tõuutusele truuks jääte, kas Teie tõeste minu abikaasaks tahate saada? Wastake, Marta, Teie wastus teeb meie mõlema elu teede kohta otjustama selguse, mis tarwis on.“

Morgus peaga seisus Marta noore mehe ees. Ta

meike käsi värises tase Gustawi pihus, kuna ta teise käe oma tuffsuna, walutawa rinna wastu surus.

„Mis ma tõutanud olen, seda täidan ma ka,“ ütles ta wiimaks tumedalt.

„Teie tahate minu oma olla igaweste?“ küsis Gustaw tungiwalt.

„Sa!“

See „ja“ tuli nii tase, nii tafistatult neiu huultelt, et Gustaw teda waewalt kuulis.

Gustaw ei pannud mitte suurt imeks Marta arglist tagasihoidlikku leigust. Ta oli teda sarnases pool ojawõtmata olekus ikka näinud, ja ei tahtnudgi temalt siis tundmuste palawat ülewoolamist. Gustaw armastas teda nii südamest, et teda, nii kuda ta oli ja elas, omaks ihtas. Sfimeses rias oli see püue ja alles teises see nõue, kas neiu ka tema wastu wastuarmastust oleks. Ta tahtis teda käte peal kanda, tema kõige vähemat joowi täita, tahtis oma armastust tema wastu igal ajal ja igas asjas üles näidata — kas niijuguse truu teenimise eest ei pidanud ta neiu wastuarmastust wiimaks põlema sütitama, kui asi ka praegu weel sell järjel ei olnud.

Nõnda küsis ta iseeneselt ja tuetas end selle lootuse peale.

„Marta, Sa teed mind üliõnnelikuks,“ hüidis ta neiu tase „ja“ peale ja wajutas ta käe ellaste oma huulede wastu. Müid ei jää mull muud üle, kui weel kord Sinu kasuise juurde minna tema luba pärima. Mõne nädala wältusel tohiksin ma siis nii

ärarääkimata õnneline olla, Sind igaweste omaks nimetada.

Ta surus elawal tundmusel ühe musu neiu pale peale. . . . .

Gustaw tahtis kohe peale seda preester Urbaniga kokku saada, see ei olnud aga kodus. Ta oli Tartusse oma isa Siegfried Gamla juurde reisinud ja sinna umbes paariks nädalaks lubanud jääda. Gustaw pidi siis tema tagasi tulekuni ootama. —

Gustawi seltsiline, kes temaga Rootsist kaasa tulnud, elas wagusat elu. Mis ta oma kambris tegi wõi toimetas, sellest ei teadnud Gustaw ega tema passija naesterahwas muud, kui et nad teda tihti oma raamatute kallal nägiwad lugewat ja segawat. Seatud aegadel tuli ta kutse peale iga kord toitu wõtma, oli wagune nagu ifka ning pärast lõunatel läks ta oma halli mantli sisse mäsfitult linna jalutama ja jäi sagedaste kuni poole ööni ära. Ta käis kord ühes, kord teises kohas, wiitis aega mere ääres wahtides ja mägedel istudes. Tall ei näidanud Tallinnas tõeste midagi toimetada olewat, nagu ta ka Gustaw Abelströmile tõendanud.

Mõnda elades oli juba umbes nädal aega Tallinnas mööda läinud, kui kahtlane wõeras kord Gustawilt küsis, kas ta teadwat, kes olla siin linnas Katoliku kiriku preestriks?

„Urban Gamla,“ kostis Gustaw.

„Aa, Urban Gamla!“ kordas wõeras.

„Kas Teie tunnete teda?“

„Ja, ma olin temaga kord tuttaw.“

„Siis ei ole Teie mitte praegu esimest korda Tallinnas?“ küsis noor mees imestades.

„Ei. Minu sündimise paik ei ole siit mitte kaugel.“

„Teie olete siit maalt pärit?“

„Jä.“

Seepeale küsis mõeras, kas Gustaw ka wahest ei teadwat, kus preester Urban elawat.

„Wäga selgeste,“ kostis Gustaw Abelström. „Miks ei piats ma seda teadma. Minu pruut, kellest ma Teile rääkisin, on preester Urbani kasutütar.“

Mõeras waatas oma terawa filmaga küsides Gustawi otsa. „Preester Urbani kasutütar? Demal on kasutütar? Soo, sool?“

Siis kirjutas mõeras preester Urbani adressi oma taskuraamatusse ja ei küsinud enam edasi. . . .

Wikne selgest taewast.

„Kes seal on?“

„Tehke lahti seaduse nimel!“

„Kes seal on?“ küsis Gustaw Abelströmi passija naesterahwa heal maja eeskojast weel kord. Wäljaspool maja ukse taga seisiwad neli meest, nende mundri järele arwata, politseiammetnikud. Nad oliwad mitu korda tugewaste ukse pihta koputanud.

„Politsei nõuab fisiselastmist!“ ütles üks meestest wäljas, kes teiste ülem näis olemat. „Tehke wiibimata lahti.“

Üks läks lahti ja naisterahwas, küinal käes, waatas argfelt praukil ukse wahelt wälja.

„Politsei?“ kordas ta. „Mis politsei tahab hilja öö ajal!“

Ülem ammetnik astus sõnalausumata ukse wahelt sisse, teised tuliwad järele. Kõja üks käänati jälle luffu ja üks politsei soldat jäi ukse ette wahiks.

„Wiige meid Rootsi alama Gustaw Abelströmi eluforterisje!“ nõuudis ülem ammetnik käskiwal toonil.

„Minu Jumal, mis Teie temast tahate!“ küsis naisterahwas hirmuga.

Ammetnikud ei wastanud. Beel kord pidi ülem fundima, enne kui hirmunud naisterahwas neid eeskojast läbi Gustaw Abelströmi ukse juurde wiis ning ise nende eel sisse astus.

„Tasa, tasa, härrad,“ sofistats ta murelikult, „ta magab, Teie ei tohi teda mitte ehmatada, ootke, ma äratan teda wagufaste üles. Teie tahate ometi temaga kokku saada?“

„Ah, mis üles äratama,“ hüidis ülem ammetnik walju hoolimata healega. „Meie ei tule temaga siia mängima.“

„Mu Jumal, mu Jumal, mis see piab ometi tähendama,“ ahastats passija ja läks Gustawit üles äratama, kuna politsei ammetnikud isekeskis tasakeste jäiwad rääkima ja nõuu pidama.

Warsti astus Gustaw Abelström öökuues tagumifest tuast wälja. Passija oli teda äratanud ja talle teatanud, et politsei tema forterisje tulnud ja temaga rääkida nõuudwat. Ta ei teadnud enesfel politseiga

midagi tegemist olewat ja astus seepärast julgelt ametnikkude wastu.

„Kas Teie olete Rootsi riigi alam, endine Rootsi ohwitser, Gustaw Abelström?“ küsis ülem ametnik.

„Ja, see ma olen,“ wastas Gustaw.

„Minul on käst, Teie eluforterit läbi otsida,“ ütles politsei ametnik, „ma tunnistan Teid seni kaua enese wangiks.“

„Minu eluforterit läbi otsida,“ küsis Gustaw wõerastades. „See ei ole wõimalik, Teie effite, mis piaks minu eluforterist leida olema?“

„Teie olete Gustaw Abelström, nagu Teie tõenda-
site ja meil on seaduse nimel käst, Gustaw Abelströmi eluforterit läbi otsida,“ kordas ametnik waljumalt. „Mehed, hakake peale. Teie, Gustaw Abelström, jääte niikauaks minu kõrwa.“

Ja mõlemad mehed hakkasiwad tubasi läbi otsima. Sga käst, iga kohwer ja kapp waadati läbi, iga paberi lapikest wahiti ja uuriti, süiski ei tulnud weel mingit kahtlast asja nähtawale. Wana passija naisterahwas seisis wärisedes eemal, kuna Gustaw rahulikult politsei soldatite segamist ja nuuskimist pealt waatas. Ta mõtles ja meeliskles, kuida politsei ülepea sellele mõttele wõis tulnud olla, tema juurest midagi seaduse wastalast asja otsima hakata. Ta teadis, et tall midagi sellesarnast ei olnud.

Soldatid oliwad asjata kõik segamine ja pahempidi pööranud. Weel ei olnud nad midagi leidnud. Wiaaegu tahtsiwad nad otsimist juba järele jätta, kui

üks neist selle mõtte peale tuli, ka ahjude pealseid läbi waadata. Ta ronis toolide abil ühe kõrge pott-ahju najale. Warsti puutus talle midagi kätte. Ta tõmmas käe tagasi, ta hoidis üht tolmunud paberi pakifest käes.

„Hurraa,“ öistas soldat, „ma arwan, otsitaw asi on käes.“

Ta hüppas toolide pealt maha, teised tuliwad ruttu ligemale ja ülem ammetnik wöttis pakifeste oma kätte ning tegi lahti. Pakistes oli mitu kirja, Rootsi keeles kirjutatud ja Stockholmist tulnud. Ammetnik, kes Rootsi keelt mõistis, luges ja proowis neid küinla tule juures, siis pistis ta pakifeste rahulolemisega taskusse.

„Meie töö on jaks korraks lõpetatud,“ ütles ammetnik seepeale, „meie oleme leidnud, mida meid otsima saadeti. Teie, Gustaw Abelström, olete meie wang ja tulete meiega kobe ligi. Tõmmake enesele ruttu riided selga. Teised inimesed, kes ehk siin korteris on, piawad homiku wälja minema, siis pannakse ukseid pitseri alla. Nii kaua jääwad paar meest siia wahiks, et siit midagi wälja ei wiida.“

Gustaw Abelström oli nagu foolasambaks tarretanud. „Mida Teie leidsite ja mispäraft olen ma Teie wang?“ küsis ta wiimaks pool wihasel, pool imestawal toonil. „Neist paberitest, mida Teie sealt ahju pealt leidsite, ei tea mina wähematgi midagi.“

„Hea küll, hea küll,“ ütles politsei ülem ammetnik põlgawalt naerdes. „Kui linn puuris on, siis sapu-

tab ta ifka weel tiibu ja püiab peafeda. Urge wiitfe
'aega, tulge wiibimata.'

Gustaw pidi küll wiimaks järele andma ja wägi-
wallale alla heitma. Ta tõmmas enesele riided selga
ja läks politsei ammetnikkudega ligi. Nuttes jäi tema
wana passija maha ja wiimaks ilmus kära peale ka
Gustawi wõeras feltfiline oma tuast nutja juurde
ning küfis, mis seal ometi olewat.

Nuufkudes jutustas talle passija, mis sündinud.
Ülem ammetnik oli maja ette ja maja sisse wahid
seadnud, kes pidiwad walwama, et majast keegi enne
hommikut ja enne Gustawi korteri pitseerimist midagi
wälja ei wi.

Rõnda sündiski teisel hommikul. Gustawi passija
ning tema külaline pidiwad wälja minema ja korter
pandi finni, kuna teda enne seda weel kord tubliste
läbi oli otsitud. Gustaw Abelström pandi kui maa
äraandmise nõuuline ja kui suur poliitika süidlane
wangi ja tema protsefs pidi warsti algama. Kirjad,
mida Gustawi tuast leitud, oliwad tema süi kohta
tunnistust annud ja ilmutanud, et Abelström oma
kodumaal tähtsate meestega kirju wahetas, kellede püie
Lääne mere kubermangude Rootsi kätte tagasi toimetamine
oli. Nagu kirjadest selgus, oli Abelströmile muu
seas ülesandeks tehtud, siin maal tähtsamaid ammet-
nikka ja mehi ka selle mõttele meelitada ja nendest
üht feltskonda asutada, kes siin pidi töötama ja rah-
wast Rootsi walitsuse alla heitmise mõtetega tut-
wustama.

Nagu kulumüüja lagunes teisel homikul Tallinnas jutt laiali, üks Rootsi maalt tulnud salakuulaja ja maa äraandmise nõuline olla wangi wõetud. Gustaw Abelströmi nimi käis suust suhu. . . .

Maria saladus.

Raks päewa pärast seda sündmust tuli preester Urban Tartust kodu, kes Marta ega Maria Gustawi wangi langemisest weel midagi ei teadnud. Urban ei tulnud mitte ükshina, ta wana leff isa, Siegfried Gamla, tuli temaga kaasa. Wiimne oli elutüdimuse ja kõrge wanaduse sündmusel juba ammugi oma kauplemise järele jätnud, et rahulikumalt oma eluõhtut wõiks lõpetada. Tall oli suur warandus ja selle poolest wõis tema mureta ilma teenistufeta elada. Tartus aga oli tema elu koguni igawaks läinud, tal ei olnud seal kedagi sugulast ega meele lahutajat, mida ta küll enesele tundis tarwis olewat. Rahe pojaga oli Sumal teda omal ajal küll õnnistanud, noorem nendest oli, nagu teame, pimedasse elu rägastikusse ära kadunud ja wanem oli Tallinnas preestriks. Puruwana hall wanakene lahkus siis Tartust, tuli Tallinnasse elama, et ehk siin, oma ainisa poja lähiduses südamele enam rahu ja lahutust saada, — ainisa poja juures, kes jo selleks ammetis oli, et tema südametele ja hingedele rahu pidi saatma. Siisotsa jäi wana hall isakene poja juurde elama, vähemalt nii kauaks, kuni ta enesele ise oma meele järelise korteli oli leidnud. Siegfried Gamla

wõis wähemalt seitsekümmend aastat wana olla, ta hõbewalgeist juukstest oli ainult weikene jaukene kabel pool kõrwade ääres weel alles, — ta käd wäriwaid ja tumedaist, kustuwaist filmist ning ära lõppenud näust paistis tähelepanejale salaline kannatus ja waew wälja. . . .

Siegfried Gamla oli oma nooremata, kadunud poega Alberti lapsepõlwe enam armastanud, kui wanemat, Urbani. Ta oli sell ajal ikka ka ütelnud, Urban olla ta oma poeg, olla küllma ja wisa loomuga, nagu temagi, Albert aga olla enda hea südamelise ja kõrge hingelise ilusa ema poeg, keda surm poegade lapsepõlwe ära kutsunud.

Tartust tulejad oliwad parajaste endid riidist lahti wõtnud, kui üks halli habemega mees preestri eeskotta astus — seesama, keda Abelströmi seltsis Rootsist tulles juba tundma õppisime. Neiu Marta astus temale eestuppa wastu ja palus tema soowi teada saada.

„Ma soowin preester Gamlaga kokku saada,“ oli wõdera mehe wastus, kes terawalt ilusale neiuile filma waatas.

„Ta tuli praegu Tartust ja on reisisi wäsinud, ma kardan, Ta ei taha täna mitte Teid oma jutule lasta,“ kostis Marta. „Aga ma tahan siiski teda paluda, ehk wõib Teie soow täide minna.“ Neiu käis Urbani tuas ära, tuli ruttu tagasi ja teatas, kõrgeauuline preester saawat homme wõderaid oma jutule wõtma, täna ei ühtegi.

Wõeras mees waatas weel teraselt neiu isearalise

ilusa näu peale, Marta silmitses ka teda tema lumiwalges habemes ja noorema poolses näu olekus, — siis läks võeras, auupakkuva kumardamisega jumalaga jättes, tagasi wälja. Marta waatas imestawal pilgul temale järele. „Kes piaks see imeline mees ometi olema,“ rääkis ta iseeneses, „nii lumiwalge on tema pikk juuks ja habe ja nii noorepoolne näib tema fiiski oma elawate filmade järele olewat. Wist on ta mõni kaugelt võera maa inimene, kes preestrilt midagi abi palub; meie maal jo niisugusid inimesi ei ole.“

Kuna Marta võera mehe iseäralduse üle imestas, siis imestas seesama võeras mees jälle Marta imelise iluduse üle, millest tema arust suur waimurikkus wälja paistis. „Wististe seesama ongi wangilangenud õnnetuma Abelströmi pruut ja Urbani kasutütar,“ mõtles võeras mees uksest wälja astudes. „Misugune iludus ja misugune waimurikkuse awalbus! Kust pidi Urban ometi tema enese kasulapsiks wõtma? Waene Abelström, kui raske saab Sulle olema, sellest inimesest wangistamise läbi lahutatud olla!“

Marta oli iseäralise võera mehele nii kaua järele waatanud, kuni see majade taha ta filmist ära kadunud. Siis ta jooksis tagasi tuppa oma kasuema haigewoodi juurde, keda ta kõige elawama lapsearmastusega ja suurema hoolega talitas ja põetas. Kasuema haigus oli tema südamele väga raske, ta oli seepärast sagedaste walusaid pisaraid nutnud. Haigus oli seni ajani ikka aegamööda tõusnud ja Marta kartis väga, et palaw surmaõhki Maria eluküünalt, mis weel

nõrgalt leegitjes, mististe ära tahab puhuda. Ka arst, kes igal päeval haiget vaatamas käis, jäi juba kahtlaseks ja raputas pead, kui Marta temalt haiguse kohta otsesti palus. Küll oli Marta kord kuulnud, et Maria surm tema elusaladusi saats avalikuks tege-
 ma, aga süüsi oleks tema sadakord enamalt ilma nende saladuste tundma saamiseta jäänud, kui et surm Maria temalt oleks ära tiskunud. Ta oli teda jo kaswatanud, oli teda ellamalt hoidnud ja armastanud kui üksti tõsine ema seda teha mõits ja peale see oli ta Martale õkalisel elutee peal nagu ainukeseks tuets, teda temale nimelt nüüd väga tarwis oleks olnud, nüüd, kuna ta „wale armastusega“ haamatud süda iseäranis tröösti ja tuetajat tarwitas. Marta kaebas ja õhtas. Oma peigmeeft Abelströmi ei tulnud temal palju meeldegi, ta ei teadnud tema wangi-
 langemisest ka weel midagi.

See päew oli lõpnud, teine alganud. Haige oli selle päewaga ka sonima hakanud ja seega Marta nõrka lootust weel nõrgemaks teinud. Tunnist tun-
 nini istus ta tema sängi ääres ja jahutas tema palawaid uuli külma wee pakkumisega.

Maria sonimine läks ikka tihedamaks ja rastemaks. Marta kuulis kõik ja püüdis neist ükfituist segastest sõnadest selgemaid mõtteid enesele kokku seadida.

„Albert! kallis Albert — kallis isa — tulge mulle järele!“ hüüdis ta sonimise segaduses muu seas hirmu-
 nud healega. „Kõõwlite käes olen ma! — Ära wi-
 wad nad mind — ära lahutawad mind sinust —

finust, minu kallis mees — minu südame Albert! Tule mulle järele — peasta mind!”

Marta ei suutnud neid sõnu kuulda. Ta julges uskuda, et ta kasuema enese minewikust sonib. Nõretates jooksiwad pisarad tema palgelt, põlwili langes ta haige woodi juurde maha — kummuli tema woodi ääre peale — märgade kätte waele wajutas ta oma walulise, ahastawa näu. Ta õhkas ärdaste, ei suut- ennast feelda.

Natuuse waeaja järele segas haige jälle edasi: „Ära karda — ära heida meelt, minu Albert! — Ma tulen tagasi sinu juurde — nii pia kui ma woin. — Ah, — teie ei lasse mind — inimese rööwliid tahawad mind igaweste minu kallist mehest lahutada, tahawad mind wangis ära surmata. Aga — ma saan fiiski kofku temaga, — seal ülewäl — taewas näen mina jälle oma Alberti. . . .

Haige maigutas suud, ta feel kuiwas fanges pala- muises. Marta tõusis üles, jahutas tema suud wärske külma weega. Tema pisaraid nähes hatas Maria uueste sonimise sõnu rääkima. „Ära nutsu, minu Marta,“ algas ta nagu trööstides. „Sind ei tohi nad puutuda, minu ainus troost, — nad ei tohi sind feelda — ei tohi sind heast Abelströmist lahutada, — — Petja — inimese rööwel — jäta rahule minu Marta, minu laps! Teda ei tohi Sa sundida — ei — mina kaitsen teda. — Ah — jälle Sa tuled sealt, — sunnid mind ennast ära salgama — inimese rööwel — sunnid mind wanduma. — Mine — piinaja — tagane minust — tagane minu lapsest. . . .“

Haige jäi magusi. Pats higi oli ta palgele tõusnud, ta jäi magama. Marta ei nutnud enam. Haige esimeste sõnade järele arvas tema küll, et need sõnad haige enese elu kohta käivad. Püüdis ta aga kõiki sõnu kokku seabida, siis ei saanud ta nendest midagi aru, ta ei olnud ial niisugusid märkusi ega mõtteid. Marialt kuulda saanud, ta ei saanud siis tema sonimise sõnadest ka midagi kindlamat, selgemat otsa. Mitmesugust kahtlust aga sai ta neist sõnadest küllalt.

Marta pühtis haige näu pealt tasakeste higi ära ja ta süda lõi natuke seeüle lahkemaks, et Maria nii rohkestest higitas ja see peale magama jäi. See oli tema aru järele hea tunnistus, ta teadis arvata, et haigused niisuguste märkide ilmumisel tihti parema poole pöörama hakkavad.

Kolme tunnise rahulise magamise järele ärkas haige üles ja rääkis Martaga mõistlikult. Tema hingamine ei olnud Marta arust enam nii rutuline, kui sonimise palavikus, aga nõrkuse vähemaks jäämisest ei olnud midagi tunda.

Päev oli juba lõppemas ja ämariku aeg käes. Preester Urban oli päeval juba paar torda oma pere- emanda haigewoodi juures käinud teda vaatamas ja tema haiguse järele kuulamas, aga mõlemil tordabel oli haige magamas, ja Urban oli ka mõlemil korral üffi tulnud. Nüüd, õhtu tumeduses, astus ta jälle haigetuppa ja temaga ühtlasi ka ta isa Siegfried. Wiimne jäi emale seisatama, kuna preester woodi ette astus ja paar sõna haigega tema oleku üle rää-

ris. Nõrgal, kustunud healel kostis Maria preestri küsimiste peale mõne lühikese sõnaga, avaldas mõtteid, et tema terweks saamine wististe kahtlane olewat. Ometi wõinawat tema loota, et ta elujõuud weel mõneks päewaks haiguse wastu wõitlemiseks ulatab. „Kui ma tunnen,“ ütles haige wiimaks üksi-sõnu ja wäsimuses tihti hingates, „et ma tulewal ööl mitte paremaks ei saa, siis pian ma homme Teiega pikemalt rääkima. Ma ei taha mitte nõnda surra — ma tahan Teilt, auuline preester, wiimseks tröösitiks enesele midagi nõuuda.“

Haige jäi wait. Urban ja Marta nägimad, et tema kustunud filmad haledaks ja niiskeks löimad. Kes teab, mis tundmused tema nõrkewas hinges liikusimad — surmahirmu tundmus ei olnud see tõeste mitte. Ta nagu oli jo nii waitne ja rahulik, nagu oleks surm temale magus, kui ta tuleks.

Siegfried Gamla seisis ikka eemal — waatas kõrwalt haige peale. Oli näha, nagu püüaks ta meelega hoida, et haige teda mitte ei piaks nägema. Ja kui haige oma wiimaste sõnade järele wait jäi, siis pööras wanakene Siegfried ümber ja läks tagasi Urbani tupp. Ka tema tüntsits jäänud filmad oliwad niiskeks löönud, ka tema hingest käisimad walusad tundmused läbi. Mõtles ta wähest oma surmatunni peale, mis ka temale warsti pidi kätte jõuudma — wõi ehk tundis tema haige raske kannatuse pärast haledust. . .

Poeg astus isale ka warsti järele.

„Oh kui suurte eksitustega wõib inimene oma elu-

teed rännata," õhtas wanamees, „ja kui raskesti piame sagedaste juba siin elus oma efsituste pärast kannatama! Kes kiskus minu käest ära minu kalli poja, — kes lõhkus wälja minu südamest isa tundmused mu lapse wastu? — Minu oma efsitused! — Kes sundis mind tegudele, millede järele ma oma armastatud poega nii walujaste pian leinama, poega, kellest ma ometi ei tea, kas ta on surnud eht elus? — Minu efsitused olivad mulle fundijaks! — Oh et ma weel enne kui mu filmad kinni wauwad, oma Albertist wähematgi teadust saaksin! Täewa wäed, saatke praegu ta weel siia, — oh kui õnnelikult, kui rääkimata õnnelikult wõiks siis minu surmale jõudew süda weel tujukuda ja — — kui õnnelik wõiks siis ka tema weel olla!" ....

Urban ei lausunud midagi. Külmal, tumedal pilgul waatas ta lord isa poole, kes oma kangeks jäänud liikmetega waewaliselt ennast leentooli peale tuetas. Wanakese käed ja huuled wärisewad, ta oli juba nõrk, oli eluwäsimusest täitsa raugenud.

„Armas isa," rääkis Urban wiimaks, „ära püia enam lahetsewal kombel mälestada, mis elusaatus juba ammuigi aja unustuseteki taha warjule matnud. Jäägu niisugused asjad meie jutust ja kõnest eemale.“

„Sündigu Sinu tahtmine, armas laps," oli wanakese kurwatooniline wastus. „Aga üht soowi piad Sa mulle ometi jelles asjas lubama," kogeldas ta wärisewal healel edasi. „Kui Sinu maja talitaja tõeste piaks nõrgemaks jääma, nagu ta ise armas seda sün-

diwat, ja kui ta siis Sulle oma soovi wõi nõuude ette paneb, nagu ta tähendas, siis, poeg, siis ei tohi Sa mitte selle sureja tahtmise eest kõrwale põigata — Sa piad tema wiimast tahtmist wastu wõtma ja nii palju kui iganes wõimalik, täitma. Luba mulle seda!”

Tõsiselt, pool karedalt waatas poeg isa otsa.

„Mõttele järele, laps,” lisas wanakene weel juurde, „mis selle inimese süda on tundnud ja kannatanud — mõttele, mis suguste tundmustega piaks tema Sinu majast Jumala kohtu ette astuma, kui ta wiimnegi soow täitmata jääks? — Ja siis, mu poeg, kui Sa temaga oled rääkinud, kui Sa ta hinge tema soowi wastuwõtmisega ning Issanda sõna ja armuanniga oled jahutanud, siis tahan ka mina temaga iseäralikult rääkida, tahan teda paluda... oh, kuidas wõib inimese süda andeksandmise ja lepituse järele jänuneda — ja kuidas wõiks küll inimesed ilma selleta surma minna...”

Wanakene ei rääkinud enam, ei saanud ka poja käest wähematgi kostust oma kõne peale. Ta jäi waguksi, ta ohkas... Urban pööras jutu teiste asjade peale, nii sandiste kui see temal ta tumedas, rahutumas, kafina kõnega olekus ka läks.

Marta tuli wäga wähe haige juurest ära, ainult tänasel lõunelaual oli raugenud wanakene Siegfriedi teda pilgute aega näinud ja õhtusöögi laual nägi ta jälle teda pilgute aega — Martale ei läinud jo enam toit ega miski asi korda, ruttu läks ta söömast tagasi. Wanakene waatas talle oma tüntsi filmaga teraselt

järele, waatas ta söögilaul istudes tihti oma poja kasulapsele filma. Mis see oli, mis ta tundis ja mõtles, — miks waatas see surmamärkide kandja hall wanaisake nii iseäraliselt terawaste selle noore, iluja tütarlapse filma? . . . .

Teise päewa kätte jõuudel oli Maria haigus ennem raskemaks kui kergemaks muutunud. Ta ei wõinud enam muud loota, kui surma — ta jõuud jäi kasi-
namaks, ta tundis oma südame nõrgemaks minewat. „Anna mulle juua, Martakene,“ küsis ta ja hingas raskeste. Oli ta natuke wärsket külma wett mõtnud, siis jäi ta pill iseäralisel wiisil Marta peale piatama. Tema wäsinud filmad oliwad pisarates niiskeks lõõ-
nud, nagu waluga segatud sügaw haledus, nagu kange ja palaw ema-armastus paistis tema waatest, ta nõrgalt tujukaw süda põles imelistes, iseäralistes tund-
mustes. Marta, kes ikka üksiilmi oma kasuema peale waatas, märkas haige iseäralist olekut ja haleduse tundmust. Ruum wärin käis läbi tema keha, ta kartis oma kallid armastatud kaswataja wiimase tunni kätte jõuudwat.

Haige tahtis nagu rääkida, aga — ühtegi sõna ei tulnud ta suust. Siis sirutas ta oma nõrgad käed armastuses Marta poole, nagu tahaks ta teda igawesil lahkimise pilgul weel kord lõpmata armastuses ümber wõtta. Marta mõistis haige südame ihaldust. Raske ahastus, tuline hingewalu täitis tema rinda — ta püüdis kõigest jõuust seda waigistada — ta langes lõpmata armastuses oma ainisa trööstiija käte

wahеле, kellest näha oli, et surmaingel teda wististe juba ootas.

Maria nõrgad käed oliwad nagu wiimase armastuse jõuuga Marta ümber ennast kokku heitnud, nagu wiimase armastusega wauwivad tema kuivanud huuled suuandmiseks Marta huulede wastu. Tükk aega hoidis ta Martat nõnda oma rinna wastu, ta oleks teda armastuses oma südamesse wautanud ja ta oleks temale oma südamest paljugi awaldanud, kui — kui ta seda oleks suutnud ja wõinud . . . . .

Wiimaks langesiwad haige käed Marta ümbert lahti. Veel natukene aega, siis ta rääkis kuumal hingel, nõrkewal healel: „Martakene, Sa oled mulle — hea laps olnud . . . Sina oled ainukene tugi ja troost minu — salajas elurastuses. Wististe — minu põrm oleks juba ammugi — hauas hinganud — kui Sind ei oleks olnud — minu puruks löödud — elulootust tinnitamas, — minu raskete haawatud hinge jahutamas. Sina olid minu — raske elukoorma fergendaja — minu murtud elurammu tugi, — ehk Sa küll ise seda ei teadnudgi — Sa olid jeda kuni — täna päewani — aga nüid — nüid on wist kõik — mööda . . . . .“

Marta hakas, haige woodi ääre peal kummuli olles, ärdaste nutma . . . . .

„Ara nuta,“ healitjes Maria nõrk sõna. Ta jäi natukeseks ajaks wait — pisarad weerisiwad rohkel armul ta palgel. „Marta, fallis laps,“ ütles ta jälle edasi, „kuiwata veel minu walusaid pisaraid mu palgelt . . . . .“

Ellal, õrnal käel pühkis Marta üle haige näu ja pakkus siis temale juua.

„Marta,“ rääkis haige, kui ta wett oli maitsetunud, „mina pian wististe ära minema — Sina — minu ainus troost — jääb siia . . . Palju — palju on mull sulle awaldada — nüüd pian ma seda tegema — nüüd jõuan ma weel . . . Oh laps — suured on minu elu saladused . . . Ei, ma ei tohi weel . . . wanne seisab minu hinge peal . . . ma pian enne preester Urbaniga rääkima . . . pian ennast tema ees — wandeist wabastama . . . Marta, kutsu Urban siia . . .“

Marta oli walust ja haledusest nagu segane. Siiski läks ta kohe Urbanit kutsuma. Ukse peal aga tuli kõõgitüdrul temale wastu, oli näust kahwatanud ja kogeldas: „Marta, Marta — politsei ammetnikud otsiwad Teid — seisawad praegu siin eestuas.“

Marta pühkis pisarad palgelt ära ja astus üle läwe eestuppa. Neli meest, kolm sõjariistades soldatit ja üks ohwitseri moodu mees, wõtšiwad teda seal wastu. „Teie olete preester Urban Samla kasutütar Marta, keda Wallimäe neitsiks kutsutakse,“ küsis wiimane wõderastest.

„Ja,“ tõendas Marta.

„Sa ühe endise Rootsi ohwitseri Gustaw Abelströmi pruut,“ küsis wõderas mees ammetlikul toonil edasi.

„Seda — see ei ole ühegi teise inimese asi küsida,“ kostis Marta kindlaste.

„See küll,“ wastas ammetnik, „seda tean mina, mis minu asi küsida on ehk ei. Ma näen, meie oleme

õiges kohas, kuulge siis, mis meie asi on: Teie olete politsei wang."

Neiu kahwatas näust walgets. „Mis pärast — mis on minu süü?" küsis ta julgeste.

„See on jälle meie asi, ja nüüd tulete meiega kaasa, politsei walitsus käsib."

„Ei, auus härra, mina ei wõi praegu sugugi Teiega kaasa minna," kostis Marta, „mina pian ühe sureja juures seisma, kelle wiimne tund ligidal on ja kes minule elus üle kõige kallim on, kallim kui ükski teine hing. Politsei walitsuse wastu ei ole mina ka midagi teinud, ainult head olen mina Tallinna linnale teinud. Kui katk ja nälg surmades ja hukates linnas müllas, kui politsei ega linnawalitsus sell ajal inimeste häda kergitamiseks mitte palju ei teinud, siis ruttasin mina oma õbedega hädaliste hulka, aitasin neid raske ajal ja linnawalitsus on mind see eest tänanud. Tahetakse siis mind nüüd see eest wangistada?"

Preester Urban oli läbi akna näinud politsei ammetnikka ühe tõllaga oma maja ette sõitwat ja oli seepärast eestuppa minema ukse lahti teinud ning seisis tõsiselt selle läwe peal, et sisse tulnud wõeraid lähemalt näha. „Mis siin on?" küsis ta tumedalt.

„Politsei, kõrgeauuline preester," kostis ammetnik. „Minul on käsk, Teie kasutütart kaasa wiia, aga ma näen, et headuse asemel wiist pian wägivalda abits wõtma."

„Aga mis asja pärast on seda tarwis," küsis preester, ilma et ta meele rahu oleks muutunud.

„Seda on seepärast tarwis," kostis politseiohwitser,

„et maa rahu seda nõuab. Rindlate tunnistuste läbi on selgetis tulnud, et üks endine Rootsi ohvitser Gustav Abelström siin Tallinnas maa äraandmise asju toimetab. Aga ta ise ei taha oma süüdi tunnistada, ta ütleb, tema olla ainult oma pruudi pärast siin ja tema pruut olla Teie kasutütar Marta — Wallimäe neitsi. Mina pian siis tema pruudi ka wangi wõtma, et maa ja sõjawäe walitsus teha wõiks ülekuulata, nagu see juba Rootsi ohwitseeri Gustav Abelströmiga on sündinud, kes meie wangis istub.“

„Wangis — tema, Gustaw!“ hüüdis Marta itka enam ära lohtudes. „Oh, et ma praegu ühtlasi oma kasuemaga surra wõiksin!“

„Kas ma ei maanitsenud Sind, Marta, sellest Rootslasest ennast eemale hoida,“ ütles preester pool ähwardawa healega oma kasulapse poole. „Kas ma ei seletanud Sinule, mis tarwis Issand Sind on kutsunud — kas ei käskinud ma Sind ilmalikust himudest taganeda ja oma südant Issandale pühitseda? Nüüd langeb nuhtlus Sinu kangelasuse peale, nüüd õpetab kõige asjade juht Sind tundma, kuhu see tee wiib, mille peal Sa, minu suu läbi antud Issanda sõnale wastu pannes, oma ilmalikkude himude järele tahad käia. Ma olen, kui Su ema Sind oli enesest ära heitnud, ma olen Sind enese juurde wõtnud, ma peastsin Sinu elu surmast, ma kaswatasin ja koolitasin Sind hoolega, õpetasin Sinule jumalakartust ja kristlist eluwiisi — aga nüüd pian ma seda nägema — politsei tuleb minu majasse wangistamise tööle — mis pärast? — Sinu pärast.“

„Preester —“ hüidis Marta ahastates waele, „Teie ei ole mitte see, kes minule jumalakartust ja kristlist elukommet õpetas — minu kasuema Maria õpetas mind jumalakartlikuks ja auusaks inimeseks. Preester,“ hüidis ta wälja firutatud kätel edasi, „halastage! Teie teate — ilma süita inimese hing, kiskendab Teie poole!“

„Wait ole!“ käskis preester walidaste. „Sa jook- jed ise hukatuse sisse ja tood ka minu maja peale häbi ja teutust. Ma ütlen Sulle siis, filmapilt tõutab Sa, tänasest päewast saadid minu majas Issandale elama hakata ja ei enam ühegi nooremehe peale mõelda. Kohe teed Sa seda ja pealesee lähed Sa heaga politsei ohwitseriga kaasa. Ma käsin Sind! Sa piad kuulma, Sa oled minu käsualune, mina olen Sind kaswata- nud ja olen Sulle isa eest, mina saan ka hoolt kandma, et Sa täna jälle politseist tagasi saad.“

Urban oli külmas waliduses oma käskimise sõnu rääkinud. Mis pidi Marta süda tundma? Ühtegi pisarat ei nähtud enam tema palgel — kuiw walu- tuli wälkus tema filmist, nagu meele nõrkuses wiskas ta ennast preestri ette põlwili: „Preester — kasuisa,“ kiskendas ta sügawamas walus ja ulatas oma pilku ning ringutawaid käsi preestri poole üles. „Mõtelge — halastage! — Teie teate, minu hing põleb juba muidugi mitmes walutules korraga — Teie teete minu walu weel tuhat kord juuremaks — preester! Kas nõnda käsiwad kasuisa lohused ja kristlikud kombes. . . . Mina ei ole Teid ka mitte oma elu peastjaks ega kaswatajaks palunud — mis Teie minu heaks olete

teinud, seda olete oma tahtmisega teinud ja selle eest olen mina Teile ikka tänulik olnud. Aga kõik Teile tahtmised minu kohta ei ole mitte kristlikud — preester! . . . Teile kannate paha mõtteid minu kohta omas südames. Sätke neid raskeid haavamise sõnu minu südamele vastu — ma olen nõrk — oh, mu hing on väga nõrk praegu niisugused hirmsaid tuliseid nooliseid ära kannatama. . . Balachin pettis mind walearmastusega, — Abelfström on ilmajüta wangis — mind wiiafse ka — minu kõige kallim hing ilmas, kes mind kõige südamelikuma armastusega on armastanud, see wõitleb praegu turmaga — preester, kasuisa — mis teete Teile. . . . mõtelge — halastage — ärge nuhelge seda nii hirmsaste, kellest Teile selgeste teate, et ta ilma süita on! — — Oh, — waene kasuema. . . .”

Ta tõusis järsku maast üles, astus pool jookstes lahti jäänud uksest Maria juurde, langes kummuli ta woodi äärel. Maria oli lahtisest uksest kõik kuulnud, mis eestuas sündis, oli kõik ka aru saanud — nii palju elujõuudu temal weel oli. Teiselt poolt tubadest oli ka preestri isa, wanakene Siegfried, poja järele lahti seiswa ukse lähidale vaatama astunud, mis eestuas sünnib, ka tema oli kõik kuulnud ja näinud, mis praegu sündis. Ta oli tahtnud Martale trööstides ja kinnitates appi jooksta, kui see tema poja Urbani ees ahastas, aga ta jõuud ega julgus ei randnud seda, ta poeg oli omas sõnas nii wali ja nii külm. Wärisewate kätega tuetas ta ennast oma kapi najale, mitu pisarat langesiwad tema silmist ta palge sügawate kortsude wahel. Ka politsei ammet-

nifud olivad liigutatud, ükski ei astunud neist kohe Martale järele, kui see preester Urbani eest teisi tuppä ära kadus. Kõige esimene oli hall wanakene Siegfried, kes Martale haige tuppä järele tahtis minna. Ta oli juba sammu kaks üle läwe eestuppa astunud, kui poeg Urban teda nägi ja seega ühtlasi nüüd alles aimas, et isa praeguse pilgu sündmuse kõik teadis.

„Kuhu Sina lähed!“ ütles Urban pool pahuralt isa vastu. „Tule lähme tagasi — Sina tarvitad rahu.“ Ta pani käe isale öla peale ja sundis teda tagasi pöörama.

„Pojakene,“ ütles isa paluval, haledal pilgul Urbani otja maadates, „lase — ma lähen selle õnnetuma hea lapse juurde — ühe sõnakese tahan ma temale trööstiks ütelda — oh, kui õnnetu ta on —“

„Sinu nõrkus ei jõua kedagi trööstida,“ oli poja vastus. „Martal ei ole Sinu trööstisõnade kuulmiseks ka enam aega — politsei ei saa niisugust wiiwitust lubama. Lähme.“

Nad astusiwad üle läwe tagasi preestri tubadesse. Urban lüüas ukse kõwaste kinni, ja enam ei tahtnud ta seda usti enne lahti teha, enne kui politsei ammetnikud Martaga ära läinud oleksiwad. Mis pidi tema ka enam omast tuast wälja minema? Ta teadis jo, et politsei ammetnikud ilma Martata mitte tagasi ei wõi minna, teadis ka, et tema sõna Marta kohta nüüdgi weel ei mõju, sest Marta ei olnud tema nõuudmisest praegu tähelegi pannud, ta tahtis siis praegusel pilgul temast eemale jääda ja ühtlasi ka oma isat tema juurde minemiselt keelda. „Las ta saab weel

õpetust, kuni ta oma eksiteesid tundma hakkab," oli ta tuas isale ütelnud ja siis oma pehme leentooli peale tuetanud. Wanafene Siegfried istus tema wastas sohwa peal, hoidis oma pea natuke otseti — ta nuttis. . . . . „Oh elu — oh elueksitused . . . . oh mu poeg Albert — tema õnnetu laps . . . . kõik see on minu süü. . . .“ Nii palju sõnu rääkis ta oma pisarate sekka — rääkis neid iseenele, sest tema poja Urbani nägu oli külm ja tume nagu kivi, kui isa ford tema otja waatas.

Politseiõhvitser ei usaldanud mitte kauaks Martast eemale jääda, ta kartis, et Marta wahest läbi teise tua wälja läheb ja ära põgeneb. Ma pian teda filmas hoidma," ütles tema ja astus Martale haigetuppa järele, kuna kõõgitüdruk ukse tema tagant kinni tõmmas, et haige tuule tõmbamist ei tunneks. Wõeras mees jäi ukse kõrwale sõnata seisma.

„Oh laps," õhkas haige raskete ja püidis oma nõdruses ennast kinnitada, „wangi wiiake Sind — wangi on ka Abelström! — Kui raskete on elusaatus oma mõrudusi minu ja Sinu peale wälja heitnud! — Püha Jumal — mis olen mina, mis on tema patustanud! — Marta, kallid laps — wististe tahab surmaingel mind siit ära kutsuda, — aga nüüd piame juba enne surma lahutatud saama, — politsei wangi piad Sina saama. . . . Wõib olla, et Sa tagasi tulles enam minu healt ei kuule — et ma siis juba hauarahu hingan. Aga — ma ei wõi nõnda surra . . . rasked, suured saladused piinawad minu hinge — ligi kakskümmend aastat on nad mind piinanud —

ma olen pidanud wandega tõutama — ei ialgi neid saladusi avaldada. . . Aga nüid, kus surm igameste kipub minu suud kinni julguma, — kus seaduse käsi Sind minu tõbewoodi küllest lahti kisub — nüid — nüid piab wanne wurduma. . . .”

Ta ajas ennaft istuli. „Oh kui nõrk olen ma! Marta — laps — mu süda närtsib — suu kuwab.”

Marta tõusis ruttu püsti, kaldas head joodawat wiina klaasisse ja pakkus seda haigele. „Südame kallis kasuema,” ütles ta nuttu tagasi pidades, kui haige natuke oli joonud, ma ei wõi Sinust lahkuda — ma suren Sinuga. . . .”

„Ei, laps, seaduse wastu ei tohi keegi panna, ei jõua Sina ka seda mitte. Sa piad heaga politsei ammetnikkudega kaasa minema, ehk muidu wiiake Sind wägisi. Aga enne kuule, kes Sa oled ja kes mina olen. Wõib ka olla, et surm weel minu elu- küinalt ei kustuta, aga — et see ennem võib sündida kui sündimata jääda, siis murdugu wanne. . . ma tahan ennemalt awalikuks tehtud südamega kas elus wangi ehk surres põrgusse minna kui et hirmust saladust Sinu kohta enesega hauda kaasa wiiksin — — Marta, mina olen Sinu ema!” — — —

Haige langes nagu minestuses tagasi patjade peale maha, — Marta ehmatas, taganes paar samm eemale. . . Ta oli arust nagu segaseks läinud, nagu hirmudes wahtis ta üksilmi haige peale. Siis lõi ta käed otja peale kokku ja kisendas hinge põhjast: „Minu ema. . . Sina minu ema! Minul on ema!” — — —

Neiu filmad olivad wõeraks läinud, ta ei jõu-
nud enesest enam aru saada, ta hingamine oli koguni
raske ja rutuline — rind tõusis ja langes, süda tui-
kas tormilikult. . . . .

Haige jõuud oli jälle kindlamaks saanud, ta waa-
tas kõige ellamas, kõige palawamas emalikus tund-
muses oma ainja lapse peale, — tema nõrkenud süda
tundis kõrgemat kui õnnelise ilmale toomise rõemu,
nüid alles — ühe ainja sõnaga — oli ta emaks saa-
nud sellele, keda ta enam kui üheksateistkümnne aasta
eest oli sünnitanud, keda ta nii palawaste oli armas-
tanud, mitte aga temale tunistada tohtinud, et nemad
ema ja tütar on. Maria oli ema tundmustes tõeste
wäga õnneline, ehk küll ühtlasi ka wande murdmise
süü teda hirmutas. Ta sirutas oma nõrgad käed ar-
mastuses Marta poole ja hüidis: „Minu tütar —
Marta!“ — —

Nagu kangetest salawägedest tõmmatud, langes
ilus neiu tormilikult oma sureja ema kätte waele.
Ta oli oma meeli juba kogunud, ta oli aru saanud,
et Maria mitte ei soni. „Minu ema!“ hüidis ta
nüid ütlemata õnnetujus ja andis mitu ja mitu korda
kõige tulifemas lapsearmastuses Mariale suud. „Ema,
— südame kallis ema — üksti ei pia enam mind
Sinu kaelaft lahutada tohtima! Ja Sa ei pia mitte
surema — Sa piad terweks saama warsti. Ole rõe-
mus, ema — minu ema — Sa ei tohi surra! —
Aga ütle — kes on minu isa?“ — —

„Albert Gamla, Sinu kasuija preester Urbani
wend,“ oli haige nõrga healeline wastus. Seepeale

tundis Marta jällegi ennast nagu halvatud saamat, ta märkas, et preester Urbanil midagi tema elus teadmata ei ole, aga armastus oma praegu leitud ema vastu ei lubanud temal mitte seda palju tunda anda, — eksitamata wiibis ta Maria kaisus.

Politseiammetnik seisis ikka weel ukse kõrvas, ka teised kolm meest, tema käsu alused, olivad ta järele haigetuppa astunud ja seisivad kõik paljal peal ukse kõrvas. Smeline, arusaamata nähtawus oli neid nagu kohmetuks teinud, kuna pealegi ka muu keegi nendest Maria ja Marta juttu ei mõistnud kui tähendatud ohwitser; kolm alamat ammetnikku olivad umbkeelsed Wenelased. Kas haige ja tema tütar Marta neid tähele olivad pannud, ehk mitte, seda nad ei teadnud.

„Aga kallis, südamekallis ema, kus on siis minu isa?“ küsis Marta rutuga, „kes on tema — kus elab ta?“

„Seda ei tea mina, kallis laps,“ kostis haige kurwalt. „Ma elasin enne Wiljandis. Minu mehe Alberti isa Siegfried ja tema teine poeg Urban ei tahtnud, et Albert minuga abielusse oli astunud. Mina olin jo waene — alatu — Luteruse usku. . . Marta — mind rööwiti salaja, kui Alberti kodus ei olnud, ära, — wiidi kinnise tõllaga kaugele — Riiaist läbi, B. kloostriisse wangi. Oh kui hirmus oli see wangiistamise sõit — kakskümmend aastat on sellest juba mööda. . . . Nõnda lahutati mind Sinu isast — oh, kui palawaste armastasin ma teda. . . .“ Haige puhkas natuke ja rüipas paar tilka joodawat wiina oma nõrkema südamele kosutuseks. Siis rääkis ta järkjärgult puhates jälle edasi:

„Ma sain kloostrist ära põgeneda — ma tulin Tartusse oma mehe isa Siegfriedi juurde, ma lootsin temast seal midagi kuulda saada. Tema oli aga, nõnda üeldi minule, suure mure pärast väljamaale läinud, sest B. kloostri walitsuse nimel tulnud Tartusse üks kiri, mina olla ennast ära uputanud. Nõnda mõis kloostri walitsus küll mõelda, sest mina olin, kui kloostrist põgenesin, pimedal ööl jõkke jooksnud ja ükski ei näinud mind sealt enam välja tulewat...“

Haige puhkas jälle. „Ema, kallis ema,“ hüidis Marta ta kaelas rõemu ja valu segaduses nuttes, „Sina oled seda kõik kannatanud!“

„Wiimaks kuulsin ma Tartus,“ sõnaldas haige jälle, „et minu Albert kolm päewa enne minu Tartusse jõudmist sealt ära olla reisinud ja nimelt Tallinna kaudu reisida lubanud. Ma sõitsin siis siia teda otsima ja kuulama, — aga midagi ei kuulnud ma temast! Oh minu kallis laps — hirmus oli minu ahastus...“

Marta kastis jälle haige keelt kosutama weiniga.

„Mitme päewase otsimise järele juhtusin ma siin nägema üht kohutawat nägu, see oli teine minu wangi wiiatest — see oli preester Urban — minu kadunud mehe wend...“

„Urban — minu kasuisa,“ hüidis Marta, „tema oli minu ema ja oma wennanaise rõõwel ja wangistaja!“

„Jah, laps, tema. Kes ta seltsiline oli, see on minule täna päewani teadmata. Ma hakasin teda usutama, et ta ütles, kuhu minu mees on jäänud

ehk pandud, — aga ta sai minu peale tigidaks, ei
 ütelnud ennast Albertist midagi teadwat. Viimaks
 pani ta mind luku taha wangi, — ta nõuudis, mina
 pidada wandega tõutama, ei ial mitte midagi sellest
 kellegile rääkida, kes mina olen ja mis minuga on
 sündinud, muidu ei saawat tema mind enam wabaks
 lubama — saawat mind floostrisse wangi tagasi
 saatma. Ka pidada mina tema juurde elama jääma,
 mujale ei wõivat tema mind ufaldada. Seda kõik
 nõuudis tema minult seepärast, et oma auu hoida,
 ta kartis, et ma, kui wabaks jään ja mitte tema
 tahtmistele alla ei wanner, siis seda ära räägin, kes
 minu rööwel ja wangi wiia on. Seepärast pidin
 mina wanduma ehk tagasi wangi minema. Ma ei
 tahtnud wanduda — oh kui hirmus oli see tundmine,
 iseene rööwli tahtmise alla ennast wangiks wanduda,
 ehk kui mitte seda, siis tema tahtmisel jälle floostri
 wangikotta tagasi surma sisse minna. Mina pidin
 seda tegema, mina, kelle terve hing ja süda lootus-
 tes põles ja lootuses wabadust tarwitas, kes lahti
 oli kiskutud oma kallist mehest ja kes ainult wabadu-
 ses weel midagi loota wõis. . . . Ja mina wandusin
 — mina tõutasin wandega preester Urbanile, iseene
 rööwli, et mina ühegile hingele mitte sõna ei räägi,
 kes mina olen ja mis minuga sündinud, et mina
 siia elama pidin jääma, et mina Wiljandisse oma
 wanematelegi enesest midagi ei tohtinud teatada, et
 ma oma nimegi enam ei tohtinud kanda ja uue nime
 enesele pidin omaks wõtma — enne oli minu nimi
 Hilda. . . . Kuhu minu kallis mees jäi ehk mis te-

maga sai — seda ma ei tea. „Sal ei ole mina teest
 maist midagi kuulnud.“

Marta langes põlvede peale haige moodi ette
 maha, — kange rutuline hingamine käis tema suust,
 ta mõlemad käed olivad vastu rindu wautatud —
 ülejõumlised tundmused mäsasiwad tema hinges.

Maria jahutas külma weega nätuks oma suud
 ja rääkis jälle: „Martakene, minu kallist laps —
 ära ehasta! Ma pidin wanduma — hirmus küll oli
 see minule — aga ma lootsin ikka ennemalt siin
 wande-wangis oma kallist mehest ja Sinu isast mi-
 dagi teadust saada kui kloostri-wangis, kus minu elu-
 rannu wististe warsti oleks lõppenud. Kui Albert
 oleks tagasi tulnud, siis oleks minu wanne ka mi-
 dugi murdunud — aga ta ei tulnud. . . . ja mina pi-
 dasin oma wannet . . . oh kui raske oli see . . . ma
 lootsin ja lootsin ikka — kaks-kümmend aastat olen
 ma juba lootnud, ja weel ei ole minu filmad teda
 näha saanud.“

„Isand Jumal!“ hüidis Marta. „Oma — minu
 emä, jeda oled Sina kõik pidanud kannatama.“

Sina oled jõudnud seda kannatada!“

„Mitu kuud olin mina siin juba ära elanud,“
 rääkis haige üksi sõnu edasi, „siis tuli minu aeg. . .
 ma tahtsin põgeneda siit majast . . . ma ei saanud aga
 kaugemale, kui sinna wallimäele metsapuude warjule,
 kus Sina mind mitu korda oled näinud nutwat ja
 õhkawat . . . seal tõiin ma ilmale Sind. . . . Aga ka
 Sindgi ei wõinud mina omaks pidada, preester Urban
 oli mind tähele pannud, ta tuli mulle järele, tõi mind

tagasi oma kodu, laskis veel mind tõutada, et ma Sind oma lapselõks nimetada ei tohi, — ristas Sind Katoliku usuliseks ja kaswatas Sind üles. Nüüd tead Sa kõik, nüüd on minu saladus awalik, nüüd on minu wanne täitsa murtud. . . . mingu minu hing nüüd, kui ma suren, selle patu pärast põrgusse ehk langegu mina, kui ma piaksin elama jääma, tagasi kloostri wangi. Natukene aega ikka wõib nüüd minu hing waba olla, waba sellest hirmsast wandest. Oh kui magus on see wabadus minu südamele, kui õnnis minu hing selles uues tundmuses, et nüüd üksainuke hing minu südame lugu tunneb. Nüüd on ahelad langenud — waba südamega wõin ma nüüd surra, waba südamega ka veel elada. Ema olen mina nüüd — Sinu ema, minu kallis Marta! — Albert, minu igaweste kallis mees — minu wanemad . . . oh et Teie nüüd tuleksite ja kuuleksite . . . teie armastatud Hilda on veel alles . . . ema on ta . . . õnneline ema olen ma . . . enam ei ole ma oma rõõwli ja hoolimata preestri õnnetu wandewang. Sa ma ei kardada teda enam . . . ma jõuan wabaduses rahulise südamega surra, ma jõuaksin ka rahulise südamega elada . . . ma olin wägivaldaga sunnitud wanduma . . . wabadus on wägewam kui preester Urbani waljus. . . .”

Haige oli täitsa wäsinud. Ta oli kõik oma jõuu kogu wõtnud, et ennast rajuwa raskuse alt wabaks teha, emalikud waimustuse tundmused olivad teda wahwustanud, ta oli jõuudnud nii palju ja nii raskeid sõnu rääkida — nüüd oli tema saladus wäljas ja tema jõuud ka otsas. Marta aga hõikas nüüd veel

asjast selgemalt aru saama, äkiline imesaladuste kuulmine oli teda esiti nagu segaseks teinud. „Püha Is- sand,“ kisendas tema teist korda, „mis olen ma kuulnud! Seda on preester Urban teinud — nii hirmsaste on minu ema tema käes kannatanud... põrgu wägi, see on Sinu tegu inimese näu all!... Hulluks lähen ma.....“

Ta langes jälle emale kaela ja jälle andis ta temale igaweses põlewas lapsearmastuses suud. Politsei-ohwitser seisis oma kaaslastega ifka liikumata ukse kõrwal paigal. Ta oli rohkestes sellest liigutatud, mis ta nägi ja kuulis, ta ei julgenud, ei wõinud weel Marta kohta oma ammetikohut täita.

Preester Urbanil oli teisel pool omas tuas juba igawaks läinud; ta oli wahel aknast wälja waatanud, et näha, kas politsei ammetnikud lähewad juba Marta- taga, aga et seda ei sündinud, et tõld ifka waguft ukse ees paigal seisis, siis oli ta rahutumaks jäänud ja nõnda astus ta praegu haige tuppa asjalugu järele waatama. Ta mõtles, et politsei-ohwitseril Marta wangistamiseks wahest wähe wahwust on. Urbanile astus ka tema isa järele.

„Kui kaua tahate Teie minu majasse jääda?“ küsis preester ohwitserilt tõsiselt, kui ta sisse astus. Marta kuulis ema kaenlas seda küsimise healt, külm wärin käis ta kehast läbi. „Suih!“ karjatas tema ehmatusega. „Tema tuleb!“

Ta kargas püsti, astus preestri poole, — tema ilus, armas nägu oli nagu walge terase kätteaga üle tõmmatud, ta filmas leekis tuline walu ja wahwus:

„Inimese röövel! minu ema röövel ja wangistaja!“
karjus ta raske, rufutud healega oma kasuisa poole.
„Kus on minu isa? Ütelge! . . . Oma wenna ilma-
füita naist olete Teie nii raskestes wõinud piinata! Mind,
oma wenna last, olete Teie wõinud pahas mõttes tagaku-
fata, ehk küll preester olete! Minge — taganege siit tuast!“

Urban Gamla taganes ühe jammu tagasi. Ta
mõistis, mis Marta kõit juba teadis. Ta nägu muu-
tus wihas mustjäs siniseks, tema kõrge, juure otsaesise
peal tõusiwad sooned nähtawalt pingule, tuline hinge-
õhk käis ta ninasöörmetest ja filmad kiirgasiwad tume-
das põlewas wihatules. Nõnda astus tema raske-
jammul haige woodi poole.

„Urge minge! Urge minge sinna,“ karjus Marta
wahеле jookstes, „see on minu ema . . . ta piab rahu
saama — inimese — wennanaise röövel — taganege.“

„Mis — mis ma kuulen!“ müristas preester
Urban Gamla kange wali heal, nagu oleks pifne majas
paukunud. Püha kiriklik wanne on siin murtud!

„Jah, preester Urban,“ kostis haige tafasel, rahu-
likul healel. Minu surm ehk minu mehe tagasi tule-
mine wõis minu hinge selle hirmsa koorma alt peasta.
Teie mälestate, seda lisasin mina oma wande lõpule
kahel korral juurde. Gauda ei wõinud mina oma lapse
eest seda saladust wiia ja minu wiimnetund jõuab mis-
tiste lähidale.“ Siis ta pööras pale preestri poolt
ära, ta ei tahtnud teda oma filma ees näha. . .

„Kiriku püha wande murdja!“ müristas preester.
„Sgawest wannet ja needmist Sinule ja Su hinge!“

„Tagasi — tagasi võtke see hirmus sõna!“ kirjendas Marta ahastuses ja heitis kahe käega preestri poole. See aga ei kuulnud tütarlapse palavast palvest midagi. Ta pööras järsku ümber, astus raskel sammul politseiohvitseri ette ja küsis: „Olete Teie ka kuulnud ja näinud, mis sünnis?“

„Ja, kõrgeauuline preester,“ oli ammetniku vastus.

„Bõrgu ja taemas!“ kirjutas Urban Gambla raske viha ja hädaga. „See on igawene petus — igawene wale — see ei wõi nõnda jääda — näidata tahan mina nüüd, mis mina wõin. Politseiohvitser, mis Teie oodate! Ära see noor hukka läinud kahtlane inimene minu majast! Mina ei taha poliitika süüdlaste jallija olla.“

„See on tühine trööst, preester, mis Teie minu ära wiimisest loodate,“ rääkis Marta walidalt wahese.

„Teie olete küll — ma näen seda selgeste — Abelströmi ja ka mind wale abil politsei ees poliitika süüdlasest teinud, aga Teie eeskite, kui seda nõnda arwate jääwat. Bõrgutaja, mindgi, oma wenna last, püüate Teie oma himudega kiusata. . . .“

„Wait! ja ruttu minema!“ kirjutas Urbani raske, wali sõna.

Marta ei olnudgi tähele pannud, et politseiohvitser tema juurde oli astunud. „Breili Marta Gamla,“ kuulis ta pool arglist healt enesele ütlemat, „olge nii head, võtke riidet ümber ja tulge minuga kaasa, ma ei tohi ilma Teieta tagasi minna. Ma usun ka, et Teid warsti tagasi lastakse.“

Marta palus ärdal sõnal wastu, tema ei wõiwat

praegu minna, tema ema olla suremas; aga ta palwe jäi kuulmata. Ta läks teisi tuppja ja hakas rutuga ennast riidesse panema. Preester Urban aga käis haigetuas tumedal, tigelal tujul edasi tagasi; ta ei usaldanud enam sealt enne lahkuda kui Marta ära on wiidud. Ka tema isa, hall wanakene Siegfried Samla, oli sinna tulnud. Ta wärises oma kapi najal, walusid haleduse pisarad weerisivad tema filmist ta halli habeme siise.

„Martakene, hea laps, ütles isa Siegfried oma lapselapsele wastu astudes, kui see teisest tuast uues riides tagasi tuli, „ka mina olen süidi see juures, et Sina ilma isata oled. Aga ma olen kahetsenud oma tegu, kaks kümme aastat olen mina seepärast waewa tundnud, nüid ma tulin Sinult ja Sinu emalt andeksandmist ja lepitust paluma, et mina kergema südamega ilmaist mõiksin lahkuda kui mina siin oma wana iga päewad elanud olen.“ Ta wöttis neiu käe kallistates oma pihku, wautas selle armastuses oma huulede wastu. „Kallis Marta,“ rääkis ta siis wärisewal, liigutatud healel, „minu laps oled Sa, minu lapse laps — anna minule andeks minu raske süi, mis ma Sinu isa ja oma poja ning Sinu ema ja oma poja abitaasa wastu tegin! Luba minu hingele seda heategu, et ma natukene rahulikumalt mõiksin surra!

„Ole rahulik minu pärast, isakene, mina ei taha mälestada, mis kahetsetakse,“ oli Marta lahke wastus.

„Sumal tasugu Sulle seda head,“ kogeldas wanakene sügawas liigutuses. „Taewalised kaitsegu Sind

selles raskes kiufatuses ja Issand Jeesus aidaku Sind pia oma ema haigewoodi juurde tagasi!”

Seepeale langes wanakene haigewoodi ette põlwili, ta ei suutnudgi enam seista. „Hilda, ka Sina olid furd minu laps,” rääkis wanake waewalikult, „ma põlgasin Sind aga ära, tegin Sind õnnetumaks — nüüd olen mina seepärast õnnetu ja nüüd palub minu hing Sinult andeksandmist, kuule mind, anna minu südamele rahu!”

„Ole rahul, mina tunnen Sind — Sa oled minu Alberti isa — meie oleme lepitatud.” Enam haige ei suutnud. Urban Samla pill oli ähwardawalt tema peale waatanud. Tema ei sallinud, et isa Martaga ja tema emaga niisugusel wiisil rääkis, aga wahete ei tahtnud ta ka tungida, sest politsei ammetnikud olidwad nägemas.

Wanamees oli üles tõusnud ja Marta wajus nõrgalt oma ema kaela — wiimast forda teda jumalaga jätma. Täna — praegusel pilgul oli ta enesele ema leidnud, praegusel pilgul pidi ta temast ka lahkuma, pidi ilma süüita ennast wangistada lastma ja oma õnnetuma ema surmawoodi peale halastamata külma südamega preestri hoolde maha jätma. See oli hirmus, hirmus raske. Marta süda kippus lõhkema, tema mõistus kustuma. . . . Tükike aega oli ta ema kaelas ahastanud, siis kuulis ta preestri healt: „Soldatid, wälja furd minu majast temaga!”

Marta püidis ema kaelast lahti lasta, aga ta ei wõinud, ei jõudnud seda. „Ema, ma ei wõi, ma

ei jõua Sinust lahkuda," ütles tema nõrk heal. „Ma suren Sinuga. . . .“

Politseiohvitser oli neiu kärevarrest tasakeste kinni võtnud: „Meie piame minema," ütles tema.

Marta käed tulivad ema kaelast lahti. Ta nagu oli kahwatanud, nagu oleks tema surunud.

„Sumala õnnistused olgu Sinuga ja aidaku Sind varsti tagasi," liikusivad haige kahwatanud huuled, „enne kui minu filmad kinni on läinud. . . .“

Haige pööras pale teisele poole, ta ei jõudnud näha, mis tema lapsega sünnib.

Marta tuius ammetnikkude wahel ette tuppa, ta ei teadnudgi enam palju, mis temaga sündis. Preester ja tema isa astusivad ka temale järele, eijimene külmal, tumedal näul, wiimne nuttes ja õhtades.

T u l n u d .

Wälja trepile astudes tuli wangistajatele see isearaline hall mees vastu, kes eila preestri jutule taitis jaada ja keda täna kästi tulla, — seesama, kes Abelströmiga Kootsist kaasa tulnud. Imeks pannes jäi ta trepi ette seisama, kui ta selle ilusa noore nais-terahwa politsei meeste wahel nägi olewat, kellega ta eile siin oli rääkinud.

Marta wõim oli kadumas. „Mu ema! ema!“ hüidis ta, „nüid on tema preester Urbani käes — nüid ta sureb selle inimeserõowli kätte. . . .“ Ta jäi järsku nõrgaks, langes politseiammetnikkude wa-

hele trepi ette raskest minestuses maha. . . . Wan-
gistajad ei waatanud sellest midagi, nad püüdi-
wad teda tõlda tõsta.

„Mis Teie teete,“ küsis halli habemeline wõeras
politseiohwitserilt, „kas Teie ei näe, see inimene wõib
Teie kätte surra. Wiige tagasi tema!“

„Ei, ei, hea härra,“ wastas ammetnik, „minul
on käsi, ma pian teda wiima, kui ta ka seeläbi sureks.“

„Ära, ära temaga!“ hüidis preester läwele as-
tudes ja lõi ukse wihaga finni.

Warsti weeris tõld trepi eest minestanud Mar-
taga minema, hall wõeras waatas weel mõttes temale
järele ja siis ta astus preestri majasse sisse. Ges-
tuba oli tühi ja teises tuas oli raskeid sammu as-
tumisi ja kanged kirumist kuulda. Preester Urbanil
oli süda täis, ta wandus ja siunas haigetuas edasi
tagasi käies kurjaste. Ta oleks wististe wihaga hai-
gele kallale tormanud, kui wanakene Siegfried kaitsedes
ja walwades selle woodi ääres ei oleks istunud.

„Saatan ja põrgu! Mõnda ei wõi see asi jääda —
awalikuks ta ei tohi jääda, kõik piab jälle salajaks
saama, — kõik!“ Reid sõnu kuulis wõeras mees muu-
seas preestri suust mõirgawal healel teises tuas kaja-
wat. Ja edasi läks preestri sõnakära: „Sa oled hull,
päris hull! Mina ise tahan seda tunnistada ja tohter
sa ab seda tunnistama. Sa ajad hullu juttu! Sa
teutad mind ja kirikut — nuhtlust Sulle, Jumala
nuhtlust ja needmist — wande murdja. . . .“

Wõeras mees astus eestuas paar sammu edasi
poole, astus lahtise ukse kohta ja waatas. Wihase

näuga preester, haige woodis ja üks hall mulla karwa wanake nende kahe wahel — see oli, mis ta teises tuas nägi. „Urban, Urban, mu poeg,“ õhtas wanakene preestri poole, „ära tule nii ligi! Halasta wähegi, halasta wiimsel hingetõmbamiselgi selle õnnetuma inimese peale! Sina ja mina oleme teda küll õnnetumaks teinud — hirmust piina on tema kannatanud Sinu ja minu läbi.“ Ta sirutas oma nõrgad wärisewad käed preestri poole. „Halasta! Anna temale surmasti wähegi rahu!“ —

Urban ei taganenud sammugi eemale. „Wait Sina!“ kärgatas ta wanakese wastu. „Tahad Sa minu majas walitseja olla ja minu ja kiriku auu teutajaid kaitseda? Tule, läheme ära.“

Ta mõttis isa käest linni ja hakas temaga läbi eestua teisele poole, oma elutubadesse minema. Läwele astudes nägi tema eilse halli mehe eestuas seiswat. „Härra preester,“ ütles see waike tõsise healega, „eile lubasite, et ma täna Teiega rääkida wõin, nüüd soowin mina seda.“

„Si saa, ei saa, — palun, minge tagasi,“ oli Urbani wali wastus.

Wõeras mees ei kostnud midagi, ta waatas ükssi filmi selle hädalise wanakese peale, kellega preester haige juurest tulles tua läwele seisma oli jäänud. „Bojakene,“ õhtas wanamees, „lase mind lahti, luba mind tagasi minna haige juurde! Oh kui õnnetu ta on! Halasta tema peale! Ta kannatab minu ja Sinu pärast. . .“

Boeg ei wästanud midagi. Haige aga õhtas woodis

kustuma healega: „Taewa inglid! Raitsege minu armast last sellel hirmsal tunnil! Saatke teda õnnelikult warsti tagasi, et minu filmad enne kinniminemist weel teda wabalt näha wõiksiwad. Siis wõiks minu hing rahulikumalt lahkuda. . . . Issand, kinnita ka mind selle preestri wiha vastu! Rakskümmend aastat oled Sa minu piinatud hinge kinnitanud — kinnita mind ka wiimsel tunnil weel! Peasta mind ära kurjast!” —

Nende sõnade ja selle heale kuulmisel käis kahwatus üle wõera mehe näu. Ta tungis läwel seiswast preestrist ja wanakesest mööda, astus haige woodi ette. Rutuga langes waatepilg wõera mehe filmast haige peale, — kohkudes waatas see temale ka vastu. —

„Hilda!“ kajas halli mehe ehmatanud heal.

„Albert!“ kostis woodist temale vastu.

Halli peaga mees oli woodi peale kummuli langes haigele ümberkaela hakanud: „Hilda, Sina oled — Sa elad tõeste! . . . .“

„Tulnud — tulnud oled Sa — Albert! . . . Igawene Issand! Ma ei näe jo mitte und ega waimu — Albert Sina oled — tõeste! . . . .“

Kõik jäi seepeale wait. Preester Urban wahtis kohmetuses nagu külm soolafammas haigewoodi poole, tema isa oli woodi juurde astunud, sinna langes ta haige kaelas oleja mehe kõrwale põlwili maha ja hüüdis taewa poole waadates: „Issanda püha nimi olgu kiidetud nüüd ja igaweste!“

Nagu waenlastest ja hirmust taga aetud, pani Urban sealt tuust minema, ära oma tubadesse. Seal

käis ta tüki aega rutulisel raskel sammul edasi tagasi, karjus ja firus kurjaste, nii et kõõgitüdruf, kes seda eemalt kuulis, oma härra nõrgameelsaks arwas olewat jäänud. Ta firus kõike tänast sündmust, kõike, mis waremast ajast tänase sündmusega kokku puutus, ta firus kõiki, kes tänase sündmuse sisse puutusiwad, ta iseennastki, ka põrgutgi, kelle hirmus wägi nüid korraga tema kacla olla langenud. Tema süda oli nii täis, ta tume meel nii tuskane — ta tundis ennast nii wäga palawa peale langenud olewat, et ta omas kimbatujes palju enam rääkis kui ta seda ilma ammeti tarwitamiseta ialgi ei teinud, ka heas meeles mitie. Oli ta küll juba ennast wäsitanud, siis wiskas ta ennast pool külili pehme sohwa peale ja lõõtsutas. Kõõgitüdruf kartis teda, kui ta temale hüidmise peale pudeli täie weini lauale ette tõi, — ta jooksis hirmudes kõõki tagasi.

Mis sündis teises tuas? Pärast Urbani oma tuppaminemist oli tohter koke sinna tulnud, oli kaks hallimeest oma haige juurest leidnud ja tema ning mõlemad hallpead leidsiwad ehmatusega — haige ei elanud enam. — Mitmekordne äkiline meeleliigutus oli üle tema närtsinud elujõuu käinud — tema keha oli nõrk, filmad kinni waunud — „furnud!“ hüidsiwad mõlemad hallpead ahastusega. Tohter saatis mõlemad eemale ja katjudes leidis ning arwas ta, et tema haige mitte furnud, waid wististe minestuses on. Arstliste aitamiste peale läksiwad tema filmad jälle lahti ja ta esimene sõna oli: „Albert, kas tõeste Sina oled — kas oled Sa elusalt siin?“

„Jah, tõeste, kallid Hilda,“ kostis heal eemalt ja Albertiks arvatud hõbewalge peaga ning niisamasuguse habemega mees astus woodi lähidale tagasi. „Aga ole nüid rahulikum,“ rääkis ta edasi, „ma näen, Sina oled raske haige ja piad püüdma rahulikumalt olla.“

Rääkija istus haigewoodi kõrwale tooli peale ja wõttis tema käe oma pihku. Rangeste ja ruttu löi selle elusoon, õnnelik naeratus liikus tema suu ümber ja äralangenud silmade hülge tunnistas imelist, ärrääkimata rõemu. Tohter ei saanud kõigest sellest aru, mis siin oli sündinud, ei küsinud ka selle järele, ta hoolitses aga oma haige terwise eest, ta andis temale nüid esiti karastawat ja rahustawat jooki, mis haige närwisi kinnitas, tema meelt waigistas ja temale unerammetuse tõi. Weel rääkis haige oma arwatud Albertiga mõne sõna, weel kuulis ta tema suust mõne sõna, weel rõemustasiwad mõlemate südamed rääkimata õnnetundmuses, nad tundsiwad mõlemad, nagu oleksiwad nad uueste sündinud, siis kadus haige kõne, ta jäi magama, ta oli kõige raskemast ahastuse tundmisest ja kõige kängemast õnnetundmusest surmani wäsinud. Unes naeratas haige õndsaste ja õnnelikult liikusiwad tema huuled tasasel: „Albert — Albert.“ Tohter uskus sellest, et haigus wististe paremaks saamisele on pööranud.

Krootsist tulnud wõeras mees oli tõeste preester Urban Gamla wend Albert, kes paarikümne aasta eest ilmasse ja elumässusse ära oli kadunud. Ta oli hulga aja wältusel ja rahuta meele sundmusel palju maid läbi

käinud, oli ilmas ümber rännates, ilma elu ja ole-
mist, maid ja rahwaid tähele pannes oma südamele
rahu otfinud. Paari kuu eest oli ta Inglise maalt
Rootsi maale tulnud, kus temal himu oli tõusnud,
weel kord enne surma oma sünnimismaale tulla.
Nii palju olivad tema südamehaavad kahe aasta-
kümne wältusel walutundmises juba tuimemaks jäänud,
et siia oma walumaale tagasi tulemine mitte enam temale
liig hirmus ega üle jõuu ei olnud. Ta oli ka rändamisest
oma südamele küll sugu rahu saanud, aga siiski oli
raske mure tema musta juukse ja habeme juba am-
mugi hõbewalgeks wärwinud. Tema teadmine ja usk
oli ka selle peale täitsa kindel, et tema Hilda enam
ei ela, aga seda suurem oli nüüd tema rõem ja õnn,
kui ta siiski — ja nüüd weel, kahekümne aasta pä-
rast, teda siit leidis.

Ka wana isakene Siegfried oli õnnelik. Nagu
lapsukene ulatas ta oma käed Alberti kaela ümber,
kui haige magama oli jäänud, ta silmad jooksiwad
rõemu pärast, ta andis temale õnnelises armastuses
mitu korda suud. „Pojakene,“ rõemustas ta, „weel
oled Sa tagasi tulnud, tagasi seda heaks tegema, mis
mina teistega Sinu vastu paha tegin. Albert, hea
laps, anna minule andeks minu rasket süüdi! Lepi
oma isaga — ühe kurjategijaga, kes oma süükoorma
all kakskümmend aastat piina on kannatanud, ööd
ja päewa Sinu ja Sinu andeksandmise järele igat-
senud. Lepi minuga, mu kallis pojakene! Ma olen
küll juba muld ja põrm, seitsekümmend wiis aastat
on juba minu paha eluiga, aga ometi põleb weel minu

raskeste efsinud hinges kustumata igatfufe tuli lepitufe ja andeksandmise järele. Albert, mu poeg, usu mind! Ma olen õnnelik, lõpmata õnnelik, et mu filmad weel Sind enne surma näewad, aga palju õnnelikum oleksin ma, kui Sinult ka andeks andmist ja leppimist saaksin."

"Jsa, ära kahtle minu südamet kohta," kostis poeg. "Ma nägin praegu, kuidas Sa omas wanaduse nõrkuses minu õnnetumat Hildat Urbani miha wastu püüdsit kaitseda, nägin, kuidas Sinu süda nüüd õiguse armastamises poja wastu wõitles. Seega on kõik paha unustatud ja andeks antud — meie oleme lepitatud."

Teist korda langes isa poja kaela: "Nüüd on minu hing jälle rahulikum," hüüdis ta, "nüüd on minu süide piinatuli, mis nii kaua põlenud, sumbutatud, nüüd ma wõin surra."

Haige magas mitu tundi rahulikult. Wist oli Alberti tagasi tulemise rõõm tema werd kergemale ja elavamale käigule ergutanud ja tema nõrkemat elujõudu karastanud — tohter oli oma rohuga see eest muretsenud, et tema ägedatest meeleliigutustest rahulifemaks jäi ja rahulikult magada wõis, mida temale raskest nõrkuses ja wäsimuses nimelt waja oli.

"Marta, Marta — tule!" hüüdis haige kord läbi une, "ära lasse ennast wangistada! Tule kodu — tule!" Ta jäi jälle waikeks.

"Keda hüüab tema? Kes on Marta?" küsis Albert isalt.

"Sinu oma tütar," wastas wanake, "seesama, keda politseiammetnikud ära wiisivad."

„Minu tütar! — See — tema — Marta on tema nimi! — Minul on tütar — see ilus inglinägu minu laps! Taewa vägi — kui õnnelikuks mina meel pian saama!“ Albert pühtis käega oma põste, mida filmapišarad isarõemu waimustusel märjaks oliwad kaštnud.

„Jah,“ kostis haige woodist, kes Alberti heale kuulamisel üles oli ärkanud, „Sinu tütar oli see, keda nad ära wiisivad.“

Uues armastuses langes Albert haige woodi ette, uues armastuses andis ta oma Hildale suud. „Mina olen isa ja minu Hilda on alles!“ rõemustas ta õnnelikel healel. Siis ta päris, mispärašt olla ometi tema laps politseisse wiidud ja mispärašt olnud preester Urban Marta ja ta ema peale nii wihane. Wana isa Siegfried ja haige woodis seletasiwad temale seepeale kõik, kudas lugu oli, seletasiwad, kuda Hilda B. kloost-rist ära põgenenud ja mis põhjusel teda furnute sekka arwatud, kuda tema Tallinnasse tulnud ja Urbani juurde elama saanud, kuda Urban Hildat tema enese ja oma lapsegi ära salgamisele wannutanud, talle uue nimegi annud, et kudagi midagi märkust ei piaks ilm- fiks tulema, kes nüüdine Maria on ja mis temaga preester Urbani ning teiste toimetusel on sündinud. „Alles täna, minu kallis Albert,“ lõpetas haige, „awaldasin mina Martale, et meie tütar ja ema oleme, ma mõtlesin, et surm mind ära wiib, — ma murd- sin siis oma wande ja ütlesin Martale kõik, muud kui Sinust, ta isast, ei teadnud ma temale midagi ütelda. Näid ta on wangis, — waene Marta, oh,

et Sa siin oleksid! Bististe on see tegu ka Urbani toimetatud."

Alberti nägu muutus tõsiseks. „Waelase hing, see inimene," wandus ta. „Saatanas on temale südameks! Ma nägin ja kuulsin, mis ta siin tegi. Aga ärgu ta enam oma põrgutükkidega nii julge olgu! Üks kord piab ots tulema! Ja oma lapse ma tahan warsti peasta politseist ja tema küintest!"

Juba oli õhtu kätte jõudnud. Siegfried ja Albert läksiwad teisele poole tubadesse preestrile järele, et temaga kokku saada, aga nad leidsiwad ainult tühjaid tuad ja kõõgitüdruk ütles, et preestri härra pahandates wälja olla läinud. Siis astusiwad isa ja poeg mõlemad haigetuppa tagasi ja kohe läks Albert politsei walitsusesse oma last Martat tagasi nõuudma ning isa jäi haiget walwama.

Umbes tunni aja pärast tuli Albert tagasi, aga ükski. Ta ei olnud nüid õhtul kellegi wõimukama mehega kokku saanud, ja need, kellega ta kokku saanud, käskinud teda homme enne lõunat tulla. Martast ei saanud ta wähematgi teadust.

Õhtu pimedas oli preester Urban ka tagasi tulnud. Ta ei tahtnud sallida, et isa ikka haigetuas wiibis, kus ka Albert oli, ta saatis tüdruku teda ära kutsuma. Kui wanakene mitte kohe ei läinud, siis ilmus Urban ise haigetua läwale ja hüidis: „Tule ära siit, isa, kohe!"

Wanakene tõusis üles ja läks, Albert astus te-

male järele. Teise poole tubadesse saies astus Albert wenna ette. „Sina meeletu,“ pööratas ta, „kas Sa ei häbene ennast, päikese all weel elada! Sa kannad ka inimese nägu, aga mis nimega piab Sind Sinu tegude järele nimetatama? Kas Sa tead, et Sinule ka inimese mõistus pähä ja inimese süda rindu on loodud?“ Seda ta rääkis ja siis ei lausunud ta enam midagi.

Urban oli esiti nagu kivitulbaks tarretanud. Silmapilgul aga oli ta oma meeli jälle kogunud, ta süda põles ja kees tulisesmas wihas, ta hingamine oli lõõtsutamiseks saanud, aga — tall oli palju iseenese tundmuste walitsewat wõimu, ta jõudis oma külma tumedat meelerahu nähtawalt alles hoida — ragisetes wajutas ta oma hambad kokku ja hoidis kõige wäega oma wihaloitu wangis. Siis ta ütles salajamas, tagasi surutud wihas: „Mõttele järele, mees, kelle majas Sa oled ja kelle ees Sa seisad. Sull saab raske olema, seda pilku kahetseda!“

Ta läks istus teisi tuppa suure leentooli peale, puhles ja pühkis rätiga oma märga laia otsa, kuhu pilgu ajaga paks higi oli tõusnud.

Wana isakene Siegfried nuttis. Ta igatses furra — tema nõrgaks saanud kahetsewa südamele oliwad tänased ja praegused pahad sündmused üle määra raskest, ehk küll Alberti tagasi tulemise rõem rohkeste tema hinge ja elujõuudu oli fännitanud. Albert wõttis ta kae kõrwale ja läks temaga haigetuppa tagasi. Düki õhtu peale läks Siegfried sealt jälle teisele poole,

et südant unerahus läinud päewa waludest wabastada ja eluraskuste eest warju leida. Albert aga jäi haigetuppa, walwas seal öö läbi, talitas ja aitas oma Sildat. „Tuule tiiwul oleksin mina lennanud siia,“ ütles tema kord, „kui ma seda aimatagi oleksin teadnud, et Sina weel elad. Aga ma teadsin ainult kindlaste, et nad Sind surma on saatnud, ma ei wõinud siis mõteldagi siia maale tagasi tulemise peale — see mõte oli mulle hirmus, kuni wiimaks, kui ma paari kuu eest Rootsi maale tulin, see ihaldus minus tõusis, kord weel siia oma walumaale tagasi tulla, kust ma nüüd Sind leidsin. Oh kahju, et mitte ennemalt tagasi tulemise mõte minu hingesse ei tõusnud, et Sa siis ennemalt selle metfalise küin- test oleksid wõinud peaseda!“

Haige magas öösel rahulikult, ainult wahel oli ta natuke aega ülewal ja hommikul tundis ta ennast fugu kergema olemat. Sellega ühtlasi oli ka tema elulootus rohkest tõusnud, ta ei kartnudgi enam surma, ta tundis oma rammu kaswawat. Marta õnnetus aga waewas tema südant raskete, fiiski aitas lootus, et teda warsti õigeks tunnistatakse ja wabaks lastakse, ka seda raskust kanda; Albert lootis kogu- ni, et Marta täna päew wabaks saab. Urban aga ei näidanud enam oma warjugi teistele, ta oli üffi oma kirjutuse tuas, hoidis ukse lukus ja ainult tüd- ruk wõis sinna sisse saada.

Kell oli juba kümme saanud ja Albert ruttas politseisse, et oma Martat ära peasta. Aga kui raske oli see temale! Haige ootas teda ja ootas —

ta ei tulnud. See päew jõuudis jällegi õhtule — Alberti ei tulnud kuskilt, Martat ka mitte. Haige ootamine läks ikka piinlikumaks ja piinlikumaks, ka wanaisake Siegfried, kes Alberti politseisje minemiseft saadik haige juures istus, oli koguni rahutu. „Miks ei tule ta enam tagasi?“ küsijiwad mõlemad tihri. Aga — Albert ei mõinud tulla. Ta oli oma last wangist peastma läinud, oli aga ka ise — wangi langenud. Politsei oli teda ta korteri juures juba eilseft päewast saadik walwama hakanud, warsti peale selle kui preester Urbani majas tuntawaks oli saanud, kes ta oli — nüüd oli ta ise politseisje läinud, just nagu ennast pakkuma ja — ta oli luku taha pandud. Temale oli üteldud, ta olla Gustaw Abelströmiga Rootsi maalt kaasa tulnud, temal ei olla Tallinnas mitte midagi nähtawat toimetust, ta olla Abelströmi sõber ja seltsiline — see kõik näitawat selgeste, et tema ka Abelströmi seltsis ühest raskest poliitika kuritööst ja maa äraandmise nõuust osawõtawat, see pärast pidada ka tema ülekuulamise alla langema. Küll püüdis Albert ennast õiendada, küll näitas ta oma arust liig selgeste, et tema, ei Abelström ega Marta sellest kurjast nõuust, mis nende peale mõeldakse, kõige vähemat midagi ei tea, aga seda kõik peeti koguni asjata sõnade raiskamiseks: Albert pandi wangi! Et lugu nõnda, seda teadis ka ta wend preester Urban; ta astus õhtul haigetua läwe peale ja hüidis: „Kas teie nüüd saate aru, missuguste usfinägudega teie minu maja peale teutust saadate — Albert on wangis! Nüüd nad on kadunud kõik, tema

ja Abelström ja mõib olla ka Martagi. Rahju mull, et ka tema, mu kasulaps, nende saatanate võrku jooksis." Ta tõmmas uffe kinni ja läks tagasi.

Preestri wali sõna kututas haige Maria ja wana-isakeste nagu sügawasse põrgusse. Nad kohkusiwad raskesti. Pikemalt järele mõteldes julgesiwad nad aga siiski mõlemad loota, et see hirmus ülekohus ometi mitte jäädawalt mõita ei wõi, et ilmasüita inimesed kaua ometi wangi ei wõi jääda. Lootus aitas siis ka seda uut rasket hoopki kanda, nii et ta haige elurammu mitte ei jõuudnud wähenkada. Wana-kene Siegfried püidis ka, nii palju kui tema jõuudis ja mõis, haiget aidata ja trööstida. Ta ei läinud palju kunagi haigetuaft ära ja tema palumisel käis ka kõõgitüdruk tihti haiget talitamas ja ta aset kohendamäs.

Gõrged külalised.

Teisel päewal pärast Alberti wangiwõtmist oli kõik linn selle jutukõla all liikumas: Keiser Peeter tuli! Ja Peeter tuli ka. Ta oli, nagu eemal kuulsiime, 1710 aasta lõpul Türklaste wastu wõitlema läinud, oli Pruti jõe ääres Donau ligidal, määratu suure Türgi sõjamäe ümberpiiramise läbi kõige sügawamasse hädasse langenud, oli sellest hädast ka oma abikaasa Katharina abi läbi, kes oli mõistnud Türgi ülemkindrali Baltagi Mehemet'it meeli-

taba, ära peasenud. Mehemet oli Katharina meelituste waral rahupalumise Wene poolt 21. Juulil 1711 vastu wõtnud ja selle rahu eest Peetri käest Našowi mere hulga ümberkaudse Lõuna-Wene maaga Türgile tagasi saanud. Sealt oli Peeter siis walusa südamega ära tulnud, oli Saksa maa kaudu oma abikaasa Katharinaga ja mitmete ministritega Riiga tulnud ning sealt, pärast kahe nädalast paigal olemist, Pärnu kaudu Tallinnasse reisinud. Würst Menschikow oli neile Tartu kaudu Riiga vastu läinud ning sealt ühes nendega ka Tallinnasse tulnud. 11. Nowembril 1711 wõtsiwad Cesti maa rüütlikogu saadikud, landraadid Nierodt ja Bistram ning Tallinna linna saadikud Droummer ja Rämmerer, kõrgeid külalisi Cesti maa piiri peal, Tallinna ja Pärnu wahel, Jädiwere mõisas, vastu. 13. Nowembril sõitsiwad Majesteedid Peeter I. ja tema abikaasa Katharina oma armsama riigimehe, würst Menschikowi ja mitmete teiste ülematega Tallinnasse sisse. See oli nende esimene Tallinnasse tulemine ja seepärast wõeti neid ka suure auupakkumisega vastu. Kõik linna kellad kajasiwad, suurtükid pauusiwad, kõik terwe rüütlikogu, terwe magistrat ja kõik politsei ülemad, kubermangu walitsuse liikmed ning sõjapealikud oliwad linna wärawas Majesteetisid wastuwõtmas. Peale selle, kirjutab weel ajalugu, oliwad Suure turule ja Toompea mäele toredad auuwärawad ehitatud, kõik uulitsad kuuskedega ehitatud ja ohtul nähti kõigi majade aknate peal laternaid ja põlewaid künlaid. Kõrgeid wõerad ise oliwad Toompeale kortert wõtnud, Keiser Peeter oma abikaasa Katharinaga Schlippenbachi majasse.

ja würost Menschikow ning mõned teised kõrged ammetnikud Fersen'i majasse.

Ühtegi hinge ei olnud linnas, kes kõrgete külaliste fiske sõitmiseft ei oleks teadnud. Ka wangikodadesse, ka Abelströmi, Alberti ja Marta kõrwadesse oli see tähtjas uudise sõnum tunginud; Martale oli see teatus suureks lootuse kinnituseks. „Ma pian würost Menschikowi ette jaama,“ nõuudis tema kohe wangikoja ülewaataja käest. „Kui siin keegi asjast aru ei taha saada, milleft küll arusaada wõiks, siis ei tohi mina wiibida, kõrgemate meeste ette tungimast, kes õeluseft ja õiguseft, mis siin wastastiku seisawad, küll saawad mõistma aru teha.“

Marta nõuudis asjata. Nii järsku ei julgenudgi keegi nii kõrget meest, nagu Menschikow oli, seega tülitada, et raske kaebduste all seiswaid kahtlast inimest tema ette lasta. Ometi jõuudis Marta wiimaks nii kaugele, et tema kirja würost Menschikowi kätte lubati wiia. Silmapilk kirjutas Marta paari sõnalise alandliku palwe paberisse, temal olla väga hädaste tarwis, kohe kõrge würosti jutule saada.

Ei läinudgi palju aega, kui würost kirjakele kätte oli saanud ja palujat kohe enese ette tulla lubanud. Marta lasti wangist lahti ja kahe saatja jeltsis läks ta Fersen'i majasse, kus würost Menschikow korteris oli. Roguni kahwatanud näul, aga siiski julges kindlas olekus astus neiu würosti ette.

„Wallimäe neitsi!“ hüidis würost Menschikow rõemfaste, kui ta Martat filmas. „Miks Teie nii kahwatanud olete ja mis on Teil wiga?“ Ta wiskas

oma suuri juukselokkisi kabele poole õlgade peale laiale ja rääkis pool naljatates edasi: „Olete ehk wabest kahetsema hakanud, et Teie mullu aastal minu soowi, Peeterburisse elama tulla, vastu ei wõtnud, ja kas soowite ehk alles nüüd seda soowi vastu wõtta? Eks ole nõnda?”

Marta kumardas. „Ma näen,“ kostis ta siis, „kõrge würl on mind alatumat inimest meeles pidanud, ma julgen siis kõhe oma halwa palwet würlstile ette panna.“ Nüüd rääkis tema kõik enese ja ema õnnetuse luo lühikese, selge sõnaga würlstile ära, kuida preester teda kiusanud, teda abielusse keelanud astumast, kuida ta alles paari päewa eest enesele ema leidnud ja kuida Abelströmi enne ning teda pärast oma ema surmawoodi juurest wangi toodud, selle süüandmisega, Abelström olewat salalik maa äraandmise nõuuline ja tema, Marta, näitawat selles asjas kaasteadja olewat. Marta julges arwamist awaldada, et see maa äraandmise mõte ja jutt ainult tema kasu-isa, preester Urbani toimetusel wõiwat tehtud olla ja palus siis kõigest südamest, et teda kõhe wabaks lastaks, kuna ta siis oma hilja leitud ema filmi enne finni minemist weel kord näha lootwat saada.

Würl mõtles natukene aega järele. „Minule on see asi liig uus,“ kostis ta siis, „ma ei wõi siis ka mitte kõhe kõik läbi näha,“ kudas lugu on, aga see on mulle selge, et Teie auus ja puhas süda sellest pahast mõttest teadmata ja puutumata on. Kes nii palju headust, õiglast ja auusat meelt on awaldanud, nagu Teie Tallinna langemise ja katku ajal, selle

südamest ei ole minul võimalik nii suurt saladust ega pahadust uskuda." Ta kirjutas paar sõna paberi lehekülje peale: „Wõtke seda ja andke ta wangikoja waltitsusele, siis olete waba."

„Ma tänan! Ma tänan!" hüüdis neitsi põlwili maha langedes. „Iga were till minu soontes, iga hinge tõmbamine minu rinnust saab würstliku tõrgusele surmani tänus palaw olema!"

„Tõuske üles!" käskis Menschikow lahkestes, „rutake oma lodu, et Teie ehk weel oma ema enne surma wõiksite näha. Nii pia aga kui wõite, tulge minu juurde tagasi, ma tahan Teid Reisirile ette seadida, et ta Temale oma asja wõite awaldada."

Hõiskawa südamega ruttas Marta oma saatjatega wangikoja ülema juurde, andis würsti tähekses sellele ära ja mõni minut hiljem — juba seisis ta ema woodi ees. Rääkimata õnn, rääkimata rõem täitis mõlemate südameid. Ema elas alles, oli juba kergemakski saanud, tütar oli waba. . . . Ka wana Siegfriedi tuhmid filmad lüiwad heas meeles hiilgama, kui ta oma lapselast nägi sisseastuwat ja seepeale ka kuulis, et ta würst Menschikowi helduse läbi lahti saanud.

„Aga mis on Sinu isaga, kuhu tema jäi?" küsis haige.

Marta taganes eemale. „Oh Jumal!" õhkas ta. „Sälle hakkab tema sonima! Ta ei saa kergemaks!"

„Ära kardada laps," trööstis ema, „mina ei soni, ma räägin selges mõistuses, Sinu isa on alles, ta on tulnud, ta on see sama hõbewalge habemega mees,

kellega Sina nelja päeva eest siin eestuas rääkisid, kes preestri härraga kokku tahtis saada, aga sell päewal mitte ei saanud. Tema tuli siis teisel päewal, just sell pilgul sai ta siia, mill politseimehed Sind mines-
tatult tõlda tõstsiwad. Ta nägi ja kuulis, mis prees-
ter minuga tegi, ta astus ligemale, tundis mind ära
— mina tundsin ka teda. . . Sinu isa oli ta. . .

„Minu isa! Minul on isa!“ hüidis Marta kõigest hingest. „Nii õnnelikuks wõisin ma weel saada! Baesel, õnnetumal kiusatud Martal — preestri tagakiusatud kasulapsel on isa ja on ema. . . . Kõige sügawamas hädas olen ma neid leidnud! Oh kui õnnelikuks olen ma saanud! Ühe korraga on ilma wanemateta waene Wallimäe neitsi nii määratu rikkaks saanud — isa ja ema lapsel on ta saanud! Sell äraheidetud lapsel, kellele preester Urban tema teadmata wanemate pattu tihti ette luges, sellel on nüid seaduslik isa ja ema! Oh kui palawalt olen mina nii palju aastaid igatsenud ja ootnud, et ma wähegi teadust saaksin, kes minu isa ja ema on ja kes mina olen, nüid on minu ammused igatsused nii suurel mōedul täide läinud, ma olin õnnetu, aga nüid tunnen ma ennast inimeste seas kõige õnnelikuma olevat. Preester Urban ei wõi enam minu hinge wanemate pattudega koormada, ma olen tema käest peasenud.“

Edasi rääkides päris Marta, kuhu jäänud siis tema isa ja miks küsitawat teda tema käest. Was-
tuseks sai ta ema ja Siegfriedi käest, isa olla teda wangist wälja paluma läinud, olla aga ka ise wangi wōetud, wist sell põhjusel, et ta Rootsiist tulles Abel-

strömi seltsiline oli ning siis ka tema poliitika püüetest osaline võis olla.“

„Ei ole see poliitika püie Rootsiist toodud,“ tõendas Marta pool vihasealt, „ma usun, selle poliitika meister elab siinsamas majas ja mitte ükski Rootslane, ka mitte Abelström, ei tea sellest poliitikast mitte midagi. Mina loodan kindlaste, et ka jee asi omal ajal ära selgub ja igauks oma teenistuse eest palka saab. Sassis lõng on juba argnema hakanud, ta saab veel argnema. Minu isa ei tohi ialgi kauaks ülekohutu ahelatesse jääda. Saatanas see inimene, kes nii waga näu all nii põhjatu palju paha võib teha!“

Neiu filmas läikis waimukas leel. Oli näha, nagu oleks tema wägew ja walmis küll, seda nuhtlema, kes tema ja ta ema südant nii hirmsa piinaga põletanud. Oma pärast aga ei kurwastanud ta nüüd enam nii palju, ta nägi, et tema haigus oli paremale pööranud, et eluwägi surmast juba tugewamaks oli saanud. Ja rõemus oli Marta, ta ei teadnud, ta ei mõistnud, mis ta pidi ütleva, mis omas wanamate leidmise õnnes tegema. Õnneliseks kui keegi õnneline lapsuke rõemustas ta ema kaelas, tall ei tulnud muud enam meeldegi, õffel unegi ja päewal söögigi unustas ta esiti ära, kõik tema olemine, ta terve hing ja süda oli selles tundmuses nagu üles taewasse tõstetud, et tema oma isa ja ema oli leidnud.

Juba oli esimene öö pärast Marta wabaks jaamist lõppenud, kui haige woodis ka Abelströmi hea tegu Alberti elu peastmiseks meelte tuletas. „Lapsukene,“ ütles tema, mina rõemustan oma mehe, Sina

oma isa leidmise üle, ja kõige see juures ei taha meil enam meelbegi tulla, kes minu kalli Alberti ja Sinu isa Rootsi maal uppumise surmast peastis ja teda nõnda meile alles hoidis.

„Ah, ja!“ fogeldas Marta meelisklemas imestuses, „Abelström — tema on minu isa elu hoidja! See hall mees, keda tema ütles Väleri järvest uppumise surmast ära peastnud olewat, see mees jäi jo fita tultes temale selfsiliseks, oli ja on seega minu isa. Abelström on siis minule isa alles hoidnud, on teda surmast lunastanud ja meile mõlematele tagasi andnud! See heategu on ütlemata suur, wäärt kõige suuremat tänu! Oh kuidas tahaksin ma teda nüüd armastada, kui palawaste temale kaela langeda! Ta on mulle armastuse ja südame pakkunud, aga ka minule isa kinkinud, kellest meie muidu midagi ei oleks teadnudgi. Missugune peigmees wõiks küll weel südamele kallim ja armsam olla kui niisugune! Smelikud saatused! Mina wõisin Abelströmi raskel tunnil tuetada ja pöetada, tema aga lunastab ja peastab minule isa ja minu emale mehe! Oh kui kallis oleks minu südamele, kui ma teda ka tema praegusest õnnetusest wõiksin wälja peasta!“

Marta südame leef lõgines tõeste selle mõtte meelde tuletamisega Abelströmi wastu elawamalt põlema, et ta tema isa surmast oli ära peastnud, ehk see heategu küll pool juhtumise juhil ja ilma selle teadufeta sündis, kes uppumise surmast peastetud mees oli. Ella südameline neiu oli õnnelik, ta oli ütlemata

õnnelik, et enese isa oli leidnud, ta süda oli siis ka walmis, sellele terwet, täielist armastust tufsuma, kes kudagi oli abiks olnud, tema isat alles hoidma.

Keisri ees.

Päike oli juba mõne sülla taewa sõrwalt kõrgele kerkinud. Marta süda ei saanud enam rahu, ta hinges põles kange igatsus, et ka tema isa ja ta peigmees wangist wabadusele peasekšiwad. Ta ruttas würsti Menschikowi juurde, ta tahtis seda kõrget härrat oma isa ja Abelströmi wabaks saamise pärast nii palju paluda, kui ial võimalik. Würsti ette astudes oli Marta pilk nähtawalt nii usaldlik, nii lootustlik, nagu oleks ta oma auustatud armsa isa ette astunud. Tema oli sellest mehest enese wastu juba suurt headust näinud, ta julges siis weel loota. Suures usalduses ja ühtlasi ka kõige sügawamas auuandmises kumardates jäi neiu emale würsti ette seisma.

Menschikow astus inglifauni neitsile ligi ja küsis kõhe lahkestes: „Noh, hea laps, kas on Teie wana ema weel elus?“

„Marta kumardas jälle ja südamelikult tänades hüidis ta: „Riidetud olgu kõrge würsti nimi, minu ema elab ja saab wististe sellest haigusest peaseema! Juba eile kui ma koju läksin, oli ta natuke kergem, ja täna homiku tundis ta ennast weel kergemaks saanud olewat. Just siis, kui mind wangi toodi, paar pilku pärast seda kui mina enesele ema leidsin, olla

ka minu isa kodu tulnud. Wist oli see haige emale meele lahutajaks ja ta eluwõimu ärksusele äratajaks, nii et raske haigus pöörma hakkas. Aga auuline würst, teisel päewal pärast minu wangistamist on ka see minu uueste leitud isa wangi toodud. Rakskümmend aastat elas tema mujal laias ilmas, selles hirmsas teaduses, et tema käest ära rööwitud abikaasa kloostriis tõeste on hukka saanud, aga nüüd, kus ta juhtumise teel leidis, et tema abikaasa ometi elab ja et temal ka üks laps, üks tütar on, nüüd pidi tema teist korda oma jälleleitud kallist naisest kohe lahti kisutud ja wangistatud saama! Würsti härra, ta olla tulnud mind wangist lahti paluma, ta olla näinud, kui mind minestuses wangi toodi, olla kohe pärast kuulnud, et see mines- tuses wangi toodud naisterahwas tema enese tütar olewat, siis ta tulnud warsti mind lahti paluma, lan- genud aga ise wangi. Auuline kõrge würst, ma julgen Teid paluda, Teie oma suur headus minu wastu on mulle selle julguse annud, ma hüüan, minu süda ja hing kiskendab sügawas walus ja lootuses Teie poole, halastage weel ilma süita kannatajate peale, kuulge weel ühe õnnetuma tütarlapse rasket kaebamise healt, peastke ka minu isa ja peigmees wangist! Uskuge, kõrge würst, nemad on tõeste täitsa ilma süita! Mina saan selgeste aru, et süid, mis nende peale on tõstetud, ainult preester Urbani wälja mõteldud ja tehtud on. Halastage, kõrge würst! Lubage nemad wangist wälja! Kohus wdib nende asja ka siis kuulata, kui nad mitte raud uksede taga tumedate müüride wahel ei istu. Kuulge mind!"

Wüürst waatas nähtawa heameelega inglinäulise neitsi peale. Oh kui ilus, kui armas oli see nägu palumise waimustatud filmapilgus wüürsti meelest! Kui õiglane ja otsekohene, aga fiiski nii hõrn; kui lapselik ja arg, aga fiiski nii usaldaw ja julge! Kerge hingedõrnuse ja waimustuse puna liikus tõustes ja alanedes Marta palgel, ta film hiilgas nii iseäralikult, nii palawalt ja nii lootuslikult, et wüürst isegi ei teadnud, mis tema praegu pidi tegema. „Auuline neitsi“, rääkis ta wiimaks ometi, „mina ei wõi praegu Teie palwe peale midagi kosta. Küll tunnistab juba Teie filmawaatus minule, et Teie tõeste puhtast südamest räägite, aga, hea laps, nii suures kaebduse asjas, nagu Teie ütelse järele Abelströmi peal seisab, ei tohi mina ilma kohtu ülekuulamise tundmata midagi teha. Kohtulik ülekuulamine piab asja tunnistuste ja tõenduste waral selgeks tegema ja selle järele wõib siis süüalusega midagi sündida, teisiti mitte. Ka Teie isa wabaks saamiseks ei wõi mina praegu midagi teha. Et mina Teid eile oma auu peale wabaks palusin lasta, see oli palju wõimalikum ja kergem tegu, see käis ühe ainsa inimese ja pealegi ühe noore ilma kahtluseta tütarlapse kohta, keda mina enne kui head, puhta südamega inimest tundsin ja kellele ühtlasi ka ema surm wabadust palus. Jätame siis nüüd selle jutule, mina pian praegu keisri ette minema, ma olen keisrile juba waremalt rääkinud, kui suurt head tööd Teie Tallinna langemise ja katku ajal siin tegite ja kui iseäraline Teie oma loomuannete poolest olete, eile ma rääkisin temale ka Teie praegustest elusündmustest

— ma palun, tulge minuga kaasa, keiser ja keiserinna soowivad Teid näha.“

Marta kumardas. „Mina olen küll waene ja alatu inimene seda würsti soowi vastu wõtma, ma ei tohi aga siin, kus kõrge würst ja Majesteedid soowivad, mitte vastu panna.“

„Noh, siis on hea,“ naeratas Menschikow, „Teie sõidate minu adjudandiga ühe saaniga ees ja mina teise saaniga taga järele.“

Ta näitas tooli peale, kuhu Marta pidi istuma, läks seadis tuas natuke oma mundrit, wöttis kasuka ümber ja warsti sõitsiwad mõlemad Schlippenbachi maja ette, kus keiser oma prouaga korteris oli. Nad läksiwad kohe sisse. Würst Menschikow astus eemale sijemistesse tubadesse, teised jäiwad ettetuppa. Tähtsese aja pärast tuli würst tagasi ja kutsus käenäitusega Marta enese järele. Kolmandamas juures tuas jäiwad nad piatama ja kohe seepeale astusiwad keiser ja keiserinna mõne kõrge selfilifega eemalt lah-tifest uksest nendele ligi. Marta kumardas mõlemate Majesteedide poole auukartlikus alanduses.

„Majesteedid on soowinud, et üks halb ja waene neitsi nende ette piaks tohtima astuda, minul on auu Majesteedide armulift soowi täita“, — nõnda rääkis Marta ja õrn jumestus käis üle tema lumivalge pale.

Peeter ja Katharina waatasiwad mõlemad imesta-wal pilgul Marta peale. Ta oli ka nende waatuse järele nii iseäraline iludus, niisuguse kõrgema kauni-dusega, nii iseäraline waimurikkus, südame headus ja meele puhtus leekis tema filmaft, paistis tema paleft,

ta oli kõigiti nii ilus ja armas, et ka Majesteetide süda teda nähes liikumata ei võinud jääda. Keisri waatepilk, mis muidu enamiste ifka tõsine ja wali oli ja ka nüüd tупpa astudes seda oli olnud, läi lah-kemaks; nagu nähtavas heas meeles algas ta majes-teetlikult:

„Neitsi, minu würlst on mulle Sinust head rääki-mud, Sa oled Tallinnale tema raskel ajal palju head teinud, mina ja keiserinna Majesteet kiidawad Sind selle eest.“

Marta waatas maha, tall oli häbi, et ka siin kohas tema tööft, millest tema ise sugugi suurt lugu ei pidanud, nii kiidulikult räägiti. Ta punastas üleni, ta oleks oma silmad kinni matnud, kui ta oleks tohtinud. Kartlikult, pool hädalikult ütles ta. „Ma-jesteet, minu töö ei ole sugugi keiserliku tähele pane-mise wäärt, ma tegin paljalt seda, mis minu inimlik kohus mind tegema sundis ja seda ei olnud mitte palju.“

„Aga mina tänan Sind see eest,“ kostis keiser. „Sina oled tööd teinud, rasket, hädaohtlist tööd oled Sa teinud seal, kus suur häda, kus surmaw katk ja nälg seda tööd tarwitasiwad ja kust kõik muu abi oli põ-genenud. Sinu töö oli julge ja ligimese armastawa wahwa südamete töö, ja töö ongi ainuke asi, mis võib häda ära lämmatada ja paremat järge selle asemele võita — ma tänan Sind, ilus neitsi ja kingin Sulle selles kohtu asjas, mispärast Sind wangistati, täielise ja jäädawa wabaduse. Sinule ei tohi enam selles asjas paha sündida, see ei ole võimalik, et Sinu

süda nii pahadest asjadest midagi võiks teada. Sa oled õigeks mõistetud.“

Keiserinna astus mõne sammuga Martale lähemale. „Ra mina tänan Teid, hea neitsi,“ ütles ta ja palkus käe Marta poole. Marta kumardas, võttis käe vastu ja andis sellele suud. Tema waimukas, hülgaw film oli niiskeks lõõnud. Ta langes põlvede peale ja sõnaldas: „Majesteedid, surmani on see süda Teile tänus palaw, kelle puhtust Teile olete tundnud!“

„Tõuse üles hea laps,“ käskis Peeter ja kui Marta seda oli teinud, siis ulatas keiser ka oma käe tema poole, — palawaste andsiwad neiu ilusad huuled keiserliku käele suud.

Peeter istus toolile. Tema käe heitmisel istusiwad ka kõik teised, ainult Marta jäi seisma.

„Aga miks ei võtnud Sa mitte würst Menschikowi soowi vastu, kui tema Sind Peeterburisse keiserinna kaaskonnasse kutsus,“ rääkis keiser küsiwal healel ja üksifilmi Marta peale waadates.

„Suur Majesteet,“ wastas Marta punastates, „mina tundsin ennast, minul ei olnud kõlbust selle soowi vastu wõtmiseks, minul puudusiwad kõrgemate inimeste peened kombed ja kõrgeste haritud eluwiihid, ma olen alatu inimene, ma ei tunneks keiserlikus kaaskonnas ennast mitte õiges kohas olewat, ma ei võiks seepärast seal ka mitte nii õnnelik olla, nagu all madalas elus. Majesteedid saawad minule mu armamist andeks andma. Pealegi põles minu süda ikka selles kustutamata igatsuses, et ometi oma

wanematest ja iseenesest midagi teada saada, kes mina olen ja kes minu wanemad on, ka see igatsus sibus mind oma senise elukorra külge, sest Tallinnast kaugel, hoopis kõrges seltskonnas — seal ei arwanud ma enam wõimaliku olewat, oma wanematest ega enese sündimise saladustest midagi teada saada. Nüüd, siin Tallinnas olen mina oma wanemaid leidnud, aga minu isa on uueste jälle minu käest ära wõetud — enne kui ma teda tundma wõisin saada. Suur, kõrge Majesteet, — kas ma tohiksin oma südametõhkest felles asjas awaldada, — kas ma tohiksin paluda. . .”

Keisri pilk oli wähe tõsisemaks muutunud, — tema ees seisja neiu suhu jäi palwe sõna kinni. Ta oleks weel palju palunud, aga — wõim, julgus oli selleks lõppenud.

„Armas laps,“ ütles keiser, „ära ihka ühe korraga enam kui wõimalik. Sa iie oled juba waba, Sa said würsti ja minu käest enne wabaduse kui kaebdused ja kahtlused, mis Sinu peale tõstetud, mitte weel kohtu poolt läbi ei olnud kuulatud. Meie ei teagi, mis kohus Sinu süüasjast arwab, fiiski oleme sind õigeks ja wabaks teinud. Ole siis sellega rahul, ole rahul, et teised tats, kellede peal, nagu ma kuulen, palju suurem kaebus ja kahtlus seisab, et need ilma täielisema ülekuulamiseta mitte wabaks ei wõi saada. Leitakse nemad õiged olewat, siis saawad nad muidugi wabaks, on nad aga tõeste maa arandmise nõuulised, siis ei tohi ükski nende heaks midagi paluda, siis on nende nuhtlus raske.“

Keiser oli walidaste rääkinud. Marta aga tea-

dis oma südamega kindlaste, et wangis olejad ilma-
süita olivad, ta oleks ei tea kudas nende õigust awa-
likuks teinud, aga ta ei wõinud. Tema puhas ja õige,
õrn jüda tundis sellest raskest walu, et keiser mitte
tema isa ega Abelströmi süita olekut näha ei wõinud,
pisarad langesiwad tema filmist, walufaste pigistas
see teadus tema rinda, et ta ennaftki saadud waba-
duse wääriliseks ei wõinud pidada.

Keiserinna nägi tema salajat hingewalu ja püidis
teda trööstida. „Hea laps,“ ütles ta, „ära kurwasta.
Kui Sa tead, et Sinu armsate süda puhas on, siis
wõid nende pärast julge olla, siis saawad nemad
marsti wabaks.“

„Majesteedid, ma tean, et nemad ilma-süita on,
nii tõeste kui ma praegu juure Keisri ja Keiserinna
ees seisan,“ õhtas Marta.

Keiser waatas kaastundlikult abi-ihkawa tütarlapse
peale: „Ma tahan täna Sinu armsate süiasjad läbi
kuulata ja homme loodan Sulle selgemat otsust anda
wõimat kui täna. Sell ajal homme on Sinul siis jälle
luba minu ette astuda.“

Marta süda löi kergemaks, rõemuline tundmine
käis tema hingest läbi, ta lootis homsest päewast palju
head: „Kiidetud olgu suur majesteed!“ hüidis tenta
tõige tulijema tänulise hingega.

Keisri Majesteedid ning ka teised juures olejad
waatawad iseäralise liigutatud tundmusega kõrgehin-
gelise ja imeilusa tütarlapse peale, nad kõik tundsi-
wad nagu kahju, et nii imestamise wäärt aruldane
iludus ja nii kõrgeste ehitatud waim mitte ülewal

kõrgemates feltfondades ei elanud, mitte ka sinna elama tulla ei tahtnud. „Neitsi Marta Gamla,“ küsis weel keiser, „kas ei taha Sina siis ialgi keiserinna feltfilivõks pealinna tulla? Seal piad Sa kõiges küluses ja auustuses elama, ilma vähema puuduseta ja hädata.“

„Oh majesteet,“ kostis Marta alandlikult, „laske jääda igauks oma kohale. Kuda võiksingi mina niijuguft elumuudatuft ette võtta. Alles praegu olen mina enesele armastatud ema ja isa leidnud, mis mina nii kaua aega ja nii palawaste olen igatsenu, kudas piaks siis minul võimalik olema, kohe jälle nendest lahkuda, neid kaugele enesest maha jätta! Ei, majesteet, see ei sünni minu kohta. Ma palun, ma tohin wististe minna.“

Keiser nifutas wähe peaga: „Ja!“

Marta kumardas sügawaste ja läks. Koju saies rõemustas tema küll, et keiser tema enesele täielise wabaduse oli kinkinud, rääkis emale ka rõemuga, tema wabastaja olla lubanud isa ja Abelströmi kaebduseasju läbi kuulata ja olla ka lubanud teda homme jälle enese ette tulla, kus temale siis wangide üle ehk kindlamat aru wõidawat anda, aga siiski waewas jala tahtlus tema südant. Ta kartis, et ehk wõimata saab olema isa ja Abelströmi süita olekut awalikuks teha ja et neid siis üksti wägi ei wõi peasta. Ema eest aga püüdis tema seda kartuft võimalikult warjul hoida, emale püüdis tema näidata, nagu oleks temal poolkaudu juba kindel teadus käes, et isa ja Abelström warsti wabaks saamad, ta püüdis teda sell wiisil rõe-

mustada, et tema kurbduse läbi mitte rufutud ega tema terwise paranemine takistatud ei võiks saada.

Wabaduse osmine.

Keiser Peeter ei olnud selle kaebtuse kohta, mis Abelfströmi peal seisis, mitte wähe osawõtlik. Ta lastis teisel päewal wara kõik kohtunikud, kes räägitawa protsessi juures kudagi tegewad olivad, enese juurde tulla, et neilt pärida, mis nad selles protsessis on leidnud. Temal oli põhjust karta küllalt, et kaebelused wäga hästi süidblased wõiwad olla. Oli jo Rootsi riik Baltimaadega kallima ja kaunima jau enese küllest kautanud, miks ei wõinud õnnetumate kautajate südamel himu põlemas olla, oma ülemere- list maad jälle tagasi saada. Peeter oli üsna kahtlane selle protsessi kohta, ta silmis hakas kohe wiha ja waimustuse leel läikima, kui ta sügawamalt selle asja peale mõtles. „Koera palka piawad niisugused saama,“ ütles ta ägedas meele tujus, „kes on julgenud Rootsi ülemate saadetusel salanäu all süia tulla, et minu käest seda ära kiskuda, mis mina kalli hinnaga enesele olen omandanud. Tehtagu kõik mis tahetakse, aga tehtagu seda awalikult, mitte salaja tige- dusi wiisil.“ Ja Peeter kuulas ning arutas kõige hoolega seda pahanäitlist kahtlast asja. Ta tahtis selgele kindlusele saada, kas on need kaks kaebelust tõeste Balti maade Rootsi kätte tagasi toimetamise

mõttega siia tulnud, wõi kas on ehk keegi nende peale kunstlikul teel walekaebdust tõstnud. Aga asi ei annud ennast kudagi seletada. Keegi ei olnud kuulnud, et kaebalused räägitawas pahas mõttes midagi oleks teinud, paljalt kaebaja poolt awaldatud kahtlus oli asi, mis siit poolt nende kohta leiti, muud midagi. Peale see oli aga Abelströmi juurest mitu kirja leitud, mis temale Rootsiist saadetud ja millede järele temale ülesandeks oli tehtud, siin maal üht salaseltsti asutada, mille abil terve maa korruga Wene walitsuse alt tagasi Rootsi alla pidi toimetatud saama. Ühes kirjas awaldati ka Abelströmile juba tänugi, et tema oma tööd nii kauniste edasi toimetada olla wõinud. Kirjadele oli allkirjaks: „B. Stjerlbörn, Rootsi wälimise ministri sekretär.“ Sellest oli nüüd näha, et Abelström tõeste süidlane, sest kes tema sinne waenlane oleks küll seepeale tulnud, niisugusid kirju kirjutada ja kudas pidi ta neid kirju Abelströmi korterisse toimetada saama. Allkiri tegi küll jälle asja natuke segasemaks, sest niisuguse nimega sekretäri Rootsi wälimisel ministril ei olnud, aga see wõis jo kawaluse pärast Rootsis nõnda kirjutatud olla, et, kui mõni kiri wahest Wenelaste kätte piaks saama, siis Wene walitsus kohe Rootsi walitsust süidlaseks ei wõiks pidada. Kahtlast arwamist sünnitas ka see, et Abelström ilma ammetita nii kaua siin oli elanud ja jälle siia elama tulnud, milleks tema ka ise muud põhjust ei olnud andnud, kui ainult seda, tema olla oma armastatud pruudi pärast siin. Kas ei olnud ta seda armastuse ja pruudi lugu mitte paljalt oma päris asja warjamiseks ilma tõsisema südamega

fundmufeta ja kunstlikult oma salamängule juure teinud? Näitas wälja, nagu oleks asi nõnda, sest Marta oli kohtu ees ka ütelnud, et tema kaua aega Abelströmi mitte ei olla armastanud, ega ka ialgi temaga midagi rääkinud. Alles hiljuti olla tema Abelströmi oma peigmeheks lubanud wõtta ja siis temaga ka rääkinud. Kõige seejärele jäiwad kohtunikud ja ka keiser ise ikka kahtlaselt selle arwamise peale, et Abelström wististe maa äraandmise mõtetega siin on ja et ka tema seltsiline Albert tema nõuuline wõib olla. Neid ei mõeldudgi siis lahti lasta. Enne pidi asi täitsa selgeks saama.

Kohtunikud ja muud ammetnikud ei olnud veel keisri eest lahkunud, kui kammerteener teatuse tõi, neitsi Marta Samla paluwat Majesteedi ette saada, milleks temale eile luba oll¹ antud.

Warsti wõis paluja sinna samasse tuppa sisse astuda, kus tema eile keisri ees oli seisnud ja kus keiser praegu tähendatud meestega koos oli. Marta alandliku kumardamise peale ütles keiser kindlal sõnal: „Hea neitsi, Sinu isa ja Sinu peigmees ei wõi mitte nii pea lahti saada, mina olen nende asja läbi kuulunud, ta on koguni segane ja tarwitab veel palju uurimist, enne kui kindlamat otsust wõib anda. Enam ei ole minul selles asjas praegu ütelda.“

Marta kohkus. Tema lumivalge nägu muutus veel walgemaks, põskedest kadus wiimane puna. Nii-
fugune otsus pani teda kartma, et isa ega Abelström wististe mitte ialgi enam lahti ei saa. Ta tundis südamis nagu nõrgastust, fiiski, see õiguse tundmine,

milles iga auus süda igameste vägem on, see kinnitab ja wahmustas ka teda. Nagu küll kahwatanud, süda kohkunud, film aga siiski õiguse tundmuse tulises waimuleegis säramas, ütles tema nähtawas julguses: „Majesteet, mina tean, et need inimesed ilmaüita kannatawad. Nemad wõiwad ka kannatada, nemad wõiwad wängis seista kas wõi jurmani, aga mitte selle mõtte all, et nad majesteedi ehk riigi wastu midagi oleksiwad pahaste mõtelnud, et nad süidlased on. Ülekohtu kannatamine on raske. Neg saab selgeks tegema, et preester Urban nende kaebduste kawalmeister on, millede all õiged inimesed häda ja teutust kannatawad. Selle eest annan mina oma elu ja hinge.“

Marta punastas. Tema waimukas, julge kõne oli kõike fogu imestama pannud, nad kõik waatasiwad auustawas, kallistawas tundmuses tema peale, ta oli omas julges õigusetundlikes waimustuse pilgus nii imelik ilus, nii taewalik kena, nagu oleksgi ta mõni õiguse kaitseja taewaline olnud.

„Kust Sa tead seda, laps,“ küsis keiser lahkemalt, „et mitte kaebduse alused, waid preester Urban süidlane on?“

Marta kostis julgeste: „Mina tean seda asja seisjorra järele. Miks ei langenud Abelström mitte enne-malt selle raske kaebduse alla, kui mina ennast temale pruudiks lubasin ja miks ei langenud mitte minu isa ennemalt, kui preester Urban teda tundma oli saanud? — Preester keelas mind kangeste, et mina ühelegi mehele oma südant ega kätt ei pidanud andma, et ma eluks ajaks tema juurde neitsi põlwesse pidawat jääma. Kui aga mina oma südame Abelströmile ära lubasin

ja kui mina preestri sundmuse järele mitte oma sõna Abelströmilt tagasi ei võtnud, siis ähwardas seesama preester mind waljusega temast lahutada ja ta on teinud, mis tema mõtles ja ähwardas — Abelström, minu peigmees langes wangi. Preester teadis küll, et mina tema wenna laps olin, aga — ma nägin, tema film luuras mind — ja ta nõuudis ikka, et ma tema majasse ja neitsi põlmesse Jõsandale elama jääksin. — Abelström oli enne kaua siin elanud, ühtegi kaebdust ega kahtlust ei tõusnud tema peale, aga nii pia kui preester ähwardas, nii pia oli tema kaebduste all kadunud. Minu isa elas ka enne hulga aega ilma wäheha asjata siin, kahtlust ega kaebdust ei tõstnud tema peale keegi, aga nii pia kui ta preestrile ennast tunda andis, kelle kuri südametunnistus jo teda kartis, nii pia oli ka tema wabadus kadunud. Kas ei ole need mitte selged näitused küll preestri peale?"

Kõik olivad wait. Meiu jutu järele pidivad nad küll arwama, nagu oleks preester Urban kõige selle mängu mängija. Targa meelega keiser aga tahtis weel Martat usutada, ta ütles: „Aga preester ei olegi Sinu isa ei peigmehe peale midagi kaebanud, kudas wõib siis tema nende peal seiswate kaebduste tegija olla?"

„Majesteet," kostis Marta kindlaste, „saatanal, kes õigeid tagaüsub, on palju teenrid, tema ise aga tahab ennast walguse ingli riidega katta. Preester Urban on nende kaebduste meister ja juht, wangid on ilma süüta, — seepärast julgen mina weel paluda, suur majesteet, laske need wangid lahti, mina wannun see peale, nad on ilma süüta!"

Keiser oleks omas validas järjus meeles neid liig julgeid, teravaid sõnu igatse teise inimesele pahaks pannud, aga Martale, selle nii ilusa ja ilmsüita inglänäulise Martale ei pannud ta neid mitte pahaks.

„Sina tõendad,“ rääkis keiser tasasemalt, „Sina wannud seepeale, et Gustaw Abelström ja Albert Gamla ilma süita on, Sa palud neid oma tõenduse ja wande peale wabaks, aga mis siis, kui nad wiimaks ometi tunnistuste põhjusel süidlasteks jääwad?“

„Siis langegu mina ihu ja hingega suure majesteedi wiha ja nuhtluse alla, siis kadugu mina päikese walguse alt kui petja ja waletaja!“

„Reitsti, kas Sa tahad seda oma wandesõna ja seega ka iseennast oma isa ja peigmehe wabaduse eest pandiks anda,“ küsis keiser liigutatud südamega.

Taewalik lootuse kiir, tuline õnnetundmuse jäde käis Marta hingest läbi, õrn jumeistuse puna lendas üle tema walge, kahwatanud näu, ta ilusas, taewalises filmas hiilgas ilus wabaduse waimustuse leek, mitmesugused mõtted ja tundmused täitsiwad tema hinge, ta märkas, üks ainus sõna tema poolt wõis fiin ta isa ja peigmeest wangist wabastada, seesama üks sõna wõis aga ka temale ta elu maksta ning pärast teisi ka hukatusesse jätta, — siiski, Martal oli julgust ja usaldust õiguse peale, oli armastust küll, iseennast oma armsate wabaduse eest lunastamise hinnaks anda, ta hüidis: „Sah, suur majesteet, mina tahan! Lubage wangid wabaks ja kui mitte awalikuks ei tule, et nemad ilma süita on, siis wõtke mind enne ja pärast neid ja

tehke minuga mis nendega tehakse, kes majesteedile julgewad walet ja petust wanduda."

Kõik meeste kogu oli üles tõusnud, Marta kõrgemeeleline wanne, tema imeline wahwus ja armastus, isennast nii suures kardetawas asjas teiste wabaduse eest lunastamise hinnaks anda, see oli meeste südamed kohutawa auufartusega ja sügawa, imestawa waimustusega täitnud. Ka keiser oli üles tõusnud. Ta astus Martale lähemale: „Reitsi, Sinu tegu on suur, Sinu armastus ja Sinu usk õiguse sisse on mõitmata — mina wõtan Sinu wande wangide wabaduse hinnaks wastu, Albert Gamla, Sinu isa ja Gustaw Abelström, Sinu peigmees, saawad täna wangist wabaks, mitte aga weel jäädawalt, waid niikauaks, kuni kohus nende asja uurib. Jääwad nad süidlasteks, siis langedewad nemad ja langed ka Sina, sest siis oled Sa waletaja ja petja oma keisri ees. On nad õiged, siis piawad nende peale waletajad nuhtlust pärima."

Marta langes põlwili, lõpmata rõõm, lõpmata tänu, ühtlasi aga ka kartus mäsasiwad tema rinnas. „Õnnistatud olgu suur majesteet!" hüidis ta kõigest hingest tänades. „Õnnelikuks tehtud inimeste südamed tufsumad Teile palawat tänu!"

Würst Menschikow tõstis pool nõrkenud neiu kätt pidi üles: „Ma soowin Teile õnne," ütles ta. „Teie olete liig palju julgenud, Teie elu ja õnn seisab wäga kardetawa kaalu peal."

Peale würst Menschikowi pakkusiwad ka mitu teist härrat Martale õnnesoowimiseks kätt. Nad kõik olidwad tema kõrgemeele läbi liigutatud, nad kõik tund-

5 august

1885

siwad tema pärast kartust, — mis saab temast siis, kui ta armsad süüdlaseks jäävad!

Nüüd andis keiser kohtu peamehele käsu, et tema nimetatud wangid lahti pidada lasta, aga wabaduses neid ka hoolega tähele panemise all hoidma.

„Tahin ma minna, majesteet?“ küsis Marta, ja kui keiser lubamiseks märku oli annud, siis kumardas ta ja läks. Mõemu ja tänu pisarad weeriswad tema palgel, mitmesugused tundmused kohaswad tema hinges, ta oli raskel hädaohtlikul pilgul ehk wahest enam teinud kui inimesele omalik, iseennast oli ta teiste wabaduse eest ära andnud ja, wõib olla, wäga lühikesse wabaduse eest. Aga ka lühikene wabadus isale ja Abelströmile oli tema meelest liig kallis, ka lühikesegi wabaduse ostmise hinnaks ei tahtnud tema süda iseennast mitte liialt pidada. . . .

Ka linna kommandant Sotow ja tema adjutant würst Boris Balachin oliwad keisri ees olnud, ka nemad puutuswad räägitawa protsessi külge, Marta aga ei olnud neid tähele pannud, nad seiswad poolkaudu tema selja taga. Wälja minnes astus wiimne, würst Balachin, eestuas Marta ette ja ütles poolliigutatud, poolhäbelikul healel: „Marta — Wallimäe neitsi, andke mulle andeks, mina ei olnud mitte seba wainutõrgust wäärt, mida alles praegu Teie juures tundma sain. Aga siiski pian ma Teid kahetsema, Teie olete rängema koorma enese peale wõtnud kui inimesed seba sarnastel tõrbadel teewad. Ükski mees nende seas, kes Teiega tuas oliwad, ei oleks sarnases asjas ial seba teinud. Wäga raske, wististe üsna

wõimata saab olema, Abelfströmi ja Teie isa iimsüita olekut nii selgeks teha, et nad jäädawalt õigeks ja wabaks wõivad saada, ja ei lähe lugu nõnda, siis ei ole mitte üksnes nemad, waid ka Teie langenud; keiser ei wõta ial oma sõna tagasi, ei wõta siis ka Teie kohta seda tagasi ja riigiasjade ning poliitika-süüdiisi nuhtleb tema kõige raskemalt."

Marta taganes natuke, ta ei tahtnud selle inimesega midagi tegemist teha: „Mina usun õiguse fiske ja õigus on wägew," kostis ta.

„Wäga tihti on aga ülekohus tema ärawõitnud," seletas würst Balachin, „ja siin ei näita see mitte kõige wõimatum olewat. Mina oleksin tõeste walmis Teie peastmises tegema, mis siin teha wõib, aga ometi ei wõi ma muud, kui kaebaja nime ma tean, seda wõin Teile ütelda, kui see Teil weel teadmata on."

„Kudas on see nimi," küsis neiu usaldlikumalt.

„Julius Weiler, politsei kohtu sekretär."

„Tänan Teid, würst Balachin, kaebaja nime oli mulle nimelt tarwis teada, seda meest olen ma paar korda ka preester Urbani juures näinud. Jumalaga!"

Marta astus kohtu peamehe järele wälja, läks temaga wangikotta kaasa. Ta süda hõiskas, ta oli rõemu pärast nagu lendu tõusmas, kui ta kohtunikuga wangikotta uksest fiske astus.

Alberti ja Gustawi wangikamrid ja nende ukseid oliwad kõrwustifu. Mõlemad ukseid keerati lahti, — Marta wärises lapselikus rõemus ja armastuses isa wastu.

„Gustaw Abelfström ja Albert Gamla," hõigas

kohtunik, „tulge wälja! Suur keiser on teid selle preili palwe ja auuwande peale nii kauaks —“

Enam ei saanud ta rääkida — Marta lendas nagu waim lennu kiirusel isale kaela — „Jsa! Jsa!“ kisedas tema põhjatuma rõemuga, „Sina minu isa . . . minu wabaks saanud isa . . . mina kuulutan Sulle — oma isale kuulutan mina wabadust . . . keiser lubas Sind ja Gustawi minu palwe peale kohtu kuulamise ajaks wabaks. . . . Minul on isa — wabaks lastud isa!“

Sgawese armastuse palawuses andis ta isa hõbehalli habemesse suud, ja ikka ja ikka andis ta temale suud, tema filmist langesiwad kuumad rõemupisarad isa habemesse ja rinnale. Ka isa süda oli ütlemata õnnelik ja rõemus, ta oli sügawaste liigutatud; esiti oli ta nagu keeletu ja alles natukesse aja pärast peases tema keel lahti. „Laps — minu tütar,“ rõemustas tema nagu segaduses, „minul on tütar ja see teeb mind wabaks! . . . Siin wangikojas ilmasüita kannatates, siin pian ma niisuguse õnne osaliseks saama!“

Gustaw Abelström ei saanud püügu midagi sellest aru, mis ta nägi — ta nägi nagu und. Ta tundis jo seda noort ilusat neidu, see oli Marta, tema pruut ja preester Urbani kasutütar, ja ta tundis seda hõbehalli habemega iseäralist meest, keda tema Rootsi maalt Mäleri järwe kaljude wahelt oli leidnud — need pididwad nüüd isa ja tütar olema, tema pidi oma pruudi isa elupeastja olema ja tema pruut, Marta, pidi nüüd oma peigmehele ja oma isale wabaduse lunastajaks olema — ja kust oli siis see iseäraline Rootsi tul-

nud hall seltsiline süa wangi saanud? — see kõik ajas Abelströmi meeled nii segi, et ta nagu tulp tummalt oma wangikambri ukse ees paigal seisis, kui Marta ja Albert armastuses kaelastiku koos olivad ja üksteist isaks ja tütreks nimetasiwad. „Marta, Albert!“ hüüdis ta, „ütelge, kas ma siis tõeste mitte und ei näe!“

„Ah, Gustaw — Abelström,“ healitses siis Marta ja jooksis tema kaela ümber, „Sina ka süin — Sina, minu isa peastja! Oh, ma ei tea enam midagi kui põhjatu õnnelik ma olen, — ma ei tea, kui väga ma Sind nüüd armastan, Gustaw, — südame Gustaw, Sina töid mulle Mäleri järwest isa, tuhande südamega, tuhande hingega ma tahaksin nüüd Sind armastada!“

Kohtunik ei jõudnud enam kauem oodata. „Lubage minule ka lord paar sõna,“ nõuudis ta, „teid sunnib ja käsib küll armastaw süda, aga minu käsija ei ole ka mitte nõder wõim, minul on keisri käsikäita.“ Marta jäi Abelströmi ja isa wahel nende mõlemate tuetusel seisma, nad kõik olivad wait. „Wangid, Gustaw Abelström ja Albert Gamla,“ rääkis kohtunik ammetlikul toonil edasi, „neitsi Marta Gamla on keisri ees teie eest palunud, ta wandus ennast teie õiguse ja wabaduse eest oma auu ja eluga keisrile pandiks ja suur keiser mõistis teid siis Marta Gamla palwe ja auu peale nii kauaks wabaks, kuni kohus teie asja uurib. Jäate teie ilma süütaks, muidugi mõista, siis jäate ka wabaks, — jäate teie aga selles süüdlaseks, mis teie peale kaewatud, siis lan-

gete teie ja langeb ka teie eestpaluja raske nuhtluse alla, sest siis on tema keisrile walet wandunud. Minge nüüd kodu ja rõemustage seal. Politsei saab teid tähele panema ja järele waatama, mis teie teete ja kus teie käite."

Rõit kolm hakasivad minema.

"Aga kuidas Sa siis ise wangist lahti said?" küsis Albert wangimajast wälja astudes Marta käest.

"Ma palusin wangikoja walitsust, et mind würst Menschikowi ette lastaks, kes ühes keisri Majesteetidega jüa oli tulnud ja kui mind ei lastud, siis jõuaksin ma ometi nii palju paluda, et ma temale kirjalikese wõisin saata. Selle läbi oli minul kohe luba käes, würst Menschikowi ette saada. Ma läksin, rääkisin oma asja ära, palusin enesele wabadust, et ehk weel oma ema enne surma näha saada, ja würst kuulis minu palwet. Ta saatis wangikoja ülemale tähele, mind pidatawat tema auu peale wabaks lastama. Ta tundis mind juba enne, seepärast julgesin teda paluda ja seepärast wõttis ta mind kuulda. Ma läksin kohe kodu."

"Aga kuidas oli Sinu emaga lugu?" küsis Albert rutuga.

"Ema terwis oli õnneks paremaks saanud. Sinu tulemise rõem oli teda waimustanud ja tema weresse uut liikumist ja elu toonud. Täna oli ta natukene weel kergem kui ma keisri ette tulin. Gile ei wõinud keiser minu palwet weel mitte täita, ei lubanudgi mind paluda. Saab nüüd näha, mis tuleb. Würst Menschikow ja teised härrad kahetsesivad minu pärast,

nad armastavad, et teie kumbgi kaebuste alt õigest ei saa ja et siis ka mina ühes teiega pian langema."

Nõnda rääkides astusivad nad wangimaja eest karmeste koju poole. Abelströmile aga läks asi ikka veel segasemaks ja imelikumaks. Ta wahtis kohmetanult teiste otsa. „Pidage ometi," keelas ta kogeldates, „ja ütelge mulle, kas ma siis tõeste mitte und ei näe — wõi kas ei ole Teie mitte seesama Marta, keda mina olen armastanud ja Teie mitte seesama hall mees, kes minuga Rootsiist kaasa tuli, — ja kui Teie olete, kudas saite siis isaks ja tütreks — ja kes wõib see ema olla, kellest teie räägite — enne jo Martal ema ei olnud — ja kudas saite ka Teie, wana hall sõber, süa wangi — ja kui Teie wabest minu kahtlusel saite, kudas wõis siis Marta, see kõikidest tuntud waga ingel, see alamatest ja ülematest auustatud ilus Wallimäe neitsi wangi saada, — ma kuulen jo praegu, ka tema olla siin wangis olnud — ja kui ta oli, kudas ta siis nüüd jälle nii waba on ja kudas jõuab just tema meid mõlemaid wabastada?"

Gustaw Abelström oli imestuses ja õnnes nii wäga kohmetu ja nii segane, et Marta ja Albert, kelle südamed jo ka üli õnnelikud oliwad, naerma pidiwad. Wist oli see esimene kord kahelümne aasta sees, et Albert Gamla naeratas. — Ja Abelström? Mis wõiski tema siin weel mõista ehk märgata. Mõni päew warem ei teadnud jo Marta sugugi, kes tema oli, ei teadnud enesel isa ega ema olewat, Albert ei teadnud ka midagi, et Marta, Abelströmi pruut, tema tütar pidi olema, — nüüd aga oliwad nad isa ja tütar ja

nüid rääkiswad nad ka emast, kes haige olla — ja wabaks oliwad nad tema wangiwimise ajal ka jäänud — aga nüid oli kõik korraga ümber pööratud — mis pidi see ometi tähendama, kudas wõis see sündinud olla? Nõnda mõtles Abelström ja ei jõudnud asja küllalt imestada, weel vähem sellest aru saada. Teised seletasiwad temale siis lühidelt, mis sest saadik oli sündinud, kui tema wangi wiidi. See pani aga mehe weel enam imestama, pani ka tema tundmused tormilikult keema. „Maenlase hing ja saatanas see Urban,“ wihastas ta wahel, ja wahel õnnetuses tema jälle Marta juures, kes teda ja Alberti olla wangist wälja toonud. Nüid ei olla enam palju karta, arwas ta, nüid, kus nad wangikoja müüride wahelt juba wäljas ja seepärast siis ka iseeneste maenlaste ja pealekaebajate jälgi otsida wõiwat. — Nõnda rääkides läksiwad nad Urbani maja poole edasi, sest seal oli Marta ema ja Alberti abikaas haige.

„Kus on minu naine?“

Mis sündis sell ajal kodus preestri majas, kui Marta keisri ees oli ja wangikojas käis — mis sündis tema haige emaga?

Kohe pärast Marta äraminemist oli haige magama jäänud ja ta magas rahulikult. Kaks tugewat meest aga astusiwad tema woodi juurde, teisel oli nagu laetud, teisel katmata, esimene pani käed haigewoobi päetši, teine jalutsi külge ja — tasa, tasakeste tõstsi-

mad nad woodi üles — nad hakkasivad seda kandma. Nende jala astumist ei kuulnud — nad käisivad suk-
kades — nende hingaminegi oli kuulmata ja nõnda
läksivad nad haigewoodiga läbi eestua preester Urbani
saali, keerasivad sealt kõrwale ühe kitsa ruumi sisse
ja sealt weel läbi ühe õige tumeda ruumisise, sinna
paniwad nad haige woodiga tajakeste maha. Siis
astusivad mõlemad ruttu tumedast ruumist wälja ja
paniwad kahekordsed ukсед kinni. Mõlemad kandjad
läksivad preestri saali.

„Dmeti läks nii kaugete õnnelikult, — ei ärkanud,“
ütles teine kandja ja wiskas näukatte eest ära — laua
peale. „Jstu sõber!“ käskis ta seltsilist ja näitas
laua ääres seiswa pehme leentooli peale. „Buh! See
oli raske tükk tööd! Mis inimesel ka kõik ette ei wõi
tulla! Aga nüüd akan ka kinni!“

Ta pistis jalad kingadesse, läks kärmeste wälja
ja pani selle raudabega warjatud pisikesse atna luugi
kinni, mille taga haige wist ifka magas. Tagasi saali
tulles wiskas see tugew paks mees ennast sohwa peale
ja puhles lõõtsutamalt. Tajakesi ja pool kinnisel
hingel woodi kandmine oli talle raske olnud.

„Aga nüüd wist kohe uuele tööle, härra preester?“
küsis teine mees wäljast tulejalt.

„Ja, sõber Juulius, woodi piab warsti wana
paiga peal seisma. Aeg wõib lühike olla.“

Sõber Juulius tõmmas saapad jalga, wõttis wei-
kese tumedaste põlewa wahaküinlakese kätte ja astus
selle kitsa kambrikese ukse ette, kuhu nad praegu haige

olivad viinud. Ka selle kambri eesolev ruum oli akna luugi kinni panemise läbi pimedaks tehtud.

Juulius tõmmas esimese ukse lahti ja koputas siis kõwaste seespoolise ukse peale, et haiget tarwilikult üles äratada, kes ehk weelgi wõis magada. Siis, pilgufese aja pärast, keeras ta ukse lahti ja astus oma tillufese tumeda tulekesega sisse. Haige oli tema kloppimise peale üles ärkanud, oli ennast pimedas leidnud ja siis koha istuli tõusnud, et aru saada katfuda, mis temaga sündinud ehk kus tema on. Tuleja sisse astumisel muutus pime kitsas ruum wähe walgemaks, haige nägi, et ta enam omas põdemise tuas ei olnud. „Issand Jumal!“ kisendas tema, „preester Urban on mind salaja wangi pannud, mind . . . surmaga wõitleja inimese!“

Ta tõusis püsti ja püidis oma nõrgal sammul ukse poole astuda, et ehk wälja peafeda. Sisse tuleja mees pani käe temale ette ja keelas: „Tasa, tasa, Teie olla jo haige ja haige piab rahulik olema. Ja mis Urbanist Teie siin räägite? Siin kloostris ei ela ühtegi preester Urbani.“

„Kloostris! Mis kloostris!“ kisendas haige surmlise healega. „See on preester Urbani maja. . . Teie olete mind magamise ajal süia wangi pannud! Saatanas . . . tagane eest! Lase mind wälja!“ . .

„Teie olete jo hull! Mis Urbani majast Teie räägite,“ kirjustas mees ja wautas jõuetumaks põdenud haige ukse taha ühe teise woodi peale, mis seal juba enne oli olnud, kui haige oma woodiga sisse toodi.

„Kas Teie siis sugugi aru ei saa, et B. Kloostriis olete?“

Haige ei jõudnud enam midagi, ta waus raskes ahastuses woodi peale maha, ta jõuud ei kannud enam istudagi. . . . Mees seisis woodi ääres tema ees faitsejaks, et ta tagasi ülestõusta ei saaks. Sell filmapilgul astus ka teine mees kaetud näuga sisse, tõmmas tühjaks jäänud haigewoodi enese järele üle läwe ette tupp. Seepeale astus ka teine mees, nõnda nimetatud Juulius, haige juurest wälja ja keeras mõlemad ukseid lukku. Siis läksiwad nad jälle saali, eesmineja wiskas näufatte kõrwale ja mõlemad rüüpsiwad paar klaasi wiina waewa peale ära. Haige aga, kes pimedasse kambriisse jäi, ajas ennast ukse lukku langemise järele jälle istuli. Ta tundis hirmust hingewalu, ta oli õnnetõutawast uue elu homikust alla sügawasse surma sisse langenud. „Siia pian ma nüüd surema,“ õhkas ta kõigest hingest, „nii hirmus piab minu wiletsa elu lõpetus olema! Wististe see on seesama wangikammer, kus preester Urban mind ühesfateistkümnne aasta eest kolm päewa wangis pidas. Siis peafesin ma siit seeläbi, et ma tema tahtmisele alla wanduusin. . . nüüd ta tahab mind siia surmata — siin piab minu ots olema! — — Wist on ta Marta ka uueste wangi toimetanud, siis ei ole kedagi enam, kes minu järele weel küsiks. . . .“

Da waus uueste kõwa woodi peale, mis tema jauks enne tema sinna kandmist walmis oli pandud. See oli ka seesama preestri maja wangikammer, mida haige mõtles. Preester Urban oli teda oma sõbra

Juulius Weileri abil sinna kannud, et nõnda tema tunnistuste alt peaseba.

„Aga kui miimaks kuulda ei ole,“ küsis Juulius faalis wiina rüubates, „kui ta seal karjub?“

„Pole seda karta,“ kostis Urban. „Sell ruumil on kindlad ukseid ja kindlad aknad ja hästi tugewad müürid; seal võib kas wõi wanatont kolistada, midagi ei ole mujale kuulda. Aga nüid ruttu tema woodi oma paika! Minu isa ei kärsi mitte kauaks wälja jääda ja Martat ei wõi ka uskuda.“ Ta waatas aknast wälja. „Dih! mis ma näen! Saatan ja põrgu lahti . . . kõik tulewad! Marta, Albert, Abelström. . .“

Kiireste jooksiwad mõlemad laua juurest minema ja filmapilk oli woodi haigetuas tema endises paigas — filmapilk jooksiwad ka mõlemad mehed preestri faali tagasi. „Kes on ometi nad lahti nõidunud . . . nüid tulewad nad kõik mu kaela — juba on nad fiin. . .“

Breester käis raskele sammul tuba mööda, ta tahtis oma juuksid peast kiskuda, aga temal ei olnud neid nii palju, et pihku oleks jäänud. Siis ta jooksis ette tuppa wälimise ukse juurde, et katsuda, kas see on lukus. Teised aga astusiwad juba sisse, Marta kõige ees.

„Ei, ei!“ karjus Urban neile wastu ja tõrjus kahe käega neid tagasi. „Poliitikasüidlasti mina oma majasse ei lasse! Tagasi — tagasi kõik. . .“

Ta tõrjus oma tugewa kehaga tulejatele wastu. Marta pani esiti kishendama, ta mõtles preestri hulluks läinud olewat. Albert aga lükkas pöörase mehe tu-

gewa hooga eest minema ja kõik astusiwad sisse — kõik kolm läksiwad haigetuppa. Rangeste kohkudes jäiwad nad seal seisma, Alberti ja Marta filmist käis nagu pimestaw leek läbi, nende nägemine oli nagu kustunud — haiget ei olnud kuskil — woodi tühi — padjad ja riided segatud. . . .

Preester Urban kogus oma jõuudu, et enda äritatud werd walitseda. Ta nagu muutus külmaks, waitseks ja tumedaks, pidaegu nagu ikka ja nõnda astus ta eestuaast oma seltsilise juurde saali. „Kes nad ometi kõik wangist wälja minu kaela saatis,“ häbaldas ta seal. „Ma mõtlesin ikka, et mull ainult selle neiu plikaga tegemist saab olema, sellega oleksime ikka walmis saanud, aga mis nüüd teha!“ Ta wiskas ennast raskeste sohwa peale, nagu oleks ta puruks wäsinud. Albert tuli temale kohe järele: „Kus on minu naine!“ müristas ta. „Ütle, saatanas, kuhu panid Sa jureja?“ Sääraline segane leek säras tema filmas; oli näha, nagu tahaks ta preestri, oma wenna, puruks teha. — Ka Marta, Abelström ja wana Siegfried astusiwad kõik kohkunud ja äritatud näul saali. Wiimne oli praegu wäljast tulnud.

Preester Urban oli püsti tõusnud. Ta nagu oli külm, wali ja tume nagu raudkiwi. „Ma ütlen teile weel,“ põrutas ta, „wälja minge minu majast, teutajad — ehk ma lasen siduda teid kõiki! Niigi walitsuse wastalised kurjategijad ei tohi siin katukse all rahu leida!“

„Kus minu naine on, metsaline?“ nõundis Albert tormilikult edasi. „Kuhu Sa wiisid selle inimese?“

Wälja anna ta kobe — Sa ei pease muidu minu käest kuhugi, igawene saatana nägu!”

„Mina ei ole mitte kurjategijate kaitseja ega hoidja,“ andis Urban wastuseks. „See paha inimene, keda Sa nõuad, on hulluks läinud ja ära jooksnud. Mina ei ole ka mitte hullude waht, et ma teadma piaksin, kuhu ta on jooksnud. Wälja ruttu minu majast!”

Marta kargas kasuisa ette. „Murjatu, Sa walestad, aga Sa ei pease, Sinu saatana teud ei aita fiin enam. Isa“ — ta pööris ennast Alberti poole, „isa ja Gustaw, otsime tuad ja keldrid läbi, wälja ei saanud ta teda selle lühikese ajaga walgel päewal wiia. Siitsamast majast piame teda leidma!”

Neiu pilk oli tuline ja leekiw, nagu oleks wälgu-fäde sealt igale poole wälja lendamas. Tema ilus nägu õhetas ärituses ja ehmatuses, ja fiiski näitas ta nii julge ja nii wahwa olewat, nagu piaks ka kõige suurem wõimus tema ees alandlik olema.

Preester aga seisis tema wastu nagu kange kaljune samm. „Sina, Sina tohid minu majas ot-sijaks hakata! Ma tahan näha, kes see on, kes julgeb minu ruumides midagi otsida!”

Wana isa Siegfried tahtis ka nagu midagi rääkida, ta tuius oma kepi najal kahel korral teistele ligemale, aga — ometi ei rääkinud tema midagi, wist ei julgenud tema, wist kartis ta oma poega Urbanit. Ta õhkas raskesti, tema hall pea wabises ja nõnda ta langes märjaks nutetud palgel toolile.

Preestri seltsiline Juulius Weiler, keda meie würst

Balachini teatuse järele kui politsei kohtu sekretäri tunneme, oli seni ajani kohmetanult istunud, mõlemate wangide wälja tulemine oli ka tema südame külmaks ajanud. Nüüd aga, kui Marta maja läbiotsimisest rääkis, tõusis ta püsti ja katsus ka wastu tuiistama hakata. „Härra preester,“ ütles ta, „siin ei ole ilma politseita midagi enam teha. Saada ruttu keegi politsei järele, nii kaua aitan mina kui politsei kohtu liige Sinul siin nende meeletumate järele waadata. Ma usun, nad on wististe wangist ära põgenenud.“

Marta waatas. Nüüd alles pani ta tähele, kes see wõeras oli, kes seni ajani seal waguft istus; Marta tundis teda. „Ah Teie — Teie ka siin — kui politsei kohtu liige — üht surmaga wõitlejat ilma süita naisterahwast salajalt kõrwale talitamas — preestrile seejuures abiks. . . . Sina oled see saatana tööriist,“ — ta näitas sõrmega tema peale, — „kes preester Urbani tahtmisel minu ja nende kahe mehe peale walekaebtusi on tõstnud, Sina oled see waenlase teenner ja abiline, kes Gustaw Abelströmi nime peale paha kirju kirjutanud ja need, kui ta ära oli, salajalt tema majasse toimetanud! Häbene saatanas!“

Mees taganes kolm sammu tagasi. . . afna kõrwale seina najale jäi ta seisma. Wiimne jumi oli ta palgelt kadunud. Ka preester kahwatas esiti, aga siis muutus ta jälle kindlaks ja tume wiha wilkus tema filmast.

„Paigal seisate mõlemad siin,“ nõuudis neiu ägedal walitsejalikul toonil. Siis — ta pill jäi laua peale piatama — „haa, mis asjad need siin on?“

Ta tõmmas laua pealt kaks suurt roostetanud wõtit pihku. „Nende wõtmete roostesed keeled saawad wist kohe meile awalikuks tegema, kuhu saatana teenrid minu haige ema on wedanud.“

„Siia wõtmed — siia, ruttu!“ kiskendas Urban ja tormas kanges wihas Marta peale. Albert tuetas oma tugewa käe temale vastu: „Gemale, metsaline!“

Marta andis ruttu wõtmed isa pihku. Preester jäi puheldes seisma.

„Tulge, isa ja Gustaw,“ kõlas neiu waimukas heal wõidulikult, „mina tean ukse, kes mitmeid süita inimesi oma taga olla warjanud, sealt saame ka minu ema leidma.“ Ta astus kärmeste saali kõrwalise ukse ette, jellel oli wõti ees ja alles lukku keeramata. „Seiske Teie siin ukse peal,“ käskis Albert Abelströmi, „muidu wõiwad nad tema kinni panna. Ta ise astus Martaga pimedasse kambrisse.

Magu wihane lõukoer jooksis Urban lahti tehtud ukse poole, ta tahtis sisseminejatele järele jooksta.

„Härra preester,“ nõuudis Abelström ja hoidis käed ette, „ma palun, ärge tungige. Siin on wististe ühe inimese elu peastmijega tegemist.“

Peale tungija ei kuulunud, ta tormas kanges wihas ja raske hooga Abelströmist mööda, wiimne, kui wõeras inimene, ei tahtnud tema vastu ka oma jõuudu pruukida. Silmapilguga oli ta sala wangikoja ukse ees. „Maha tahan ma igaihe lüüa, kellel julgust on mind puutada,“ mõirgas ta ja tuetas kõwaste oma selja rauaga löödud külma ukse vastu. Wend Albert tõmmas sõnalausumata tema rindu pidi ukse eest

kõrwale ja andis wõtmed tagasi Marta kätte. „Tee lahti!”

Neiu otsis pimedas wõtme augu ära, ja kui esimene wõti ei keeranud, siis katsus ta teisega — esimene uks läks lahti. Marta tarwitas ka teist wõtit ja ka see uks läks lahti. Ta astus läweli pimedasse edasi: „Ema — emakene!” hüüdis ta, „kas Sa oled siin — kas Sa elad weel!”

„Sina oled — laps,” kostis waewaline surew heal ukse tagant madalast pimeduse sees.

Albert tõmmas Urbani saali ukse ette ja saatis tema liikates saali. Siis läks ta heale peale haige juurde: „Silda, Sa ifka elad weel!”

„Ja, elan,” kostis haige nõrgalt. „Mõlemad tulete mind peastma. Ifka on Marta Sind ka wabaks paluda jõudnud, ja mis ma näen — see on jo Abelström — tema ka!”

Albert ja Marta töiwad haige eneste wahel tuedes pimedast wälja. Surmahirm ja ahastus oli teda felle natukesel ajaga seal pimedas urkas juba õige nõrgaks teinud, palju nõrgemaks, kui ta homiku, Marta ära minemise ajal oli.

Saalis lastis Marta ema käe küllest lahti, Albert wiis tema üksi ta oma woodisse tagasi ja jäi tema juurde walwama. Marta aga läks keeras ruttu mõlemad maja wälimised ukjed uulitsa ja ka hoowi poolt lukku ja wõttis wõtmed oma kätte. Siis läks ta saali tagasi. Preester käis seal pikal, raske sammul ähkides edasi tagasi. Tema feltsiline Juulius

Weiler seisis ikka veel akna kõrvas paigal, ta oli nagu ilma peata jäänud, ei märganud ilma preestri eestvõtmiseta ega käsuta enam midagi teha. Preester aga ei näitnud teda enam tähelegi panemat.

„Inimese murdjad,“ käristas Marta leekivas vihas, „kas teie mitte ei häbene inimeste hulgas elada?“

„Kasi mu filma eest,“ müristas preester ja jooksis kange vihaga tütarlapse poole. Neiu ei liikunud aga paigastki, preester jäi lümmitatavalt tema lähidale seisma.

Siis läks Marta teiste juurde ja seletas neile, tema pidavat kohe politsei kutsuma, kes Juulius Weileri tähele panemise alla võtaks ja tema korteri läbi otsiks, Weiler olla tõeste tema arvamise järele nende salakirjade kirjutaja, mis Abelströmi tuast leitud. Seepärast ei võivat teda enam üksi kodu lasta minna, sest siis olla võimalik, et tema oma korteri kõigist kahtlastest asjust puhtaks teeb, kui ta mitte waremalt teinud pole. Ta seletas ka, et mõlemad selle maja wälimised ukseid juba lukus olla ja need pidada nii kauaks lukku jääma, kuni tema politseiga tagasi tuleb. Siis ta lippas uksest wälja, keeras selle lukku ja pistis wõtme tasku.

S a l a k i r j a d .

Mõne minuti pärast seisis Marta politsei kohtu esimehe ees, rääkis sellele lühidelt oma asja ja palus Juulius Weileri tähele panemise alla võtta ning tema korteri läbi otsida. Politsei esimees kostis, tema ei võivat ilma kõrgema käsuta ise oma ammeti liikme vastu farnasel wiisil üles astuda. Seepeale jättis Marta jumalaga.

Tähtsese aja pärast tuli ta tagasi ja andis weikese kirjakese politsei esimehe kätte. Selles kirjas kästi politsei kohtu sekretäri Juulius Weileri kohe wahi alla võtta ja tema elukohta läbi otsida. Allkirjaks oli: Würost Menschikow. Selle käest oli Marta kirja toonud; peale selle oli würost temale ka ühe ammetniku omalt poolt kaasa andnud, kes otsimise juures ülewajataks oleks, praegu oli seesama eestuas ootamas.

Küid ei olnud enam wastupanemisest juttu, kohe lubas politsei esimees ise tulla ja mõne minuti pärast preestri majas olla.

Marta läks würosti poolt kaasa antud ammetnikuga ees, läks ka tohtri juurest läbi ja palus seda haiget waatama tulla. Kõju saies kostis Martale preestri poolt ruumidest kange paukumise ja prassimise heal kõrwadesse. Preestri feltiline Juulius Weiler oli tahtnud kõju minna, oli aga kõik uksest lukus leidnud olewat, see lugu oli preestri wihale weel suuremat hoogu andnud. Ta ahwardas ukse lukutajat furnuks lüüa, kui see tagasi tuleb.

Marta astus würost Menschikowi poolt kaasa an-

tub ammetnikuga sisse. Preester tuli temale ukse peal vastu ja ütles: „Tule järele!“ Ta sõna oli raske ja heal rufutud ning wähe wärisew.

„Mina — mind kutsute Teie oma järele,“ kostis Marta. „Preester, kas Teil siis nii palju aru enam ei ole, et wõiksite armata, kelleks mina Teid pian!“

„Järele tule!“ nõudis preester wihasel sõnal ja wõttis Marta käest kinni. „Sina tohid minu maja ukse lukku panna!“

Marta tõmmas ennast lahti, tema järele tuleja ammetnik astus mõlemate wahel: „Palun rahul!“ nõudis ta ja küsis siis edasi: „Kes on siin Juulius Weiler?“

Preester waatas wihaga küsija peale: „Kes Teie olete?“

„Sääraline ammetnik keisri majesteetide kaaskonnas, siin seisn ma würst Menschikowi käsu peale.“

Preestri nägu muutus tumedamaks ja waihemaks. Ta astus saali ja näitas käega oma seltsilise peale ning läks edasi teisi tuppa.

„Härra,“ ütles ammetnik preestri seltsilisele, „minul on würst Menschikowi poolt käsk, Teid tähele panna ja Teie korteri läbiotsimise juures waatajaks olla.“

Härna Weiler ei wästanud midagi. Ta nägu kahwatas weel enam ära.

Marta oli juba haigetuppa läinud. Ka tema isa Albert, peigmees Gustaw ja wanaisa Siegfried oliwad seal. Haige oli waihemaks jäänud, ta waatas lahkestes Martale vastu, kui see tema woodi äärde

astus. Ta oli teiste käest kõik kuulda saanud, kuidas Marta neid oma auu ja wande peale keisri ees wabaks paluda jõudnud. „Tütrefene,“ rõemustas ta oma nõrga healega, „Sina peastsid siis oma isa ja peigmehe, peastsid isa abil ka mind. Muudu oleksin mina sinna pimedasse wististe pidanud surema — muud mõtet minu wangistajatel tõeste minu kohta ei olnud.“

„Kuid aga on kõik nende nõuud nurja aetud,“ rõemustas Marta. „Wististe uskus preester, et isa ja Abelström igaweste on kadunud, Sind tahtis ta siis ka kautada ja minu kohta oli tal ka wist mõni hea nõuu juba peetud. Kõik pidi tema tahtmise järelle jälle kinni kaetud ja waleks tehtud saama, mis tema tegudest awalikuks oli saanud. Kuid aga on asjale wist lõpp tulnud, nüüd hakkawad noolid, mis ta teistele walmistanud, tema enese wastu pöörduma.“

Tohter astus sisse. Ta kohkus, kui oma haige jälle nõrgaks jäänud nägi olemat. Kuulda saies, mis haigega sündinud, kohkus ta asjaluo üle weel enam, trööstis aga haiget ja tema sugulasi, et see raske hoop wististe ilma suurema kahjuta saawat jääma. Seepeale muretses ta haigele kinnitawat rohtu.

Juba nähti ka kaks politsei ammetnikku tulewat. Sisse astudes läks würst Menschikowi saadik neile ette tuppa wastu, teatas, kes tema olla ja pani neile ülesanded ette, mis tarwis teha olla. Temale oli asjalugu juba tuttam ja temal oli würsti poolt suur woli.

Mehed astusiwad kõik saali. Seal istus politsei kirjatoimetaja suures hirmus tooli ääre peal.

„Kas võite ütelda, kus on preester Urban,“ küsis teine politsei ammetnik.

„Läks praegu sealt uksest teisi tuppa,“ kostis kirjatoimetaja fogeldates. Küüsi läks ja koputas ukse peale. Barsti tuli ka preester Urban välja, ammetirist kaelas. Tema nägu oli tume, wainne ja külm nagu iika — nagu ei oleks midagi iseäralist sündinud.

„Mis soowite, härrad?“ küsis tema.

„Politsei walitsuse käsu peale on minul auu küsida,“ kostis politseiammetnik, kudast sai see inimene, kes Teie majas haige on, siia Teie oma majasse wangi pandud?“

„Kudas ta sai? Ta wiidi sinna sisse.“

„Kes oliwad tema wiid?“

„Tallinna politseiwaliitsuse saadik härra Weiler.“

„Tallinna politsei walitsuse nimel olemine meie praegu siin,“ kostis ammetnik, „aga meie ei tea sellest midagi, et politsei selle haige inimese oleks wangi panna lastnud.“

„Sa mina ei tea ka sellest midagi,“ kostis preester külmalt. „Politsei saadik härra Weiler nõuudis minult ammetlikult minu maja wangikammert, et tema selle kahtlase inimese sinna sisse wõiks panna, kes minu majas haige on. Politsei wangimajas ei wõiwat tema haiget inimest wiia. Mina pidin teda kuulama ja andsin temale wõtmed. Tema seletas, see haige naisterahwas olla ka kahtluse ja kaebduse alla langenud, nagu tema seltsilisedgi.“

Politsei kirjatoimetaja ise kuulas seda juttu pealt. Ta süda tahtis häda ja wihaga lõhkeda, ta oleks terwe ilma seepeale kofku kisendanud, et asi mitte nõnda ei

ole, kudas preester räägib, aga — tal ei olnud kül-
lalt julgust — ta oli preestri jutu üle esiti nii väga
ehmatanud, et sõna suust ei tahtnud tulla. Tema —
oma sõbra vastu võis preester niisugust juttu ajada!
— Wiimaks ometi kogus ta julgust ja karjus kõigest
wäest, nii palju kui ta weel jõudis: „See on wale,
igawene wale — kõik on teisiti!“ Enam ta ka ei saa-
nud, ta ei julgenud, ei suutnud seda ütelda, et prees-
ter ise selle haige naisterahwa päris wangistaja on.
Preester ise oli jo seal kuulmas.

„Olgu sellega,“ lõpetas politseiammetnik, „meil
ei ole praegu fiin pikemat tegemist, meie tulime aga
Teid, härra Weiler, siia otsima, sest siit üteldi Teid
leida olewat. Olge heaks, nüüd tulge meiega kaasa,
meie piame Teie koju minema.“

Härra Weiler ei oleks wist küll naljalt käsku kuul-
nud, aga mis võis ta ometi teha, würst Menschi-
kowi poolt seisis jo saadik seal ja pealesee oli fell
politseiammetnikul, kes temaga rääkis, ka iseäraline
suur woli, mis tema ammetiaauust kaugelt üle ula-
tas. See oli seesama iseäraline salaasjade ammet-
nik, kes ka Gustaw Abelströmi ja Marta oli wangi
wõtnud.

Kõik kolm meest ja politsei kirjatoimetaja nendega
kaasas läksiwad uksest wälja. Weileri korteri juurde
saies leidsiwad nad kaks politsei soldatit eest, need
kutsuti ka kaasa. Weiler tahtis küll minnes teistest
ette jõuuda, et ennemalt koju saada, aga teda ei luba-
tud. Ukse ette astudes leiti see lahti olewat, sest pas-
sija oli sees tallitamas. Nüüd hakati kohe otsima;

Kõige esiti otsiti kõik paberid hoolega läbi. Oli näha, et muud ei otsitud, kui kirjalisi asju. Aga niipea ei olnud midagi kahtlast asja leida. Olivad kõik paberid läbi segatud, siis hakati raamatute waele otsima ja seejuures pudenes wiimaks ühest kohast mitu kirja wälja. Otsijad waatasiwad, lugesiwad. — „Na,“ ütles würst Menschikowi jaadik, „seal näen ma mitme kirja peal Gustaw Abelströmi nime. Need kirjad on siis kõik Gustaw Abelströmile kirjutatud, aga ometi on nad nüüd siin. See annab juba midagi mõelda.“

Politseiammetnik waatas ja luges. „Tõsi,“ ütles ta siis, „needsamad kirjad, mis ma Gustaw Abelströmi juurest leidsin — muud kui katsed ja harjutused, et kätt wõeraks teha.“ Ta waatas Weileri peale. „Eks ole tõsi, härra Weiler?“

Weiler ei kostnud midagi.

Weel segati paberi lehta ja warsti leiti sealt ka üks tunnistkiri, millega preester Urban Samla tõendas, tema saawat Juulius Weilerile 800 rbl. siis wälja maksma, kui see oma töö heaste ära teeb.

Ammetnik pistis kirjad tasku ja hakkas minema. Würst Menschikowi saadik aga tähendas temale, ta pidawat ometi Weileri enese ka wahi alla panema, sest tema teaduses wõiwat weel paljugi seda seltsi asju seista. Teine seletas wastu, temal ei olla selleks käsku ja seega läksiwad kõik minema, kuid Weiler jäi ikka oma kodu wabaks.

Täht aega seisis ta üksi tuas laua ees paigal, ta

film oli segane ja nagu nii valus, nagu oleks tuli seal sees põlemas. Ta tundis ennast nagu uppumise surmas olevat, ei kulgilt mõistnud ta enam kinni hakata, ei kuhugile oma jalga tuetada. Preester Urban Gamla oli teda oma sõbraks nimetanud, ta oli seda preestri sõbrust ka usaldanud, oli nagu rumal tema sõhka wedanud, aga nüüd — nüüd oli kõik awalik, ja nüüd ta alles nägi, et preester hoolimata meelega kõik kokku mängitud kraami termelt tema peale weeretas. — Kirjad, mis tema juurest leiti, olivad muidugi harjutused ja katsed nendest kirjadest, mis ennemalt Gustaw Abelströmi tuast oli leitud, ja Weiler oli nad kõik kirjutanud. Ta oli nad kirjutanud preestri tahtmisega ja nõnda, kuida see temale ette ütelnud; ta oli need kirjad kawaluse abil ka Abelströmi korterisse toimetanud ja siis ise tema peale kaebanud, oli pärast ka Albert Gamla ja Marta peale kaebanud — sõber preester oli seda tahtnud. — Nüüd wiimaks oli ta preestrile ka appi läinud haiget wangi panema, selle teu oli preester termelt juba tema kaela lükkanud, kirjade kirjutamise ja kaebamistega kartis ta sedasama sündivat — ta ei märganud enam midagi, mis ometi nüüd teha. Nagu surnud kuju seisis ta laua ees ja wahtis liigutamata filmil pöwanda sisse. „Surnuks lööks ma selle saatana,“ hüidis ta wiimaks järsku nagu unest ärkades ja hirmus wihaleef wälkus ta filmas. Siis ta jäi jälle araks ja hakas ahastuse ja hirmuga hädaldama ja õhkama. Muud ei suutnud ega märganud ta midagi, ta seisib nagu poomise wõlla all, kus pael kaela langeb. Tall ei olnud üht jagugi

fellest raudsest, wastupidawast meelest, fellest saatanlikust julgusest, milles Urban Gamla toimetas.

Tükk aega oli mööda läinud. Würst Menschikowi saadik ja politseiammetnikud tuliwad tagasi. „Olge heaks, tulge kaasa,“ ütlesiwad nad Weilerile. Mehite kohkus ikka enam ära, ta liikmed jäiwad nii kangeks, et püüaegu enam ennast liigutadagi ei wõinud. Mõni minut hiljem istus ta juba wangis ja ta üks seisis würst Menschikowi saadiku pitseri all. Wiimne oli pärast kirjade leidmist kõhe würsti juurde läinud, oli temale teatanud, kudas lugu olnud, oli ka ütelnud, et Juulius Weiler mitte wahi alla ei olla wõetud. See peale oli würst Menschikow kõhe politseile uue käsu annud, nimetatud meest wangi wõtta ja siis oli see tema saadiku juures olemisel sedamaid ka sündinud.

Preestri majas oli nüüd suur kära waikinud. Urban Gamla oli pärast seda kui Juulius Weiler tema majast ära wiidi, ta oli üles teisekorra peale oma tuppä läinud ja ukse enese taga lukku pannud. Seal ta püüdis oma wiha lahutada, ta puhkles ja ähkis esiti raskete ja kui wiimaks hingamine pikalifemaks oli jäänud, siis ta pidas pikemalt iseenesega aru, kudas kõigest määrimisest ennast selles asjas puhtaks pesta. Ta oligi seda aru juba ammu küllalt pidanud, oli kõik ette hästi ära mõtelnud, aga — preester Urban mõtles weel, ja ta mõtles palju, wäga palju weel. Asjad oliwad jo hoopis halvaks hakanud muutuma, halvaks ei tohtinud nad aga jääda. . . .

All, haigetuas oli teine lugu. Küll õõgasiwad südamed ka seal weel selle kohutawa tundmuse järel: duses, mis haige wangikojast leidmine oli sünnitanud, fiiski aga tundsiwad need samad südamed ühtlasi ka suurt rõemu, oliwad õnnelikud, et nad oma armastatud haige weel elusalt kätte saiwad, õnnelikud, et hirmus segane asi nüüd kõigipidi oli selguma hakanud.

Haige oli paari tunnilise magamise peale juba üles ärkanud. Ta oli lahkem ja nõrkus, millesse ta wangis langenud, oli kadunud. Ja rõemus oli ta, wäga rõemus, et nüüd kõik need, keda tema armastas, tema juures wõisiwad seista ja temaga uut õnne tunda. Ta nägi ka, et Marta nüüd armastuses Abelsströmi lähidale hoidis, nägi kuida ta Abelsströmiga isa uppumise surmast peastmise üle kallistawalt rääkis, — tundmus, mida tema Marta südamest Abelsströmi wastu juba ammugi oli leida ihaldanud.

Ja Marta rääkis nüüd ka, mis temaga wangis sündinud. Ta oli, nagu teame, minestuses wangi wiidud, oli alles wangikoja eestuas üles ärkanud, siis aga ajawitmata luku taha pandud. Kohtu ees oli tema kohtunikude küsimised küll kõik waimuka julguse ja suure mõistuse terawusega tagasi lükates ära kostnud. Sellest hoolimata peetud ta ikka wangis, kuni ta ise würst Menschikowi ette jõudnud tungida ja selle abil wabaks saada.

Gustaw Abelsström seletas ka oma wangistamise lugu. Tema wastu olnud kohus wäga wali, tema peale tõstetud süide kohta ei olla kellegil kahtlust näitnud olemat. Riisamuti ütles Albert ka enese wastu

walidust awaldatud olewat. Kõigest sellest ei pannud nüüd keegi enam midagi tähele, nüüd oli see mööda ja uus lootus lehwis kõitide palgel, et kiusatused jäädawalt mööda on. Ka wanakene Siegfried Gamla istus teiste seas, ka tema kortsuline mullakarwa nägu oli kaunis lahke, aga pisarad tema palgelt ei tahtnud ega tahtnud lõppeda, ta tundis haledust oma poja Urbani pärast, kes ikka weel nii kohutawaid paha tegusi wõis teha.

„Tütrelene,“ õhkas wana isake haige poole ja astus temale lähemale, „räägi, kuidas wiisivad need hoolimata inimesed Sind sinna pimedasse wangikambriisse.“

„Sellest tean ma wäga wähe,“ kostis haige. „Nad oliwad mind magades ühes woodiga sinna kannud. Ma ei tea sellest muud midagi, kui nii palju, et ma siis pimedas olin, kui üles ärkasin. Kohe minu ärkamise peale tuli üks tundmata mees tumeda tulega sisse, mina tahtsin uksest wälja põgeneda, tema ei lastnud — ta lükkas mind ühe teise woodi peale, mis seal seinä ääres oli, siis tuli üks teine mees sisse, ta nägu oli kaetud, see oli wist preester Urban — ta tõmmas minu woodi wälja ja seejärele läks ka teine mees wälja ja üks pandi luffu. Siis ma langesin woodi peale ja jäin sinna, kuni ma Marta healt kuulsin. Kolmas kord oli mull juba preester Urbani toimetusel wangis olla, ejiti kaugel B. kloostriis, siis siin samas majas, sell korral kui ta mind wandumisele sundis ja nüüd weel wiimane kord.“

„Jah, see on wiimane kord,“ rääkis Albert, „nüüd piab ots tulema. Rakskümmend aastat oled Sa minu nurjatuma wenna saatanlikuid piinamisi kannatanud, — Sa oled wõera nime all kannatanud — täna on need kannatused lõppenud, täna piab ka Sinu kannatamise aja nimi ära kaduma, Sa oled jälle minu kallis Hilda, Sa piad warsti terweks saama ja õnnelik olema! Täna päew tahame siit kannatamise- ja piinamajast ka ära minna, nii palju saab sinu terwis lubama, et Sind siit ära wõime wiia minu korterisse.“

„Politseiammetnik tuleb jälle,“ ütles Marta, kes afna juures seisis, waele. „Ma arwan, ta läheb nüüd wist Urbani juurde.“

Politseiammetnik ei läinud aga Urbani juurde, ta pööras haigetuppa. „Härrad Abelström ja Gamla ja preili Marta,“ ütles tema, „würst Menschikow lasseb Teile ütelda, et Teie kartuseta wõite olla ja tõeste ilmasüitaks jääte. Asi on juba selgeks saanud, et Teie peale walekaebdusi on tõstetud. Kaebaja ise on süidlasteks leitud, ta ise on need maa-äraandmise kirjad kirjutanud, esimesed kae harjutamise katsekirjad on tema juurest leitud. Seega on asi selge. See pärast on minul ka käsk, Teie korteri usti lahti teha ja Teie wõite jälle rahuga oma korteris elada. Ma palun, olge heaks, tulge minuga kaasa, et ma siis Teie oma juures olemisel Teie ukse wõin lahti teha.“

Rõem ülendas rõemu koosolejate südames. Abelström läks politseiammetnikuga wälja.

Sõhtuse ämariku kätte jõuudmisel aitasiwad Albert ja Abelström Gilda preestri majast wälja, paniwad tema pehmete padjade sisse saani peale ja wiisid tema Alberti korterisse. Muidugi mõista, tuli ka Marta sinna elama ja wana isa Siegfried toodi kaasa. Ta ei tahtnudgi Urbani majasse jääda, ta ütles enesel hirmu olemat seal elada. Abelström jäi oma korterisse.

S ü i d l a s e d.

Raks päewa hiljem toodi Juulius Weiler kohtu ette. Würost Menschikow ise oli kahe seltsilisega ka kohtu pidamist pealt waatama tulnud.

Ette toodud süidlane oli koguni kahwatanud. Ta teadis, et tema tegu awalikuks oli saanud, ta teadis ka, et see asi keisri ette on ulatanud, kes sarnase waskuse pärast hirmuaste nuhtleb, ja temal mehel ei olnud südant ega oskamist sugugi, kühugile poole enam põigelda. Kord oli ta küll mõtelnud tunnistada ja tõendada, et tema neist, oma korterist leitud kirjadest midagi ei tea, et mõni kelm ja tema waenlane need sinna pannud, aga, arwas ta jälle, „mis see ometi aitab, nad saawad jo minu kaebtustest aru, et ma neist kirjadest mitte teadmata ei ole — mis asja wõis minul Abelströmi peale kaewata olla, kui ma mitte neist kirjadest ei oleks teadnud. Minu kaebamine Abelströmi ja teiste peale siub mind nende kirjadega kindlaste kofku, ehk küll nendes wähe teine käsi

on, ja ma ei pease kühugi.“ Nõnda mõtles Juulius ja nägi, et tema kühugile poole enam kõrwale põigata ei wõi, ta mõtles siis, et kõige parem nõuu on, kui ta ka ise tunnistab, kudas asi on.

Kohtunik küsis: „Härra Juulius Weiler, Teie olete mitme inimese peale kaebanud, et nemad siin maa äraandmise mõtetes tööd tegewat, ühe nende juurest, kelle peale Teie kaebasite, leiti ka kirju, mis Teie kaebdust näitawad tõendawat. Nüüd on aga neidsamu kirju Teie oma filma all ka Teie enese juurest leitud. Sellest ja mõnest muust asjast on näha, et Teie ise kõik need kirjad olete kirjutanud ja õigete inimeste peale kaebdust tõstnud. Mis on Teil seepeale kosti?“

Maha löödud hädalisel healel kostis kohtualune: „See on tõsi, mina olen need kirjad kõik kirjutanud ja mina olen ilmasüita inimeste peale süükaebdust tõstnud. Aga mina olin hunitud seda tegema. Ma olin Katoliku usu preestri Urban Gamlale 600 rubla raha laenanud, ma olin seda raha temale kui auusa ammeti pidajale ilma wõlatähta ja ilma tunnistajateta annud; seda raha ei lubanud see preester mulle muidu enam tagasi maksta, kui aga nende kirjade ja kaebduste eest, mis mina nüüd tema tahtmise järele olen teinud. Kui mina kõik asjad heaste ajawat, nii et Gustaw Abelström ja Albert Gamla enam wabaks ei saa, siis lubas tema minule 200 rbl. weel omast käest juurde maksta. Selles mõttes andis preester minule siis, kui kõik kolm inimest juba wängis olid, täheluse, tema saawat siis minule 800 rubla wälja maksuma, kui mina kõik asjad, mis tema minule

teha andvat, heaste ajawat. Ma nägin, see täht saadi minu korterist ühes teiste kirjadega ka kätte. Wiimaks kutsus preester Urban Gamla mind weel oma juurde ja nõuudis, et mina temale abiiks oleks, üht haiget inimest tema majasse wangi panema. Ka selle nõuude täitsin mina ära, et oma raha tagasi saada. See on lühidelt kõik, mis minul kosta on ja see on õige. Ma olen kurja teinud, aga ma olen seda häda ja sundusega teinud ja seepärast julgen mina kohtu käest enesele armu paluda."

Kohtunik päris weel, mill ajal kaebelune preester Urbanile 600 rubla laenanud, kust ajast saadik ja kudas tema preestriga tuttawaks ja sõbraks saanud j. n. e. Kõikide nende küsimiste peale kostis kaebelune niisama selgeste, ehk muidu küll hädalikult, ütles wiimaks ka sedagi, tema olla preili Marta pärast preestriga sõbrust otsinud, olla seda sõbrust ka arwanud leidnud olemat, aga preili Marta enesega pidanud tema wõeraks jääma.

Seepeale lasti preester Urban Gamla ette, ta oli tänaseks kohtu ajaks ka sinna kutsutud. Külmas, rahulikus waiksuses lähines tema kohtulauale. Wäheematgi kartust, vähematgi kohmetust ei olnud tema juures märgata, tema tumedat külmust ja kindlust warjas aga täna, praegusel pilgul, kerge kate, iga film pidi nägema, nagu ei teaks ta ühestgi asjast midagi, millesse kohtul kudagi karedamalt puutumist oleks.

Kohtunik küsis: „Kõrgeauuline preester, Teie peale on tunnistatud, Teie ei olla mitte üht 600 rublat

maksta tahtnud, mis kord ise olete laenanud. On see tõsi?"

„Ei! Mina ei ole ial raha laenanud.“

„Rohtunik: „Teie peale on veel tunnistatud, Teie olla nõudnud ja see eest hinda pakkunud, et politseikohtu kirjatoimetaja Juulius Weiler Rootsi alama Gustav Abelströmi peale walekirjasi kirjutaks ja pealesee Albert Gamla ja Teie kasutütre peale veel kaebdusi tõstaks. Mis kostate see peale?“

„Ma koston, ei! Kõik see on wale.“

Rohtunik: „Aga siin on Teie allkirjaga üks täht, et Juulius Weilerile 800 rbl. maksta lubate.“

„See on walstäh,“ kostis Urban Gamla eemalt paberilehekese peale waadates. „See on minu käe kirja moodu kirjutada püütud, aga minu käe kiri ta ei ole.“

Rohtunik: „Weel on Teie peale tunnistatud, Teie olemat Albert Gamla haige abikaasa Juulius Weileri abiga oma majasse pimedasse wangi pannud.“

„Ka see on wale. Seda tegi politseikohtu saadik Juulius Weiler kohtu nimel ja käsuga, nagu ta mulle ütles. Mina lubasin aga temale oma majasse wangistamise koha, haiget inimest ei wõinud ma jo mitte lubada wälja wiia.“

Juulius Weiler oli seni ajani waguasi seisnud, tema süda oli küll preestri esimeste kostuste läbi wihas paisuma hakanud, aga ta oli ennast waigistada wõinud, nüüd ei wõinud ta seda enam. „Saatan siis wõtku mind, kui ma veel lasen temal nii hirmsaste waletada,“ karjus ta ja jooksis kahe winna tõm-

matud rusitaga preestri poole. See taganes järsku eest kõrwale ja kange wihatujuline kaise läts nurja.

„See on wale,“ hüidis ta siis wiha ja hädaga, „kohus, see kõik on wale, — wiimase sõnani kõik wale!“

„Ma palun, kohus, kaitske mind selle pöörase inimese vastu,“ nõudis preester julgel, õigenäulisel wiisil. Seda oli ta just soowinud, et Juulius Weiler, selle peale tema kõik süidi weeretas, oma sõnade ja kombedega üle piiri läheks, sellest lootis ta enesele omas rahulises olekus head.

„Olge wait ja seiske rahul, härra Weiler,“ nõudis kohtunik. „Kostke siis, kui Teid küsitakse.“

Weiler taganes kartlikult eemale.

„Kuulge meel, härra preester,“ rääkis kohtunik, „Teie olemat ka Hilda Gamla arstijalt tohtrist nõudnud, et tema selle haige inimese nõdrameeleliseks tunnistaks.“

„Kes seda tohib minu peale tunnistada?“

„Tohter tunnistab seda.“

„Ka see on wale. Mina olen tohtrit aga tähele panna soowinud, kas see haige, kes mitmesugusid rumalaid juttusi ajas, mitte nõdrameeleline ei ole.“

„Aga tohter tunnistab seda kindlaste,“ ütles würrst Menschilow poolpahaselt sekka, „et Teie olla tema poolt haige inimese nõdra meeleliselt tunnistamist soowinud.“

„Mina ei tunnista aga sugugi seda, sest seda ei ole mina soowinud ega nõudnud,“ kostis preester kindlaste. „Tohter ei räägi mitte õigust, kui tema minu kohta niiugust tunnistust annab.“

Würrst Menschilow läks ägedamaks. Preester nägi

ja tundis küll, et see mees mõni kõrgema auu osaline oli, ehk ta küll teda nime järele ei tundnud, aga ta ei näitnud jeda tähelegi panemat, ta tahtis aga oma kartmata õiglast olekut näidata. „Aga mispärast ei lubanud Teie,“ küsis würst karsituma healega, „oma wenna tütar ja kasulast Martat mehele minna, miks Teie nõuudsite, et tema Teie majasse jääks:“

„Kohus ei ole mitte minu koduse maja elu arutaja, ei ole see ka mitte kohtu asi, kas mina oma kasutütar keelan ehk käsin mehele minna.“

Würst sai wihasemaks. „Kas Teie ei tea, preester, kellega Teie räägite?“ küsis ta pahaselt. „Kas Teie auustamise kombedest midagi ei ole kuulnud?“

„Minul on siin nimelt oma õiguse eest seista,“ kinnitas preester wastu, „see on peaasi, kõik teised on kõrwalised asjad. Auustamise kommetest ei ole mina oma preestriliku seisuse järele ka midagi ära unustanud. Mina seisan siin ainult kohtu ees ja enam ei ole minul tarwisgi teada. Pealesee seisan ma kõrge paapstliku kaitse all.“

„Teie tegudest on weel palju paha awalikuks tulnud,“ seletas würst, „Teie olete oma wenna abikaasa ära warastanud, olete tema ilma süüta wangi pannud. Pärast, kui ta wangist wabaks sai, siis tahtsite Teie teda oma teu warjamiseks jälle wangi panna ja jätsite teda ainult weel selle tingimisega wabaks, et tema wandega Teile töutas, kõik ära salgada, kes tema on ja mis Teie temaga olete teinud. Nõnda pidasite teda kaksikümmend aastat oma wandewangis ja wiimaks ei lubanud Teie tema tütar abielusse

astuda. Ja kui Teie nägite, et Teie suusõnaline
feelmine tema abielusse astumist enam ei jõudnud
takistada, siis Teie otsisite waletunnistusi ja lasksite
oma wennatütre peigmehe ilma süita wangi panna, et
nõnda nende abielusse astumist nurja ajada."

Preester keeras ümber ja astus julgel sammul
kohtuhojast wälja. Ütski ei keelanud teda.

Würst Menschikow oli wihane. „Kohus on lõpe-
tatud," ütles ta. Seepeale wiidi Juulius Weiler
jälle tagasi wangi ja kohtunikud läksiwad kõik minema.

A u s e l u.

„Wallimäe neitsi on mõitnud! Preester Urban on
langenud!" Seda sõna oli nüüd Tallinnas paljude
suust kuulda. Martal oli jo linnas suur tähtjus, ise-
ärانىs sellest ajast jaadik, kus ta sõja ja kattu ajal
hädalisi awitas. Midagi ei jäänud siis ka linnas
salajaks, mis temaga iseäralist sündis. Sadanded
teadsiwad kõigest sellest rääkida, kudas tema enesele isa
ja ema leidnud ning seega teada saanud, kes tema
ise sündimise poolest on, — kudas preester Urban esiti
tema peigmehe ja pärast ka tema enese ja ta isa ilma-
süita wangi toimetanud, kudas ta tema haiget ema
piinanud ja noores põlwes teda salajalt kloostriisse
wangi wiinud ning kudas nüüd neitsi Marta oma täht-
juse, tungiwa palwe ja julge õiguse nõudmisega würst
Menschikowi ja keiser Peetri ees ennast ja kõiki teisi
wabaks peasta jõudnud ja kudas tema ja ta armsate
waenlaste õelad teud awalikuks saanud. Kõike seda

kirju lugu räägiti linnas suure rõemuga, kõikidel oli hea meel, et Wallimäe neitsi, kes oma südameheaduse, õiglase meele ja iluduse pärast igal pool suures lugupidamises ja suures imestamises seisis, et ta oma tagakiusaja vastu täielise võidu oli saanud ja enese, oma peigmehe ja isa ilmasüita oleku täieste awalikult teha jõudnud. Kõige rõemjamad ja õnnelisemad aga olivad Marta, tema peigmees ja tema wanemad ise. See rõem ja õnn aitas ka, et Maria wõi Hilba, kuida teda nüüd nimetati, iga päewaga raskest haigusest jõudfaste termemaks sai. Teisel päewal pärast preestri majast ära tulemist oli ta juba kaunis lahke, ta naeratas tihti, kui ta oma ainja lapse ehk oma abikaasa peale waatas wõi nende armastawat healt kuulis.

Neljandamal päewal pärast preestri majast lahkumist tuli würst Menschikowi poolt Martale teatus, tema pidawat oma isa ja peigmehega nimeetatud würsti juurde tulema. Kõhe täitsiwad teatuse saajad käsku. Würst rääkis nende kõikidega armulikult ja teatas neile, nad kõik olewat täieste ilmsüita ja õiged leitud olewat ning seega siis kohtu alt täieste wabad. Suulus Weiler olla preestri tahtmise peale need kaht ustamise kirjad kirjutanud, mis Abelströmi tuast leitud, ja peale see olla seesama mees ka nende kõikide peale walekaebusi tõstnud, nagu seda preester Urban temale ette õpetanud. Nüüd olla see asi selge ja seega ka kõik kaebusealused täitsa wabad.

Südamekult tänades andsiwad Marta, Albert ja Gustaw würsti aitawa käele suud, nende kellegi rinnas ei olnud selle tulise tundmusele ruumi küllalt,

mis wüürsti aitaw heategu seal oli sünnitanud. Nad palusiwad enestele luba, et nad ka keisri majesteeti tema hea cest tänama tohiküwad minna ja kui neile seda edespidise aja kohta oldi lubatud, siis nad läfsiwad kõige tänulikuma ja rõõmsama meelega kodu. Rõõmsamaks sai ka Hilba, kui ta kuulis, et nad kõik nüüd täieste kohtu alt wabad olewat.

Marta õnn oli nüüd mitmekordne. Ta oli enesele isa saanud, oli ema saanud, oli seega ka tundma saanud, kes tema ise sündimise poolest oli, pealesee oli ta ka preestri küintest peasenud ja ta süda oli wüürst Balachini ka jõudnud unustama ning Abelsströmi armastama hakata, sest nüüd ta jo teadis, et wüümne temale Mäleri järwest uppumise surmasti isa oli peastunud. Täieste aga ei olnud tema südamel esimene tuline õõgamine, mis Balachinile oli leekinud, mitte weel kustunud, täieste ei olnud ka need haawad weel kadunud, mis Balachini armastamine ja sellest lahti kiskumine tema hingesse oli lõõnud. Weel tuiksiwad need haawad, weel õõgus see tuli, kuid nõrgalt ja tasa ja Marta tundis seda ainult ajoti — ajoti jäi ta iseeneses seisima, jäi mõttesse ja õhkas. . . Siis ta lülas jälle niisugused wanad asjad kõrwale, unustas nad ära. Ta mõistis mõtteid ja tundmuusi eemale peletada, mis nüüd enam ei kõlbanud, mis suretamise wäärt oliwad, ja siis ta oli jälle rõõmus ja õnnelik, nagu ei oleks ta ialgi muud olnud kui õnnelik. Kord nähti teda haige ema juures talitawat ja rõõmustawat, kord ajas ta isaga oma minewikust ja lapsepõlwest juttu ja päris isalt, kudas tema wõerastes maades

elanud ja mis seal näinud, ja jälle kord istus ta oma Gustawi kõrvas tšafses, waitšes armastuse õnnes. Wäga rohkestes oli temal nüüd ka teiste neiudega tege- mist, kelledega ta katku ajal sellšis hädališi oli aita- nud. Need kõik olivad tema hilisest õnnetusest kui ka nüüdisest õnnest teatust saanud ja nemad ning peale nende ka palju teisi inimesi, ka tähtsamaid mehi, käi- simad Martale tema imelikus elušaatuses õnne soovim- mas — näitamas, et nad teda mitte ei ole unustanud, ja et nad tema õnnest õnne tundšivad. Marta rääkis nende kõikidega lahkestes, palju lahtemalt kui ta enne kellegiga rääkinud oli. Tema terwe elu oli nagu täitsa uueks saanud. Kuna ta enne ilma lustita ja juurema rõemuta, tihti ka rahutu ja käršitu oli olnud ning tööst ja talitusest oma tungiwa, pakitšewa süda- mele oli lahutust ja rahu otsinud, siis oli ta nüüd enamiste ikka nii ime õnnelik ja rõemus, nagu ei oleks ta enam see Martagi. Mitmekordsed juured rõemud olivad tema südamest kõik igavamad, rahutumad tund- mused wälja ajanud, olivad tema hingeelu tooni ela- wamaiks ja rõemšamaiks muutnud. Sedasama wõis ka tema isa ja ema kohta ütelda. Nagu pool tumma oli Albert Gamla Tallinnasse tulnud, ilma jututa ja šönata, tume ja tõšine, nagu kõikide waenlane ja wiš- kaja, aga nüüd oli see tumedus tema juurest kadunud. Ta oli lahke ja elaw, tema pilk rõemus ja selge, nagu oleks ta endiseks 25 aastaseks nooreks meheks saanud, mill ta Hildat tundma oli saanud, — kuid tema habe ja juuks ei kautanud oma hõbewalgest wärwist midagi. — Hilda terwis paranes ka iga päewaga ja paar

nädalat hiljem lubas tohter teda juba oma jalal sugu üleval käia. Kõik wana oli nüüd mööda, kõik elu uueks ja õnnelikuks saanud. Albert ja Hilda hakasidwad oma abielu nagu otjast peale, iseäralise palawa ja noore armastusega, nii samuti nagu nende lapsed Marta ja Gustawgi. Veel mõni päew edasi ja juba oli Hilda päris terve. Ka wana isakeste Siegfriedi filmist jäiwad päew päewalt nutupisarad kassinamaks, ta unustas enam ja enam neid raskeid tunda ära, mis ta oma wanema poja Urbani majas oli elanud. Siiski kuuldi tema rinnast jagedaste õhkamisi, tema süda tundis waewa oma kõlmatuma poja Urbani pärast ja ta enese pattude pärast, mis ta kahekümne aasta eest oma laste wastu oli teinud.

Aga Abelström — mis oli temaga? Tema oli üliõnnelik. Ta südame leek oli juba enne wiimse kraadini Marta wastu palaw, aga nüüd, kus Marta teda wangist ja raskete kaebduste alt oli wabaks teinud ja kus ta ise ka naisterahwalikult tulifemaks ja elawamaks oli muutunud ning Abelströmi ellaste armastama hakanud, — nüüd oli Abelströmi armastuse leek tema wastu veel palju tulifemalt loitama hakanud. Ja õnnelik oli ta oma armastuses lõpmata. See nii taewalik kaunis neitsi, nii lahke ja mõistlik, nii elaw ja nii hea puhta südamega, nagu ühtegi teist enam ei tuntud, — kes teda esiti surma küintest ja pärast wangikojast oli wabastanud, see imelik ilus neitsi, see waimurikas kallis jüda — see armastas nüüd teda, armastas teda nii ellaste, nii leekides — see oli tema

õnnelik pruut. . . . Kes võis küll veel õnnelikum olla kui Abelström!

Ühel päeval, kui Hilda juba täieste terve oli, mõni nädal enne jõulupühi, pidas Albert Gamla omas korteris rõemulist pidu. Umbes paarkümmend inimest Marta ja Hilda lähematest sõpradest olivad seal koos, rõem ja lõbudus paistis igast palest, — Albert Gamla pidas kahelordseid pidusi, ta pidas oma ja Hilda pulmapidu ja oma tütre kihlapidu. Kahelümne aasta eest oli ta küll kord juba oma pulmi pidanud, oli siis paar nädalakest abielus ka ära elanud, nüüd, kahelümne aastase lahus elamise ja üksteisele furnud olemise järele algas ta uueste ja rõemsalt sedasama abielu, mis ta kord juba oli hakanud ja selle uue elu õnni fundis teda tegewalt oma rõemu näha andma. Nõnda pidasivad siis wanemad eneste pulmapidu ja lapsed eneste kihlapidu.

Suba oli see pidupäew õhtule jõunud, kui üks kinnine saan Alberti ukse ette sõitis. „Kas siin majas elab härra Albert Gamla,“ küsis kutsar ja waatas ühe inimese otsa, kes ukse ees trepi peal seisis.

„Ja, elab,“ kostis heal trepi pealt wastu.

Kohe seepeale kõbisivad kaks wanainimest saani kummi alt wälja, üks nähti meeste-, teine naisterahwas olewat. Albert oli ka wälja waatama tulnud, kes tulejad on, aga õhtuses ämaruses ei wõinud ta sugugi neid tunda. Sõna lausumata hakasivad tulejad fiske astuma.

„Tere õhtust!“ kuuldi mõlemate tulejate suust. Piduised wõtsivad teretuse wastu.

Ükski ei tunnud, kes tulejad olivad, Hilda aga aimas teretamise healest juba, kes nad wõiswad olla. Ta wõttis tule ja jooksis rutuga wõerastele wastu.

„Isa — ema!“ hüidis Hilda õnnelikult ja nagu kohkudes. „Teie olete!“ Ta langes kord ühele, kord teisele kaela ümber, ta nuttis rõemu pärast, ta andis mõlematele nuttes juud. . . Hilda tundis neid, need olivad tema isa ja ema.

Hilda oli äkilisest uuenägemise rõemust nagu segane, nagu nõrgaks jäänud. „Marta, laps!“ hüidis ta suuandmiste wahela, „tule — waata — Sinu wanaisa ja wanaema Wiljandist! Aita neid riideid ära wõtta!“

Ka Marta andis õnnelikult oma wanaisa ja emale juud. Siis aitasiwad mõlemad neid reisiriidest lahti wõtta. Wanakesed olivad pika tee peal raske talwe-riide all wäga ära waewatud, nad olivad umbes niisama wanad, nagu Siegfried ja kannatanud ei olnud nad ka mitte kasi nam kui Siegfried, waid ennem weel rohkem, sest nende ainus laps oli nende käest ära rööwitud ja nad ei teadnud, kuhu rööwliid tema wiisiwad ehk mis nad temaga tegiwad. Raske mure oli siis ka neid hirmsaste rufunud, wanamees oli ka kõstri koha juba mitme aasta eest ära am. id, ta ei jõudnud enam seda ammetit pidada. Nüüd olivad nad mõlemad juba üsna wõimetumad.

„Tõeste oled Sina, Hilda,“ rõemustasiwad wanakesed nüüd, „tõeste elad Sa weel! Lapsukene, kuidas wõisid Sina ometi niikaua salajas elada,“ nõuu-dis nimelt isa koha ja kui watas oma filmi liigutatud südame piisaratest.

„Puhake enne natukene,“ soomis Hilda mõlemate kohta ja lubas siis kõik rääkida. Koguni ilma teadufeta nad selles asjas ka enam ei olnudgi. Albert oli neile pärast Hilda leidmist Hilda oma soovi peale kohe kirjutanud, oli asja lugu lühidelt neile ka arutanud, oli neile ka oma korteri adressi teada andnud, et neil võimalik oleks kirjutada. Hilda ootas siis iga päewaga Wiljandist ikka kirja ja Jõuluks tahtsiwad nad kõik, Marta ja Abelström ka, Wiljandisse minna, nad ootasiwad siis kirja ja teadust, kas Hilda wanemad alles elus on. Nullu aastal — nõnda teadis Hilda — olnud tema wanemad küll alles elus, peale selle ei olnud ta nendest midagi enam kuulnud. Hilda oli juba sellest ajast saadik, kui ta preester Urbani majasse elama jäi, ta oli sagedaste Wiljandi pooliste wooriwedajate käest pärinud, kes Wiljandis kõstriks ja kudas ta käsi käib, oli sell wiisil ka ikka oma wanematest teadust saanud. Ta oli neile tundmata kae all igal aastal ka järgmise kirja saatnud: „Teie tütar Hilda elab, aga ta on kangel, kangel — ei wõi ise Teile kirjutada ega Teile juurde tulla. Ükskord saate teda fiiski õnnelikult näha. Teie tütre Hilda sõber.“

Sarnase kirjakese olivad Hilda wanemad sest saadik, kui nad oma lapsest ilma jäiwad, igal aastal saanud, aga enam ka ialgi mitte. Hilda oli tahtnud neid trööstida, aga enam ei tohtinud tema, ta wanne keelas teda. Nüüd, kuna wanemad Wiljandis kirja läbi oma lastest täielisema teatuse olivad saanud, nüüd ei saanud nende süda enam rahu, nad pidiwad ruttama

oma lapsi nägema. Pealegi oli kirjast ka seisnud, et Hilda haige olla, ja Hilda ise ei olnud ka midagi kirjutanud — see oli neile tema kohta surmakartust teinud, nad olivad tulnud ja Hilda õnne seega veel palju suuremaks teinud. Wanakesed olivad mõlemad küll koguni jõuetumad, nad ei suutnud palju rääkidagi enam, aga — Hilda teadis nüüd ometi, et nad elavad ja et nad ka oma lapses alles ja õnneliku teavuse olemas — sellest oli küll, see tegi kõikidele rõõmu küllalt. Alles täi õhtu peale lubasivad wanakesed endid magama saata, siis kui nad küllalt juba oma laste õnnetusest ja õnnest juttu olivad kuulnud ja wäsimuse pärast enam kuulda ei jõudnudgi.

Rahulise ja kosutawa une mõjudusel olivad Hilda wanemad teisel päewal palju kergemad ja kõbusamad. Reisiwaew ja wäsimus oli wähenenud ja uueste leitud laste õnn pani ka nende wanad südamed rõõmsamalt tuisuma. Imestades kuulsivad nad, mis nende tütre Hildaga oli sündinud, nüüd aga oli see kõik jälle heaks muutunud, mis nii wäga kaua paha oli olnud. Wanad kui ka noored elasivad igal päewal armastuses ja headuses, rõõm ja õnn oli kõiges selles perekonnas wahapidamata walitsemas. Albert ja Hilda ei lubanudgi ka oma wanemaid enam Wiljandisse minna, kuhu neid ka ükski ammet ega kohustus minema ei sundinud. Abelström ei wõinud ka mitte niipia oma kodumaale minemise peale mõelda, sest külm oli mere peal laewatee kinni pannud ja maanteed tema kodumaale ei läinud. Ta pidi siis wähemalt kewadeni Tallinnasse jääma.

Mis sai meie praeguse õnnelise perekonna waenlastega, preester Urbaniga ja Juulius Weileriga? Wiimne wiidi keisri käsu peale Tallinnast ära, kuhu, seda kindlaste ei teatudgi, räägiti aga, et ta wiiels aastaks wangitöösse olla wiidud, sest tema olla hinna eest walskirju kirjutanud ja nende kirjade ning oma kaebduste läbi õigeid inimesi suurdeks süidlasteks teinud. Kaks nädalat pärast oma wangiwõtmist ei olnud Juulius Weilerit enam Tallinnas. Kas tema preestri raha oli laenanud, nagu ta kohtu ees tõendas, seda ei wõinud tema ise ega ka kohus kuidagi tunnistuste waral tõeks teha, ei wõinud siis kohus seda asja ka mitte makswaks wõtta.

Ühel päewal enne Jõulu oli ka preester Tallinnast kadunud. Ta oli oma maja kraami rutuga ära müinud ja Poola maale reisinud. Teine preester oli kohe tema asemele tulnud.

Wana isa Siegfriedi filmad ldiwad haleduses niisteks, kui ta kuulis, et ta poeg Urban järsku Tallinnast ära kadunud. Ta süda tundis kahetsust, mitte poja lahkmise, waid tema hukka minemise pärast. Müüd oli see kõlwatumaks saanud walulaps täitsa temalt kadunud. Oleks ta surnud, siis ei oleks Siegfried seda tähelegi pannud, aga nüid oli ta kombelikult ja waimulikult surnud, oli neile, keda ta oleks pidanud armastama, palju, wäga palju paha teinud, ja ometi ei hoolinud ta ise sellest kõigest mitte midagi — see oli tema elatand isa südamele walus. Siegfried oli oma esimese abikaasa Hedwigi, Urbani ja Alberti ema, mulda matnud, niisamuti ka oma teise

abifaasa Giralanda, kes Alberti ja Hilda laulatamise ajal weel elas, — kummagi surm ei koormanud tema südant nii walufaste, nagu ta poja ilma piirita õelus, mis ühtegi südametunnistuse healt ega kohustust enam ei tunnud.

Juba oli esimene jõulupüha käes. Keisri majesteetid olivad weel Tallinnas ja tänaseks päevaks oli mõisnikkudekogu rüütlimajas nende auuks toreda auusöömaaja walmistanud. Keiser aga ei jäänud seeford mitte kauaks rüütlikogu pidu peale, waid läks oma kõrgete härradega linna raekojasse, kuhu majesteetide linna poolt õhtusöömajale oli kutsutud. Keiserinna jäi oma suurtsugu naisterahwadega rüütlimajasse, kus pärast sööki tantsimine oli. Hilja ööse oli toome peal majesteetide auuks suur tulewärf ja suurtükkide laiskmine, mida mõlemad majesteetid, keiser raekojast ja keiserinna rüütlimajast, waatama olivad tulnud.

See oli majesteetidel sellkorral wiimane päew Tallinnas olla; teisel pühäl sõitsiwad nad siit Narwa kaudu Peeterburisse reisimiseks ära ja würst Menschikow ka nendega. Sellesama päewa homikul sai ka Marta kuulda, et majesteetid täna ära reisiwat. Ta läks siis ruttu oma isa, ema ja peigmehega Menschikowi korterisse ja palus esiti würsti ning pärast ka keisri ette saada. Mõlemad soowid läksiwad täide. Würst wõttis nad kohe lahkest oma jutule ja kui ta kuulis, et neil muud soowi ei ole, kui suurt majesteeti tema hea tegemise eest tänada tahta, siis läks ta kohe nendega keisri juurde. „Suur ja wägew keiser,“ ütles Marta keisri ette saies, „Teie olete usal-

danud ühe waese tütarlapse nõrka sõna, Teie olete kuulnud abipalumat ahastuse healt, olete need wabaks lastnud, kellede peal suur kahtlus ja rasked kaebused seisivad, wõtte see eest meie kõikide südamete kõige alandlikumat tänu! Surmani saab igaüks meie seast seda suurt ja kallist pilku meeles kandma ja mälestama, mill majesteet oma kõige heldema wabastawa sõna ütlesiwad!”

Ra Albert ja Gustaw rääkisiwad mõne tänusõna majesteedi wastu ja tunnistasiwad endid tema helduse ja heateu läbi õnnelikuks saanud olevat. Keiser rääkis kõikidega lahkest, soowis neile ja iseäranis Martale uues elus head õnne ja jättis jumalaga.

Warsti pärast seda sõitis Keiser oma suurde riigimeestega Tallinnast ära, õhtul sõitis tema proua Katharina temale ka järele.

Wana aasta wiimasel õhtul tuli tutaw politseiammetnik, kes Gustawi ja Marta oli wangi wõtnud ja andis Martale ühe kirjakese: Kirjas seisiwad järgmised sõnad:

„Wallimäe neitsile tema abirikka heategude mälestamiseks, mis tema läbi Tallinna linna raskel ajal paljudele hädalistele osaks saanud, nimetatud linna poolt allakirjutajate käsu peale uue aasta kingituseks 500 rbl. ja abielusse astumiseks kaasrahaks 1000 rbl. Tallinna linna kaunimale, kallimale tütrele, ilusale Wallimäe neitsile soowiwad pulmapäewaks õnne

Peeter,
Menschikow,
Tallinna linn.“

Marta oli need sõnad läbi lugenud, pisar oli tema palgele weerinud, ta oli nii sügavaste liigutatud, et esimesel hool tundmused üle tema jõuu käiswad. Nagu meelde segaduses seisis tema liikumata paigal. Kirjatooja pistis ühe pakikese 500 rublaga tema pihku ja ütles: „Kaasraha toon pulmapäewal.“ Siis ta kummardas ja läks tagasi. Pakikene ja kiri jäiwad Marta kätte — liikumata seiswad need tema pihus.

„Olen ma seda wäärt!“ hüidis neitsi Marta wiimaks ja kuiwatas oma märga põske. „Ei, ei, ma ei ole seda wäärt!“

Ka teiste süda ei saanud selle kirja läbi mitte wähe liigutatud. Keiserlik kiri ja kingitus oli neile uueks aastaks kõikidele suure ja ilusa uue aasta rõemu toonud. Nüüd oli nende kõikide õnnetaewas täitfa puhas ja selge, tormid ja mustad pilwed oliwad sealt fuutumaks kadunud.

Paar kuud hiljem — see oli paastu kuul — tuli ometi kurbdus selle õnneliku perekonnale wõerisiks. Wana isakene Siegfried jäi raskestes haigeks, igapäewaga jäi tema raugenud elurammu kassinamaks, nõrkus tõusis. Ta tundis oma wiimase tunni tulemas olemat. Weel paar nädalat edasi ja wana Siegfried Gamla — oli surunud; ta suri rahulikult, ta oli oma filmaga näinud, et tema elsitused laste wastu weel oliwad lepitatud saanud, et laste õnnetus, mis tema oli sünnitada aitanud ja mis raskestes tema südant oli koormanud, weel nüüd õnneks oli wõinud muutuda. See andis tema südamele surma minnes rahu.

Siegfried Gamla testament tehti lahsti. Seal

seisis, tema warandus olla suur 38 tuhat rubla. Sellest summast pidawat saama tema poja Albertile ja sellel sama abikaasa Hildale 24 tuhat rubla, nende tütre Martale 10 tuhat rbl. ja tema enese matmise kulu-
deks 4 tuhat rbl. Tema furnukeha pidawat Tartusse tema esimese abikaasa kõrwale maetama. Muudugi
fai testament korralikult täidetud.

Albert Gamla ja Gustaw Abelsström oliwad weel
ligi paar kuud omastega Tallinnas ära elanud, iga-
üks omas korteris; lund ei olnud enam maapinda
katmas, kewade oli jälle tulnud. Päike soendas ar-
muga talwe külma käest peasenud maapinda, ilm oli
wainne ja ilus — Abelsström reisis niisugusel ilusal päewal
oma armastatud pruudiga Tallinnast ära. Ta wiis
teda laewaga Rootsi maale oma ilusasse mõisasse, ta
wiis sinna ka oma Marta wanemad Alberti ja Hilda
ning ka nende mõlemad wanemad. Wiimsetel ei olnud
nii wäga wanas igas küll mitte enam suurt lusti
wõerale maale elama minna, aga maha ei tahtnud
nad oma lastest ka mitte jääda, nemad, Hilda wane-
mad, läksiwad ka Rootsi maale kaasa. Sadamas oli
palju rahwast neid saatmas, palju Tallinna neidusid
andsiwad seal Martale, rikka Rootslase pruudile, wiim-
seteks jumalaga jätmiseks ja igaweseks lahkimiseks õelikus
ellas armastuses suud, mitmegi tähtsama mehe pill
waatas iseäralise tundmusega Tallinna linna ilusama
tütre, kuulsaks peetud Wallimäe neitsi peale, kes
nüüd oma linnast lahkus, Rootsi mehele kallistatud
kaasaks läks.

„Wallimäe neitsi elagu!“ hüüdsiwad healed mitu

Korda ja nende hüidjate seas astus korraga meie tuttav politseiammetnik jälle Marta ette: „Siin on Wallimäe neitsi kaasaraha,“ ütles ta, „mis keisri kirja järele temal veel saada on.“ Ta andis tuhat rubla paberi sees Martale pihku, kumardas auupaklikult ja taganes eemale. „Wallimäe neitsi elagu!“ hüidis jälle healte kogu rahwa seas. Marta seisis, tema süda oli lahkumise ja auustamise ning armastamise tundmuses, mis tema vastu nii suurel määral näidati, kõige sügavamalt liigutatud. Baewalt oma tundmuse walitfeda jõudes, wõis ta järgmised sõnad ütelda: „Ma tänan — ma tänan — mull ei ole sõna ega wõimu oma tundmuste awaldamiseks. Midagi ei ole mina wäärt kõige see eest, mis minu vastu awaldatakse. Nii kaua kui ma elan, saab minule Tallinn ja tema rahwas armas ja kallid olema, nii kaua saan ma kõige tänulikuma meelega seda üli suurt armastust ja auustamist mälestama, mida mina siin osaks olen saanud ja ka praegu, wiimsel lahkumise sammulgi, veel saan. Tänan, tänan kõigest südamest!“

Ta ei jõudnud ennast enam waigistada, ta keeras ruttu ümber ja pühkis rätikuga üle näu. Siis astus ta politseiammetniku juurde ja andis paki temale tagasi, üteldes: „Mina kingin see tuhat rubla, mida minu tegu mitte wäärt ei ole, Tallinna linna waestele. Tarwitagu linna walitsus seda nende heaks, nõnda kuida ta seda parema leiab olema. Sumalaga!“

Ta läks kärmel sammul laewa. Kõhe see peale hakas laew paigalt liikuma. Kui kallas mõni kümme sülba juba laewast maha oli jäänud, tuli Marta ka-

jütist wälja, waatas halebal märjal pilgul maha jääwa rahwa ja linna poole tagasi. „Sumalaga! Ela õnnelikult meie Wallimäe neitsi!“ hüüdsiwad weel healed ja mitmed rätikud lehwisiwad ja mitmed kübarad kerkisiwad. Rõige enam sadama silla äärekesse peal seisis üks ilus noormees wäepealiku mundris ja kumardas lahkuwa laewa järele mitu korda. See oli würst Boris Balachin. Marta nägi ja tundis teda, kumardas temale tasaselt wastu.

„Ta ei wihta, ta ei põlga mind,“ ütles Boris Balachin tujukalt ja rõem läikis tema filmist. „Ta on aru saanud, et mina teda mitte ei ole tahtnud petta, et minu süda surmani tema armastamises tufsub.“ Siis pööras noormees ümber ja tungis rutuga läbi rahwa linna poole, ta ei suutnud seda enam waadata, kui see, kellele tema südames tuline leek põlemas oli ja kes sellest ka nähti arusaanud olemat, igaweste temast ennast ära lahutas. Rahwa hulgast läbi saies pööras Balachin jällegi tagasi, tungis jälle läbi rahwa sadama silla äärekesse peale tagasi, wahtis seal ükssilmi lahkuwa laewale järele, wahtis nii kaua kuni weel üht tumedat täpikest kaugel mere pinnal näha oli, — kuni seegi ta piiluma filma eest wiimaks peitu oli läinud. Siis ta ütles: „Mine, mine, Marta! Mina ei olnud mitte Sind, würst Balachin ei olnud mitte Wallimäe neitsit wäärt. Mine ja ole õnnelik!“

Ja Marta oli õnnelik. Mõisa, kuhu Abelström tema wiis, oli üli ilus koht. Klusad kohawad metsad, luhtawad aasad ja põllud haljendasiwad seal ilu-

sate järvede wahel. Loodus oli seal kohas nagu näidata tahtnud, kui väga ilus ja uhke tema wõib olla, kui väga waimustaw inimest õnnelikuks tegema. Kuu aega pärast sinna jõuudmist oli Abelsströmi mõisas suur lust ja rõdem lahti ja palju rahwast koos — see oli Gustaw Abelsströmi ja Marta Gamla pulmapidu.

Nagu naerataw, ilutsew kewade selle pulmapidu ajal imelises õnnes ja iluduses kahises, õitses ja lehtas, nõnda õitses nüüd ja edespidi ka see uus elu, mida siin abielu ühendaw side sünnitas. Mis ial inimese süda õnnetunde taewalisest küllusest osaks wõib saada, see oli kõik keelmata Gustawi ja Marta Abelsströmi päralt.

Ruhu jäi Weera Narewna? Ta sai warsti würst Balachini abikaasaks. Würst oli armastuse õnnetuses tõsiselt ja kõige hingega seda tunda saanud, mis see tähendab, armastada ja mitte wasta armastatud saada, ta oli siis ka mõistnud oma petetud Weera peale mõtlema hakata, Marta auulisem armastus ja tema oma wastamata armastuse armuwalu oli tem meelt tõekamaks ja mehisemaks muutnud, ta oli siis ise Peeterburisise Weera Narewna juurde sõitnud, temalt andeksandmist ja oma kae wastuwõtmist palunud. Ägeda ja heitliku loomuga neiu oli esiti tema eest ära põgenenud, sellsamal pilgul aga jälle tagasi pöörnud ja kõige palawamas armastuse tulisuses ilusale würstile kaela langenud. Wiimne oli seepeale warsti ennast Tallinnast kroonuteenistusest lahti wõtnud, vähemalt mõneks ajaks ja paar kuud hiljemalt, weel enne selle-

Jama aasta sügiset, olivad ka Balachini ja Weera pulmad peetud. Würst oli ka lootnud, et siis Marta kaju ennemalt ja õnnelikumalt ta südamest kaduma hakkaks, kui tema sellesama oma südame ühe teisele ära annab, sellele, kellele ta teda kõige enne oli tõotanud. Kui hästi see lootus temal täide läks, ei ole selgeste teada. Halwaste ta küll ei olla oma Weeraga elanud, aga iseäralisest õnnest ka palju nende juures ei kuulnud. Endine elulustikas noor Boris oli hoopis tõekamaks, oli üsna pool tumeda meeleliseks inimiseks muutunud, ja mõnigi kord kuulnud teda iseeneses olles nagu unes, nagu sonimisi üht nime nimetawat: Wallimäe neisi. Weera vastu mõistnud ta aga ikka oma kohuse järele nii truu olla, et see teda ellaste armastanud.

Tallinnas kuuldi veel kaua rahwa suus Marta heategudest, tema iludusest ja waimurikkusest juttusi, kaua räägiti ühtlasi ka tema kasuisa preester Urbani hirmsaist õeluse tegudest ja ta ema haledast kannatamisest, aga iga aastaga jäi see jutt rahwa suus vähemaks ja vähemaks ja kui juba mitu ja mitu kümme aastat mööda olivad läinud, siis oli Marta nimi Tallinnas juba unustatud, siis ei räägitud midagi enam õelast preestrist Urbanist ega tema ilusast, imeilusast ingliseast kasutütrest Wallimäe neitsist.

• • • • •

THE
OFFICE
OF THE
SECRETARY
OF THE
NAVY
WASHINGTON
D. C.

THE SECRETARY'S OFFICE

THE
OFFICE
OF THE
SECRETARY
OF THE
NAVY
WASHINGTON
D. C.

SECRETARY'S OFFICE

SECRETARY'S OFFICE

SECRETARY'S OFFICE

SECRETARY'S OFFICE

SECRETARY'S OFFICE